

evenimentul

hermes

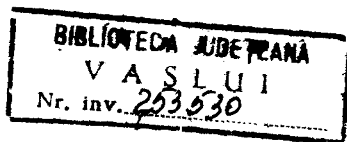
B.P. HASDEU

SIC COGITO

BOGDAN PETRICEICU HASDEU

SIC COGITO

Postfaţă dr. MIHAI NEAGU BASARAB

BUCUREŞTI, 1990
EDITURA EVENIMENTUL

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Această variantă a lucrării „Sic cogito" a suferit o operațiune de modernizare a grafiei și exprimării, astfel încît, păstrînd o serie de arhaisme specifice limbii române dinspre sfîrșitul secolului trecut, cînd a fost scrisă, beneficiază în același timp de:

— scrierea cu literă mică a numelor de popoare (romani, greci, americani) și de discipline (biologie, chimie).

— renunțarea la sufixul „u" arhaic.

— adverbele, numeralele și celelalte părți de vorbire au fost corectate, ca scriitură, conform ortografiei actuale, cu excepția unor formulări care se cuvine să facă identificabilă perioada în care a fost scrisă cartea sau formulările pentru care a optat dinadins autorul: „din toți timpii" pentru „din toate timpurile" „sistemă solară" pentru „sistem solar" „poluri opuse" pentru „poli opuși"

— s-a păstrat forma „consecințe" pentru „consecvent".

— s-au mai păstrat intacte unele forme verbale ca: „răspunză", „vază", „trebuiește", „imitează", „constituiesc", „simțesc", „sugeră", „desemnează" etc.

— s-au mai păstrat formele întrebuințate de Hasdeu: ipnotism, religiune, sugestiune, preambulă, personagiu, comande, trăsură, fantazie, boale, oară, diverginți, desemn, etc. pentru: hipnotism, religie, sugestie, preambul, personaj, comenzi, trăsătură, fantezie, boli, oră, divergențe, desen etc.

— În sfîrşit, s-au păstrat formele de plural vechi: articoli, culturi, puncturi, graduri, tacte, certe etc. în loc de: articole, culte, puncte, grade, tacturi, certuri etc.

O modernizare parţială facilitează lectura cărţii, fără a surpa caracteristicile scriituri lui Hasdeu.

APARIŢIUNEA
Fotografiată de pictorul James Tissot

În ce priveşte grafia numelui Iuliei Hasdeu, am păstrat pentru prenume forma Julia, conform ultimei ediţii.

PROLOG

Trecuse şease luni după moartea fiicei mele.

Era în martie : iarna plecase ; primăvara nu sosea încă. Într-o seară, umedă şi posomorîtă, şedeam singur în odaie lîngă masa mea de lucru.

De-nainte-mi, ca totdeauna, era o testea de hîrtie şi mai multe creioane.

Cum ? nu ştiu, nu ştiu, nu ştiu, nu ştiu ; dar fără ca s-o ştiu, mîna mea luă un creion şi îi rezemă vîrful de luciul hîrtiei.

Începui a simţi la tîmpla stîngă bătăi scurte şi îndesate, întocmai ca şi cum ar fi fost într-însa un aparat telegrafic.

Deodată mîna mea se puse în mişcare fără astîmpăr.

Vreo cinci secunde cel mult.

Cînd braţul se opri şi creionul căzu dintre degete, mă simţii deşteptat dintr-un somn, deşi eram sigur că nu adormisem.

Aruncai privirea pe hîrtie şi citii acolo foarte limpede :

Je suis heureuse ; *je t'aime* ; *nous nous reverrons* ; *cela doit te suffire.*

Julie Hasdeu

Era scris şi iscălit cu slova fiicei mele. Ce să fie ? O va spune această carte.

ŞTIINŢA SUFLETULUI

I

DUMNEZEU, NEMURIREA, DESTĂINUIREA.

Mai întîi de toate să lămurim bine titlul pus în fruntea acestei scrieri.

Cînd noi zicem „Ştiinţa sufletului" nu înţelegem ştiinţa despre suflet a celor învăţaţi, ci ştiinţa cuprinsă în sufletul fiecărui om, oricît de neînvăţat: religiunea. Şi cînd zicem „religiune" nu înţelegem vreo religiune deosebită, ci întreitul sîmbure al tuturor religiunilor cîte au fiinţat vreodată sau fiinţează pe faţa pămîntului: *Dumnezeu*, *Nemurirea*, *Destăinuirea*.

Unica religiune, care se întemeiază întreagă numai pe aceste trei principii, fără nici un alt amestec, este *Spiritismul*.

Spiritismul dară, cuprinsul şi ţinta cercetării de faţă, nu alcătuieşte o credinţă nouă, căci dogmele sale sînt sădite în inimi de cînd omenirea, şi nu este aparte, de vreme ce aceste dogme sînt împărtăşite de oricare altă religiune.

Spiritismul trece cu tăcerea peste tot ce nu se găseşte decît în cultul religios cutare sau cutare, şi îmbrăţişează tot ce ne întîmpină deopotrivă în fie-

care din aceste culturi, adică tot ce nu este cult, tot ce nu este rit, tot ce nu este particular, toate cîte le recunoaşte şi creştinul şi mahomedanul şi evreul şi sălbatecul; însă pe unele le înlătură fără dispreţ şi fără ură, iar pe celelalte, fără fanatism sau bigotism, le supune judecăţii şi ispitei.

Prin universalitatea principiilor sale şi prin lipsa de patimă, Spiritismul este, sau cel puţin poate să devină şi tinde a deveni, singura credinţă-ştiinţă.

Am arătat destul de verde şi, băgaţi bine de seamă, am spus fără nici o sfială că sînt spiritist.

Dar cui vorbesc eu oare ca să mă înţeleagă? şi cine sînt eu, ca să am dreptul să fiu ascultat?

Cui vorbesc? Astăzi Spiritiştii se numără o sută de mii numai în Paris, iar în America ei trec peste zece milioane numai în Statele-Unite, dintre care foarte mulţi nu sînt proşti şi foarte puţini sînt nebuni. În această stare de lucruri, cînd gluma nu mai încape, aceia care mai pun piedeci în mersul Spiritismului şi cu care, prin urmare, el se vede silit a da piept, se pot împărţi în următoarele opt tagme:

1. Sînt o samă de oameni care rîd totdeauna de toţi şi de toate. Pentru ei rîsul este o datorie, pe care şi-o împlinesc cu fericire. În privinţa acestora, cu care e păcat şi chiar o necuviinţă de a fi cineva posac, eu totdeauna am rîs cu dînşii, rîzînd de dînşii. Aşa voi face şi de acum înainte.

2. Sînt unii, cărturari sau necărturari, care au vorbit, au strigat şi mai ales au scris vreodată contra Spiritismului, fără să-l fi cercetat cu stăruinţă sau fără a fi avut mijloace de a-l pătrunde cumsecade. De atunci îngîmfarea, deşertăciunea minţii şi a

inimii, un amor propriu rău înțeles, îi împiedică nu numai de a-și spovedi greșeala, dar nici măcar de a fi zguduiți în cerbicie. În zadar le vei da dovezi peste dovezi. De nu vor putea cumva să-și închiză, ochii și urechile ca să înconjoare un fapt prea pipăit, ei sînt gata a-l răstălmăci în chipurile cele mai ciudate, cele mai încurcate, cele mai năzdrăvănești și numai și numai ca să nu se contrazică. Cam tot de felul acesta sînt:

3. Toți aceia, cam mulți, cărora nu le place nici o noutate, nimic și nimic afară de cîte se învață în școală. Leneși, ei își închipuiesc că știința, pe care o au dînșii, le ajunge; pizmași, le pare rău de niște descoperiri, la care ei n-au luat nici o parte. Dacă sînt cumva învățați, acești leneși-pizmași născocesc uneori contra noutăților argumente foarte istețe. Iată, bunăoară, cum un doctor de la Sorbona numit Besian Arroy sfărîma pe nemuritorul Copernic: ,,soarele e făcut ca să lumineze pămîntul; noi știm însă că torțele se mișcă pentru a lumina mai bine o casă, iar casele nu se mișcă pentru a fi luminate prin torțe, deci nu pămîntul se mișcă în jurul soarelui, ci se mișcă soarele împrejurul pămîntului". Și cîți gură-cască nu se vor fi luminat la o asemenea logică!

4. Apoi sînt mulți cu musca pe căciulă. Orice religiune are o morală: orice morală are o sancțiune, adică un canon, o pedeapsă în perspectivă; deci, ei nu vor pedeapsă, nu vor morală, nu vor religiune. Dînșii nu sînt Spiritiști nu de altceva, ci numai fiindcă nu pot fi nici creștini, nici păgîni, nici chiar mormoni! Ei sînt liberi cugetători, în același sens în care un bandit, un Cartouche sau un

Simeon Licinski, este l i b e r-f ă c ă t o r . Cu aceştia să nu amestecăm la un loc pe:

5. Unii băieţi nevinovaţi, cu gărgăuni în cap, băieţi tineri sau bătrîni, care vor cu orice preţ să fie *şic* sau *pşiut* la idei, dacă nu şi la mănuşi. Un Moleschott, un Büchner, un Carl Vogt, un Lombroso, trec printr-un fel de modă ca şi Zola, trec de se trec pînă ce iute se învechesc, întocmai după cum s-au învechit un Hobbes, un Gassendi, un Aretino. Sărmanii copilaşi, în loc de a urma acestor fericiţi trecători, petrecători, pe care poate nici nu i-au citit măcar, ar face mult mai bine să caute în istoria ştiinţei, a literaturii, a artei, numele tuturor acelora care nu se învechesc niciodată. Pentru onoarea omenirii, aceşti luceferi sînt mulţi, şi toţi, pînă la unul, eu ştiu că poartă într-înşii o scînteie de nemurire, pe care de pe aici, din viaţa pămîntească o aţîţă deja din cînd în cînd cu putere însufleţirea de sus.

6. Cei mai mulţi habar n-au ce este Spiritismul. După dînşii, el se cuprinde şi se mărgineşte în î n v î r t i r e a m e s e l o r , adică într-un punct de unde pînă la Spiritism e tot aşa de departe ca de la apa care fierbe pentru supă în bucătărie, pînă la trenul Fulger. Eu unul mărturisesc în cuget curat că n-am învîrtit niciodată o masă, şi nu simţesc nici o plăcere de a o învîrti vreodată.

7. Unii se tem şi se feresc de Spiritism din pricina cîtorva şarlatani prinşi ,cum se zice, cu ocaua mică, sau cu mîna în sac, după cum alţii se fac atei din pricina păcătoşiei unor popi. De atunci o mai mare coţcărie ar fi medicina întreagă, în care şarlatanismul e ceva de toate zilele. Şi apoi oare numai medicina? Nu se află nici o ştiinţă, nici o meserie, nici o ramură de trai, în care să nu se fi strecurat şi să nu se acuieze

oameni de rea credinţă, tot aşa precum nu este nici un fel de monetă care să nu fi avut pe calpuzanii săi. Feriţi-vă dar şi de bani, dacă vă dă mîna!

8. În sfîrşit, sînt foarte numeroşi cei n e d u m e r i ţ i. Ei nu cred încă, dar nu mai rîd. Ei au ajuns a cîntări lucru cu luare-aminte şi lasă timpului sarcina de a aduce mai multă lumină. De cîţiva ani încoace tonul organelor celor mari de publicitate în Occident în privinţa Spiritismului este din ce în ce mai cumpătat. Rînjitul de altădată despre pretinşii visători de ai lui Allan Kardec s-a înlocuit treptat, aproape pe nesimţite, prin nişte cuvinte adesea binevoitoare, mai totdeauna pline de rezerve, cam în felul celor scrise nu de mult de Théophile Gautier sub titlul „Au pays des fées" în fruntea lui *Figaro*. Cele două mari enciclopedii din Lipsca, a lui Brokhaus şi mai ales a lui Meyer din 1889, ambele oglindind starea cea mai proaspătă a ştiinţei germane, adastă cu sînge rece cercetările viitorului. Ne pare bine de a recunoaşte că această apucătură nepărtinitoare, serioasă, adevărat ştiinţifică pleacă tocmai de la genialul Schopenhauer, a cărui încercare asupra „Viziunii" (Versuch über Geistersehn und was damit zusammenhängt), deşi publicată la 1851, adică cu mult mai înainte de experimentarea fenomenelor celor mai însemnate, totuşi poate chiar astăzi, cu cîteva foarte mici schimbări, a servi ca prima pagină la o lucrare temeinică asupra Spiritismului.

Din cele opt tagme de mai sus, este învederat că numai ultimele trei ne vor înţelege, căci numai ele sînt doritoare şi primitoare de înţelegere; poate că ne vor mai înţelege şi băieţii cei nevinovaţi cu găr-

găuni în cap, dar negreşit mai tîrziu, cînd se vor mai cerne şi se vor coace.

9. Mai pe deasupra, am avea nevoie de a ne înţelege chiar cu unii dintre Spiritişti, ba încă multişori, care nu sînt pătrunşi de ideea cea de căpetenie că: orice religiune trebuie să aibă în vedere numai binele omenirii, iar nicidecum propria noastră piele, sau o seacă şi neastîmpărată curiozitate, cu atît şi mai puţin răul altuia.

Acuma ştiu cui vorbesc. Dar cine oare sînt eu însumi?

Cel mai nou lucrător foarte harnic pe cîmpul Spiritismului, doctor Paul Gibier, în ultima sa carte: „Analyse des choses", publicată, sînt acum abia cîteva luni, a crezut de cuviinţă a-şi face următoarea autobiografie:

„Rog pe cititori a crede, că eu nu spui aici decît ceea ce ştiu prin observaţiune sau experimentare. Am oarecare drept de a pretinde că nici observaţiunea, nici experimentarea nu-mi sînt străine. Ca medic, adică observator vrînd-nevrînd, îmi întrebuinţez facultăţile mele de observaţiune de douăzeci de ani, din care cea mai mare parte petrecuţi în spitalele din Paris. Ca experimentator, am fost de fapt în timp de mai mulţi ani în capul laboratorului de patologie experimentală şi comparativă al Muzăului de istoria naturală din Paris; şi printre alte multe cercetări, mi-a fost dat mie de a dovedi, prin nişte experienţe delicate, cum că animalele cu sînge rece, scutite în genere de unele boale de ale animalelor cu sînge cald, le pot totuşi căpăta, dacă vom ridica temperatura la un grad apropiat de a

mamiferelor, ţinîndu-i în apă caldă. Am dovedit de asemenea faptul interesant că păsările, găinile şi altele, pot turba şi transmiţînd turbarea mamiferelor cu mai multe săptămîni în urma altoirii, pot apoi să se vindece de la sine. Cu aceeaşi ocazie am arătat că turbarea odată vindecată, nu se mai reînnoieşte, căci păsările cele altoite într-un rînd nu mai turbează, cînd le altoim a doua oară. Tot eu cel dintîi am făcut cunoscuţi germenii sau microbii pemfigului acut şi acei ai turbării, şi memoriul pe care l-am publicat asupra totalităţii lucrărilor mele despre turbare şi tratamentul ei, a căpătat de la Facultatea de Medicină cea mai înaltă răsplată ce se poate da unei disertaţiuni. În sfîrşit, cei de la putere au văzut cu ochi buni, desigur apucăturile mele de observator şi de experimentator, deoarece, în cinci rînduri diferite, guvernul Republicii franceze mi-a încredinţat mie sarcina de a studia în Franţa şi în străinătate două epidemii de holeră asiatică, două epidemii de friguri galbene şi metodele cele experimentale ale învăţaţilor străini.

Şi de ce oare la spune doctorul Gibier toate acestea? Fiindcă — de! a cutezat să scrie o carte, prin care întăreşte Spiritismul, şi deci se temea ca nu cumva lumea să-l ia peste picior, dacă dînsul nu-i va spune mai de înainte, cu cine anume are a face.

Vrea să zică chiar astăzi, după ce Spiritismul numără deja de mult în sînul său o mulţime de fruntaşi curat ştiinţifici, astronomi, matematici, chimişti, fizicieni, naturalişti, antropologişti, filosofi: pe un William Crookes, un Russel Wallace, Fichte, Zöllner, Fechner, Ostrogradski, Butlerov, Hare, De Morgan, Barret, Huggins, R. Chambers, Gladstone,

Oxon, Varley, Edison etc. etc. afară de căpetenii literare ca Victor Hugo, Georges Sand, Thakeray, Trollope, Lytton Bulwer, Arsène Houssay, Théophile Gautier, Longfellow, Victorien Sardou și alții, chiar astăzi îndrăznește cineva numai cu rușinea pe obraz a scrie despre această c r e d i n ț ă-ș t i i n ț ă, această singură religiune experimentală. Îi este iertat orișicui a tipări cu slove mari, că geniul e o nebunie și Dumnezeu o epidemie; îi este iertat a ne asigura, după Cabanis, că „cugetarea este urina creierului"; îi este iertat a rîde de iubire, de prietenie, de milă, de jertfire de sine, de cîte altele; îi este iertat, fără a i se cere de la dînsul, de la acela care batjocorește, să dovedească cel puțin că este cineva, că lucrează și a lucrat mult și bine, că nu e un netrebnic trîntor în roiul cel muncitor al albinelor. Da! Însă cînd vrei să scrii de Dumnezeu și de suflet, cînd cauți a lămuri legămîntul între cei plecați deja și cei rămași încă, o! atunci cei fără suflet și fără Dumnezeu, cei cu *Nana* îți arată dinții și îți cer titluri...

Deci să le dau și eu pe ale mele.

Dar ce să le spui? Să le spui că-s profesor de universitate? Nu-i mare treabă! Cîți profesori universitari în Europa întreagă nu sînt ca un fel de imperceptibili microbi, prin care ofticează și studiul și studentul! Să le spui că sînt membru al Academiei și chiar al mai multor Academii? Iarăși nu-i mare treabă! Toate Academiile din lume, dacă le iei cu toptanul, stau pe loc și nu vor să se miște; iar luate în amănunt, ele adăpostesc, veșnic în sînul lor multe venerabile mustre de rugină intelectuală puse la păstrare de vremea rea. Să le spui că muncesc fără întrerupere de treizeci și mai bine de ani

la ogorul ştiinţei şi al literaturii? că am dat la lumină vr-o douăzeci şi atîtea volume? că am fost mult lăudat de cutare şi cutare şi încă cutare? că am fost de atitea ori premiat? că... tot nu-i mare treabă! O muncă oricît de îndelungată poate să fie stearpă sau mincinoasă; volumele, oricît de numeroase, pot fi un nămol de secături, fără trai, după gustul momentului; laudele cît de zgomotoase pot fi cerşite, mijlocite sau cumpărate, premiile pot fi cîrdăşia. Ce să le spui dară? Voi zice numai atîta că: în istorie, în filologie, în orice sferă a cunoştinţei, eu am fost totdeauna sceptic, respingînd autoritarismul de sus ca şi popularitatea de jos şi croindu-mi pretutindenea singur, prin propriile mele cercetări după izvoare, o cale nouă, bună sau rea, cum mă taiă capul, dar din inimă curată, fără frică de nimeni, fără folos personal, fără făţărnicie, fără reclamă.

Am spus că Spiritismul este credinţă-ştiinţă, ceea ce însemnează că: pe de o parte, el cuprinde în sine miezul tuturor religiunilor fără deosebire: iar pe de alta, nu numai se împacă cu ştiinţa aşa-numită pozitivă, dar încă o şi întregeşte, înfigîndu-şi rădăcinile adînc în biologie.

Întrebarea, dacă se află undeva sau nu se află nicăieri nişte neamuri omeneşti atît de uitate de Dumnezeu încît să nu aibă nici o adulmecare de Dumnezeu, această întrebare este, negreşit, de o însemnătate oarecare pentru antropologie şi pentru etnologie, dar aci ne îngrijeşte prea puţin, şi iată de ce. Una din două: se află sau nu se află. Dacă se află asemenea neamuri, ceea ce este cu putinţă, atunci urmează că religiozitatea s-a dezvoltat în

omenire, şi numai în omenire, deodată cu o treaptă oarecare de cultură, şi deci, ca şi însăşi cultura, alcătuieşte o înaintare firească a speciei omeneşti. Dacă însă, dimpotrivă, asemenea neamuri nu se află nicăieri, ceea ce iarăşi este cu putinţă, atunci începutul religiozităţii trebuie căutat deja la maimuţă, la elefant, la ciine, în straturile animale inferioare omului. Oricum ar fi dară, în ambele cazuri, religiozitatea este o propăşire necesară pe scara urcării organismului, şi aceasta ne ajunge ca punct de plecare; adică ne ajunge ca punct de plecare de a şti că: este tot aşa în firea omului de a crede în Dumnezeu, după cum în firea omului este de a sta drept pe două picioare, iar nu de a umbla de-a buşilea, deşi cutare sau cutare poate să umble de-a buşilea şi poate să nu crează în Dumnezeu, fie de bunăvoie prin fantazie, fie de nevoie prin slăbiciune organică.

Felurite forme şi reforme, prin care au trecut şi trece religiozitatea: fetişism, politeism, monoteism, apoi sabeism, budhism, brahmanism, mahometism, creştinism, apoi ortodoxism, catolicism, protestantism etc., nu ne privesc nici mai mult nici mai puţin decît întrebarea de mai sus despre epoca naşterii religiozităţii, adică ne privesc numai ca nişte trepte de propăşire ale unuia şi aceluiaşi principiu. Care anume treaptă e superioară şi care este inferioară? aleagă oricine cum îi place; destul că unele nu pot a nu fi mai sus, altele mai jos, altele mai la mijloc. Fiecare treaptă se deosebeşte de toate celelalte prin cult şi amărunte, iar nouă nu ne pasă aici nici de cult nici de amărunte. Fiecare se aseamănă cu toate celelalte prin recunoaşterea lui Dumnezeu, a unui Dumnezeu înţeles mai bine sau mai rău, dar recunos-

cut deopotrivă în religiunea lui Cetivayo ca și în religiunea lui Descartes sau a lui Kant. Cel mai adînc cercetător al religiozității la popoare primitive, Eduard Tylor, ne spune că: „se poate zice că nici un trib sălbatec nu este panteist în sensul cel strîns al cuvîntului; doctrina, pe care triburile sălbatece o îmbrățișează obișnuit, doctrină mijlocie între monoteism și panteism, este un politeism a v î n d î n c u l m e o s i n g u r ă z e i t a t e s u p r e m ă". Ei bine, sălbatece sau nesălbatece, astfel sînt toate religiunile, toate pînă la una. Din religiune în religiune se schimbă numai doară numele proprii ale zeilor de a doua mînă, numai etichetele. Ce este Mercuriu dacă nu un arhanghel? Cîteodată chiar numele propriu se păstrează pe furiș, bunăoară: trecînd de la romani la români, străbuna Venere se răsfrînge în sfînta Vineri din basmurile poporului. Însuși mozaismul, socotit cu drept cuvînt ca monoteismul cel mai curat, ne vorbește totuși de îngeri, adică pune la mijloc între om și Dumnezeu o ceată de ființe aproape dumnezeiești cheme-se o asemenea ființă Rafail, sau cheme-se Marte, sau cheme-să sîn-George, este în formă un politeism, deși în fond Dumnezeu rămîne unul, unul în toate religiunile fără deosebire, înconjurat de o a m e n i-d u m n e z e i , de niște mijlocitori între cer și pămînt, din pricina cărora orice teologie se alunecă pe nesimțite în mitologie, și n-are ce face; trebuie să se alunece.

Ceea ce ne izbește de la cea dintîi vedere în toate religiunile, este stăruința de a-și da seamă de obîrșia nenumăratelor rele care bîntuie lumea. Pretutindeni s-a închipuit o zeitate rea, una sau mai multe, luptînd împotriva binelui. La egipteni Tifon, contra lui

Osiris, la inzi Șiva contra lui Brahma, la evrei Satan contra lui Iehova etc. Cea mai dezvoltată, cea mai amăiunțită icoană a acestui război ni se înfățișează în zoreastrismul persian, trecut apoi în maniheism și la urmă în bogomilism. De unde vine răul? se întreabă mereu și se tot întreabă sărmana omenire, răspunzîndu-și ea însăși; cată să fie și draci, nu numai îngeri. În toate religiunile însă ne întîmpină, dacă nu ca un element cu totul mai presus de această luptă, cel puțin ca cel menit a o sfîrși prin înfrîngerea răului, un Dumnezeu u n u l.

Și omul se mîngîie cu nădejdea acelei biruințe de la urma urmelor, fiind sigur că o să guste și el din roadele ei, o să le guste nu ca neam romănesc, ci anume ca personalitate cutare sau cutare. Nu s-a găsit încă nici o seminție omenească oricît de josorîtă care să nu crează în nemurirea sufletului. Și pentru ce oare crede? Nu cumva că se teme de moarte și ar vrea să se amăgească sau să se amețească? Dar tocmai pentru că crede în nemurire, sălbatecul nu se teme de moarte. Fatalist la culme, el înfruntă primejdia mai cu hotărîre decît oricine. Fatalism și frică sînt două poluri opuse; din fatalism izvorăște nefrica; unde este fatalism, frică nu poate să fie, unde e frică nu poate fi fatalism. De la Lucrețiu încoace, se mai trîmbițează mereu că și în Dumnezeu omul crede numai de frică. Dar pentru ce oare omul mănîncă? Negreșit, de foame. Mîncarea există ea sau nu? De n-ar exista mîncarea, omul n-ar putea avea foame. Închipuiască-și cineva o memorie pururea flămîndă; trăind și înmulțindu-se veacuri peste veacuri fără mîncare! După cum foamea, ca o trebuință organică, presupune că este

ceva care s-o poată îndestula, tot așa credința în Dumnezeu, credința în nemurirea sufletului, întrucît aceste credințe sînt împărtășite de omenirea întreagă din toți timpii și din toate țările, făcînd parte din o r g a n i s m u l omenesc, nu se pot întemeia decît pe putința unei îndestulări. Se întîmplă, vezi bine, a crede cineva și de frică, bunăoară mai toți ateii în ajunul morții, sau cînd furtuna pe mare începe a îneca barca; tot așa se întîmplă unora a mînca și cu d-a sila; dar vai de o asemenea mîncare și de o asemenea credință!

Frică sau nefrică, oricare ar fi izvorul credinței tuturor oamenilor în nemurirea sufletului, faptul în sine a fost urmărit, cercetat, adeverit de către etnologi, și a căpătat în istoria comparativă a religiunilor numele caracteristic de a n i m i s m. Cum este sufletul cel nemuritor, ce face el și unde petrece după ieșirea din trup, care este raportul lui de a doua zi cu cei rămași pe pămînt, toate acestea sînt niște mărunțișuri, întocmite de fiecare popor, de fiecare viță de oameni după un alt tipic; însă în toate tipicurile, cel creștin ,cel brahmanic, cel chinezesc, cel sălbatic, sufletul are o f o r m ă, adică un înveliș material, un fel de corp străveziu sau aburos, deosebit de corpul cel pămîntesc. Mulțumită acestei forme, sufletele se pot recunoaște și nu se amestecă laolaltă. Mulțumită acestei forme, sufletele cele destrupate nu încetează de a fi în legătură cu cele întrupate, de a se vîrî în treburile omenești, de a se destăinui nouă, cînd o crede ele de cuviință. Sufletele cele rele sau nenorocite, se fac s t r i g o i sau n a i b e. Sufletele cele mari și curate, s f i n ț i i creștinismului, înălțîndu-se pînă la Dumnezeu, devin acei mijloci-

tori între cer și între pămînt, acei o a m e n i-d u m n e z e i, pe care toate religiunile ajung a-i prea apropia de Ființa Supremă. Împărtășirea tuturor acestor suflete, fericite sau nefericite, prin vise, prin vrăji, prin oracole, prin proroci, prin cîte altele, alcătuiește una și aceeași credință omenească.

În sfîrșit, în toate religiunile, fie ele pe orice treaptă a culturii, după cum binele universal se luptă cu răul universal și ajunge a-l birui la adică, de asemenea binele individual trebuie să se lupte cu răul individual, pe care prin stăruință poate să-l biruiască. De aici urmează răsplată pentru cel biruitor, pedeapsă pentru cel biruit, r a i sau i a d, răspunderea fiecui pentru faptele sale.

Religiunea dară, luată peste tot, dezbrăcată de orice particularism, de orice împestrițare după vreme și după loc, ni se înfățișează cuprinzînd trei, numai trei dogme:

DUMNEZEU,

NEMURIREA,

DESTĂINUIREA.

Prin aceste trei, numai trei dogme, care sînt legi neclintite ale firii omenești în toată puterea cuvîntului, teologia este ș t i i n ț ă, fără a înceta de a fi c r e d i n ț ă, adică ea înduplecă cugetarea cea rece și cîntăritoare, mișcînd în același timp pînă într-adînc coardele cele mai gingașe ale inimii.

Însă orice știință, dacă în adevăr este știință, trebuie neapărat să fie împăcată cu celelalte științe, să nu fie în zîzanie cu nici una din ele, căci toate științele închipuiesc laolaltă un întreg, un acord

armonios, o singură enciclopedie. Oricare teologie specială, fie protestantă, fie catolică, fie mahometană sau brahmanică, se poate privi cel mult ca flora unei țări, o floră uneori foarte ciudată; nici una însă din ele nu este botanică, deşi toate se întemeiază pe botanică, care numai ea, generalitate a tuturora, este o adevărată ştiinţă.

Din punctul de vedere curat ştiinţific, adică aşezat pe ,ştiinţa marelui" — astronomia şi pe ,,ştiinţa micului" — chimia, dacă ne întreabă cineva: ce este Dumnezeu? singurul răspuns care ni se pare a fi apropiat de adevăr, întrucît îi e dat omului de a şti ceva în starea-i de astăzi, cată să fie: Dumnezeu este infinit. Noi ne întoarcem astfel la bătrînul Voltaire, carele zicea în Dicţionarul filosofic: ,,*ceea ce se poate încredința fără teamă, este că Dumnezeu e infinit, iar mintea omenească e foarte mărginită*". Bietul Voltaire, osîndit şi deocheat ca ateu de către abaţi şi cardinali! Nu voi uita niciodată cele două ceasuri, pe care' le-am petrecut cu fiica mea la Ferney, în parcul şi în casa, în odăița de lucru a nemuritorului cugetător; la stînga de la poartă se înalţă o bisericuță, deasupra căreia se citeşte: Deo erexit Voltaire — ,,Voltaire a ridicat-o lui Dumnezeu". Şi acest cap atît de antibigot, atît de sceptic şi atît de sănătos, atît de limpede totodată, vedea foarte bine că cea mai nimerită caracteristică a lui Dumnezeu este: i n f i n i t, în contrast cu mărginirea minţii omeneşti, care totuşi voieşte şi e datoare să îl cunoască.

Astronomia dovedeşte că oricît de multe ar fi lumile şi oricît de mare ar fi universul cel cuprinză-

tor de aceste lumi, ele toate se află într-un infinit. Infinitul însă, în care e cuprins universul, nu este egal sau identic cu totalitatea părților acestui univers, adică cu lumile $a+b+c+z$, căci ele sînt toate mărginite, fiecare avînd hotare, şi deci are hotare şi totalitatea lor. Matematiceşte, negreşit, la orice număr concret se poate adăuga un alt număr concret, şi altul, şi iarăşi altul, şi tot aşa înainte fără a mai sfîrşi vreodată, ca şi cînd s-ar putea închipui un infinit dintr-un şir de numere concrete; dar acest şir, fie oricît de lung, nu va fi totalitatea acelor numere concrete, de vreme ce o totalitate este o sumă, iar suma nu se poate trage decît atunci cînd se opreşte socoteala, cînd încetează lucrarea, cînd se pune o margine. Lumile din univers întocmesc în fiecare moment o sumă totală, şi deci totalitatea lor $a+b+c+z$ este mărginită ca şi fiecare din ele în parte: a, b, c, z. Universul prin urmare se cuprinde în infinit, totuşi nu este infinit. Mai mult decît atîta; ştiinţa nu poate pricepe universul, fără a ajunge neînlăturat şi neapărat la noţiunea infinitului; dar ajunsă acolo, universul i se înfăţişează ca o simplă întîmplare, precum este o întîmplare, bunăoară graiul românesc pentru acela care plecînd de la studiul acestui grai, se urcă treptat la limba omenească îndeobşte, adică la darul de a vorbi, la izvorul tuturor graiurilor realizate, realizabile, sau pe cale de a se realiza: el vede atunci că acel dar de a vorbi este un principiu fundamental din care s-a născut graiul cutare sau cutare, însă putea să nu se nască.

În acest chip, noi toţi, pămîntul nostru, soarele nostru, milioane de milioane de alţi sori cu alte

pămînturi şi cu alţi noi, cu alte întunerice de fiinţe simţitoare, voitoare şi cugetătoare, „trăim, ne mişcăm şi sîntem în el”, după zisa apostolului Pavel: sîntem în acel infinit, dar nu sîntem el. După cum globul pămîntesc este o băşică de săpun învîrtindu-se într-o sistemă solară, tot aşa universul întreg, toate corpurile cereşti la un loc, sînt un fel de băşici de săpun învîrtindu-se în acel infinit, care le îmbrăţişează şi le străbate de pretutindeni. Numai el este tot, căci numai afară dintr-însul nu poate fi nimic. Numai pentru el, timp şi spaţiu nu există, fiind nemărginit, în timp şi în spaţiu. Numai el ştie tot, deoarece îi ajunge a se şti pe sineşi, neavînd pentru aceasta vreo trebuinţă de a cerceta raportul între eu şi nu-eu. Dacă omul, culmea dezvoltării organice pe pămînt, ştie atît de puţin, aproape nimic, este că, din leagăn pînă la coşciug, pe micuţul său eu îl mărgineşte necontenit spăimîntătorul *ne-eu*.

Prima margine, un fel de zid despărţind pe om de ceea ce nu este el însuşi, e corpul cel grosolan, de care spiritul e legat ca printr-un lanţ elastic, putînd a se depărta pînă la un punct, dar silit iute a se întoarce. Apoi înlăuntrul acestui corp, fie din pricina lui, fie din pricina altor spirite, tot aşa de înlănţuite, cu care spiritul cel înlănţuit are a face, se grămădesc margini peste margini. Întunericul e marginea luminii, răul e marginea binelui, urîtul e marginea frumosului, minciuna e marginea adevărului, strîmbătatea e marginea dreptăţii, prostia e marginea minţii, o margine mai îngustă sau mai largă după împrejurări, dar orice „nu” este o margine pînă la care poate să înainteze „da”, nu este decît o m a r g i n e, o nevoie a firii celei mărginite a

lumilor şi a fiinţelor din univers, şi dispare acolo unde nu sînt margini. Prin natura cea mărginită a graiului omenesc, cînd noi zicem „binele", „frumosul", „adevărul", „dreptatea", „lumina" — cînd facem adică o deosebire între aceste noţiuni — este deja o mărginire, căci a deosebi înseamnă a mărgini, pe cînd ele nu se deosebesc, nu se mărginesc, şi alcătuiesc un singur „da" în Acela fără margini.

Astronomul, cu ochii ridicaţi spre întinderea cerurilor, dă peste infinit. Tot de infinit se izbeşte chimistul, cînd îşi pogoară ochii în ţărînă. Voind să înţeleagă ce este un corp, el îl desface în părţi, apoi părţile în părticele, apoi părticelele în părticeluţe, în părticeluţele părticelelor şi aşa mai înainte, pînă ce ajunge la molecule şi alte molecule, mai departe de care nu poate să mai bucăţească, deşi ştiinţa îi zice că trebuie să meargă cu gîndul pînă la atom, iar atomul rămîne cu totul afară din lucrarea puterilor chimice sau fizice, simplu, indivizibil, fără margini, adică infinit.

Infinitul chimistului dincolo de moleculă poate oare să nu fie acelaşi cu infinitul pe care-l află astronomul dincolo de univers? A zice că atomul, pe care nu trebuie să-l amestecăm cu nici un fel de moleculă, e „nemărginit mic", este o absurditate, căci orice măsură, de micime ca şi de mărime, se potriveşte numai acolo unde sînt margini. Pluralul „atomi" e tot aşa de absurd, de vreme ce ceea ce n-are margini nu poate fi decît una: de îndată ce ar fi d o u ă sau t r e i, ele s-ar mărgini neapărat una printr-alta şi, prin urmare, ar fi mărginite. Atomul adevăratul atom, nu poate fi nici două, nici trei; nu poate fi nici mic, nici mare; atomul este unul infinit.

Infinitul astronomului şi infinitul chimistului sînt dară acelaşi infinit, în cuprinsul căruia pluteşte, cu toate ale lui, universul cel mărginit; atît de mărginit şi răsmărginit încît, de la corpul ceresc cel mai mare pînă la punctul material cel mai mic, a t i n g e r e între margini nu există nicăieri în natură. După cum sorii se despart între ei prin spaţiuri calculabile sau necalculabile, de asemenea orice moleculă cît de ultramicroscopică este despărţită de molecula cea mai învecinată printr-un spaţiu calculabil sau necalculabil. Ceea ce ni se pare nouă a fi unit, nu este unit decît în părerea noastră, unit în realitate fiind numai infinitul căci numai el este unul. În acest infinit, soarele cel mai colosal şi molecula cea mai imperceptibilă rotesc, rotesc mereu şi se atrag deopotrivă, solidare între ei şi între ele, dar nu se ating niciodată prin marginile lor. Acest infinit urzeşte deopotrivă, după aceeaşi normă u n a cum e şi e l u n u l, microcosmul şi macrocosmul.

Pentru om, a urzi, a face, este a ţărmuri, a pune în nişte margini mai mari sau mai mici ceva pe care-l scoatem din noi înşine şi din afară totodată. Cu cît mintea e mai înaltă, cu atît mai mare este partea cea trasă din ea însăşi, însă în orice caz ea trebuie să se amestece cu o parte din afară. Arhitectul, care clădeşte, ia din afară materialul şi cîteva din ideile planului, iar rămăşiţa din propria sa minte, îmbinînd unele şi altele pentru a urzi un edificiu, adică pentru a le făptui în marginea cutare. Aşa urzesc poetul şi cizmarul, totdeauna margini, totdeauna cu calapod. Şi eu, cînd zic acum „margine'', iau din afară o vorbă gata, făcută, urzită, în care o cugetare este mărgi-

nită prin sonurile *m*, *a*, *r*, *g*, *i*, *n*, *e*. Numai infinitul, fiind singur, nu poate lua nimic din afară, ci urzeşte toate din sineşi, le urzeşte însă în acelaşi chip, adică ţărmureşte, pune în nişte margini, margini prin care făptura nu se poate cufunda cu el; mai curînd s-ar putea cufunda un ceasornic cu ceasornicarul care-l face, căci ceasornicarul şi ceasornicul sînt orişicum mărginiţi unul şi altul, pe cînd opera infinitului este o mărginire urzită de cel nemărginit, o mărginire şi ea, dar o mărginire cu pecetea nemărginitului:

L'âme est tout, c'est le doigt de Dieu sur la nature.
(Julie Hasdeu)

Luînd ca punct de plecare i n f i n i t u l astronomului şi al chimistului, al celor două ştiinţe care s-ar putea numi „alfa şi omega", una suită cît e cu putinţă mai sus şi cealaltă coborîtă cît e cu putinţă mai jos, noi am văzut că acel infinit, unul şi acelaşi:

neavînd margini, cuprinde în sine universul, dar nu e univers;

neavînd margini, fiinţează de sineşi chiar dacă n-ar fiinţa universul;

neavînd margini, nu poate avea nici o însuşire restrîngătoare, nici un atribut negativ;

neavînd margini, întruneşte toate atributele pozitive: „binele", „frumosul", „adevărul", „dreptatea" „lumina", „ştiinţa", într-o singură afirmaţiune;

neavînd margini, urzeşte totul numai de sine, prin impunerea marginilor la ceea ce voieşte;

neavînd margini, nu poate fi identificat sau măcar confundat cu făptura cea mărginită; şi totuşi:

neavînd margini, urzind prin urmare numai de sine, este cuprins în orice făptuire a voinţei sale.

Numiţi-l cum vă place. Numele nu schimbă nimic. Dar fiindcă numele nu schimbă nimic şi că puteţi înşivă a-l numi cum vă place, lăsaţi-ne şi pe noi a-i zice:

DUMNEZEU

Şi acuma, în marginea cea îngustă a minţii noastre ştiind ce este Dumnezeu şi cum se răsfrînge el în oricare din plăsmuirile sale, să trecem de la urzitor la făptură.

Aici nici astronomia cu stelele, nici chimia cu moleculele, nu ne mai călăuzesc, ci ne poate ajutori numai biologia, ştiinţă în care vom da iarăşi peste infinit, dar de astă dată nu ca o ţintă a cercetării, ci ca un razem pentru a păşi înainte pe o cale deja asigurată.

Häckel... Şi de ce oare să nu citez pe Häckel? În a treia prelegere din „Istoria Creaţiunii, el zice că împărtăşeşte pe deplin următoarea cugetare a lui Giordano Bruno, a spiritistului Giordano Bruno: „este un spirit în toate; nu se află nici un corp, fie oricît de mic, unde să nu fie cuprinsă o părticică din substanţa dumnezeiască, ce-l însufleţeşte". O împărtăşesc şi eu această cugetare, după

cum o împărtăşea şi apostolul Pavel: „trăim, ne mişcăm şi sîntem în el" ; ba merg chiar, mai departe, zicînd că fără o părticică din acea substanţă dumnezeiască nu se află nici o moleculă. Häckel dară, iată cum începe prima sa prelegere : „Mişcarea intelectuală, căreia naturalistul englez Charles Darwin a dat cel dintîi naştere prin vestita-i carte despre « Origina speciilor », această mişcare a dobîndit într-un scurt timp un răsunet atît de mare, încît trebui să intereseze pe oricine. Şi totuşi teoria, numită obişnuit darwiniană sau darwinism, nu este decît o mică parte dintr-o doctrină cu mult mai întinsă, de o însemnătate fără seamăn, adică din teoria universală e evoluţiunii, care îmbrăţişează peste tot întreaga sferă a cunoştinţelor omeneşti. Dar chipul cum a ştiut Darwin să dovedească această din urmă teorie prin acea mică parte din ea, atît de temeinic, atît de înduplecător, şi încheierea fatală la care duce acea teorie a zguduit atît de adînc vederile despre univers ale tuturor cugetătorilor, încît valoarea darwinismului este mai presus de orice închipuire. Da ; printre progresele cele mai numeroase şi însemnate ale istoriei naturale contemporane, această nespusă lărgire a concepţiunii noastre omeneşti trebuie privită ca cea mai roditoare în urmări, ca cea mai măreaţă..."

Aşa, adică aproape aşa. Dreptatea cere totuşi, fără a mai vorbi despre înaintaşi în treacăt ai teoriei evoluţioniste, ca Lamark sau ca Goethe, să nu uităm că în acelaşi timp cu Darwin, la 1858, un alt mare naturalist englez, lucrînd tocmai în Australia, făcuse aceeaşi descoperire: Alfred Russel Wallace, al cărui

nume ne-a întîmpinat mai sus între susţinătorii cei mai hotărîţi ai Spiritismului.

După doctrina lui Darwin, dezvoltată de o şcoală întreagă de biologi, omul pe pămînt este ultima verigă a unui lanţ de transformaţiuni. Începînd de la plantă, ba şi mai îndărăt, trecînd apoi prin zoofiţi, apoi prin şirul vietăţilor din ce în ce mai desăvîrşite, acelaşi germene, am putea zice mai bine acelaşi plod, ajunge cu încetul a fi om. Precum îşi face cineva o genealogie ca fiu al lui Ion, nepot al lui Petru, strănepot al lui Ştefan etc., tot astfel Häckel croieşte pentru specia om o genealogie cam aşa : fiu al maimuţei din epoca terţiară, nepot al broaştei din epoca secundară, strănepot al şopîrlei din epoca primară, răstrănepot al unui nevertebrat din epoca arheolitică...

Cusurul cel mare al darwinismului, dacă e în adevăr un cusur şi nu altceva, este lipsa treptelor intermediare între specii. Oricît de multe ar fi asemănările curat anatomice şi embriologice, totuşi de la om pînă la maimuţă, fie gorilă, fie cimpanzeu, e prea departe ! În loc de un arbore genealogic, în care toţi suitorii şi pogorîtorii sînt legaţi printr-o moştenire necurmată, s-ar putea zice mai curînd că evoluţiunea darwiniană este o întocmire armonică, prin care speciile se suprapun una peste alta din ce în ce mai superioare, fiecare specie închipuind totuşi un ce cu marginile sale proprii, o moleculă fără atingere cu celelalte, cam aşa după cum sînt toate moleculele din univers.

Lipsind dară între om şi maimuţă o treaptă intermediară chiar strict anatomică, necum fizică şi psihică în acelaşi timp, presupusa spiţă a neamului

rămîne îndoielnică; şi primind-o deocamdată, noi o facem numai pentru a nu încurca dezbaterea prin ceva de o însemnătate secundară. Fie acea spiţă a neamului oricum ar fi, miezul darwinismului e sănătos, e adevărat, e plin de lumină. El aşază principiul evoluţiunii progresive între fiinţe, şi acest principiu e de ajuns; e de ajuns adică a se şti cu toptanul, fără amănunte, că fiinţa omenească se desfăşoară din alte fiinţe din ce în ce mai puţin inferioare, dintîi organice, apoi neorganice apoi ...apoi ce? Ca şi astronomia, ca şi chimia, biologia ne duce la infinit, la ceea ce-i mai sigur decît toate, fiindcă cuprinde pe toate şi se cuprinde în toate.

Să mă bucur, căci omu-i o treaptă
Pe suişul cel fără de-apus
Şi martirul meu cuget aşteaptă,
Ieri un vierme şi mîini un Isus,
Cale lungă
s-ajungă
mai sus!...

Acest mai sus este o urmare neapărată, o nestrămutată logică a darwinismului. Evoluţiunea, care merge în jos pînă la aşa-numita protoplasmă, nu se poate opri la om, ca şi cînd între om şi între Dumnezeu n-ar fi nimica la mijloc. După cum scara ne pogoară pînă la infinit, ea trebuie să ne urce. Fiinţa neorganică devine fiinţă organică, fiinţa organică cată să devină fiinţă supraorganică, şi tot înainte, pînă la infinit. Numai infinită ea nu va fi niciodată, iar neputînd fi infinită,

totdeauna va avea o margine, o margine din ce în ce mai fină, mai mlădioasă, dar totuşi o margine, prin urmare o materie, un fel de corp : „iaste t r u p u v i e ţ u i t o r i u şi i a s t e t r u p u s u f l e t e s c”, „corpus spirituale”, „δῶμα ψυχικοῦ”, zice apostolul Pavel, şi apoi adaugă întocmai în sensul evoluţiunii : „sufletescul nu-i de întîiu, ce vieţuitorul, după aceia cel sufletesc”, „non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale” (I. Corinth., XV, 44, 76). Mai darwinism poate să fie?

Întru cît orice corp, ca să revenim la vorba lui Häckel, cuprinde „o părticică din substanţa dumnezeiască”, orice metamorfoză este o m e t e m p s i h o z ă totodată : negreşit, nu metempsihoză capricios-regresivă ca la cei vechi, după care omul se putea preface într-o broască, ci o metempsihoză treptat progresivă, prin care broasca, trecînd întreaga înşiruire mijlocie, se poate preface în om. Nu vom cerceta, căci nu sîntem în stare de a cerceta, lăsînd altora această gingaşă sarcină, evoluţiunea lui eu, adică a elementului psihic, în straturile organice sau neorganice anterioare omului. La cîine desigur, se arată deja acea duioasă jertfire de sine însuşi, acea înfrînare a egoismului, acel avînt altruistic, care printre oameni chiar alege pe cei mai aleşi. Prin altruism începe a se ivi adevăratul eu, „substanţa cea dumnezeiască”, pecetea infinitului, care se desmărgineşte şi tinde la nemărginire pînă şi în marginea unui corp.

A l t r u i s m alăturat cu e u, aceasta se pare a fi ciudat la cea dintîi vedere, fiindcă nu altruismul, ci tocmai egoismul însemnează „eu”. Etimologiceşte

așa este, nu este așa logicește, ceea ce se întîmplă adesea. Egoismul se poate asemăna cu zorul călătorului la restaurantul unei gări, cînd împinge fără milă cu cotul pe ceilalți drumași ca să răzbească mai iute la masa cea cu bucate, unde apucă și îmbucă cît poate și cum poate, de temere ca să nu piarză trenul. Egoistul e egoist, căci viața de aci e prea scurtă, prea grăbită, și el nu vrea să știe de o altă viață. Pentru dînsul e u nu există decît ca o clipă de îndestulat trebuințele de azi pînă mîine, nu ca o „părticică de substanța dumnezeiască", adică nu există aproape deloc. Acea părticică, adevăratul eu, se dă pe față mai ales în altruism, oricare i-ar fi numele. Altruistul se jertfește pentru altul, pentru țară, pentru omenire, pentru o idee; se jertfește blînd și liniștit ca Isus pe cruce, se jertfește zîmbind și fericit, fiind bine încredințat că e u l nu poate să piară, că nici o moarte nu-l poate nimici, că el stăruiește, se conservă; altruistul mănîncă moartea, după vorba lui Shakespeare, a celui mare între cei mai mari: *„vei mînca moartea cea mîncătoare de oameni și, moartea odată moartă, nu vei mai muri niciodată"*.

So shall thou feed ou deaht, that feeds on men,
Aned, death once dead, there's no more dying the...

O lege universală a făpturii, una din cele mai stăpînitoare, aceea din care Darwin a tras vestita „luptă pentru existență" este conservarea: a fi. O abatere de la această lege e peste putință, sau cel puțin noi nu ne-o putem închipui. Sinuciderea departe de a o răsturna, o mai întărește, căci oricît ne-ar striga cel amărît și necăjit că vrea să nu mai

fie, că dincolo de mormînt nu e nimic, că nimicul e încetarea suferinței, oricît s-o strige, el nu s-ar omorî, dacă n-ar avea o încredințare de care nu-și dă seama, încredințare că eul omoară suferința, dar eul rămîne. Omul deci știe că e nemuritor, o știe chiar cînd crede că n-o știe; el știe că e nemuritor anume ca eu, ca personalitatea care cugetă și voiește; el știe că moartea nu este decît un văl străveziu, după care se ascunde:

NEMURIREA.

Se pare că deja unele dobitoace simțesc ceea ce noi numim nemurirea sufletului. Un cîine credincios însoțește pînă la mormînt leșul stăpînului; privește cum îl bagă în groapă, fără a se repezi la ciocli, deși el se repezea înainte la oricine s-ar fi încercat a se atinge de stăpîn; apoi nu vrea să se întoarcă acasă, ci rămîne culcat pe mormînt; o zi, două, trei, respinge orice hrană, dar nu mușcă pe nimeni și, întocmai ca un mucenic, moare jertfă a iubirii. Acest cîine nu este oare foarte sigur că prin moarte el își va recăpăta stăpînul? Cît timp răposatul trăia, i se întîmpla adesea a pleca în călătorie pe mai multe luni, lăsînd pe Azor acasă. Azor era trist, tînjitor, dar totuși mînca din mîna slugilor și aștepta liniștit, ca și cînd ar fi zis stăpînului: la revedere. De ce oare acum Azor, atît de răbduriu altădată, nu mănîncă pe mormînt, în așteptare ca stăpînul să iasă din groapă peste cîteva zile, sau peste cîteva luni? El știe, prin urmare, că moartea este o altfel de călătorie; dar pare a fi asigurat că prin sinucidere poate să-și vază stăpînul, căci numai

pentru a-l revedea se omoară, nu dintr-o obişnuită întristare. Un asemenea cîine, dacă nu e om, este c a n d i d a t la o m e n i e, după cum a spus-o nu-mi aduc aminte cine. Ca să fie om deplin îi lipseşte numai organul pentru a mînui revolverul.

Ştiindu-şi nemurirea şi putînd s-o ştie, negreşit, mai cu temei, de cum o ştie cîinele Azor, omul află acum din doctrina evoluţionistă că sufletul său fusese oarecînd într-un corp de maimuţă, altădată într-un corp de broască, ba încă şi o buruiană sau un muşchi într-o vreme oarecare : el află că în trecutul cel întins pînă la infinit, acest suflet n-a făcut niciodată un popas îndărăt, şi totdeauna a păşit înainte din mai bine în mai bine ; el află că regresul nu există în natură ; şi deci, mulţumită lui Darwin, omul are acum dreptul ş t i i n ţ i f i c de a-şi zice : am lepădat corpul de broască pentru a îmbrăca pe al maimuţei, am lepădat corpul maimuţei pentru a îmbrăca pe al omului ; lepădînd corpul de om, ce fel de corp voi îmbrăca eu oare mîine?

Întrebarea nu e bine pusă, adică nu se potriveşte pe deplin cu legea evoluţiunii. La Darwin, transformarea nu urmează nemijlocit din specie în specie, bunăoară de la maimuţă la om, ci se făptuieşte mai întîi în sînu fiecărei specii, de pildă de la buşeman sau hotentot la roman sau la grec ; şi nici că se poate să fie altmintrelea, de vreme ce buşemanul, nicidecum un Pericle, înfăţişează multe trăsături de asemănare cu maimuţa. Aşadară, numai atunci cînd omul a ajuns la culmea putincioasă a dezvoltării curat omeneşti, numai atunci cînd egoismul a scăzut la minimum şi altruismul s-a urcat la maximum, numai atunci cînd avînturile cele mărinimoase şi

ajutătoare au covîrșit poftele cele josnice, sau cel puțin s-au echilibrat cu ele, numai atunci, avînd temei de a crede că în marginea omenirii el și-a împlinit întreaga solie, omul are dreptul de a-și pune întrebarea: sufletul meu, lepădînd corpul de om, ce fel de corp va îmbrăca oare mîine?

La această întrebare, darwinismul nu poate răspunde de-a dreptul, dar nu poate iarăși a nu răspunde prin analogie. Nu poate răspunde de-a dreptul, căci el se întemeiază aproape exclusiv pe anatomie, cel mult pe embriologie, fiind de tot șovăitor de cîte ori se abate pieziș în sfera psihică. Sfera psihică parcă i-ar pune piedici în cale, nu pentru că aceste piedici ar fi adevărate, ci pentru că ele nu se șterg decît printr-o înaltă sinteză, așa zicînd supra darwinistă. Astfel, bunăoară, prin inteligență maimuța se apropie mai puțin de om, decum se apropie de el elefantul și cîinele; iar prin firea cea cîntăreață, caracteristică mai ales la sălbatici, adică anume în stratul cel mai primitiv, noi sîntem mai aproape de unele păsări, mai cu seamă de acelea care, foarte deștepte, imitează chiar glasul omenesc. Apoi, dacă vom socoti elementul fizionomic, ceva pe jumătate sufletesc săritor în ochi, vom vedea că omul nu e o m, ci o a m e n i, oameni în care se oglindesc mai-mai toate viețuitoarele de pe pămînt: cutare seamănă a bou, cutare a cal, cutare a porc, cutare a pisică, cutare a vultur, cutare a broască, cutare altul nu numai aduce cu castorul, dar se întîmplă a fi și arhitect totodată. În darwinism, ca doctrină numai anatomico-embriologică, iar prin aceasta o doctrină neisprăvită, elementul spiritual, „părticica din substanța dumnezeiască”, sufletul este lăsat la o parte,

sufletul omului Ion ca şi sufletul cîinelui Azor. La întrebarea dară: lepădînd corpul de om, ce corp voi îmbrăca eu oare mîine? darwinismul, după cum am spus-o mai sus, nu poate răspunde de-a dreptul; dar nu poate iarăşi a nu răspunde prin analogie.

Prin analogie, vrînd-nevrînd, darwinismul trebuie să-i răspunză omului; „vei fi de o specie imediat superioară, din care te vei urca într-o altă imediat şi mai superioară". Prin analogie, vrînd-nevrînd, darwinismul trebuie să adauge: „în specia cea imediat superioară vei căpăta o samă de noi însuşiri, pe lîngă care vei păstra pe cele mai multe din însuşirile tale de astăzi, puse în armonie cu însuşirile cele din nou căpătate; ba chiar din însuşirile pierdute, adică cele nemai netrebuincioase în noua ta întrupare îţi vor rămînea unele urme rudimentare". Ceva mai mult decît atîta. În analogie cu aşa-numita „selecţiune artificială", mai româneşte „creşterea vitelor", care este însuşi punctul de plecare al teoriei lui Darwin şi care dovedeşte că omul, prin amestecul său, prin lucrarea sa, prin chibzuielile sale, are o mare înrîurire asupra animalelor inferioare lui, aducînd pe cal, pe bou, pe oaie, pe cîine etc., la o stare putincios cea mai desăvîrşită; în analogie cu această „selecţiune artificială" care este de altmintrelea foarte firească, nicidecum o minune împotriva legilor naturii, darwinismul, vrînd-nevrînd trebuie să-i zică omului: „în noua ta transformare, devenind superior semenilor tăi de astăzi, tu vei dobîndi putinţa, prin amestecul tău, prin lucrarea ta, prin chibzuielile tale, de a-i povăţui, de a-i îndemna, de a-i îndrepta, de a-i îmbunătăţi, de a-i face mai de soi".

În scurt, după cum astronomia și chimia ne-au arătat pe Dumnezeu urzind Universul prin punerea marginilor la o sferă din propria sa substanță infinită, tot așa biologia, prin marea lege a evoluțiunii, ne arată cum această substanță, care nu încetează și nu poate înceta de a fi din Dumnezeu urmează a se urzi apoi ea însăși, dar pe o cale inversă, adică tinzînd mereu a se desmărgini mai mult și iarăși mai mult; tinzînd mereu să ajungă a fi nu numai ceva din Dumnezeu cum este, ci chiar Dumnezeu; tinzînd mereu a subția marginile, a le face tot mai puțin și mai puțin tari sau grele, mai puțin țepene și popritoare; tinzînd mereu...

Pentru a fi pe deplin limpede, înlăturînd tot felul de neînțelegere, sau de rea înțelegere, cată să pui punctul pe *i* în privința celor zise aci despre chipul cum Dumnezeu urzește firea, „Deus naturans", și cum se urzește firea ea însăși, „natura naturans". Numai Dumnezeu există: una și singură substanță. Existînd, Dumnezeu face. Orice facere, orice urzire, presupune margini, Dumnezeu dară, mărginire din infinit, face din sine Universul cu toate ale lui. Însă orice mărginire a substanței celei dumnezeiești este o împuținare, o scădere, o pierdere, de unde în Univers toate acele rele care nu pot fi în Dumnezeu. Odată urzită, făptura se zbuciumă a înlătura aceste rele, spre a ajunge la o deplină fericire. Și cum oare s-o facă, dînsa mărginită, dacă nu tinzînd neîncetat a se desmărgini? Această desmărginire, acest dor de reîntoarcere la nemărginirea lui Dumnezeu, acest avînt către ideal, această fericire de a căuta fericirea, cine oare dintre noi n-o simte? cine n-o știe?

Universala tindere spre infinit, întrucît ea se poate urmări în noi şi pe globul nostru, s-a numit, bine-rău, evoluţiune. Peripeţiile concrete ale evoluţiunii sînt mai mult sau mai puţin altfel de cum le aşează darwinismul; totuşi principiul dezvoltării progresive a organismelor rămîne cîştigat ştiinţei. Prin evoluţiune, fără să mai vorbim de perioade anterioare, fiinţa neorganică, trecînd din verigă în verigă uriaşul lanţ al fiinţelor organice, a ajuns suiş treptat-treptat a se întrupa în om, care este negreşit, fără alăturare, mai dumnezeiesc, adică mai desmărginit decît toate vieţuitoarele pînă la dînsul, este atît de desmărginit, încît el cel dintîi, întocmai ca un fel de pedagog, începe opera creşterii celorlalte vieţuitoare: „selecţiunea artificială".

Asupra acestui punct al „selecţiunii" cată să ne oprim acuma cu tot dinadinsul, căci el stă chiar în temelia darwinismului, şi în temelia S p i r i t i s m u l u i în acelaşi timp. După cum în traiul său de astăzi omul poate face zootehnia, „creşterea vitelor", adică a străbunilor săi în ordinea zoologică, tot aşa, în transformaţiunea sa ulterioară, devenind supraom, el poate face antropotehnia, „creşterea oamenilor". Zic că omul „poate" să facă zootehnie, căci nu fiecare om o face; şi în acelaşi chip supraomul poate să facă antropotehnia, deşi „poate" iarăşi a n-o face. Vitei puţin îi pasă, dacă omul o creşte sau n-o creşte; ar trebui însă foarte mult să le pese acelor oameni, pe care supra-oamenii îi socotesc a fi nevrednici de o creştere de sus. În orice caz, antropotehnia ca şi zootehnia nu e un miracol, şi nici măcar ceva metafizic. Într-un caz ca şi în celălalt, este o lege a naturii. Dacă un bou de rînd

ar putea să filosofeze şi s-ar apuca a argumenta că boul din viţa Durham, aşa cum este el, dînd adică de două ori atîta carne ca boii cei de rînd, nu se datoreşte lucrării omeneşti a lui Charles Collins, sub cuvînt că lucrarea omenească asupra boului este suprabovină, un asemenea bou-filosof ar fi lăudat, poate, de mulţi boi ca dînsul, dar oamenii ar rîde de el şi de lăudătorii săi. Şi totuşi cîţi boi filosofi de soiul acesta nu sînt pintre oameni, strigînd mereu contra oricărui amestec supraomenesc în treburile omenirii! Să-i iertăm însă, şi chiar să le dăm un fel de dreptate: cînd omul creşte vita, vita se creşte fără a pricepe de ce şi cum omul o creşte.

O deosebire foarte însemnată între zootehnie şi între antropotehnie se cuprinde în scopul creşterii. Omul creşte vita nu pentru binele vitei, ci pentru sineşi; supraomul, cu totul dimpotrivă, creşte pe om nu pentru sineşi, ci pentru binele omului. Noi am văzut mai sus, că numai prin lepădarea putincioasă a egoismului şi putincioasa dezvoltare a pornirilor altruistice, adică a jertfirii de sine pentru alţii, sufletul se face vrednic de a se întrupa de-a dreptul într-o specie superioară. Nu mulţi, neapărat, poate numai Janna d'Arc, se pot apropia de altruismul lui Isus, care ni se înfăţişează ca supraom deja pe pămînt. Şi dacă pun pe Janna d'Arc alături cu Isus, este nu numai pentru că amîndoi au ieşit din popor, amîndoi şi-au îndeplinit solia în răstimp de cîte trei ani, amîndoi au strălucit prin feciorie, amîndoi au murit tineri, amîndoi se ştiau însufleţiţi de sus, amîndoi au înfruntat mucenicia, amîndoi au făptuit minuni prin tăria credinţei, amîndoi au iubit pe aproapele mai mult decît pe sineşi; nu, pe Janna

d'Arc o pun alăturea cu El fiindcă și Ea a scăpat omenirea: fără dînsa Europa, în loc de a fi franțuzească, ar fi astăzi englezească, adică în locul ideilor celor mai altruistice ar domni chintesența egoismului. Un Isus, o Jannă d'Arc, am mai spus-o, sînt supra-oameni deja pe pămînt. A fi ca dînșii, e mai presus de firea omenească. Oricum însă, într-o sferă de activitate sau într-o altă sferă și în împrejurările proprii fiecărei sfere, un Washington, un Garibaldi, un Mazzini, un Schiller, un Victor Hugo, ne pot servi ca mostre în marginea sau aproape de marginea putinței omenești. Într-o zi vorbeam despre altruism cu un vlădică foarte de ispravă. „Vezi — îmi spunea el — așa trebui să fie, căci la noi, bunăoară, sfîntul cel mai iubit și slăvit de popor nu este altul decît sfîntul cel mai milostiv, cel mai ajutător: sfîntul, Nicolae". Asemenea ființe, cînd se înalță la specia de supra-oameni, mai lămurindu-se prin noua transformare, ele nu-și pot revărsa lucrarea asupra omenirii pămîntești decît numai în valuri de iubire.

O altă deosebire nu mai puțin caracteristică între zootehnie și între antropotehnie izvorăște din însăși deosebirea de fire între dobitoace. Dobitocul om este fără asemănare mai anevoie de stăpînit decît dobitocul b o u sau dobitocul o a i e. Pentru a ajunge la scopul său egoist în creșterea vitelor, un Charles Collins nu-și frămîntă capul de a ști, dacă ele primesc de bunăvoie sau nu primesc cutare sau cutare măsură, și nu se sfiește cîtuși de puțin de a întrebuința orice măsură îi vine lui la socoteală. Sublimul altruism al supra-omului nu-l lasă nici de a se gîndi măcar la bici, la silă, la asuprire. Fața cu specia cea superioară, omul își păstrează întregimea voinței sale, deplinătatea acelui liber-arbitru pe care

nu-l pierde față chiar de Dumnezeu, de vreme ce, urzit de Dumnezeu prin mărginire din infinit, nu numai se urzește apoi el însuși la rîndul său prin desmărginire spre infinit, dar se urzește anume știind că se urzește, nu pe neștiute ca ființele cele inferioare, ci avînd cugetul și răspunderea propriei sale urziri, adică ceea ce înțelegem noi prin liber-arbitru. Față cu specia cea superioară omul este crescut prin inspirație.

De altmintrelea, cele două deosebiri între zootehnie și antropotehnie sînt mari numai atunci cînd e vorba de s u p r a-o m, adică de o specie ajunsă prin evoluțiune la o adevărată înaltă superioritate. Noi am văzut însă că această ajungere nu se cîștigă de-a dreptul, printr-o singură treaptă, ci prin mai multe trepte mijlocii din mai jos în mai sus chiar în sînul omenirii. Ce se face dară, în tot răstimpul dintr-o destrupare trecută pînă la o întrupare viitoare, cu sufletele cele rămase o m? Ele au aproape întreaga lor fire individuală de mai înainte, aproape aceleași neajunsuri morale sau intelectuale, aproape același egoism. Aceste suflete sînt e x-o a m e n i, nu încă s u p r a-o a m e n i. Cînd ele dară se apucă de antropotehnie, adică atunci cînd liberul-arbitru al omului se pleacă a fi stăpînit de dînsele, o asemenea creștere abia se mai poate deosebi de zootehnie. În loc de inspirație, este o b s e s i u n e.

Dacă, încă o dată, în zootehnie și în antropotehnie principiul este același, astfel poate să-l tăgăduiască în cealaltă, căci în ambele deopotrivă el este lucrarea conștiinței din partea unei specii mai mult sau mai puțin superioare asupra unei specii inferioare. Dacă o asemenea înrîurire nu e miraculoasă în zootehnie, atunci nici în antropotehnie miraculoasă

ea nu este. Dacă în cea dintîi nu se calcă așa-numitele legi ale naturii, în priceperea cărora mintea cea mărginită a omului a ajuns la o brumă de *abc*, apoi nici în cealaltă ele nu se calcă. În acest chip darwinismul ne duce drept la recunoașterea împărtășirilor de sus, adică la :

DESTĂINUIRE.

Alăturînd acuma ceea ce ne-a dat teologia și ceea ce ne dă o analiză curat științifică, noi vedem față în față :

I. DUMNEZEU	= **INFINIT**
1. *Unirea*	= *Mărginirea universului din infinit.*
2. *Binele*	= *Partea infinitului în făptură.*
3. *Răul*	= *Nașterea negațiunii prin mărginire.*
II. NEMURIREA	= **EVOLUȚIA**
4. *Lupta cu Satan*	= *Tinderea făpturii a se desmărgini.*
5. *Rai și iad*	= *Liberul arbitru.*
6. *Om Dumnezeu*	= *Altruism.*
III. DESTĂINUIREA	= **ANTROPOTEHNIA**
7. *Forma sufletului*	= *Nici un spirit fără materie.*
8. *Sfinți, îngeri etc.*	= *Supra-om și inspirația.*
9. *Draci, strigoi etc.*	= *Ex-om și Obsesia.*

După D u m n e z e u și după n e m u r i r e, d e s t ă i n u i r e a, adică revelația în graiul tehnic al teologiei, este încheierea măreței poeme în trei cînturi despre Creațiune, o poemă în înțelesul propriu al cuvîntului ποιημα „facere” : Dumnezeu făcînd și

făptura făcînd de asemenea, urzitori și Dumnezeu și făptura, dar Dumnezeu urzind prin mărginire din infinit, iar făptura urzind prin desmărginire spre infinit. Ajungînd la această încheiere, la revelație, întrebăm firește : cum anume se petrece ea? care cu amănuntul îi sînt mijloacele? pînă unde se poate întinde? care sînt piedicele? care-i deosebirea între agenți? care-i ierarhia lor? care sînt drepturile și datoriile omului față cu acei agenți? care sînt urmările pentru societate, pentru știință, pentru artă? ... La toate aceste întrebări nici astronomia, nici chimia, nici chiar biologia nu ne mai pot răspunde, adică nu ne pot răspunde acele științe prin care, pas la pas, noi ne-am urcat pînă la punctul unde ne aflăm acuma.

Aci este locul de a reproduce cuvintele lui Littré din cartea sa fundamentală : „Auguste Comte et la Philosophie positive". Într-o bucată foarte luminoasă (p. 304) acest mare necredincios, care la moarte a chemat un popă, cum fac mai toți necredincioșii, căci orice necredință, este o rea credință ; într-o bucată foarte luminoasă el zice : „Fiecare știință superioară se întocmește printr-o rămășiță pe care o lasă științele inferioare și pe care ele n-o pot lămuri. Acolo, în acea rămășiță, sînt materialuri, pentru viitoarea întocmire a științei care vine mai tîrziu. Cînd fizica a isprăvit cu acele proprietăți, a căror cercetare este treaba ei, rămîn necercetate proprietățile de afinitate moleculară ; însă, pînă la acea isprăvire, nimeni nu putea încă să știe, dacă afinitatea moleculară este sau nu este vreo proprietate fizică necunoscută sau rău cunoscută ; numai după acea isprăvire îndoiala încetează, și iată că se naște chimia. De asemenea în privința biologiei : cînd chimia isprăvește

de a se întemeia, atunci se arată pe față fenomenele vitale, pe care ea nu putea să le limpezească : aceste fenomene sînt o rămășiță a chimiei, după cum însăși chimia era o rămășiță a fizicei..."

Mergînd mai departe pe aceeași cale atît de bine trasă de Littré, se poate zice cu tot dreptul că o rămășiță a biologiei, ca știință a vieții în evoluție, este specia s u p r a-o m, la care Darwin ajunge fără a-și da seamă, pe care tovarășul său Russel Wallace o recunoaște din capul locului, dar care întocmește o nouă știință față cu biologia, tot așa cum făcuse biologia față cu chimia și chimia față cu fizica. Acestei noi științe, cu care antropologia și sociologia, rămășițe și ele de asemenea din biologie, sînt surori, i s-ar putea zice și i se va zice poate cu timpul Spiritologie : deocamdată ea poartă fără a se supăra numele de S p i r i t i s m, privindu-se numai ca o sistemă în pregătire.

Să nu uit, însă că genealogia așezată de Littré este adevărată numai întrucît se atinge de ș t i i n ț e, iar nu de acele lucrări așa zicînd premergătoare, care pentru orice știință aparte se încep de cînd se începe omul și nu se mai precurmă niciodată. Uneori aceste lucrări premergătoare sînt de tot ușuratece sau apucă niște căi greșite bătînd cîmpii. Poate oare cineva să nu recunoască, că astronomia lui Herschell și a lui Laplace este înrudită cu astrologia și cu căutarea în stele a ciobanilor din timpii cei mai fără pomenire? Poate oare cineva să tăgăduiască începuturile chimiei în alchimie? De același soi este legătura Spiritismului cu așa-numita magie de altădată, cu acea magie despre care părintele filosofiei experimentale, marele Bacon (Novum organum, II. 9), zicea : „bine înțeleasă, ea va desțeleni un cîmp uriaș

și va face pe om stăpîn asupra naturii". Dar ca știință, ca urmărire metodică și clasificare a unor fenomene firești, chimia se naște nu din alchimie, ci din fizică, iar Spiritologia — în care se cuprind totodată, ca o parte oarecum introductivă, Ipnologia, Somnambulismul și Ipnotismul — nu se desfășoară din magie, ci din biologie. Ca știință, înainte de Darwin, Spiritologia nu putea să se nască...

În acest capitol noi am pus o temelie, și numai atît. Dacă temelia e trainică, ea va ține mult și bine clădirea, care urmează a se ridica asupra-i. Cel dintîi pas de făcut de acum înainte este de a vădi că sufletul e un o r g a n i s m, un organism care își păstrează autonomia chiar cînd se află încă în legătură trecătoare cu c e l ă l a l t, adică cu organismul secundar al trupului pămîntesc. Acest pas de căpetenie, de la care atîrnă întreaga dezvăluire curat științifică a doctrinei, ne vom încerca a-l face mai departe.

10 *martie 1891*

II

SOMNUL ȘI SUFLETUL

În primul capitol, prin care ni s-a deschis intrarea așa zicînd pe o poartă mare în „Știința sufletului", noi am văzut că nu numai Dumnezeu urzește făptura, dar încă și făptura ea însăși, odată urzită, se urzește apoi în sineși. Această a doua urzire este o neapărată urmare a celei dintîi: cea dintîi fiind o mărginire din infinit, cea de a doua trebuie să fie desmărginire spre infinit, adică una alcătuind un fel de plecare, cealaltă înfățișează un fel de întoarcere.

Așchiată din substanța cea dumnezeiască, despărțită din acea substanță, știrbită prin mărginire, făptura se tot muncește a se desmărgini, ca doară-doară să ajungă iarăși la dumnezeire: să se reîndumnezeiască. Este o muncă necurmată, începîndu-se chiar din momentul în care făptura e urzită prin punerea marginilor la ceea ce-i nemărginit, chiar din acea clipă în care o părticică din Dumnezeu se pomenește că nu mai e decît o părticică, în loc de a fi tot.

Doamna de Sévigné a spus: „Dieu nous donne une impulsion à l'aimer". În această sublimă vorbă: „Dumnezeu ne dă un avînt de a-l iubi" se prescurtează întregul mecanism al universului. Dumnezeu

naşte lumi, ca să aibă ce iubi. El; făptura, copil al acestui altruism, se renaşte, iarăşi se renaşte, neîncetat se renaşte, pentru a fi tot mai aproape şi mai aproape de Dumnezeu, pe care-l iubeşte, cu ştire sau fără ştire, prin sămînţa de iubire cea sădită într-însa.

Iubirea este unicul raport între făptură şi între Dumnezeu; mărginire de o parte, desmărginire de cealaltă, acţiune şi reacţiune, întregul mecanism al universului, mecanism aşa de simplu în sublimitatea sa, se cuprinde în principiul iubirii.

La om, spre ştiinţă, prin poezie, prin ideal, necurmata muncă de a se desmărigini, spre infinit este deja atît de înaintată, încît izbuteşte, pînă la un punct, a se cunoaşte pe sineşi, a-şi da seamă de propria sa mărime sau micime, a fi o c o n ş t i i n ţă; însă omul nefiind altceva decît un rezultat al evoluţiei anterioare, cată şi aci, ca şi în altele, să se păstreze la dînsul, deodată cu forma cea din urmă a propăşirii, sub formele cele de mai înainte, sub forme animale şi vegetale, sub forme ale popasurilor cele anteomeneşti. Cînd cineva urcă o scară, e lucru firesc să se uite ţintă în sus la treptele încotro îl duce dorul; dar nu e mai puţin adevărat că ceea ce-l ţine şi ceea ce-i dă putinţa de a păşi înainte, sînt treptele cele de jos, la care el nu se prea uită şi din care nici una totuşi nu-i poate lipsi, fără ca să se prăbuşească scara.

Oare ce este s o m n u l?

Jumătatea sau aproape o jumătate a vieţii organice se petrece în ceea ce ni se pare nouă a fi un repaos, deşi în faptă repaosul nu se află nicăieri în

natură. Omul doarme, tigrul doarme, musca doarme rîma doarme, buruiana doarme. Doarme o buruiană ca şi omul. Să luaţi din Darwin un îndoit portret al trifoiului, sub nr. I trifoiul deştept, sub nr. II acelaşi trifoi dormind.

Sub nr. 1 ai zice o coconiţă gata să danseze; sub nr. II aceeaşi coconiţă moţăind într-un jeţ.

Pentru plantă, ca şi pentru animal, există perindarea de veghere şi de dormire, fără ca somnul totuşi să fie ceva într-o legătură nedezlipită cu noaptea, nici vegherea cu ziua, nici ambele cu temperatura cutare sau cutare. De Candolle împiedicînd o plantă prin mijloace meşteşugite de a-şi face somnul noaptea pe răcoare, ea îşi strînse foiţele şi aţipi pe căldură peste zi. Nu e nici o îndoială că unele împrejurări

Fig. 3

se potrivesc mai bine cu starea de veghe şi altele cu starea de somn; dar este o mare greşeală de a crede că anume în acele împrejurări, împrejurări de mai multă sau mai puţină îndemînare, se cuprinde însăşi pricina fenomenului.

Fie zi, fie noapte, fie cald, fie rece, o fiinţă organică nu poate să nu adoarmă în urma vegherii. Negreşit, planta se mişcă altfel decît animalul; res-

piră, se nutreşte, doarme altfel; însă oricine nu tăgăduieşte evoluţia organică şi evoluţia peste tot, nu poate să tăgăduiască, în plantă ca şi în animal, că principiul mişcării, al respiraţiei, al nutririi, al dormirii, este unul şi acelaşi, felurindu-se numai prin deosebirea marginilor, care sînt altele la animal, altele la plantă, ba altele chiar între felurite plante şi între felurite animale, între cutare şi cutare.

A zgîndări taina somnului prin observaţiuni de-a dreptul asupra creierului, după cum s-au încercat a face o samă de medici, unii despicînd căpăţîna bietelor dobitoace, alţii folosindu-se chiar la om de vreo boală care găureşte şi lasă deschisă o parte a craniului, este o lucrare... nu zicem puţin serioasă, ceea ce nu se sfia de a zice Cuvier despre vivisecţiuni îndeobşte, despre orice tăiere în carne vie, dar în cazul cel mai bun este o lucrare... care nu aruncă lumină nici asupra firii somnului, nici asupra izvorului.

Să primim fără ceartă, ca ceva neîndoios, tot ce ni se spune despre „anemia'' creierului sau „asfixia'' creierului în timpul dormirii. Ei bine, ce urmează de aci? Cînd eu voiesc a opri o birjă, dintîi cuget, apoi strig birjarului „stăi!'' şi în acelaşi timp îi fac cu mîna. Cuvîntul „stăi'' şi gestul de oprire sînt în privinţa cugetării ce le dă naştere întocmai în acelaşi raport în care se află anemia sau asfixia creierului, dacă în adevăr va fi o asfixie sau o anemie, către fenomenul somnului: anemia sau asfixie însoţeşte somnul, precum cuvîntul şi gestul însoţesc cugetarea, o însoţire şi nimic mai mult, o însoţire bună de studiat, fie! dar totuşi numai o

însoţire. Dacă n-ar fi numai o însoţire, atunci şi planta ar trebui să aibă creier, căci şi ea doarme.

Afară de aceasta, creierul cel pus într-o stare nenormală, adică dezgolit prin găurirea căpăţinii, poate el oare să lucreze tot aşa din punct în punct ca un creier fără nici o meteahnă? Este aproape de mintea omului, că un picior, fie oricît de sănătos, şchiopătează dacă îl strînge încălţămintea sau dacă îl zgîrie la talpă vreo ţandără. Cercetaţi fenomenele asupra unui om, sau fie şi asupra unui cîine, care nu şchiopătează; dar pe cei bolnavi să-i vindecaţi mai întîi, pentru ca să-i puteţi cerceta mai la urmă.

Somnul este mult, şi foarte mult mai trebuincios decît ceea ce numim noi mîncare. Un Succi, Merlatti, un Tanner, nu mănîncă nimic cîte patruzeci de zile. Să încerce cineva a nu dormi deloc numai o săptămînă.

O nedormire prelungită peste cinci-şase zile aduce la ideea sinuciderii, la un fel de dorinţă învăpăiată de a scăpa cu orice preţ din acest trup pămîntesc, a cărui greoaie stăpînire numai atunci noi o simţim pe deplin, fiindcă numai atunci ea nu se întrerupe din cînd în cînd măcar printr-un pui de aţipire.

A dormi, dimpotrivă, se poate mult, de tot mult. mai mult decît ne-o închipuim noi înşine. Aşa-zisele animale hibernante, de la urs pînă la muscă, dorm o parte din toamnă şi iarna întreagă, deşteptîndu-se numai primăvara; iar alţii, de pildă crocodilul american, dorm întreaga vară cît ţine seceta. Se ştie că yoghii din India — ne-o încredinţează Häeckel, Dr. Preyer, Dr. Honibberger (Le Temps 1885, 31 Oct.) — se îngroapă de bunăvoie pe cîte patru luni şi mai bine, la sfîrşitul cărora, uscaţi ca o moaşte, sînt deşteptaţi, şi-şi reiau cursul obişnuit al traiului. Ceva

analog ne întîmpină la Tardigrade și alte animalcule, iar între plante la „Anastatica hierochuntica”, care așișderea reînvie după ce zac mult timp, uscîndu-se fără nici un semn de viață.

Un somn atît de îndelungat, fără mîncare, dovedește că însuși somnul este un fel de nutriment, și la o asemenea încheiere ajunge chiar fiziologia medicală, cînd dă în lături zadarnicele vivisecțiuni, bune și ele poate pentru altceva, și adîncește fenomenele fără a le vătăma sau a le zdruncina.

Colegul meu Dr. A. Vițu mi-a împărtășit cea mai nouă întinsă scriere asupra somnului: tratatul în două tomuri mari al profesorului Serguéyeff: „Physiologie de la veille et du sommeil” (Paris 1890). Am citit-o cu multă luare-aminte. Autorul ne asigură că prin somn orice plantă și orice animal se hrănesc cu eter, nu cu așa-numitul „eter” acetic sau sulfuric al doctorilor, ci cu acel fluid extrafin și extraelastic prin care știința explică lumina, căldura, electricitatea; un fluid care străbate universul întreg și care alcătuiește pentru toate ființele organice — zice profesorul Serguéyeff — o hrană imponderabilă: „aliment impondérable”. Noi lăsăm la o parte eterul. Voim numai a face să se înțeleagă bine însemnătatea cea mare a somnului, și totodată greutatea sau aproape neputința de a se răspunde pe o cale curat fiziologică la întrebarea: de ce oare organismul trebuie negreșit să doarmă? de ce, dormind, el se nutrește, ba încă se nutrește mai cu spor decît mîncînd? de ce?... fiziologicește aceasta nu se știe, dar totuși învederat este că se nutrește, și se nutrește cu ceva imponderabil.

A dormi este a *visa*.

Degeaba se bănuiește că poate fi somn fără vis. Fără vis este o pregătire la somn sau este o încetare de somn, una din două, dar somn nu este, judecîndu-se neapărat după ceea ce se petrece la om, de unde prin analogie ne pogorîm la ființe inferioare.

Poate se întîmple, și în faptă se întîmplă ce am visat; dar aceasta vine tocmai din aceea că visul cel mai caracteristic se află la mijloc între o pregătire la somn și o încetare de somn, adică între două răstimpuri fără vis. Oricînd deșteptați pe cineva din somn în pripă, pe neașteptate, el își amintește că a visat ceva, deși poate să nu și-o amintească atunci cînd se deșteaptă singur printr-o trecere înceată de la dormire la nedormire. Uneori vedeți cum omul se mișcă și vorbește prin somn; mai tîrziu, însă, deșteptîndu-se, îl întrebați de vis; el răspunde cu siguranță că n-a visat nimic. Peste noapte omul se deșteaptă cîteodată din pricina unui zgomot; în acea clipă el știe că s-a întrerupt din visul cutare; apoi iarăși adoarme și dimineața, după o deșteptare deplină, își aduce aminte numai atîta că avusese cutare vis peste noapte. În scurt, între somn și vis legătura este atît de strînsă, încît unul din ele trage după sine sau presupune pe celălalt.

Toate dobitoacele, cînd dorm, visează ca și omul. La unele din ele noi putem observa înșine în toate zilele fenomenul visului. Cînele care doarme acum la picioarele mele visează : iată-l că geme prin somn, iată că hîrîie, vrea să latre, arată dinții, vede ceva supărător, se liniștește apoi și, tot prin somn, se gudură mișcînd coada de bucurie.

Fiindcă planta doarme şi ea, e sigur că şi planta visează o fărîmiţă de vis, şi oricît de fărîmiţă ar fi acel vis, el este deja un avînt la d e s m ă r g i n i r e .

De demult s-a băgat de seamă şi s-a spus întruna că visătorul adesea clădeşte o dramă întragă dintr-o împrejurare adevărată de tot micuţă, care se întîmplă de-i atinge în somn vreo parte a trupului. Un purice bunăoară, pişcă pe Descartes, şi el se visează străpuns de o sabie. Un scriitor foarte însemnat, Alfred Maury, s-a supus cu precugetare la un şir de întipăriri de acest soi; de pildă, el a pus pe altul să-l gîdile încetişor în timpul dormirii cu o peniţă pe obraz, şi a visat că este torturat într-un chip îngrozitor.

Voind să dovedească umflătura visului, observatorii au umflat-o şi mai mult ei înşişi fără a visa. Sînt puţini oameni, chiar printre împăraţi, pe care din cînd în cînd să nu-i pişte în somn cîte un purice; ar urma dară că unul din visele cele mai obişnuite ale omenirii trebuie să fie străpungerea cu săbii, cu lănci, cu cine mai ştie ce! Fantazia unor învăţaţi aşa-numiţi p o z i t i v i , al căror pozitivism nu este altceva decît neputinţa de a vedea mai departe de vîrful nasului, fantazia lor cînd vor să răstălmăcească cu orice preţ prin chiţibuşuri nişte fenomene de o ordine foarte superioară, întrece şi lasă departe în coadă fantazia visătorilor.

Toţi puricii, toate peniţele, toate acestea şi asemenea secături, întrebuinţate cu o comică posăcie pentru a pătrunde în firea visului, măsoară marea cu degetul. Luate la serios, ele dovedesc numai şi numai că în vis piticul se face uriaş, că sufletul visînd

nu se poate mulţumi cu marginile care îi sînt impuse, că visul este pentru organism o desmărginire; însă pentru a dovedi aceasta, puricii şi peniţele sînt de prisos, deoarece faptul se adevereşte nu din experimentaţii sporadice, nu din ceea ce s-a întîmplat în somn cutăruia sau cutăruia dintre mii peste mii, ci faptul răsare din fiecare vis, la fiecare om, fără purici şi fără peniţe. Pentru a dovedi că flacăra arde, poznaşul experimentator ne spune că o scînteie din chibrit l-a băşicat la mînă; şi-şi dă ifosul de a ne fi spus ceva nou!

Oprindu-ne în specie asupra visului omenesc, singurul pe care-l cunoaştem mai binişor şi care, totodată, închipuieşte treapta cea mai înaltă a evoluţiei visului pe pămînt, noi toţi cîţi sîntem vedem în el din capul locului două trăsuri mai generale:

1. Desmărginire în privinţa spaţiului;
2. Desmărginire în privinţa timpului.

Adormit în Bucureşti, eu mă visez la Calcutta sau la New-York, unde nu mă strămut printr-o incoloră cugetare ca în stare de veghere, ci unde mă simţesc şi mă văd eu întreg, ca şi cînd aş fi acolo trupeşte. În vis dară spaţiul pentru mine se poate zice că aproape nu există. Visîndu-mă la New-York sau la Calcutta, eu iau acolo parte la o răscoală; tovarăşii mei fiind biruiţi, eu fug într-o pădure: rătăcesc mai multe zile, omor un şarpe sau un tigru care vrea să mă sfîşie, după aceea sînt prins de gonaşi, adus în tîrg, băgat în puşcărie, judecat şi osîndit la moarte ... toate acestea în intervalul unui somn cine ştie cît de scurt. În vis dară timpul,

ca şi spaţiul, pentru mine se poate zice că aproape nu există.

Este faimos visul cel de trei minute al lui De Lavalette, povestit de Taine (De l'intelligence, I³., 400). Dar din cîte mi s-a întîmplat mie a auzi sau a citi, nu cunosc nici un vis mai d e s m ă r g i n i t decît acela ce-l avusese fiica mea cînd era de 14 ani şi pe care ea l-a descris chiar a doua zi pe larg :

„La 23 decembrie 1883 mă culcai devreme, după o zi petrecută în linişte şi destul de veselă. Adormind îndată, iată ce visai [1]:

Eram într-o foarte mare peşteră, aceeaşi în care, după cum se povesteşte, arhanghelul Gavril venise a împărtăşi lui Mahomet

---

[1] Acest vis, descris franţuzeşte, fiind inedit, îl reproducem aci în original:

„Je me couchai le 23 décembre 1883 de bonne heure, aprèss avoir passé un journée tranquille et assez gaie. Je m'endormis aussitôt, et voici ce que je révai:

J'étais dans une immense grotte, la même où l'archange Gabriel vint, dit-on, enseigner à Mahomet les lois de Dieu. Cette grotte était remplie par des fidèles, portant des torches de résine; ils étaient vêtus de plus riches costumes de l'Orient; on y voyait des Turcs dans la habits de satin et de borangic (gaze) brodés d'or et de pierreries; des Arabes et des Persans portant la ceinture et le turban; des Algériens couverts de longs châles et chaussés de babouches. La lumière rougeâtre des torches donnait à ces êtres des formes bizarres et fantastiques. Tout d'un coup, un des Musulmans, mieux vêtu que les autres, fit un signe; aussitôt la foule se mit a genoux, se prosterna la face contre terre et entonna une hymne à Allah et à son prophète. Bientôt, me sentant étouffer au milieu de cette cohue et de la fumée des torches, je voulus sortir de la grotte; mais il n'y avait point d'ouverture. Il y en avait cependant une au-dessus de ma tête; c'était un trou fait dans le roc. Je tâchai d'y arriver en grimpant sur les parois de la grotte; au moment où je sortais ma tête du trou, j'entendis une voix terrible dans la grotte, la voix du prêtre qui criait: « Malheur à l'impie qui

legile lui Dumnezeu. Această peşteră era plină de credincioşi purtînd facle de răşină. Ei erau îmbrăcaţi în cele mai bogate porturi orientale; vedeai acolo turci în haine de atlas şi de borangic, împodobite cu aur şi cu pietre scumpe; apoi arabi şi persani, cu cingători şi cu turbane; apoi algerieni, acoperiţi cu lungi şaluri şi încălţaţi cu papuci. Lumina cea roşietică a faclelor dădea acestor fiinţe nişte chipuri ciudate şi fantastice. Deodată unul din musulmani, mai bine îmbrăcat decît ceilalţi, făcu un semn, şi pe loc gloata se puse în genunchi, căzînd cu faţa la pămînt şi începînd a cînta un imn lui Allah şi prorocului. Peste puţin, simţindu-mă năbuşită de îmbulzeală şi de fumul faclelor, eu mă hotărîi a ieşi din peşteră, dar nu găseam nici o deschizătură. Ba era una tocmai deasupra capului meu; o gaură făcută în stîncă. Mă încercai a mă

---

quitte la sainte grotte au moment du service divin!» Effrayée, je me hissai, je sortis enfin complètement du trou et je me trouvai sur un rocher elevé: je ne voyais autour de moi que l'immense étendue de la mer. La mer, d'un bleu d'argent, semblait n'avoir point de fin; elle entourait le rocher de tous côtés. Aussitôt, je m'élance dans les airs; je me suit sentie toute petite, j'avais des ailes blanches et je volais, je volais dans l'espace avec la rapidité de l'oiseau. J'étais en effet devenue oiseau. Mais le méchant prêtre l'était devenu aussi, et me poursuivait. Cependant j'invoquai le Dieu des Chrétiens; aussitôt le prêtre sous sa nouvelle forme tomba dans les flots. Pour mois, j'arrivais sur un nuage d'or et de pourpre; là, je vis un palais d'azur, dont les colonnes de neige blanche semblaient n'avoir pas de fin, tant elles étaient hautes. Le palais était rempli d'une clarté éblouissante, mais douce et divine. Arrivée là, je me senti redevenir jeune fille; j'étais toute vêtue de blanc, d'or et d'azur. Mes cheveux répandaient une odeur délicieuse autour de moi; j'avais de grandes ailes blanches qui m'enveloppaient d'une lumière célèste. De miliers d'oiseaux, tous dorés, pourprés et azurés, vinrent vers moi en chantant et en gazouillant. Ils me montrèrent au milieu du palais une nappe d'eau plus pure que le cristal, et me demandèrent dans leur langage si je voulais me baigner. «Non, leur dis-je, je voudrais dormir». Aussitôt ils me menèrent dans une chambre dont les parois étaient des quirlandes de fleurs entrelacés; le plafond était le ciel où brillait la lune dont la douce clarté rem-

urca pînă acolo, cățărîndu-mă de pereții peșterii; însă în momentul cînd scosei capul prin gaură, auzii din lăuntru un glas îngrozitor, glasul preotului strigînd: vai de nelegiuitul care părăsește sfînta peșteră în timpul închinăciunii dumnezeiești! Speriată, mă opintii și am izbutit a ieși de tot pomenindu-mă pe o stîncă înaltă, de unde vedeam în jurul meu numai nemărginita întindere a mării. Marea, de un albastru argintiu, părea fără sfîrșit, înconjurînd stînca din toate părțile. Iute mă avîntez în aer! mă simțeam mititică, aveam niște aripioare albe și zburam, zburam în spațiu cu repeziciunea unei păsări. În adevăr, mă făcusem chiar pasăre. Dar răutăciosul preot se făcuse și el pasăre și porni după mine în goană. Atunci eu chemai în ajutor pe Dumnezeul creștinilor, și pe dată preotul cel prefăcut în pasăre se prăvăli în talazurile

---

plissait la chambre et invitait au sommeil. Je me couchai sur un lit de lys et de roses; mes petits oiseaux s'envolèrent; deux rossignols seuls restèrent, et me bercèrent de chants mélodieux jusqu'à ce que je fus endormie. Alors je révai dans mon sommeil que j'étais avec maman en Allemagne, aux environs de Munich, dans une champagne délicieuse. Nous habitions un village aux pieds des montagnes, sur une coline. Notre maison était entourée des jardins et d'arbres, et couverte de fleurs entrelacées. Notre fenêtre était remplie de pots de fleurs. Nous allions faire une promenade dans la campagne, maman et moi, et au milieu d'une praire émaillée de fleurs, au bord d'une route, nous nous assîmes sur l'herbe. Tout à coup nous aperçumes au loin une grande caléche traînée par quatre beaux chevaux au galop, qui arrivait au milieu d'un tourbillon de poussière. Des paysans qui travaillaient aux champs ôtèrent leurs chapeaux en criant: « Hourra! c'est M. de Bismark! c'est M. de Bismark! » Je restai assise sur l'herbe, et comme un paysan me conseillait de me lever et de saluer M. de Bismark, je criai, au moment où le voiture passait en face de moi: « A bas le Bismark! Au diable le Bismark! La race latine se moque de lui, car son royaume est en enfer, et la race latine est fille du ciel! »

En ce moment je me réveillai. J. Hasdeu''.

(Caietele nr. 61, între manuscriptele autografe păstrate de soția mea.)

mării. Cît pentru mine, iată-mă pe un nor de aur și de purpură, unde văzui un palat de aur, ale căruia coloane de zăpadă albă păreau fără capăt, de'nalte ce erau. Palatul era plin de o strălucire ce te uimea, însă dulce și dumnezeiască. Sosind aci, eu mă simții iarăși fată. Eram îmbrăcată numai în alb, în aur și în azur. Părul meu răspîndea în juru-mi un miros desfătător. Aveam mari aripi albe, care mă înfășau într-o lumină cerească. Mii și mii de păsări, toate aurite, purpurate și azurate, veniră către mine cîntînd și ciripind. Ele îmi arătară în mijlocul palatului un luciu de apă mai limpede decît cristalul, și mă întrebară în graiul lor dacă poftesc să mă scald. Le-am răspuns:« Nu, aș vrea să dorm ». Pe dată ele mă duseră într-o odaie, unde pereții erau împletiți de cunune de flori, iar tavanul era cerul unde strălucea luna a căreia dulce lumină umplea odaia și te îndemna la somn. Mă culcai pe un pat de crini și trandafiri; păsăruicele mele au zburat; numai două privighetori au rămas legănîndu-mă cu melodioasele lor cînturi pînă ce am adormit. Și în acest somn al meu mă visez cu mama în Germania, în preajma Münchenului, într-o țară minunată. Noi locuiam într-un sat la picioarele munților, pe o colină. Casa noastră era împrejurată de grădini și de arbori, acoperită de flori împleticite. Fereastra noastră era plină de vase cu flori. Ne duserăm, eu și mama, a face o plimbare pe cîmp și ne așezarăm pe iarbă în mijlocul unei livezi smălțuite de flori, pe marginea unui drum. Deodată zărim în depărtare viind o mare caretă trasă în fugă de patru frumoși telegari, în mijlocul unui vîrtej de pulbere. Țăranii care lucrau la cîmp au ridicat pălăriile strigînd:« Să trăiască! este d. de Bismarck! este d. de Bismarck! ». — Eu rămăsei jos pe iarbă; dar cînd un țăran mă sfătui de a mă ridica și a saluta pe d. de Bismarck, atunci eu strigai:« Jos cel Bismarck! la dracu cel Bismarck! Ginta latină își bate joc de dînsul, căci împărăția lui este în iad, pe cînd ginta latină este fiica cerului!»

Și strigînd așa mă deșteptai...".

În acest vis, tot ce poate fi mai plastic, mai colorat, mai viu, nu este o desmărginire, nu sînt două desmărginiri, ci sînt desmărginiri peste desmărginiri. Spaţiul şi timpul se şterg aproape cu desăvîrşire: corpul dormind în Paris, anume în „rue de Condé", sufletul trece dintîi în Arabia, de aci zboară peste ocean, de aci se înalţă pe o altă planetă, de aci se coboară în Bavaria. În aceslaşi somn, materialiceşte fără întrerupere, se suprapun două vise deosebite, unul plecînd de pe pămînt către stele, celălalt întorcîndu-se din stele către pămînt. Desmărginindu-se din acelaşi corp, adîncit în somn pe malurile Seinei, sufletul dintîi se vede cu forma cea pămîntească, apoi iată-l o păsărică, apoi se preface într-un înger, apoi din nou îşi reia haina cea trupească, pe care o părăsise. Acelaşi suflet vorbeşte omeneşte cu arabii şi cu bavarezii, dar înţelege fără nici o împiedicare graiul păsărelelor, cu care petrece într-un palat suprapămîntesc.

Ceva mai eteric, mai imponderabil, poate oare să fie?

Şi cu asemenea „imponderabil" organismul — fie om, fie buruiană, căci în principiu sîntem siliţi a crede că şi buruiana zboară în vis — cu asemenea „imponderabil" organismul se hrăneşte, se hrăneşte în toată puterea cuvîntului, nu o zi sau două, ci o jumătate din cît trăieşte sub scoarţa trupului pe scoarţa pămîntului.

Ceva mai mult; această hrană îi dă omului tocmai ceea ce el caută ahtiat cînd nu doarme: fericire.

Negreşit, sînt unele vise foarte supărătoare, ba chiar grozave, îmbinate cu apăsare, cu înecăciune, cu zbuciumări, cu fiori, cu ţipete; dar ele sînt atît

de rare și atît de afară din calea cea obișnuită, încît sînt privite mai mult ca prevestire sau ca urmare a unei boale trupești sau sufletești, nicidecum ca o stare normală. Starea cea normală a visului se caracterizează printr-un molaitic simțimînt de ușurare și de îndestulare, care se mai răsfrînge cîtva timp și după deșteptare.

Acest element de fericire este atît de mult în însăși firea visului îndeobște, încît numai el se desfășoară și ajunge la culme, atunci cînd noi ne adormim înșine prin mijloace meșteșugite; prin beție, prin afion, prin hașiș, — adică atunci cînd se umflă sîmburele visului, cînd se exagerează principiul. Nimic nu e bun peste măsură, dar tocmai în trecerea măsurii se accentuează caracterul cel adevărat al unui lucru, se lămurește coloarea lui : coloarea visului e fericirea.

Fenomenul cel mai izbitor în această privință, un fenomen care îți ridică părul măciucă, este cînd, zguduit de compătimire, privești la un nenorocit pe care doctorul îl adoarme prin cloroform, apoi îl taie, îl spintecă, îl sfîșie, ca și cînd bietul trup ar fi o păpușă, o marionetă. În timpul acestei sălbatice căzniri a învelișului celui trupesc, cînd lucrarea organelor nervoase este cu desăvîrșire întreruptă, sufletul habar n-are; eul nostru nu numai nu simte nici o plăcere, dar încă este fericit.

Vestitul dr. Velpeau împărtășea la 1850, în ședința de la 4 martie, colegilor săi din Academia de Științe de la Paris, despre cloroformizarea unei doamne, căreia îi făcuse o operație foarte dureroasă. Deșteptată, ea zîmbi și s-a apucat a povesti cu un

ton glumeț că, atunci cînd o ciopîrțea doctorul, ea visa că petrece cu o prietenă.

Orice s-ar zice dară pentru om, iar prin urmare și pentru ființe organice inferioare lui, neapărat cu deosebirea de graduri și cu înlăturarea de accidente, visul este o desmărginire prin care sufletul își dobîndește o stare de f e r i c i r e .

Și altceva încă ; ceva de cea mai mare însemnătate și cunoscut tuturora, dar pe care toți îl scapă din vedere, tocmai pentru că nimeni nu l-a pus vreodată la îndoială. În vis, ca și aievea, omul se poate speria. Nu numai amenințarea sau primejdia, și orice lucru la care nu ne așteptăm deloc și care ni se pare a fi cu totul peste putință, ațîță în noi o spaimă. Astfel, în stare de veghere, dacă ne pomenim deodată în fața unui om care seamănă prea mult cu vreun mort dintre cunoscuții noștri, noi ne speriem, ba încă leșinăm, pentru că nu ne așteptăm deloc și credem a fi cu totul peste putință de a ne întîlni cu un mort. Cine oare n-a auzit despre păzitori de cadavre de pe la spitaluri murind de spaimă ei înșiși, cînd li s-a părut că mortul se mișcă? Cînd un om crezut mort se deșteaptă din letargie, toți din jurul său, neamurile, prietenii, voinicii oricît de voinici, se împrăștie ca potîrnichile mîncînd pămîntul. Mai pe scurt, în stare de veghere, ivirea unui mort ne înspăimîntă mai mult poate decît cuțitul unui ucigaș, fiindcă în stare de veghere ne este străină și ne lipsește cu desăvîrșire societatea morților. În vis, cu totul dimpotrivă, cuțitul ucigașului ne sperie ca și aievea, ne sperie un șarpe, un tigru, ne poate speria o pisică, însă societatea morților, departe de a ne înfiora cîtuși de puțin, mai adesea ne aduce cea mai mare plăcere.

Şi să se bage bine de seamă, că noi ştim aproape totdeauna chiar în vis că cei morţi sînt morţi, adică ştim că aşa îi crede lumea; şi totuşi — încă o dată — simţim în faţa lor nu o mişcare de groază, ci mişcarea opusă de mulţumire.

Să ne răstălmăcească acest fapt, dacă le dă mîna, pozitiviştii cei cu puricele lui Descartes şi peniţele lui Alfred Maury, cu anemia şi asfixia creierului, cu „cellules encéphaliques", şi cu mai cîte altele!

Marele Pasteur, — binefăcătorul omenirii, dinaintea căruia să se tupile toţi Molechoţii, toţi Büchnerii şi toţi Lombrosii, — marele Pasteur, în discursul său de intrare la Academia Franceză, 27 aprilie 1882, a sfărîmat acest închipuit pozitivism prin două cuvinte: „el nu ţine seama de cea mai de căpetenie din toate noţiunile p o z i t i v e, noţiunea infinitului". Numai acest infinit limpezeşte fenomenele visului, adică ale desmărginirii impulsive a făpturii spre infinit.

Eram amic şi coleg cu răposatul dr. Davila: peste un an şi mai bine după moartea lui, îl visez într-o noapte printre mai mulţi alţi cunoscuţi şi necunoscuţi. „Bravo, domnule doctor!" — îi zic eu glumind; „d-ta ce mai cauţi pe aici? nu-ţi mai vine la socoteală lumea cealaltă?" — „Ba da", — îmi răspunde doctorul zîmbind şi cu un accent franţuzesc, aidoma acelaşi pe care-l avea pe pămînt — „îmi place, dar am aice nişte afaceri de regulat, şi pe urmă mă voi întoarce ..." Dacă această întîlnire mi se întîmpla în stare de veghere, zău nu ştiu de nu mă apucau alte alea! În vis însă lucrul mi se părea tot ce poate fi mai firesc, şi tot aşa s-ar fi părut oricui.

De ce?

Fiindcă în vis nu sînt morţi, ci sînt suflete, cu care sufletul celui adormit trăieşte în împărtăşire.

În această privinţă, un pozitivist dacă va vrea cumva să stea de vorbă şi să se judece cu mine, — se prea poate ca să n-o primească, după cum Hartmann, deşi fulgeră contra spiritismului, totuşi n-a vrut niciodată, dar niciodată, în ruptul capului, să fie faţă la o singură şedinţă spiritistă, asemenea acelor sihaştri care îşi păstrau fecioria numai doară fugînd din lume, căci altfel ei ştiau bine că n-or fi în stare să nu se poticnească — un pozitivist, dacă va vrea să schimbăm împreună două trei cuvinte, atunci se va încinge între noi cam următorul dialog:

Pozitivistul: Visul este un fel de reprezentaţie teatrală, şi tocmai de aceea mortul cel visat nu mă sperie, deoarece eu îl privesc ca pe un simplu actor.

Eu: Dar tot o reprezentaţie teatrală, tot un simplu actor este şi tigrul pe care-l visezi; de ce dar el te sperie.

Pozitivistul: Hm! Dacă vom cerceta mai adînc, d-ta te înşeli cînd zici că aievea mă sperie. Un mort aşezat în coşciug nu mă turbură deloc, ci numai cînd s-ar mişca.

Eu: Cum aşa?

Pozitivistul: Fiindcă afară de coşciug şi mişcîndu-se el este o alucinaţie, o f a n t o m ă, nu o realitate, nu ceva pozitiv ca un mort în coşciug.

Eu: Prin urmare, recunoşti însuţi că mortul, care se mişcă, dar nu te sperie, este în vis chiar pentru d-ta o r e a l i t a t e, ceva pozitiv, nicidecum o alucinaţie sau o fantomă.

Pozitivistul : Hm ! Fireşte. Somnul şi vegherea nu sînt tot una. Logica somnului nu se potriveşte cu logica vegherii.

Eu : Şi totuşi tigrul, încă o dată, te sperie deopotrivă şi în logica vegherii.

Pozitivistul : Hm ! ...

Să lăsăm pe pozitivist a-şi rumega încurcătura, iar noi să păşim înainte.

Această trăsură foarte caracteristică a omului în stare de v i s, de a nu se teme de cei morţi, dă pe faţă, mai limpede decît lungi tratate de metafizică, natura cea n e m u r i t o a r e a sufletului, o natură neînvăluită atunci sau mai puţin învăluită cînd doarme trupul cel pămîntesc, care trup fiind el muritor, numai din pricina lui sufletul, în stare de nedormire trupească, se teme de cei morţi.

Dar a zice că sufletul e nemuritor faţă de trupul pe care-l poartă pe pămînt, nu este a zice că el este nematerial. Pentru noi rămîne ca axiomă vorba lui Schelling : „orice lume spirituală trebuie să fie în felul ei tot pe atît fizică, pe cît lumea noastră cea fizică în felul ei este spirituală". Eu am văzut în vis şi am auzit pe dr. Davila, care avea ochi şi urechi, iar nu era ceva fără nici o formă ; l-am auzit eu prin ochii şi urechile sufletului, deşi ochii trupului meu erau închişi şi urechile trupului puteau să fie astupate. Întrevederea şi convorbirea noastră a fost ceva imponderabil, da ; nematerial, nu.

Sufletul meu, despărţit de ochii şi de urechile trupului, despărţit de gură, era un o r g a n i s m, un organism care vedea, auzea şi vorbea prin altfel de ochi, altfel de urechi, altfel de gură.

Acest organism este o enigmă în sfera visului propriu-zis, dar devine un fapt mai presus de orice îndoială, cînd trecem la o categorie particulară a somnului, numită S o m n a m b u l i s m .

Mai întîi însă, cată să ghemuim în puține cuvinte miezul cugetărilor de mai sus. Nu ne putem atinge de evoluția cea cristalică a mineralului, care totuși este și ea o evoluție în felul său. Restrîngîndu-ne dară în lumea cea zisă organică, ne încredințăm că ea întreagă, începînd de la om și pînă la plantă, își petrece o jumătate a traiului în somn, care îi slujește ca o hrană imponderabilă mai neînlăturată decît hrana cea ponderabilă a celeilalte jumătăți a traiului. Această hrană imponderabilă, cuprinsă în somn, o alcătuiește visul, în cursul căruia sufletul se desmărginește sub raportul spațiului, sub raportul timpului, sub raportul formei individuale, sub raportul umbletului, sub raportul graiului, sub toate raporturile, și se simte foarte fericit în desmărginire, fericit chiar atunci cînd suferă în celași timp trupul pămîntesc. O particularitate psihologică fundamentală a visului, prin care el se deosebește cu totului tot de chipul nostru de a cugeta și de a simți cînd sîntem în stare de veghere, este că visînd noi nu numai nu ne îngrozim de cei morți, dar încă îi întîmpinăm cu mulțumire, îi îmbrățișăm cu dragoste, vorbim cu dînșii, jucăm, glumim deși ne aducem aminte chiar în vis că ei sînt morți trupește : trudește, nu sufletește.

Pozitivistul cel mai încăpățînat, care toată ziulica striga la dreapta și la stînga că sufletul moare deodată cu hoitul, peste noapte visează pe un tată mort, pe o mamă, pe un prieten, și fără nici o spaimă îi

strînge în brațe, căci în vis, adică în desmărginire din trup, el știe că sufletul nu poate să moară, o știe atunci, apoi se deșteaptă și — reintrat în marginea pielii celei grosolane — iarăși strigă, strigă și mai cu multă înverșunare, cum că sufletul moare deodată cu hoitul. Cu alte cuvinte, el tăgăduiește prin gura trupului ceea ce-i mărturisește lui gura sufletului, surd prin urechile trupești la ceea ce-i aude urechea cea sufletească.

Urechea-ți nu-i ureche! Tu nu știi c-ai în tine,
Ascuns în fundul minții, pitit în duhul tău,
Un alt auz ce-aude din sferele senine
Pe spirite, pe îngeri, pe însuși Dumnezeu!
Tu nu știi, căci țărîna te-nlănțuie în cătușă,
Căci sufletu-ți robește robia cea mai grea.
Căci lutu-i pușcăria, din care n-ai vr-o ușă,
Silit a sparge zidul de vrei să ieși din ea!...

Sufletul are o gură a sa, ochi ai săi, urechi ale sale, un organism sufletesc imponderabil, deosebit de organismul cel ponderabil al formei pămîntești, măcar că ambele organisme, materiale ambele, dar unul secundar și celălalt primar, unul trecător și celălalt veșnic, se îmbină laolaltă în răstimpul cît le este dat a fi legate. Autonomia acestui deosebit organism, după cum am spus-o mai sus, ne izbește mai cu seamă în ceea ce se cheamă Somnambulism.

Ca și somnul propriu-zis, somnambulismul e un vis, dar un vis în care trupul nu rămîne pe loc, nemișcat, sau aproape nemișcat, ci este silit a se tîrî, așa zicînd, grăpiș după suflet. Negreșit, e o desmărginire și aci, căci altfel n-ar fi vis, însă o desmărginire

împiedicată printr-un ce de prisos; pe cînd sufletul visează, trupul umblă fără a simţi nimic, ca şi cînd ar fi rămas în pat, deşi în pat n-a putut să rămînă.

Somnambulul, cel „lunatec", după cum se zice mai obişnuit, se scoală din aşternut, iese din odaie, străbate afară, se urcă pe casă, fie ea oricît de înaltă, şi se plimbă liniştit fără nici o sfială pe întuneric, pe marginea acoperişului, acolo unde la lumina zilei, necum noaptea, n-ar cuteza să păşească un pompier. În această primejdioasă plimbare, somnambulul poate fi cu ochii închişi sau cu ochii deschişi, totuna: chiar cînd îi are deschişi, totuşi ei sînt sticloşi şi fără viaţă, fără nici o clipeală, pierduţi în aţintire, astfel că, orice s-ar pretinde, el vede, vede minunat de bine tot ce-i trebuie să vadă, dar vede nu cu ochii trupului, ci cu altceva.

Pînă şi picioarele somnambulului nu se mişcă aşa ca în stare de veghere, ci mai mult se alunecă într-un chip tot ciudat, încît s-ar putea zice că înlăuntrul lor este un resort care le împinge să se ridice de pe pămînt, să zboare, dar greutatea trupului împiedică. Acelaşi automatism în mişcarea mînilor.

Şi tocmai de aceea, în somnambulism, desmărginirea fiind îngreuiată, lipseşte acel element de fericire, prin care se caracterizează visul cel ordinar: somnambulul sufere.

Între somn şi între somnambulism sînt unele stări mijlocii: nici tocmai somn, nici tocmai somnambulism. În loc de a umbla, bunăoară, somnambulul muzicant stă pe loc şi cîntă din vioară, iar somnambulul literat se aşează la masă şi scrie.

Nu umblarea dară, nu „ambulismul" este ceva caracteristic în somnambulism, ci acea desmărginire împiedicată a sufletului, băgați bine de seamă : împiedicată.

Și o dovadă despre aceasta este somnambulismul cel artificial, așa-numitul „magnetism", „braidism" „ipnotism", cînd așa și cînd altmintrelea, după cum le place doctorilor, dar în temei unul și același lucru.

Somnambulismul provocat, ca și somnul cel meșteșugit prin hașiș sau cloroform, mărește caracterele fenomenului celui firesc, și — mulțumită unei asemenea măriri — aceste caractere se văd mai clar, se despică mai lămurit, se amărunțesc ca printr-un fel de microscop. Somnul artificial, hașișismul și cloroformismul mai ales, împing desmărginirea sufletului atît de departe, încît el se face aproape cu desăvîrșire străin trupului, simțindu-se fericit chiar în momentul în care lucrează fără milă asupra cărnii briceagul chirurgului. Somnambulismul cel artificial, dimpotrivă, oprește desmărginirea atît de mult, încît sufletul se împreună cu trupul, devine o jucărie în voia magnetizorului, ceea ce n-ar putea să fie dacă somnambulismul prin însuși firea sa, diferită în această privință de firea somnului, n-ar fi o desmărginire supusă la împiedicare.

Odată stăpîn pe întreaga ființă a somnambulului, magnetizorul este pus în stare de a-l suci în toate chipurile, de a face din el tot ce-i place, tot ce se cere, adică pentru ca să-l poată studia mai sigur, mai îndemînatec, mai științific. Nu mai este un om, ci-i un rob, un „jumătate suflet", după vorba bătrînului Homer. Și-n acest rob ce se observă oare ?...

În scrierea de faţă, ca şi în tot ce am scris vreodată, eu nu mă tem cît îi negru sub unghie de a supăra cît de tare pe cutare sau pe cutare, fie acel cutare cu şapte stele în frunte; mă tem însă foarte mult de un singur lucru, şi anume ca nu cumva să se crează că în cercetările mele m-am întemeiat cu uşurinţă pe nişte izvoare îndoioase. Despre somnambulism s-a scris de vreo cincizeci de ani o mulţime de minunăţii, prin care se va fi strecurat, şi nu putea să nu se strecoare, o samă de fapte mai mult sau mai puţin bănuite. A cerne neghină din grîu în cele scrise de Eschenmayer, de Ennemoser, de Kerner, Du Potet, Cahagnet, etc., e cam anevoie. Mă voi călăuzi, prin urmare, numai şi numai de acele cărţi, a căror autoritate este adeverită într-un glas de toţi învăţaţii cei zişi oficiali, chiar din pozitiviştii cei cu puricele lui Descartes şi cu peniţele lui Alfdred Maury. Între aceste puţine cărţi, unul din locurile cele mai de frunte îl ţine, fără îndoială: „Etude scientifique sur le somnambulisme, Paris, 1880", de doctorul Despine, cu care voi merge dar mînă în mînă în cele ce urmează mai jos.

După această paranteză privitoare la metodă, mă întorc acum la întrebarea: în omul devenit rob al ipnotizorului ce se observă oare?

Sub numele sforăitor de „hyperesthezie" — ce de mai nume sforăitoare de soiul acesta nu croieşte medicina pentru tot felul de fenomene pe care nu prea le înţelege! — sub numele de „hiperestezie" se descrie la somnambuli o ascuţime supratrupească a simţurilor, mai ales a văzului şi auzului. Somnambulul aude la o foarte mare depărtare ceea ce abia se şopteşte către el, şi pe cei ce vin la dînsul îi recunoaşte

după paşii lor pe scară sau în stradă, pe cînd acei paşi nu se răsfrîng încă deloc în urechile cele trupeşti ale altora. El vede printr-o scîndură, citeşte într-o carte acoperită, ne spune ceasul şi minutul după un ceasornic închis într-o cutie, descrie figura şi descifrează veleatul pe o monedă ascunsă într-o pungă.

Întrucît somnambulul le face toate acestea cu faţa întoarsă spre acea scîndură, spre acea carte, spre acea cutie sau spre acea pungă, Toma-necredinciosul mai poate încă să bănuiască că este un neam de vedere curat trupească, deşi ea se petrece cu ochii închişi: fineţe a pleoapelor! extrasensibilitate a retinei! idiosincrasie organică! etc., etc., etc. Dar vine un moment cînd „et caetera" nu ajunge şi cînd pînă şi Toma-necredinciosul nu mai ştie ce să zică, mulţumindu-se atunci a născoci după obicei vreun nou termen tehnic, prin care vrea să ne înşele şi să se înşele: transpoziţiunea simţurilor.

În ce oare se cuprinde această nostimă „transposition de sens"? Se cuprinde în aceea că somnambulul aude sau vede printr-o parte a trupului pe unde nu sînt nici ochi, nici urechi, adică pe unde nu se află nici un organ trupesc al văzului sau al auzului.

Dar ce fel de „transpoziţiune" să fie aceea, de vreme ce ochii şi urechile nu se „transpun", rămînînd întregi fără clintire la locul lor?

Doctorul Despine a urmărit fenomenul la mai multe somnambule, dintre care una vedea, auzea, amirosea prin degetele de la mîni şi de la picioare. La o altă somnambulă, numită Eugenia, doctorul Despine a învelit capul cu o cîrpă neagră, apoi i-a pus sub picioare un petec de hîrtie, pe care s-a scris această frază destul de lungă şi destul de întorto-

cheată, adică destul de medicală : ,,Si la guerison des malades était en raison directe de l'intérêt qu'elles inspirent, la vôtre serait aussi prompte que la pensée'' ; ei bine, Eugenia a mişcat cu piciorul petecul pînă cînd l-a aşezat bine sub talpă la locul unde ea avea o mică pată roşie, şi prin acea pată roşie, ca şi cînd ar fi fost acolo un ochi foarte ager, dînsa a citit din cuvînt în cuvînt şi a reprodus întreaga frază.

— Cum vezi d-ta? întrebă doctorul Despine pe una din somnambulele sale.

— Organul văzului, răspunse ea, parcă s-ar pogorî, mi se pare că este un fluid. ,,'C'est comme si l'organe de la vue descendait, il me semble que c'est un fluide''.

Nici poate să fie altceva decît un f l u i d, un fluid imponderabil, un imponderabil care vede, care aude, care amiroase, care simte, care este un organism deosebit de organismul cel ponderabil, de organismul cel nefluidic al trupului pămîntesc.

Nefiind nici o ,,transpoziţiune a simţurilor'' celor trupeşti, care nu se pot transpune fără a se transpune totodată organele cele proprii fiecăruia din ele, este o d e s m ă r g i n i r e a organismului celui fluidic, mişcîndu-şi el cu o neînchipuită repeziciune toate moleculele unele peste altele, deoarece este fluidic. Somnambula doctorului Despine îşi dădea seama ea însăşi de acel organism fluidic, acelaşi pe care Schopenhauer îl numea ,,organ al visului'', acelaşi căruia Hellenbach (Geburt und Tod, 89) i-a zis ,,meta-organism'', acelaşi pe care alţii — mai de mult sau mai de curînd — îl botează bine-rău cu tot felul de epitete. Nouă, cel puţin deocamdată, nu ne pasă de nume. Numele fie cum va fi, lucrul în sine este :

organism al sufletului, un organism fluidic imponderabil, neatîrnat de celule encefalice, de care dînsul se slujeşte ca de o simplă unealtă specializată în stare de mărginire trupească, pe cînd în stare de desmărginire el poate să-şi specializeze tot atît de practic buricul, degetele, ba pînă şi acea mică pată roşie de pe talpa somnambulei Eugenia, de unde pînă la creier e hăt departe.

Acest organism fluidic, dovedit prin somnambulism, completează de minune golul cel psihologic lăsat în teoria darwinistă a organismelor anatomice; un gol, peste care noi crezurăm de cuviinţă a trece repede în capitolul despre „Ştiinţa sufletului". În adevăr, numai un asemenea organism primar fluidic, de vreme ce este tot ce poate fi mai elastic, mai cu „transpoziţiune" după terminologia medicală, ne face a înţelege cum unul şi acelaşi „eu" a putut fi pe rînd şopîrlă, broască, maimuţă şi om; ne face adică a înţelege cum, în mersul cel evolutiv din jos, în sus, el a fost în stare a-şi potrivi treptat fel de fel de organisme secundare. Şi nu numai atît. De îndată ce aceste organisme secundare, singurele cu care îşi bate capul Darwin şi şcoala lui, s-au aşezat într-o suprapunere armonică prin îndelungata lucrare de propăşire a organismelor celor fluidice, suprapunerea cea armonică stă în picioare, bună pentru Haeckel ca s-o întocmească pe îndelete în chip de arbore genealogic, dar rămîne nu mai puţin adevărată putinţa pentru organismul cel fluidic, cînd ajunge la o treaptă psihică aproape omenească, de a trece dintr-un cîine sau dintr-un elefant sau dintr-o pasăre într-un om, nu neapărat dintr-o maimuţă. Evoluţia anatomică

cea secundară şi evoluţia psihologică cea primară, organice ambele, se împacă astfel şi se întregesc laolaltă prin existenţa odată constatată a organismului celui fluidic ; o împăcare şi o întregire asupra cărora noi vom mai reveni din cînd în cînd, căci — am spus-o şi nu vom înceta de a o spune — Spiritismul este cea mai hotărîtoare verificare a teoriei darwiniste.

Fără un organism fluidic imponderabil, orice tălmăcire şi răstălmăcire a memoriei prin lucrarea creierului celui pămîntesc este încurcată, silită, aproape o galimatie, fiindcă în acest creier pămîntesc, ca şi în trupul întreg, totul se reînnoieşte, se preschimbă, se înlocuieşte necurmat ; se modifică necurmat nu numai elementele cele gingaşe ale creierului, dar pînă şi celulele osoase, cele mai tari din toate, după cum a dovedit-o Flourens prin experimente asupra dobitoacelor. Dacă dară nimic nu se păstrează neatins în materia cerebrală, cum oare atunci să se păstreze acolo neatins pentru ani îndelungaţi nămolul de întipăriri numit memorie ? Nişte întipăriri atît de mărunţele, încît David Hartley le botează foarte bine „vibratiunculae”, româneşte „sbîrnăituriţe”. Şi să nu pierdem din vedere că nu este vorba de o singură memorie, precum se crede obişnuit, ci sînt în joc trei categorii de memorii, trei forme evolutive ale unuia şi aceluiaşi principiu, astfel că unul şi acelaşi „pentru ce” trebuie să le lămurească pe cîte trele, un „pentru ce” care să nu aibă deloc firea cea schimbăcioasă a celulelor trupeşti. Cele trei forme evolutive ale memoriei sînt anume :

1. Memoria cea curat impulsivă, o memorie pe care cugetarea ar avea dreptul s-o urmărească pînă şi-n taina mineralogică a simetriei cristalice, dar

care — restrîngîndu-ne în sfera lumii organice — face că orice făptură, fie plantă, fie animal, cît crește și trăiește pe pămînt, își menține în dezvoltarea sa aceeași normă tipică, deși moleculele cele constitutive ale trupului la fiecare interval nu mai sînt aceleași. În privința acestei memorii tipice, cînd ne întîmpină cîte o monstruozitate, cîte o abatere de la aspectul cel specific, este întocmai ca o uitare întîmplătoare, un fel de „amnezie", prin care nu se zguduie norma. Apoi chiar dacă vom tăia sau vom nimici o parte a unui organ trupesc, acest organ tinde după putință, pe temeiul acestei memorii tipice, a se reface la loc, nu altfel decît tot așa cum fusese mai înainte. Numai un organism fluidic imponderabil, scutit de orice nimicire, adică totdeauna același, ne poate da cheia acestui fenomen.

2. Memoria cea instinctivă a întregimii individuale — lăsăm pe medici s-o explice oricum le place, rugîndu-i numai atîta : să ne spună ceva care să se potrivească nu cu una, ci cu toate formele evoluției — memoria cea instinctivă a întregimii individuale, o memorie în puterea căreia noi ne simțim întregi trupește chiar atunci cînd ne lipsește cu desăvîrșire o parte a trupului : ne simțim întregi, fiindcă organismul cel fluidic imponderabil, izvorul memoriei peste tot, este pururea întreg, pururea neciuntit în totimea sa. Ostașul, care și-a pierdut piciorul stîng într-o bătălie, peste un an se vaită că-l doare degetul cutare de la piciorul stîng. Solidaritatea între organismul cel pămîntesc, simpatia dintre dînsele în răstimpul cît ambele sînt unite, poate să meargă și mai departe, dacă vor fi adevărate cele povestite în această privință de Jules Lermina, „Science occul-

te" 202; noi ne mulţumim însă a nu ieşi din cercul faptelor bine cunoscute şi nedezminţite.

3. În sfîrşit, ajungînd acum la treapta evolutivă cea mai înaltă a memoriei: memoria stărilor de conştiinţă, noi ne putem reîntoarce la somnambulism, cerînd un răspuns şi căpătînd o mărturie de la însuşi sufletul omenesc în stare de desmărginire.

Ceva comun tuturor formelor somnambulismului este u i t a r e a. Dar să ne înţelegem bine asupra vorbei. Ceea ce se cheamă aci uitare este, după cum ne vom încredinţa îndată, tocmai o memorie la culme.

În momentul în care se deşteaptă somnambulul uită tot, cu desăvîrşire tot ce făcuse el în stare de adormire; lăsaţi-l însă să adoarmă iarăşi şi iată-l că, în intervalul visului somnambulic, el îşi aduce aminte tot, cu desăvîrşire tot ce făcuse în toate stările sale anterioare, în cele de adormire, ca şi în cele de veghere în specie, el şi le aduce aminte mai limpede, mai sigur de cum le ştia atunci cînd veghea.

Acest fapt îl constată oricîţi au scris vreodată despre somnambulism, fie somnambulism firesc, fie el meşteşugit sau ipnotism. „Cel ipnotizat — zice profesorul Beaunis (Le somnambulisme, 2, III 117) — îşi aminteşte nu numai cele petrecute în somnul ipnotic, ci încă tot ce s-a petrecut atît în starea de veghere, precum şi în somnul obişnuit, bunăoară visele sale; ba chiar amintirea celor petrecute în traiul obişnuit este la dînsul atunci mai exactă".

Dacă e dară uitare din punctul de vedere trupesc, din punctul de vedere al sufletului celui desmărginit din trup este, dimpotrivă, o memorie uriaşă; o memorie care îmbrăţişează nu numai cele trăite în

două stări analoage, adică veghere şi veghere sau somn şi somn, ci îmbrăţişează cu o minunată amăruntime toate stările, fie ele oricît de neasemănate. Şi dacă sufletul, desmărginindu-se din trupul cel pămîntesc pe o clipă şi într-o mică parte, capătă totuşi o asemenea memorie a vieţii sale din trecut, apoi cu cît mai întinsă şi mai puternică trebuie să fie această memorie, cînd desmărginirea sufletului se îndeplineşte prin moartea trupului, adică atunci cînd rămîne pe deplin neatîrnat organismul cel fluidic imponderabil!

Este o memorie integrală a fiinţării integrale, în opoziţie cu memoria cea frîntă sau bucăţită a stării de veghere.

O individualitate, un „eu", se întemeiază pe memorie, căci numai printr-însa poate afla cineva că este unul şi acelaşi într-un lung şir de momente, pe care dînsa le leagă într-o singură unitate. Fără memorie, eul meu n-ar şti că el, unul şi acelaşi, a scris pe „Satyrul", apoi „Archiva istorică", apoi pe „Răzvan şi Vidra", apoi „Istoria critică", apoi „Cuvente den bătrîni", apoi „Etymologicum magnum"; şi nici ar fi fost în stare de a scrie pe vreuna din acestea, ba nici măcar o pagină, de vreme ce orice alcătuire este o asociaţie de idei, iar orice asociaţie de idei este un rezultat al memoriei. În ştiinţă, în literatură, în artă, de la memorie pleacă totul; şi vechii greci aveau o deplină dreptate de a zice că cele două muze sînt fiice ale „Mnemosynei", adică ale „Memoriei".

La om, prin evoluţie, memoria este fără alăturare mai forte şi mai cuprinzătoare decît la vieţuitoarele mai de jos; dar şi la om, după cum ne-am încredinţat prin somnambulism, ea este fără alăturare mai cuprin-

zătoare şi mai forte atunci cînd sufletul izbuteşte, măcar pînă la un punct, a se desmărgini din trup. De aci urmează că, într-o stare de desmărginire desăvîrşită, pă ăsind de tot trupul cel pămîntesc, sufletul devine o individualitate, repetăm încă o dată: o individualitate fără seamăn mai bine înzestrată pentru orice îndeletnicire a minţii, dacă ... sînt două „dacă":

1. Mintea omului, ca orice univers, rezultînd din evoluţie, nu poate fi prea mare în desmărginire din trup, dacă nu se urcase destul de sus, prin capitalizarea muncii, deja în starea cea anterioară a mărginirii trupeşti, adică în cele mai multe vieţi pămînteşti perindate.

2. Mintea omului, multă sau puţină, se îndeletniceşte numai dacă voieşte.

Am ajuns la întrebarea despre voinţă, pe care — întrucît se atinge de suflet în stare de desmărginire — trebuie s-o despicăm tot cu ajutorul somnambulismului.

În somnul propriu-zis, voinţa este uneori foarte energică: sînt adesea lupte crîncene, în care visătorul înfruntă primejdia şi biruieşte; sînt ispite, din care el iese invingător; sînt certe, în care el îşi apără cu tărie credinţa împotriva altora, şi aşa mai încolo. O copilă de 14 ani, care în vis nu se sfieşte singură în faţa lui Bismarck şi a unei gloate de germani a striga cu îndîrjire: „Jos Bismarck!" arată prin aceasta, în desmărginirea somnului, un grad înalt de voinţă. Dar să luăm ceva mai ciudat şi foarte înfiorător totodată, o întîmplare adevărată, a căreia jertfă şi-a plătit visul prin ani de muncă silnică şi care a fost descrisă de doi poeţi ai noştri, de Cezar

Boliac, sub titlul „Ocna" și de Grigore Alexandrescu sub acela de „Ucigașul fără voie".

Un tînăr țăran adoarme lîngă nevasta sa într-o vie :

Dar somnul cîteodată aduce grele vise;
Într-însul necuratul își joacă coada sa!
Se vede că-nnorase și nimeni nu simțise,
Căci ploaia nu începuse, dar trăsnetul izbise
Un nuc bătrîn în preajmă, și cînele lătra:
Mie-mi păru deodată Măria speriată
Că strigă, și la dînsa se dă un lup turbat:
Apuc în zăpăcire securea rezemată
De căpătîiul nostru, izbesc pe biata fată
Care dormea în pace... odată a țipat!

Visînd că omoară un lup, nenorocitul își asasinează aievea pe iubita.

În acest vis, mijlociu între somn și între somnambulism, energia ajunsese la sălbăticie. Dar în somnambulismul propriu-zis, mai ales în cel provocat, lipsește oare voința, după cum s-ar părea la cea dintîi vedere?

Noi am spus mai sus, că ipnotizatul se supune orbește ipnotizorului; da, însă numai după ce i se supusese o dată de b u n ă v o i e. Întemeietorul ipnotismului, englezul Braid (Neurhypnologie, 18), zice lămurit : „Niciodată nu poate cineva să fie «ipnotizat», dacă nu voiește el însuși". Negreșit, după ce a voit o dată, după ce a voit de două ori, de trei ori, cu fiecare nouă încercare ipnotizatul din ce în ce mai mult a înstrăinat de la sine voința sa, întocmai după cum oricine și-o înstrăinează treptat cînd se apucă de beție sau de morfinism.

Aceasta este o pierdere *voită* a voinței, iar prin urmare tot o *voință* la mijloc.

Lăsăm la o parte numeroase cazuri, povestite de ipnotizori despre o vie împotrivire, chiar din partea celor ipnotizați în mai multe rînduri, cînd li se poruncește ceva care nu le place.

În acest chip pînă și în ipnotism voința sufletului nu se șterge, ci numai doară se mlădiază; cu atît mai puțin somnambulismul cel firesc, în care omul rămîne stăpîn pe sine; cu atît și mai puțin intr-o desmărginire a sufletului.

Să nu se piardă însă din vedere o particularitate foarte și foarte importantă a voinței la suflet în desmărginire, și anume: un amestec atît de strîns între *voință* și *credință*, încît nu se poate zice că ambele închipuiesc un singur act.

În stare de veghere voința este pentru noi ceva care nu are a face nici cu credința, nici cu necredința, sau are a face cu una și cu cealaltă deopotrivă: cred și de aceea voiesc, nu cred și de aceea iarăși voiesc; și tocmai din pricina acestui divorț între voință și credință, în stare de veghere voința noastră este obișnuit o jumătate din voință, dînd naștere unor fapte sarbede și spălăcite. Nu-i așa cînd sufletul se desmărginește. El atunci nu poate voi, dacă nu crede, voiește numai întru cît crede, crede și voiește în același timp, și iată de ce — prin nedezlipire între voință și credință — sufletul atunci face minuni, adică ceea ce nouă în stare de veghere nu ne este cu putință de a face.

Somnambulul cel firesc poate să umble pe o frînghie întinsă în aer, nu numai pentru că voiește,

ci pentru că voința îi este însoțită de tăria credinței cum că o poate face. Pe trupul ipnotizatului iese din nimica bășici, dacă i se sugerează că i s-a pus acolo o vezicătoare, nu numai pentru că el crede în ceea ce i s-a spus, ci pentru că credința-i, care ea singură ajunge, se preface într-o puternică voință de a vedea pe trupul său lucrarea cea obișnuită a unei vezicători.

Despre fachirii din India se asigură că, într-o stare de auto-ipnotizare, adînc adormiți, ei țin mîinile întinse peste un grăunte pus în pămînt și, în interval de două ceasuri, grăuntele prinde rădăcină, încolțește și crește, crește atît cît n-ar putea să crească de la sine și în două săptămîni, căci fachirul crede și voiește aceasta, adică crede-voiește un singur verb fără nici un ,,și'' la mijloc.

Neputînd a voi fără a crede, sufletul în desmărginire nu poate m i n ț i, de vreme ce a minți este a nu crede.

Acest fenomen se va părea foarte ciudat sufletelor celor nedesmărginite, oamenilor celor întrupați încă și deștepți în întruparea lor, dintre care mulți s-au deprins a minți o dată pe fiecare jumătate de oară, ca și cînd ar lua pentru sănătate o linguriță de doctorie; dar oricît de ciudat s-ar părea, este un fapt, un fapt dovedit, un fapt de care ar trebui să se bucure mai cu samă cei mincinoși, căci: de! — ei se vor îndrepta cel puțin după moarte.

În studiul său despre Lady Macbeth, fiică-mea (Théâtre p. 230) zice : ,,În răstimp de somnambulism, Lady Macbeth destăinuiește tot. Pînă atunci noi ne-am fi putut închipui că dînsa n-a luat parte decît

la omorul lui Duncan. În privința lui Banquo, e sigur că ea n-a știut momentul anume cînd fusese omorît, dar vorbele lui Macbeth ne fac a întrevedea că însăși fapta a fost făptuită sau îndemnată de dînsa, căci soțul ei îi zice: o vei aplauda. Cît se atinge însă de omorul Ladyei Macduff, numai prin scena somnambulismului noi aflăm că el apăsa de asemenea pe conștiința Ladyei Macbeth care își zice atunci, cu toată groaza remușcării de cuget: cel de Fife avea o nevastă; ce s-a făcut cu dînsa? ... Ea se învinovățește, dar se învinovățește dormind; și chiar dormind, adică lipsită de înfiorătoarea sa voință, ea rîde cu răceală de temerile lui Macbeth: uf, bărbate! e rușine ... Numai un Shakespeare putea să apuce astfel sinteza integrală a fiecărui tip. Forma somnambulică a remușcării de cuget este o urmare neînlăturată a caracterului Ladyei Macbeth. O altă urmare tot atît de neapărată a acelui somnambulism al ei, este că el o sfărămă, căci pentru Lady Macbeth aievea remușcarea rămîne tot ascunsă, ea crede că nimeni n-o știe, ea o îngroapă, o pitește, o îndeasă în fundul inimii sale și — lipsindu-i o răsuflare — izbucnirea o ucide ...". Numai în somnambulism cumplita femeie nu era în stare de a se preface, după cum se prefăcea totdeauna în timpul cît veghea; numai în somnambulism ea nu avea încotro: trebuia cu orice preț să spună adevărul, căci somnambulul n-are voința de a minți.

Același fenomen din punct în punct ne întîmpină în somnambulismul cel artificial. O știu toți magnetizorii. Să ipnotizați pe un ucigaș, pe un fur, pe un otrăvitor, și el vă va spune cu cele mai mici amărunte: cum a ucis, cum a furat, cum a otrăvit, fără

a tăinui nimic, fără a putea să mintă. Fie cineva oricît de „boier Minciună”, în stare de somnambulism îl veţi vedea schimbat deodată în „boier Adevăr”.

Negreşit, dacă ipnotizorul îi va insufla celui ipnotizat a spune o minciună, el o va spune, dar o va spune în cuget curat, tocmai pentru că o crede cu tărie a fi cel mai sfînt adevăr, mincinos într-un asemenea caz fiind numai ipnotizorul.

Cu alte cuvinte, minciuna este aşa zicînd un produs cvasi-chimic, un fel de precipitat care se naşte din însoţirea sufletului cu trupul cel pămîntesc; cu cît sufletul se desmărgineşte din acest trup, cu cît mai mult el îşi scutură marginea cea trupească, cu atîta minciuna scapătă şi adevărul precumpăneşte.

Şi în traiul nostru de toate zilele, minciuna nu este de asemenea altceva decît un efect al mărginirii. Oare cum începe copilul a se face mincinos? Cînd îl preamărgineşte neghiobul autoritarism al crescătorilor. Dar ţăranul? Pe ţăran cine oare nu-l mai mărgineşte, de la vătăşel şi pînă la ispravnic! Oricît de mincinoşi ar fi însă copilul şi ţăranul, culmea minciunii se răsfaţă pretutindeni la picioarele unui scaun domnesc, căci acolo se adăposteşte culmea mărginirii, fiecare simţindu-se încătuşat prin cuvîntul, prin gestul, printr-o interjecţiune sau o căutătură a stăpînului. Se bîrfeşte că partea femeiască e mai mincinoasă decît bărbatul. Vorbă să fie! dacă e ceva de mirare, apoi numai doară că femeia este mai puţin mincinoasă de cum ar trebui să fie faţă cu nenumărate mărginiri, care o impresoară din toate părţile.

On dit qu'un coeur de femme est une étrange chose,
Que c'est un labyrinthe où la raison se perd:
C'est quand on le croit plein qu'il est le plus désert.
C'est quand il est heureux qu'il semble plus morose.

Mais, hélas! c'est qu'il veut toujours parler, et n'ose,
C'est a tort qu'on le dit trompeur comme la mer:
Il veut crier, alors que son mal est amer,
Mais sans cesse une main sur sa bouche se pose.

Il souffre le premier *à* cacher sa douleur
Et saigne abondamment sous non masque rieur:
La nature l'a fait ferme et pourtant timide.

Il te faut donc mentir toujours, ô pauvre coeur;
Va, ne sois pas honteux s'ils t'appellent perfide:
Ta perfidie est un tribut à la pudeur.

(*Julie Hasdeu*)

Numai întrucît se poate desmărgini din tot felul de obezi, sufletul alungă de la sine straturi-straturi ceața minciunii și ajunge, în sfîrșit, a nu mai avea voința de a minți.

Destrupat, un suflet poate să ne amăgească, fiind amăgit el însuși; poate să fie rău, prost, vulgar sau trivial, dacă înaintase prea puțin în evoluție; dar mincinos nu poate să fie ...

Ne oprim aci de astă dată.

Din cercetarea deosebitelor forme ale somnului noi am înlăturat într-adins o seamă de fenomene foarte însemnate, precum vise profetice, apariții în ceasul morții, al doilea văz (second sight), pe alter-ego (Doppelgänger), diagnoza și terapeutica pe-n vis, cunoașterea somnambulică a unor limbi sau științe și arte neînvățate în stare de veghere etc.;

dar, pe de o parte, toate acestea își vor găsi un loc mai potrivit în urmarea cercetărilor noastre; pe de alta, in studiul de față ele n-ar fi decît dovezi peste dovezi, așa zicînd colac peste pupăză, despre organul cel nemuritor odată dovedit al sufletului; și în fine, nu e rău, pînă mai încolo, a lăsa pe cititor să mai caute, să mai cugete el însuși, căci o convingere deplină în orice sferă se dobîndește mai temeinic printr-o lucrare proprie, decît printr-un aparat străin d-a gata. De astă dată ne grăbim dară a trage o încheiere din cele zise mai sus.

Orice făptură este o bucățică desprinsă din Dumnezeu; ceva din Dumnezeu, dar în margini; ceva în margini, dar din Dumnezeu.

În mărginirea sa pururea prezentă, orice făptură, plecată în trecut din Dumnezeu, își lucrează reîntoarcerea sa viitoare la Dumnezeu, desmărginindu-se prin progres, progres și iarăși progres: evoluția.

În orice făptură, dorul infinitului se dă pe față dintîi impulsiv, apoi impulsiv-instinctiv, apoi impulsiv-instinctiv-conștient, adică: pe fiecare treaptă a evoluției, pe lîngă caractere speciale proprii acelei trepte, fie instinctiv, fie conștient, fie altfel, se păstrează caracterul cel primordial impulsiv al tuturora.

În plantă, în animal, în om, dorul cel primordial impulsiv de a se desmărgini cuprinde aproape o jumătate din traiul întreg, numindu-se somn în antiteză cu jumătatea cealaltă numită veghere; două jumătăți deopotrivă necesare, căci fără veghere făptura n-ar fi mărginită, fără somn ea n-ar fi din infinit.

La om, bucăţica cea din Dumnezeu se desmărgineşte nu numai impulsiv ca la plantă, nu numai impulsiv şi instinctiv ca la animal, ci încă se c o n - ş t i i n ţ e a z ă prin porniri idealiste ale minţii şi ale inimii în stare de veghere; dar numai asupra somnului, fiind o generalitate, adică o impulsiune primordială a vieţii organice peste tot, nu în parte, acea desmăginire poate fi experimentată cu siguranţă, fără şovăire, într-un chip curat ştiinţific.

Somnul este de două feluri: somn propriu-zis şi somnambulism; apoi fiecare din aceste două feluri se împarte la rîndul său în două: somn obişnuit şi cel meşteşugit, somnambulism firesc şi cel provocat, fără a mai pomeni aci unele varietăţi mai puţin însemnate; dar in toate felurile şi varietăţile somnului, desmărginirea sufletului spre infinit se făptuieşte deopotrivă prin ceea ce se cheamă v i s.

Prin vis sufletul se desmărgineşte în timp, trăind ani într-un ceas; se desmărgineşte în spaţiu, cutreierînd într-o noapte o lume; se desmărgineşte în formă, urzindu-şi după plac o altă orişicare; se desmărgineşte în umblet, putînd să zboare ca o pasăre; se desmărgineşte în grai, înţelegînd orice limbă, pînă şi a animalelor; se mai desmărgineşte din desmărginire, cînd visează în somn un al doilea somn cu un nou vis.

Această desmărginire fiind o mişcare de reîntoarcere la infinit, adică la împlinirea dorului celui primordial impulsiv al fă pturii îndeobşte, ea se caracterizează printr-un simţămînt de nespusă mulţumire şi chiar de fericire, care încetează sau se întunecă numai atunci cînd trupul stăvileşte desmărginirea sufletului sau i se împotriveşte, după

cum se întîmplă în unele boale şi mai ales în somnambulism.

În această desmărginire sufletul simţindu-se şi ştiindu-se nemuritor, omul în vis se desfătează în societatea morţilor, care este pentru dînsul atunci nu o groază, ca în stare de veghere, ci o simpatică împărtăşire similară cu alte suflete tot atît de nemuritoare.

Somnambulismul, în care desmărginirea sufletului, reţinută oarecum din zbor, se poate studia cu multă înlesnire, dovedeşte, într-un chip mai pe sus de orice cîrteală : pe de o parte, deosebirea între organismul sufletesc şi între organismul cel trupesc, iar pe de alta — natura fluidică imponderabilă a celui dintîi, o natură care îi permite nu numai a vedea, a auzi, a amirosi fără ajutorul organelor trupeşti, dar încă a vedea, a auzi, a amirosi printr-o parte a trupului, unde nu sînt nici ochi, nici urechi, nici nări.

Acest organism sufletesc primar, a căruia fluiditate se încovoaie cu uşurinţă în orice organism trupesc secundar, astfel că, după treapta urcată pe scara evoluţiei, astăzi e o şopîrlă, mîine broască, poimîine maimuţă sau cîine sau elefant şi aşa înainte, deşi rămîne pururea acelaşi ,,eu'', — acest organism sufletesc primar, cînd ajunge la treapta de om, ne înfăţişează în stare de desmărginire, întrucît o putem urmări prin studiul somnului propriu-zis şi mai cu seamă a somnambulismului, următoarele două sau trei însuşiri :

1. O minunată putere de memorie, prin care sufletul îmbrăţişează laolaltă totalitatea stărilor sale de conştiinţă din trecut, întregimea individualităţii sale.

2. O surprinzătoare energie rezultînd dintr-un așa fel de înnodare a v o i n ț e i cu c r e d i n ț a, încît ambele devin o singură nedespărțită v o i n ț ă-c r e d i n ț ă, de unde urmează apoi:

3. Imposibilitatea de a minți, adică de a face sau de a spune ceea ce sufletul nu crede, fie această credință, bună sau rea, fie ea întemeiată pe știre sau pe neștire.

Dacă dară sufletul nostru este un deosebit organism, pentru care moartea trupului, departe de a fi un epilog, alcătuiește numai un înalt grad de desmărginire, un soi de scăpare dintr-o temniță;

dacă acest organism sufletesc nemuritor vede, aude, simte, simte fără alăturare mai cu agerime decît atunci cînd este întrupat;

dacă el se bucură de culmea memoriei individuale, care nu lasă a uita nimic din cîte văzuse, auzise, simțise, lucrase în răstimpul trecerii sale pe pămînt;

dacă pentru dînsul a crede și a voi este totuna, putînd mult, foarte mult prin această încleștată îmbinare a voinței cu credința;

dacă pe lîngă acestea, fie spirit inferior, fie spirit superior, el nu e in stare de a minți;

dacă, în fine, studiul științific al somnului, din punctul de vedere al evoluției universale și pe temeiul observațiilor celor mai neîndoioase, adeverește această nepieritoare autonomie a sufletului individual în treptata desfășurare a transformărilor celor trecătoare ale trupului;

atunci Spiritismul, doctrina comunicației între cei duși și cei rămași încă, între cei întrupați și cei destrupați deja, se întemeiază nu pe fenomene pro-

blematice, nici pe fenomene posibile, ci pe fenomene necesare: nu poate să fie altfel, căci dacă n-ar fi așa, atunci și numai atunci s-ar călca legile naturii.

De aci, neapărat, nu urmează că eu sau domnul Ix și domnul Igrec ne-am putea așeza tam-nisam la taifas cu sufletul lui Socrat sau al lui Traian.

Cîteodată, în viața asta de jos pămîntească, ni se întîmplă că vreun om de frunte ne întoarce spatele sau că nu vrea să ne primească; ce să-i facem? să strigăm oare ca el nu există? sau nu cumva să ne închipuim că ar fi supiafiresc ca el să ne bage în seamă?

Nu și nu.

El nu ne bagă în seamă pentru că nu ține a ne cunoaște, sau pentru că ne cunoaște prea bine că nu sîntem oameni de omenie, sau nu simpatizează cu noi, nu ne potrivim unii cu alții, nu ne iubim.

Iubirea, iubire adevărat omenească, nu dobitocească, căci dobitoacele nu sînt spiritiste, ci foarte pozitiviste; iubirea pe care în vecii vecilor n-o vor înțelege aceia care maimuțează definiția băiguită de Littré și Robin: ,,amorul este totalitatea fenomenelor cerebrale care constituiesc instinctul sexual''; iubirea sufletelor, iubire de tată, de mamă, de copil, de frați sau prieteni, iată cheia Spiritismului, singura cheie a comunicației între spirite.

8 aprilie 1891

III

TELEGRAFIA IUBIRII

În capitolul din urmă noi am pomenit deja în treacăt pe omul cel mai de știință din ziua de astăzi: Louis Pasteur, — omul cel mai de știință, da, întrucît culmea științei, mai pe sus de adevăr, mai pe sus de frumos, este b i n e l e, și prea puține ființe din toți timpii au adus prin știință mai mult bine omenirii.

Vorbisem anume despre intrarea lui Pasteur în Academia franceză, unde el venea să înlocuiască pe Littré și unde la cuvîntarea sa de primire, trebuia să-i răspunză Renan.

Littré și Renan !.. Materialiști? Nu. Mai materialist sînt eu, de vreme ce de la granit și pînă la eter, de la „materie solidă" și pînă la „materie radiantă", nu cunosc nimic și nu sînt în stare de a cunoaște ceva fără materie. Littré și Renan nu sînt materialiști, ci h e m i o p i ș t i, adică vederea lor cea mai jumătățită cerne numai stările cele grosolane ale materiei și tăgăduiește cu îndărătnicie însăși putința altor stări. Littré și Renan: cel dintii — hemiopist foarte metodic, descriind măiestrește toate cîte îi dă mîna să le vază și pe care se silește a le vedea lămurit; celălalt — hemiopist frazeolog, dîndu-se pe gheață cu o ușurință plină de haz, dar fără

a o sparge vreodată să ajungă la apa cea vie, de frică de a nu cădea şi mai ales de grijă de a nu pierde dezinvoltura mişcărilor. Un alunecător ca Renan, cînd cu capul înainte şi cu un picior în văzduh şi cu capul azvîrlit pe spate, cînd mlădiindu-se la dreapta, cînd legănîndu-se la stînga, cînd învîrtindu-se roată, pururea nurliu, pururea cu zîmbet pe buze, e ceva de minune! Vorbiţi-i de Dumnezeu bunăoară, şi el vă va răspunde:

„Pour moi, quand on nie ces dogmes fondamentaux, j'ai envie d'y croire; quand on les affirme autrement qu'en beaux vers, je suis pris d'un doute invicibile". Această frază, frază şi iarăşi frază, înseamnă: cînd văz un om sănătos mi-e poftă să-i dau chinină; cînd îl privesc tremurînd şi clănţănind din dinţi, nu-mi vine deloc a crede că el are friguri... Între Littré şi Renan, purtarea lui Pasteur era anevoioasă, mai cu seamă în sînul unei Academii sadea literară, care nu prea caută ca bucatele ce i se aştern să fie curate şi cu temei, ci preţuieşte mai cu deosebire pe cele drese, pe cele cu dichise, pe cele „bien assaisonnées".

Ei bine faţă cu umbra lui Littré, faţă cu penumbra lui Renan, faţă cu mulţi academicieni nu mai puţin umbratici, Pasteur nu s-a sfiit a zice: „Pozitivismul vostru nu ţine seamă de cea mai de căpetenie din toate noţiunile pozitive: noţiunea i n f i n i t u l u i. Această noţiune pozitivă şi primordială, — adaugă el mai departe — pozitivul vostru o înlătură fără nici un drept o înlătură pe ea şi t o a t e u r m ă r i l e ei în viaţa societăţilor. Noţiunea infinitului în lume, eu unul nu mă pot feri de a n-o vedea pretutindeni întipărită. Prin ea suprafi-

rescul stă în fundul tuturor inimilor. Ideea lui Dumnezeu este o formă a ideii infinitului. Pe cît timp taina infinitului va atîrna asupra cugetării omenești, nu vor înceta de a i se ridica altare, numească-se Dumnezeu Brahma, Allah, Iehova sau Isus''.

I n f i n i t u l c u t o a t e u r m ă r i l e lui, ,,l'infini et toutes ses conséquences'', iată care a fost punctul meu de plecare în acest șir de cercetări asupra Spiritismului.

Din dată ce recunoaștem că făptura a fost urzită din infinit, ceea ce nu e chip a n-o recunoaște, atunci urmează că ea nu poate fi decît o părticică din acel infinit pusă în margini, căci numai mărginindu-se dînsa încetează de a fi acel infinit.

Din dată apoi ce recunoaștem că această făptură se dezvoltă din mai jos în mai sus, ceea ce iarăși nu e chip a n-o recunoaște, atunci urmează cà evoluția ei nu poate fi decît o neîncetată desmărginire, căci altfel n-ar fi evoluție, n-ar fi urcare, ci ar fi regres, ar fi pogorîre.

M ă r g i n i r e și d e s m ă r g i n i r e sînt dar cele dintîi două mari urmări ale i n f i n i t u l u i.

Alte două urmări, de-a dreptul subrînduite celor dîntîi, sînt cele două forme obștești ale vieții organice de pe pămînt: vegherea, în care făptura e atît de mărginită încît poate să uite că este suflet; și s o m n u l, în care ea se desmărginește și tot se desmărginește pînă nu simți că este trup.

În sfîrșit, alte două urmări mai departe, a căror cunoaștere izvorăște de la sine din această împoncișare între veghere și între somn, sînt cele două organisme ale făpturii: organism trupesc, ponderabil, trecător, secundar, s u b-o r g a n i s m, pe

care moartea il risipeşte sau il inchide în coşciug; şi organism sufletesc, imponderabil, nepieritor, primar, *supra-organism*, care numai prin moarte se dezlănţuieşte şi-şi capătă deplinătatea avîntului.

În scurt, cînd luăm *infinitul* ca punct de plecare, singurul punct de plecare adevărat pozitiv, ştiinţific în toată întinderea cuvîntului, pe dată ni se desfăşoară din el cu o logică neînduplecată cele şase urmări:

mărginire	— desmărginire
veghere	— somn
sub-organism	— supra-organism

Studiind supra-organismul la om în stare de somn, in visul normal, in visul anestezic sau cloroformic, în somnambulism şi în ipnotism, noi ne-am încredinţat că printr-însul sufletul vede, simte, ştie, se mişcă, străbate spaţiul într-o neatîrnare aproape deplină de trup, bucurîndu-se totodată atunci de o memorie uriaşă, de o minunată putere a voinţei şi de o iubire de adevăr fără seamăn, mai mare decît cea mai mare vericitate omenească obişnuită. Numai prin acest supraorganism, care este şi el material, deşi nesupus la spulberare, sufletul poate, după moartea trupului, a fi în împărtăşire cu sufletele cele rămase încă întrupate.

Dar atunci de ce oare domnii Ix, Igrec şi Zed se plîng, şi se plîng cu drept cuvînt cum că nici-

odată vreunul din așa-numiții morți n-au vrut să li se comunice și lor măcar în glumă?

Răspunsul este foarte neted: voi n-ați *iubit*, voi n-ați fost *iubiți*, voi nu sînteți vrednici de a *iubi*, voi nu înțelegeți *iubirea*.

Grăuntele adevăratului amor, semănat de orice fire omenească, n-a fost chip să răsară în atmosfera traiului vostru.

Lăsați în pace spiritele celor destrupați: nu-i tot zgîndăriți în zadar; și chiar studiul meu nu vă mai pierdeți timpul de a-l citi mai departe, fără nici un folos pentru voi, ca și cînd ați chemat un inginer idraulic să vă dea un plan de pod pentru o localitate seacă, unde nu se află nici o apă.

Cîrtița are și ea anatomicește organele văzului, dar a pierdut cu desăvîrșire întrebuințarea ochilor, trăind totdeauna sub pămînt. Să mai vadă ea vreodată slabă nădejde! căci trebuie mai întîi să-și dezvețe învățul și să părăsească vizuina.

Vorbind despre tainica înrîurire a acelor duși din lume asupra celor lăsați pe pămînt, Louis Figuier (Le lendemain de la mort, chap. X), zice:

„Ființa supraomenească se împărtășește numai acelora pe care îi iubește și care n-au dat-o uitării, acelora pe care vrea să-i ocrotească și să-i apere împotriva curselor și greutăților vieții pămîntești. O mamă sau un tată, pe care moartea îi răpise iubirii firești, vin de vorbesc celui rămas orfan și care îi plînge pe dînșii. Un fiu smuls în dimineața traiului din brațele părinților vine de îi mîngîie de pierderea lui, îi luminează prin sfaturile sale le insuflă prin înalta sa înțelepciune mijloace de a răbda ispitele acestei sfere de jos. Doi prieteni se pot regăsi astfel unul pe altul; doi amanți pe care îi desparte mormîntul, o soție adînc

iubită se poate destăinui nefericitului soț... Dar să nu uităm că, pentru a putea primi aceste neprețuite împărtășiri, omul trebuie să fie înzestrat cu un suflet frumos și curat, păstrînd cu sfințenie amintirea de cei pierduți. O mamă nepăsătoare pentru copil în timpul vieții sau uitătoare după moarte, să nu se aștepte la intime manifestări din partea aceluia pentru care avusese d-abia o umbră de iubire. Să nu le ceară prietenul uituc de la prietenul plecat în lumea cealaltă. Mai mult decît atîta; oricare ar fi iubirea și aducerea aminte față cu cei răposați, să nu se măgulească a primi împărtășiri de la dînșii omul cel dedat patimilor grosolane și josnice".

Figuier ne dă aci o încredințare foarte frumoasă, dar nedovedită. Dintîi, el nu cunoaște fenomenul supra-organismului, în lipsa căruia este peste putință a înțelege într-un mod științific lucrarea unui suflet destrupat asupra sufletului celui întrupat, căci sufletul cel destrupat ar deveni atunci nu desmărginit, ci de tot nemărginit. Al doilea, el nu ne lămurește noima cuvîntului iubire, ale cărui felurite înțelesuri trebuiesc limpezite din capul locului la facla evoluției universale, deoarece dobitocul iubește și el, deși nu este de crezut, de pildă, că sufletul porcului celui mort înrîurează asupra purcelului rămas în viață, nici viceversa. Al treilea, Figuier are în vedere numai pe s u p r a-o m, „l'être surhumain", adică sufletul cel urcat deja pe de-a-ntregul într-o specie superioară speciei omenești. Dar ce se face oare cu sufletul e x-o m, destrupat și totuși menit a se mai întrupa din nou pe pămînt, o dată sau de mai multe ori, pînă ce va fi trecut prin cine știe cîte conacuri de ispășire ale evoluției curat omenești?

Sufletul cel destrupat al unui Jean Valjean sau al unui Gavroche nu va putea oare, fie el oricît de întunecat, să se comunice din cînd în cînd unei ființe întrupate, pe care o iubise și de care fusese iubit cu tărie? Mai multă cruțare, pentru cei nenorociți! Mai multă cruțare, căci banditul care iubește e mai aproape de Dumnezeu decît pusnicul cel neprimitor de iubire.

N'avoir personne aimé, c'est le comble du crime!...

(*Julie Hasdeu*)

În cercetarea de față, întemeindu-ne, ca și pînă acum, numai pe fapte cunoscute și recunoscute de știință, adică înlăturînd fără milă orice date îndoielnice sau nehotărîte, noi ne vom încerca a dezvălui:

1. Ce este iubirea?

2. În ce chip prin iubire, numai prin iubire, chiar în crîmpeiul întrupării celei pămîntești, supra-organismul nostru se poate arăta altora la depărtări colosale, fără nici un amestec al sub-organismului celui trupesc.

Eu am avut totdeauna o deosebită simpatie pentru Schopenhauer. Dar ceea ce mă ademenește către dînsul, nu este nici teoria unei voințe care nu știe ea însăși ce voiește, nici tendința cea curios-pesimistă a unui om strigînd mereu contra vieții și ținînd totuși viața pînă la caraghioslîcul de a fugi din oraș în oraș de frica holerei. Ceea ce mă ademenește către Schopenhauer, este altceva: dintîi cutezarea cea proprie a oamenilor de geniu de a spune fără a șovăi tot ce crede; al doilea, limpezimea graiu-

lui. Schopenhauer vorbeşte aşa ca să-i poată da de căpătîi oricine. El îşi luase drept lozincă zisa moralistului francez Vauvenargues: „Claritatea este buna credinţă a filosofilor". Schopenhauer cînd greşeşte, îi vezi greşeala cît colo de o poştă, căci nimic nu ne ascunde, nu se pituleazã, nu se îmbrobodeşte: totul stă pe faţă. De această categorie, printre altele, este doctrina lui Schopenhauer despre „Metafizica iubirii", o doctrină a cărei sinteză se cuprinde în următorul dialog dintre Daphnis şi Chloe (Frauenstaedt, Memorabilien, 391);

„Daphnis: Aş vrea să fac un dar generaţiei viitoare şi mi se pare că tu ai putea să-i dai o parte care-mi lipseşte mie.

Chloe: Eu am aceeaşi dorinţă şi cred că tocmai tu ai să fii în stare să-i dai ceea ce mie îmi lipseşte.

Daphnis: Eu îi voi da înălţimea trupului şi tăria muşchilor, două lucruri pe care tu nu le ai.

Chloe: Eu îi voi da forme frumoase şi picioarele mititele, căci tu nu le ai nici una, nici alta.

Daphnis: Eu îi voi da o subţire pieliţă albă, pe cînd tu eşti oacheşă.

Chloe: Eu îi dau păr negru şi ochii negri, pe cînd tu eşti bălan.

Daphnis: Eu îi dau un nas de vultur.

Chloe: Eu îi dau o guriţă mică.

Daphnis: Eu îi dau vitejia şi bunătatea, care nu-i pot veni de la tine.

Chloe: Eu îi dau o mîndră frunte, isteţime şi minte, pe care de la tine nu poate să le capete.

Daphnis: De la noi amîndoi el va moşteni o statură dreaptă, nişte dinţi frumoşi şi floarea sănătăţii. Zău aşa: eu şi tu împreună putem să dăm viitorului un copil de minune. Şi de aceea eu te doresc mai mult decît pe oricare altă femeie.

Chloe: Te doresc şi eu de asemenea..."

După acest dialog, fără doară şi poate cortina cade.

Iată ce se cheamă iubire la Schopenhauer!

Păcat că, în loc de a pune faţă în faţă numai pe Daphnis şi pe Chloe, el nu însceneazǎ un întins polilog, în care vreun sultan Soliman să vorbească pe rînd cu cele patru sute cadîne ale haremului, iar drept rezultat: o prăsilă de patru sute, toţi pînă la unul mai chipoşi şi mai deştepţi decît Majestatea Sa Padişahul.

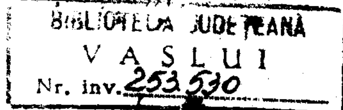
Cu o asemenea teorie, ar fi de ajuns o sută de ani pentru a înzestra întreaga omenire cu nec-plus-ultra însuşirilor fizice, morale şi intelectuale. Nu am vedea jur-împrejur decît Appoloni de Belvedere şi Venere de Medicis, fiecare din ei Shakespeare la cap şi Corneille la inimă.

Cum s-a întîmplat însă, că nici Corneille, nici Shakespeare, nu prea seamănă cu părinţii lor?

Se vede că tata şi mama uitaseră în ajun, înainte de căderea cortinei, a se înţelege la cuvinte cu Daphnis şi Chloe!

Pentru Schopenhauer individul — fie cocoş, fie armăsar, fie om, cocoş-armăsar-om o simplă deosebire de treaptă — individul nu cîntăreşte nimic: totul este specia din care el face parte, adică specia „gallus". specia „equus", specia „homo". Înmulţirea speciei este menirea cea măreaţă a individului. Numai specia e nemuritoare — zice Schopenhauer.

Aci este o greşeală fundamentală a geniului cugetător. Pe de o parte, paleontologia ne arată specii întregi dispărute fără urmă. Pe de alta, prin legea evoluţiei universale, orişicare „eu" trebuie să se

dezvolte de jos în sus prin mai multe trepte ale propășirii, iar, prin urmare, nicidecum specia, ci tot „eul" este nemuritor.

Fiecare „eu" reprezintă o mulțime de specii, prin care el trecuse deja, afară de acelea prin care urmează a mai trece încă. S-ar putea zice că fiecare „eu" alcătuiește singur o imensă specie, întinsă din infinit și tinzînd la infinit. Să pipăim această idee în alăturata figură.

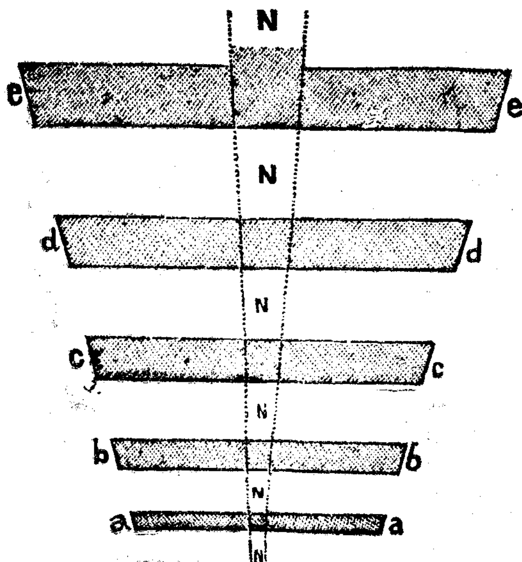

Fig. 4

În această figură, vergile paralele orizontale din ce în ce mai lărgite *a—a*, *b—b*, *c—c*, *d—d*, *e—e*, închipuiesc suprapunerea speciilor; iar varga verti-

cală din ce în ce mai dezvoltată în sus N este individul. După ce individul N trecuse prin specia *a—a*, ea poate să piară, după cum au pierit, bunăoară, atîtea specii fosile; însă individul N rămîne şi se tot urcă neîncetat din specie în specie. Această urcare este scopul individului, este solia lui cea mare, prin care el se desăvîrşeşte necontenit, adică făptuieşte legea evoluţiei; pe cînd o naştere nu e decît un mijloc pentru „eu" de a intra într-o specie oarecare, de unde printr-o altă naştere ulterioară el intră mai tîrziu într-o altă specie.

Aceeaşi figură ajută la înţelegerea evoluţiei: aşa zicînd intra specifice; propăşirea individului în sînul unei singure specii. Un suflet omenesc inferior nu poate deveni suflet omenesc superior fără a trece prin cîteva trepte mijlocii. Să zicem că varga de tot de jos *a—a* reprezintă omenirea preistorică din epoca geologică terţiară, varga *b—b* pe oamenii sălbatici ca cei de astăzi, varga *c—c* o stare semicultă, varga *d—d* cultura cea obişnuită, varga *e—e* pe cei foarte culţi. Ei bine, unul şi acelaşi individ N, canibal ca N*a* ajunge Cuvier ca N*e*, după ce de mii de ani dispăruse stratul *a—a*, prin care el începuse întruparea-i cea omenească. Numai ca N*e* el poate să aspire la specia superioară de s u p r a-o m; în intervalurile de destrupare dintre *a—a*, şi *b—b* dintre *b—b* şi *c—c*, dintre *c—c* şi *d—d*, dintre *d—d* şi *e—e*, el nu este decît e x-o m, din ce în ce mai desgurzit, dar totuşi ne-gata.

În fiecare nouă întrupare „eul" devine o nouă p e r s o a n ă, în adevăratul înţeles al cuvîntului „persona", care însemna latineşte o „mască", un „rol" jucat pe scenă în curs de un ceas sau de cîteva

ceasuri. Astfel acelaşi N se face pe rînd persoana N*d*, N*e*; dar totuşi el nu încetează niciodată, întrupat sau destrupat, de a fi aceeaşi i n d i v i d u a l i t a t e, acelaşi „individum" N, aducîndu-şi aminte la fiecare destrupare repertoriul din ce în ce mai înalt al „rolurilor" cele jucate de dînsul în trecut pe scena evoluţiunii universale.

Întrînd prin naştere într-o nouă specie sau într-o nouă formă a aceleiaşi specii, individului i se deschid, negreşit, nişte sfere de iubire necunoscute pînă atunci: noi părinţi, noi fraţi, rude noi, o nouă societate. Dar ce înseamnează aceasta? Oul, prin care supra-organismul cel nepieritor al „eului" îşi formează un sub-organism de întrupare pe treapta cutare a evoluţiei, este ca o corabie ce mă strămută peste Ocean în America, unde eu încep un nou trai, încheind cu lumea de acolo nişte legături noi de iubire; legături nu izvorîte din acea corabie, nu atîrnate de acel ou, ci numai mijlocite prin ele ca printr-o unealtă de transport. Dacă vreun fel de ipnotizare, care este în teorie cu putinţă, m-ar face a uita pentru timp la sosire în America tot ce fusesem eu mai înainte în Europa, asemănarea între ou şi corabie ar fi mai apropiată.

Individul dară nu iubeşte pentru a înzestra cu copii neamul omenesc, după cum credea Schopenhauer, care — să nu uităm a o spune — vorbea despre iubire fără a fi iubit el însuşi vreodată, întocmai ca surdul judecînd muzica lui Wagner. El avusese vreme de a iubi pe tată-său, răposat prea de timpuriu, şi dispreţuia pe mumă-sa, care era cam lele; el n-a avut fraţi, n-a avut surori, n-a avut nevastă,

n-a avut copii, n-a avut prieteni decît numai doară de soiul bietului Frauenstaed, care-l iubea fără a fi iubit de dînsul, căci dînsul — pesimist consecinte în astă privință — nu putea să iubească pe nimeni, nici măcar ideea cea abstractă a „patriei germane". Nemţii şi nemţoaicele îi erau deopotrivă nesuferiţi, ceilalţi şi celelalte, aşa şi aşa. Dialogul între Daphnis şi între Chloe prin urmare, este ceva leit Schopenhauer. Neam cu sîrbul din poveste, care se opintea a scoate din apă imaginea lunii, marele filosof se uită într-un puţ adînc şi văzîndu-şi acolo răsfrînt pe luciul apei capul său de Schopenhauer, îşi închipuie că acest cap este fundul puţului.

Departe de a fi o mizerabilă grimasă a sexualităţii, iubirea este suflarea lui Dumnezeu în universul întreg, urzit şi urzindu-se numai prin iubire, de la afinitatea moleculelor şi pînă la solidaritatea sistemelor solare.

Sais-tu, ma charmante,
Quand le soir paraît
Ce que le vent chante
A notre forêt?

Et ce que murmure
Le ruisseau bavard
Quand son onde pure
S'épanche au hasard?

Et ce que gazouille
De sa douce voix
Le ramier que mouille
La rosée au bois?

Sais-tu, ma mignonne,
Ce que dit au ciel
La cloche qui sonne?
D'un ton solennel?

Et ce que soupire
La brise au lac bleu?
Ce que peuvent dire
Les anges à Dieu?

Tout dans la nature,
La nuit et le jour,
Gazouille et murmure
Et chante: l'Amour!

(*Julie Hasdeu*)

Orice iubire, fie sexuală, fie nesexuală, este și nu poate a nu fi altruism: iubesc pe cutare. Numai la Dumnezeu iubirea e nemărginită: toate pentru toate. Făptura însă, jos sau sus pe orișicare treaptă a evoluției, fiind o bucățică din infinit închisă în margini, și zbuciumîndu-se a se desmărgini prin propășire, altruismul urmează neapărat a se bifurca în:

1. iubire sexuală = altruism + mărginire, scăzînd la sub-omenire;

2. iubire nesexuală = altruism + desmărginire înălțîndu-se la supra-omenire.

Fiecare din aceste două categorii corespunde unuia din cele două organisme ale făpturii: iubirea sexuală, mărginită, ponderabilă, trecătoare, caracterizează sub-organismul cel trupesc; supra-organismului celui sufletesc îi aparține iubirea cea nesexuală, desmărginită, imponderabilă, netrecătoare.

Fiind însă că ambele organisme, în timpul întrupării pămîntești a „eului", se află într-o strînsă insoțire, amestecul lor se răsfrînge mai mult sau mai puțin și în iubire, dînd loc unei categorii așa zicînd sociale, în care realismul poate fi un accident pe lîngă idealism, sau viceversa idealismul este un accident pe lîngă realism, sau ambele caută oarecum a se echilibra, de unde — în orice caz — la toate popoarele ne întîmpină așezămîntul cel întemeiat pe însăși firea lucrurilor și numit :

3. căsătorie = iubire sexuală + iubire nesexuală, o normă omenească.

Tocmelile și rînduielile căsătoriei, drepturile și datoriile soților, toate acestea se țeluresc după timp și după loc ; dar nu este nici o seminție omenească, fie oricît de înapoiată, fie monogamă sau poligamă, care să nu cunoască măcar umbra acestui frîu și să nu-l deosebească de desfrîul unei sexualități curat fiziologice.

Este de observat că, aproape în oricare căsătorie trainică, elementul sexual precumpănește numai la început, impresurîndu-l apoi din ce în ce mai covîrșitor elementul cel nesexual, adică adevărata iubire. La urma urmelor, nimic mai duios decît a vedea un moșneag și o babă împărtășindu-și laolaltă bucuriile și durerile, după un vai și chiu împreună de un pătrar de veac sau mai bine. Este ceva mai mult decît cea mai strînsă prietenie între doi bărbați sau între două femei, este ceva mai mult tocmai pentru că e o reîntoarcere la simpatia cea netrupească dinainte de căsătorie, după cum fiul cel pierdut și apoi regăsit din parabola evanghelică e mai drag decît acela care nu se rătăcise niciodată.

E lesne de înţeles că cele trei categorii, deopotrivă fireşti, se pot încrucişa şi adesea se şi încrucişează în viaţa cea pămîntească a fiecărui individ. Din ciocnirea lor scapără încurcături comice sau dramatice, uneori deznodăminte foarte tragice. S-au văzut oameni înflăcăraţi de iubirea cea mai nesexuală pentru o fiinţă şi totuşi înhămaţi prin sexualitate la o alta sau chiar la mai multe. Pe cînd trupul îmbrăţişează în neştire o pocitură, sufletul poate să fie de demult şi pentru totdeauna închinat unui înger, în faţa căruia nici măcar prin gînd nu-i trece că îngerul este trupeşte o femeie. Durerea sufletească cea mai neodihnită şi cea mai crîncenă poate să nu împiedice plăcerea sexuală, ba încă s-o împingă la orgie. Cîte şi mai cîte, de care să rîzi, de care să plîngi, de care mai bine — om eu, om tu, om el :

guarda e passa . . .

În lucrarea de faţă pe noi ne interesează numai iubirea cea nesexuală, numai altruismul pornit pe calea desmărginirii, numai acea lumină aproape dumnezeiască, în care se răreşte şi tinde a se şterge trupul, cu gelozia, cu sila, cu făţărnicia, cu minciuna, cu tot alaiul de ticăloşii.

Naturalistul italian Mantegazza, — naturalist şi poet totodată, adică aşa după cum ar trebui să fie toţi poeţii şi toţi naturaliştii, căci nimic nu e mai poetic ca natura şi nimic nu e mai natural ca poezia — îşi încheie o carte (Gli amori degli uomini, cap. XVI) prin următoarele cugetări asupra culmii la care poate să se înalţe iubirea în neamul omenesc :

„La om, mai marea complexitate a organelor nervoase face că el iubeşte prin întreaga sa fiinţă, şi caracterul cel omenesc al iubirii este tocmai de a iubi fără îndestulare trupească. Omul iubeşte chiar înainte de pubertate şi iubeşte chiar după stingerea puterii fizice; el iubeşte prin totimea cugetării şi cu toată gingăşia, iubeşte platoniceşte. El poate să-şi păstreze feciorìa, astîmpărînd prin acţiunea emisferelor cerebrale pe cea mai îndărătnică şi cea mai trainică din energiile sale centrifuge, pe aceea care pe dobitoace le duce pînă la jertfirea vieţii individuale în folosul reproducerii speciei. Dobitocul urmăreşte în iubire numai scopul cel strîmt de a pune în atingere oul cu lichidul cel fecundător. La om, dimpotrivă, iubirea se mişcă şi-şi întinde marginile prin voinţă. Iubirea este cu atît mai omenească, cu cît mai mult ea se depărtează de la instinct, devenind cugetare şi simţămînt. Omul poate să adore o fiinţă, pe care n-a văzut-o niciodată sau pe care o vede numai în închipuire. El poate să iubească, şi totuşi să rămînă feciorelnic toată viaţa. Femeia e în stare de a iubi pe un om atît de mult, încît pentru fericirea lui să-şi calce sub picioare propria sa iubire şi să-l arunce ea însăşi în braţele unei femei iubite de dînsul..."

La Mantegazza noi vedem deja o teorie a iubirii luminată întrucîtva prin acea mare lege a evoluţiei, pe care cu atîta dispreţ o nesocotise Schopenhauer.

Pe temeiul acestei legi, neapărat, cîte trele categoriile: iubirea sexuală, iubirea nesexuală şi căsătoria, trebuie să-şi aibă rădăcinile înfipte în lumea organică inferioară omului, iar teoreticeşte chiar în lumea organică. Va veni un timp cînd ştiinţa îndrumată pe această cale, prin poteca aşternută de Darwin, va ridica din ce în ce mai sus vălul care ne ascunde deocamdată cele mai multe fenomene din altruismul impulsiv şi cel instinctiv al animalelor şi plan-

telor. Oricum însă, la noi acest altruism ajungînd a fi deplin conştient, numai în omenire nimic nu ne opreşte de a-l putea studia de pe acuma.

La 1886 fiica mea avea de gînd de a scrie franţuzeşte sub titlul : „Thomassine Spinola", o dramă, din care nu ne-au ràmas între operele ei postume (Théâtre p. 265 —271), decît planul împărţit pe acte şi cîteva observaţii generale. Iatà-le în traducere :

„Lui Ludovic XII, la trecerea sa prin Genova, i se face o primire măreaţă. O tînără şi frumoasă genoveză, Tomasina Spinola, îi cere de a fi « La Dame de ses pensées ». El nu zice ba, dar nemulţumindu-se numai cu acest titlu, voieşte a sili pe Tomasina de a-l însoţi în Franţa, unde să-i fie favorită. Juna italiană văzînd iubirea sa atît de rău înţeleasă de către acela pe care-l iubeşte, în disperare se ucide pentru a-şi scăpa onoarea.

Actul I. — Serbări în palatul Dogelui. Ludovic XII, vesel şi mîndru, mulţumeşte Dogelui pentru ospitalitate. Banchet cu torţe. Tomasina e prezentată lui Ludovic. Ea se sileşte să-i placă. Gelozia lui Lorenzo, mirele frumoasei genoveze. El jură răzbunare.

Actul II. — Dialog între Ludovic XII şi Jehan Marot. Ludovic vrea să atragă la curtea sa pe Tomasina, iar poetul se încearcă a-l depărta de la aceasta, arătîndu-i ce fel de iubire este aceea a italienei. Regele îl ia în bătaie de joc. Intrigile lui Lorenzo contra lui Ludovic XII, pentru ca Dogele, într-un chip pe cît se va putea mai curtenitor, să-l facă mai curînd a pleca din Genova. Ludovic află de la Bayard că Lorenzo este logodnicul Tomasinei.

Actul III. — Lorenzo înştiinţează pe Tomasina despre apropiata plecare a lui Ludovic XII. Părerea de rău a tinerei fete. Gelozia înăbuşită a mirelui. Tomasina se hotărăşte a cere regelui de a fi dama gîndurilor sale. Primind, regele îi face o învăpăiată declaraţie de amor, care sperie şi revoltă pe italiană. Ludovic

cearcă a ademeni pe Lorenzo de a veni la Paris, unde va fi covîrşit de bunuri. Lorenzo înţelege scopul ascuns al acestei propuneri şi o înfruntă.

Actul IV. — Ludovic XII s-a hotărît a răpi pe Tomasina. În noaptea înainte de plecare, el unelteşte ca ea să creadă că Lorenzo îi va juca o serenadă sub ferestre. Tomasina, pe care, după moda italiană, acea serenadă o îmbie de a face o preumblare cu mirele său, se pogoară din balcon. Spaima-i cînd se vede între străini. Dar şi Lorenzo soseşte în acea clipă. El mustră cu dispreţ pe Tomasina. Atunci Ludovic XII, care era mascat, îşi aruncă masca jos, pentru ca Lorenzo să-l afle cine este. Văzînd pe regele, Tomasina izbucneşte de durere şi de indignare. Lorenzo în însuşire de cavaler, cheamă pe regele la duel. Bayard şi ceilalţi îi despărţesc.

Actul V. — Monologul Tomasinei. Bănuită şi dispreţuită de logodnicul ei, rău înţeleasă de acela pentru care ea avea o iubire atît de curată, deznădăjduită, dînsa aşteaptă ce o să iasă din duelul între Bayard şi Lorenzo. Peste puţin e adus pe scenă Lorenzo rănit de moarte. El nu vrea să răspunză nimic la strigătele cele gingaşe ale miresei sale; dar ea se aruncă la picioarele lui, vorbeşte şi totul se lămureşte. Lorenzo moare în braţele Tomasinei, iertînd-o. Fericită de această iertare, ea se străpunge cu un pumnal şi cade pe corpul lui Lorenzo.

Tomasina dar iubeşte pe Ludovic XII; îl iubeşte ca Laura pe Petrarca, ca Beatrice pe Dante. Această iubire n-o împiedică de a iubi şi pe logodnicul Lorenzo. Cînd însă ea se omoară pe cadavrul acestui din urmă o face poate mai puţin din disperarea de a-l fi pierdut pe dînsul decît din durerea iluziilor celor amăgite, încredinţîndu-se că Ludovic XII, pe care-l iubise cu totul altfel de cum poate fi iubită o fiinţă pămîntească, era şi el, vai! om în toată puterea cuvîntului: slab şi senzual. În Tomasina eu voiesc a zugrăvi iubirea platonică din veacul de mijloc, arătînd înăl-

ţimea, puritatea şi frumuseţea acestei iubiri, dar totodată şi primejdia. Negreşit nu e o sarcină tocmai uşoară de a face să se înţeleagă culmea, spre care se avîntă iubirea Tomasinei pentru Ludovic XII. Logodnicul mort, dînsa nevinovată, onoarea-i neatinsă, ea ar putea să mai trăiască; dar acest suflet înalt nu e în stare de a îndura durerea adîncă de a se fi amăgit în iubire. Nimic mai grozav, în adevăr, decît a-şi face iluzii asupra unei fiinţe, de a o crede superioară tuturor celorlalte şi de a găsi apoi deodată că ea nu este vrednică de o iubire atît de măreaţă! Tomasina se omoară dar pe corpul omului care o iubise pe ea mai tare decît Ludovic XII, însă cu o iubire de acelaşi soi. Ludovic vrea s-o facă favorită. Lorenzo — nevastă. Tomasina s-ar fi omorît şi atunci cînd Ludovic XII i-ar fi propus de a fi regina Franţei, deşi ea primea să fie soţia lui Lorenzo, căci pe Lorenzo dînsa îl iubise altfel decît pe Ludovic. În zilele noastre, o altă italiană vestita Bettina Brentano nu într-un fel iubea pe soţul ei, d. d'Armin, şi tot deodată pe marele Goethe. Iubirea platonică, fie o femeie măritată sau nu, este iubirea unei femei pentru un Zeu, şi deci ea nu îndură ca Zeul să se facă om. (L'amour platonique, c'est l'amour d'une femme, mariée ou non, pour un Dieu, mais alors *elle ne souffre pas que son Dieu devienne homme*)".

Cugetarea, prin care se încheie această bucată scrisă de o copilă de 16 ani, este tot ce se poate spune mai adînc şi mai străbătător asupra iubirii nesexuale, şi în acelaşi timp ne permite a lega într-un mănunchi variat, dar omogen, o mulţime de flori de ale iubirii celei fără prihană. Dacă Laura nu este pentru Petrarca o femeie, ci o Zînă ; dacă Bettina nu vede în Goethe un bărbat, ci un Zeu, tot aşa, cu deosebiri numai doară de nuanţe, pentru un părinte poate deveni un Zeu copilul său ; pentru un copil pot deveni Zei

părinţii lui, fraţii şi surorile; pentru amic un Zeu este amicul. Însă...iată un „însă" pe care-l dezleagă de asemenea „Tomasina Spinola": din cei doi, este o fericire rară, foarte rară, ca iubirea să fie deopotrivă din ambele părţi, ambele suflete să se ridice la acelaşi diapazon spre dumnezeire, să se topească într-un singur suflet, fără trup, cîntînd din înălţime:

Din două aripi un avînt,
Din două sonuri un cuvînt,
Din rapsodii o epopee,
Oriunde aş fi, oriunde-i ea,
Noi pururea vom scînteia,
Ca una singură idee!...

Tălmăcind iubirea cea nesexuală prin î n d u m n e z e i r e a celui sau a celei iubite, Julia Hasdeu ghiceşte trăsura-i cea mai caracteristică. Într-o asemenea iubire, faţă cu fiinţa care i se pare tot ce poate fi mai desăvîrşit în natură, omul se închină în adevăr numai lui Dumnezeu, numai infinitului, numai ideii, biruind în zbo ul său cel desmărginit — fără a putea rupe — acele margini care îi opresc sufletul în lanţurile feluritelor forme ale egoismului.

În loc de „iubire nesexuală", — un negativ care presupune că sexualitatea ar fi pozitivul, pe cînd în faptă tocmai sexualitatea este o negaţie ,fiind aproape neiubire, — trebuie să zicem mai potrivit: i u b i r e s f î n t ă. Şi atunci se va cuprinde în aceeaşi categorie, ca o nuanţă impersonală, aşa-numitul f o c s a c r u pentru ştiinţă, pentru artă, pentru o cugetare devenită amantă a artistului.

Iubirea cea sexuală, — întrucît ea aparţine numai sub-organismului trupesc, are întocmai aceeaşi soartă ca desfătarea cea datorită pe o clipă unui bun biftec sau unei sticle de șampanie; îmbuibare urmată de dezgust, dezgust şi nimica. Desmărginindu-se din trup, supra-organismul sufletului nu aduce cu sine decît i u b i r e a c e a s f î n t ă, la care pe pămînt omul, cel dintîi într-un chip vădit, ajunge treptat pe scara evoluţiei făpturilor organice, dar care urmează a lua o deplină dezvoltare, o dezvoltare cu mult mai desmărginită, departe — departe de specia organică cea supraomenească.

Prin i u b i r e a c e a s f i n t ă se înfierează telegraful dintre suflete, dintîi pe pămînt, apoi între pămînt şi mai sus, apoi între mai sus şi mai sus.

Dar acest telegraf este el oare monopolizat numai pentru sufletele cele mai fruntașe, după cum crede Figuier? Nu.

Într-o neagră temniţă, printr-o ferestruică zăbrelată ce d-abia o zăreşte ochiul, se strecoară o subţire rază de soare; şi această licărire mijindă a unui fir de lumină ajunge pentru văzul celui pururea închis în întuneric, mai bine decît o lampă electrică pentru cei totdeauna deprinşi cu ziua cea mare. Dacă sînt printre oameni o samă de fiinţe alese, la care iubirea cea mai sfîntă este singura iubire, iar sexualitatea — un paragraf de igienă, cel mult o poticneală; să nu uităm totuşi că cei mai mulţi trăiesc într-o deasă negură, prin care cu anevoie răzbate pe ici pe colo cîte o slabă rază : acea rază le ajunge. Un crud ucigaș, care a iubit tare, a iubit pînă la jertfire de sine

însuşi, pe un tată, pe o mamă, pe un copil, pe un frate, pe o soră, pe un prieten, are dreptul de a primi un sfat sau o mîngîiere de la cei iubiţi, are dreptul de a le spune lor că suferă, căci şi Varava dobîndeşte iertare.

Mulţumită supra-organismului sufletesc e cu putinţă comunicaţia prin iubire nu numai oamenilor sufleteşte superiori ca supra-oameni, ci şi oamenilor sufleteşte inferiori ca ex-oameni.

Fireşte, în cazul dintîi şi-n cazul al doilea natura împărtăşirilor nu este aceeaşi, după cum nu se aseamănă o cugetare a lui Victor Hugo cu cugetarea unui vizitiu; dar şi vizitiul e om, şi vizitiul poate să iubească, şi vizitiul poate să fie iubit.

Cercetînd Spiritismul, eu nu caut cîtuşi de puţin a îndupleca pe alţii, a înjgheba o propagandă, a face prozeliţi. Ţinta mea se restrînge în sacra datorie de a-mi da seamă mie însumi, cu o deplinătate de sînge rece şi de nepărtinire, despre temeiurile cele curat ştiinţifice ale credinţei mele proprii.

Aceia care — sînt mulţi şi foarte mulţi — tăinuiesc în ascunsul cugetului o credinţă apropiată de a mea, fără a fi fost totuşi în stare de a-i găsi rostul, este treaba lor de a vedea dacă darea mea de seamă le vine lor la socoteală, după cum este treaba aceluia ce se înăbuşă în casă de a deschide fereastra ca să intre aer în odaie, iar nu este treaba aerului, pus la îndemîna orişicui, de a sparge geamurile cele închise.

Fiinţa unui supra-organism imponderabil fiindu-mi dovedită mie prin studiul somnului obişnuit şi al somnambulismului; fiindu-mi dovedit apoi, în cele spuse mai sus, că numai de la acest supra-organism

poate să atîrne iubirea cea sfîntă, cea netrupească, o iubire imponderabilă ca şi acest organism : eu nu mă mai îndestulez cu poate, ci voiesc acum a adeveri că aşa e s t e.

Să vedem.

În psihologia cea experimentală din zilele noastre, după o lungă şi vitejească luptă, a dobîndit în sfîrşit dreptul de cetăţenie o bogată clasă de fenomene numite t e l e p a t i e , adică ,,simţire la depărtare''.

Din această clasă, rău descurcată încă deocamdată, noi vom înlătura aci tot ce este în legătură cu somnambulismul şi cu ipnotismul, despre care s-a vorbit într-un studiu şi care ne-au ajutat a constata în om realitatea unui supra-organism imponderabil.

Vom mai da la o parte de asemenea, toate cîte pînă acum n-au fost pe deplin controlate într-un chip metodic,după cum este bunăoară, printre altele, ciudatul fapt că omul se gîndeşte pe neaşteptate la o persoană pe care n-o văzuse de mult şi la care nici o asociaţie de idei nu-l împingea să se gîndească, şi iată că peste două-trei minute persoana cea gîndită îi vine trupeşte în faţă, ca şi cînd acea gîndire ar fi fost o imagine trimisă înainte. Pe acest fapt psihic se întemeiază poezia Juliei Hasdeu ,,Souvenir'' (Bourgeons d'Avril, p. 23 —32) :

Depuis ce temps lointain, la marquise jamais
Ne revit ce jeune homme et ne s'en souvint; mais,
Ce soir, elle revoit, comme en un vague songe,
Tandis, qu'assise au fond de sa chaise elle songe,

L'image de ce beau cavalier à genoux;
Même, elle croit entendre encor le son si doux
De sa voix . . . .
. . . .
. . . .
Les larmes qui roulaient en perles sur sa joue
La rendaient plus jolie, et la boudeuse moue
Qui cotractait sa bouche était piquante *à* voir.
La marquise en jetant les yeux sur son miroir
Eut un joyeux sourire, et, détournant sa tête,
Avec un léger cri se leva stupéfaite:
Car, près de son fauteuil, l'air soumis, tendre et doux
Le jeune cavalier se tenait à genoux!

O altfel de fenomenalitate, fără alăturare mai însemnată, va atrage aici toată luarea noastră aminte; o fenomenalitate veche de cînd omenirea, zbîrnîind coardele cele mai gingaşe ale inimii, cunoscută aproape tuturora, despre care mai toţi îşi vorbesc foarte des sieşi şi foarte rar vorbesc altora, de frică de a nu fi luaţi peste picior în ceea ce-i mai intim şi mai sfînt; o fenomenalitate, în fine, pe care de vr-o cîţiva ani chiar ştiinţa cea oficială, vrînd-nevrînd, n-o mai poate respinge cu dispreţ, nu mai poate a se preface că n-o vede.

Pe scurt: în momentul de a muri sau cînd se află într-o mare cumpănă, omul se împărtăşeşte — în vis sau în vedenie sau în alt chip — unei fiinţe iubite, fie ea oricît de departe.

Iată ce numim: t e l e g r a f i a i u b i r i i.

Am spus adesea în cursul acestor cercetări, teoria darwinistă e atît de strîns legată cu măduva Spiritismului, încît fără una din ele ar fi peste putinţă

o demonstrație științifică a celeilalte, căci numai ambele la un loc înșiruiesc întreaga lege a evoluției. Alăturea cu Darwin, cei mai mari reprezentanți ai științei engleze contemporane adevărat pozitive sînt : dintîi marele naturalist Russel Wallace, căruia deodată cu Darwin i se datorează descoperirea selecțiunii natu1ale ; al doilea, William Crookes, astronom și chimist, acela care a descoperit thalium, a experimentat materia radiantă, a inventat radiometrul, a perfecționat lămpile electrice etc. Cînd un William Crookes și un Russel Wallace s-au mărturisit amîndoi pe față spiritiști, știința engleză cea oficială a fost adînc zguduită, și astfel, la 1882, s-a format în London, pentru a urmări faptele psihice pe o nouă cale, o întinsă societate numită „Society foı psychical research". Președinte este profesorul Balfour Stewart, fizician foarte cunoscut prin legea de egalitate între puteıile de absorbțiune și de radiațiune a corpurilor. Între membrii fondatori, afară de Crookes și Wallace, se află Gladstone și lordul Tennyson. Între membrii corespondenți străini : Bernheim, Beaunis, Th. Ribot etc. Prima publicațiune monumentală a acestei societăți a fost : Fantomele celor vii.

Această carte : „Phantasms of the living", operă colectivă a trei învățați : Edmund Gurney, Frederic Myers și Frank Podmore, din care doi foști profesori la Universitatea din Cambridge — cuprinde 2 tomuri, cel dintîi din LXXXIV, 573 pag., celălalt din XXVII, 733 pagini, adică peste 1400 pagini. În cele două volumuri sînt întrunite peste 800 cazuri controlate de apariții la ora morții sau a unei primejdii de moarte. Din aceste 800 de cazuri : 263

între amici; 390 între neamuri, mai ales părinți și copii; numai 52 între soți. Puținătatea acestor din urmă cazuri se explică, poate, nu atît prin amestecul sexualității în iubire, precum prin împrejurarea că mai adesea soții sînt împreună cînd moare unul din ei, și deci nu încape apariţiune.

Din cele peste 800 de cazuri, sînt foarte puţine, poate cel mult vreo 20, care să se fi petrecut între ne-englezi. Mai nici un caz din Italia, din Spania, din Germania, din Rusia, din alte ţări. Apoi aproape toate cazurile sînt nu numai englezeşti, dar încă de tot proaspete. Îşi poate dară închipui oricine cam la ce nivel de cifră trebuie să se ridice totalitatea cea înnădită a cazurilor analoage pentru întreaga Europă în cursul unui secol întreg — numai un secol și numai Europa !

Era greu de făcut pocinogul pe o cale atît de deocheată altădată şi pocinogul s-a făcut prin frumoasa carte a d-lor Gurney, Myers şi Podmore. În momentul cînd scriem aceste rînduri, ne soseşte din Paris o înştiinţare (Revue spirite 1891 No. 6 p. 287) că d. dr. Dariex şi cunoscutul profesor Charles Richet de la Facultatea de medicină, amicul lui Charcot, încep a da la lumină o revistă bi-mensuală sub titlul: *Annales des sciences psychologiques*, în care se vor cerceta mai în specie : ,,la lucidité hyperphisique, la double vue, les rêves qui représentent des réalités objectives, les pressentiment, les apparitions de fantômes dites télépatiques'', toate acestea după modelul celor peste 800 de cazuri adunate în ,,Phantasms of the living''. În curînd dară vom avea un bogat prinos de exemple ne-englezeşti.

Deocamdată, cată să ne mulțumim cu publicațiunea atît de critică și atît de roditoare a Societății Psihologice din London.

Din cele două mari volume, vom reproduce aci numai n o u ă cazuri, și fiecare din cititorii noștri, sîntem siguri, își va aduce pe dată aminte alte mai multe din viața sa proprie și din a cunoscuților săi.

Nr. I—II. O celebritate medicală, Dr. Longet, membru al Institutului și profesor de fiziologie la Facultatea din Paris, povestește (ap. Foissac, La Chance et la Destinée, 1876, p. 599) următoarele cazuri autentice :

„Savantul nostru coleg, d. Jules Cloquet, membru al institutului și profesor la clinica chirurgicală, ne-a storisit că, întorcîndu-se într-o seară foarte tîrziu de la o petrecere la d. Chomel și adormind a văzut pe frate-său Ipolit. El avea pe spate un mare teanc de hîrtii, pe care l-a azvîrlit în mijlocul odăii, zicînd: acum nu mai am nevoie de nimic! — și a dispărut. Deșteptîndu-se, d. Cloquet a comunicat acest vis celor dimprejurul său, fără să aibă nici o grijă. El s-a dus la spital și a făcut, ca și în alte zile, lecția sa de clinică. După aceea, d. Giron de Busarainque l-a luat de braț, zicîndu-i: știi că frate tău Ipolit e bolnav? — Haide să-l vedem, răspunse d. Cloquet. Atunci pe drum d. Giron de Busarainque i-a făcut cunoscut că chiar în acea noapte Ipolit murise de un atac de apoplexie.

E și mai explicit — urmează mai departe Dr. Longet — visul meu propriu. Cînd eram student de medicină și intern la Dupuytren, visai că văd pe tatăl meu atins de o boală menită a-l duce la mormînt. Mă deșteptai foarte turburat, silindu-mă a mă liniști, căci aceasta era miercuri, și nu mai departe decît duminică eu lăsasem pe tatăl meu pe deplin sănătos. Mustrîndu-mă că am fost atît de slab încît să mă îngrijească un vis, eu mă hotărîi a nu mă mai gîndi la aceasta; dar imaginea lui tată-meu

murind nu părăsea un singur moment cugetarea mea şi, ca să mă liniştesc, cu toată ruşinea de o asemenea slăbiciune, eu am plecat la St. Germain, unde am şi găsit pe tatăl meu atins de o fluxiune de piept, de care el a murit în cinci zile..."

Nr. III—IV. D-na Vavin născută Girard, o rudă a d-rului Charles Richet, îi scria la 1885 (Phantasms of the living, II, 481).

„Mama mea cînd era văduvă o ceruse în căsătorie şi o iubea foarte mult d. Roger, un tînăr profesor de la Caen. Părăsind acest oraş şi căsătorindu-se cu d. Caillaux, ea a rupt orice legătură cu d. Roger, şi-n timp de trei sau patru ani nu ştia nimic despre dînsul. Într-o noapte fiind de tot deşteaptă, ea vede o formă albuie ca un abure, care de trei ori s-a plecat peste pat, ca şi cînd pentru a zice adio. Fără a-şi putea da seama de o vedenie, mamei mele i s-a părut atunci că era d. Roger. Foarte mişcată, ea n-a vorbit nimănui despre aceasta: dar peste o săptămînă a aflat că d. Roger a murit chiar în acea noapte în care îi apăruse. Dînsa nu ştia că el este bolnav.

Cît pentru mine — zice d-na Vavin — amintirile mele sînt prea întunecoase, fiind depărtate. Tatăl meu a murit într-un chip aşa zicînd neaşteptat. Seara în ajun eu l-am lăsat vesel şi sănătos. Peste noapte un glas, un fel de suflare, ceva fără cuvinte, mi-a spus că tatăl meu este mort. Dimineaţa cînd servitoarea mea a intrat în odaie, eu m-am aruncat în braţele ei şi i-am zis: ştiu că tata e mort! Nu văzusem nici o apariţiune. Eram atunci de nouă ani".

Nr. V. D. Dr. Gibet, medic primar la Havre, povesteşte într-o scrisoare din 1886 (Phantasms, II, 701):

,,Scena s-a petrecut în primăvara anului 1849; un bătrîn de 84 ani numit Borel, unchi al mamei mele, așezat la Petit-Sacconex aproape de Geneva, a venit la noi într-o sîmbătă la dejun. Noi locuiam la Monnaie, sat chiar lîngă Geneva, vreo 4 kilometri departe de locuința bătrînului. El era foarte sănătos. Peste două zile după aceea, în noaptea de duminică spre luni, la 2 ore după miezul nopții, mama mea se deșteaptă din somn țipînd: Unchiul a murit! eu îl văz jos cu brațele întinse! — Tatăl meu s-a silit s-o liniștească, dar ea n-a mai putut adormi.

Luni, tatăl meu mi-a istorisit visul mamei și noi am rîs amîndoi, zicîndu-i că, dacă unchiul era mort cineva ar fi venit să ne înștiințeze. În noaptea de luni spre marți, în aceeași oră, mama mea se deșteaptă iarăși din somn, strigînd: Unchiul e mort!

Aceeași scenă în noaptea de marți spre miercuri.

Miercuri, tatăl meu, care era judecător de pace, mă roagă a-l însoți la Petit-Sacconex, pentru ca să încredințăm pe mama că visul ei, deși s-a repetat de trei ori, totuși nu e decît un vis. D-abia am sosit la locuința unchiului și ni s-a spus că bătrînul nu s-a văzut de trei zile. Căsuța-i cea singuratică era închisă din toate părțile. Tatăl meu a spart un oblon și noi am văzut pe bătrîn lungit jos în bucătărie. Am intrat în casă din partea grajdului, și eu voiam să ridic cadavrul, care era cu capul sub vatră, cu fața la pămînt, cu brațele întinse, cînd tatăl meu a băgat de seamă că craniul era sfărîmat. Bătrînul fusese omorît. La urmă, ucigașul a fost prins, osîndit și pedepsit cu moartea, după ce mărturisise tot. El omorîse pe bătrîn duminica ziua între orele 12 și 1. Mama mea a văzut în vis cadavrul după 12 sau 13 ore în urma omorului''.

Nr. VI. Lady Chatterton, în Memoriile sale publicate de Dering (Memoirs, 1878, p. 100), povestește:

,,Mama mea nu era prea bine, dar iarăși nu se poate zice că era bolnavă. Într-o seară, eu am lăsat-o în salon veselă și chiar destul de sănătoasă, și m-am dus să mă culc mai devreme fiind

foarte răcită. Adormii ușor ca ne-altădată, și cînd m-am deșteptat, prin vechea firidă străbătea luminos în odaie razele lunii. Perdelele albe de la pologul patului erau trase ca să mă apere de curentul ce venea despre larga fereastră, și pe aceste perdele, ca și cînd ar fi fost o icoană zugrăvită, eu văzui pe mama mea, cu fața de o paloare mortală și cu sînge curgînd pe așternut. O clipă rămăsei încremenită de groază, fără a fi în stare de a face o mișcare, sau de a scoate un țipăt; apoi, crezînd că poate fi un vis sau o nălucire, mă ridicai și atinsei perdelele. Deși perdelele au fîlfîit la atingerea mea, totuși vedenia n-a pierit, rămînînd ca și cînd ar fi fost o răsfrîngere a unei lămpi magice. Cuprinsă de spaimă, eu sării din pat, aruncai pe mine un capot și mă repezii afară prin cîteva camere și un lung coridor pînă la odaia mamei mele. De la capătul coridorului am văzut cu mirare că ușa odăii era deschisă și o mare lumină venea din lăuntru, pe cînd obișnuit mama mea încuia ușa peste noapte. Speriată și mai mult, m-am pripit și am intrat în odaie. Acolo văzui pe mama mea culcată întocmai cum îmi apăruse pe perdele, palidă ca moartea, așternutul plin de sînge și doi medici stînd la căpătîi. Ea m-a zărit îndată și păru fericită la vederea mea, deși era prea slabă ca să poată vorbi sau ca să întindă mîna. — Doamna, îmi zise unul din medici, a fost rău de tot, dar nu ne-a lăsat să te chemăm din pricina frigurilor d-tale; acum e de sperat că primejdia a trecut...".

Nr. VII. Vestitul lord Brougham, unul din bărbații de Stat cei mai însemnați ai secolului, înșiră în Memoriile sale (Phantasms of the living, I, 395) următorul fapt, întîmplat lui în tinerețe, la 19 decembrie 1799, cînd el călătorea în Suedia cu cîțiva amici:

,,Dimineața, pe la 1, noi am sosit la un han cuviincios, unde ne-am hotărît a mînea peste noapte. Eu m-am grăbit a cere mai

întîi să-m facă o baie caldă, și acolo mi s-a întîmplat lucrul cel mai uimitor, atît de uimitor încît nu mă pot stăpîni de a nu povesti aci istoria întreagă.

După terminarea liceului, eu și cel mai bun amic al meu G., am urmat amîndoi cursurile universitare. Vreun curs de teologie nu era dar totuși în preumblările noastre noi discutam adesea și chibzuiam, printre altele grave chestiuni despre nemurirea sufletului și despre viața după moarte. Această problemă, și putința nu zic de umblarea sufletelor, ci de aparițiunea unui mort la un viu, ne preocupa foarte mult, și într-o zi noi am avut nebunia de a încheia un zapis scris cu sîngele nostru, în puterea căruia acela din noi care va muri cel dintîi să se arate celuilalt, pentru ca să împrăștie astfel orice îndoială despre viața după moarte. După isprăvirea studiilor universitare, G... a plecat în India, unde a căpătat o funcție administrativă. El rar îmi scria de acolo și, după puțini ani, eu l-am uitat, cu atît mai mult că familia lui nu prea avea legături în Edinburg și, prin urmare, neauzind eu despre dînsul mai nimica, amicia noastră din școală și chiar existența lui s-au șters aproape de tot din memoria mea.

Am zis dar că ședeam în baie, gustînd cu plăcere căldura în urma celor suferite de frig, cînd deodată, întorcîndu-mi capul spre scaunul pe care îmi așezasem hainele la intrare în baie, văz pe G... șezînd pe scaun și privindu-mă cu liniște. Cum am ieșit din baie, nu știu: dar deșteptîndu-mă m-am văzut rostogolit pe jos. Aparițiunea sau ce va fi aceea, cu chipul lui G. .., dispăruse".

Lordul Brougham adaugă apoi :

„Copiind din carnetul meu povestirea de mai sus — *certissima mortis imago!* — trebuie să completez acuma acea întîmplare petrecută sînt acuma vr-o 60 de ani. În curînd după întoarcerea mea la Edinburg a sosit acolo scrisoare din India, care mă înștiința despre moartea lui G... a n u m e l a 1 9 d e c e m b r i e".

Următoarele două cazuri, în vederea covîrşitoarei însemnătăţi a lor p s i h o-t e l e g r a f i c e, le dăm aci nu numai traduse, dar și în textul original.

Nr. VIII. Într-o scrisoare din 1882 către profesorul Barret, d. S. Jennings, vorbind despre un medium Nelson, care scria într-un chip cu desăvîrşire automatic comunicaţii spiritiste, aduce următorul fapt (Phantasms, II, 379):

„Odată inspiraţia de a scrie cu orice preţ i-a venit în călătorie, mergînd în tren de la Rameegunge spre Calcutta. El rupse o foaie dintr-o carte, o puse pe bancă și, apucînd un creion, începu a scrie cu ușurinţă într-o poziţie în care aceasta ar fi fost peste putinţă oricui, căci mersul trenului era o piedică. Totuși el a primit o lungă comunicare din partea fiicei sale rămase într-o școală în Anglia. Comunicarea nu cuprinde decît o dare de seamă, despre boala și moartea acestei copile, despre împrejurările întîmplării și despre persoanele care au fost de faţă, mai adăugînd că, înainte de plecare, murind dorea să zică rămas bun tatălui său. Aceasta a turburat foarte mult pe d. Nelson, căci el nu știuse nimic, nici măcar despre boala fiicei sale. Sosind acasă, foarte îngrijit, el a încredinţat fiicei sale celei măritate povestirea cea scrisă despre sora ei Bessie din Anglia, pentru ca s-o ţină pînă ce le vor sosi știri prin poșta obișnuită. Copila murise în adevăr chiar în acea zi și întocmai în împrejurările atît de misterios împărtășite d-lui Nelson"[1].

---

[1] On one occasion this feeling seized him in the train travelling from Rameegunge to Calcutta, and he tore a leaf out of a book, and laid it on the seat of the carriage, his hand grasping a pencil resting upon it. Ordinarily, to write under such conditions would be impossible in train rushing along; the motion woould effectually prevent it. Nevertheless, a long, communication was made purpoting to be from his daughter, who was at scool in England. Il contain-

Nr. IX. În sfîrşit, ceva şi mai categoric, fiindcă vine de la unul din fruntaşii şcoalei medicale de la Nancy, este următoarea scrisoare a d-lui Dr. Liébault (Phantasms, I, 293), acelaşi ale cărui lucrări asupra ipnotismului au deschis mai cu seamă calea cercetărilor lui Charcot, lui Charles Richet, lui Bernheim şi lui Liégeois[1]:

---

ed a simple account of her illnes and death, described the circumstances under which it occured, and the persons who were present, adding that she wished to say good-bye to her father before leaving. This threw Mr. Nelson into a state of great excitement, for he did not even know of his daughter's illness. He went home he and said he was very uneasy about Bessie in England. Finally, he gave this note to his married daughter, Mrs. B., to keep till they could hear by the ordinary post. The child had in reality died that very day, and under the very circumstances thus mysteriously communicated to Mr. Nelson...

[1] Je m'empresse de vous écrire au sujet du fait de communication de pensée dont je vous ai parlé, lorsque vous m'avez fait l'honneur d'assister a mes seances hypnotiques à Nancy. Ce fait se pessa dans une famille française de là Nouvelle-Orléans, et qui était venue habiter quelque temps Naaucy, pour y liquider une affaire d'intérêt. J'avais fait connaissance de cette famille parce-que son chef, M. G., m'avait amené sa nièce, Mlle B., pour que je la traitasse par les procédés hypnotiques. Elle était atteinte d'une anémie legére et d'une toux nerveuse contractées à Coblentz, dans une maison d'éducation où elle était professeur. Je parvins facilement à la mettre en somnambulisme, et elle fut guérie en deux séances. La production de cet état de sommeil ayant démontré à la famille G. et à Mlle B., qu'elle pourrait facilement devenir médium (Mme G. était médium spirite), cette demoiselle s'exerça à évoquer, à l'aide de la plume, les esprits, auquels elle croyait sincèrement, et au bout de deux mois elle fut un remarquable médium écrivante. C'est elle que j'ai vue de mes yeux tracer rapidement des pages d'écriture qu'elle appelait des messages, et cela en dos termes choisies et sans aucune rature, en même temps qu'elle tenait conversation avec les personnes qui le'ntouraient. Chose curieuse, elle

„Mă grăbesc a vă scrie despre faptul comunicării de cugetare, despre care v-am vorbit, cînd mi-aţi făcut onoarea de a asista în Nancy la şedinţele mele ipnotice. Faptul s-a petrecut într-o familie franceză din Nouvelle-Orléans, venită de cîtva timp la Nancy pentru o afacere comercială. Eu făcui cunoştinţă cu această familie, căci capul ei, d. G., îmi adusese pe nepoata sa domnişoara B., ca să o caut prin mijloace ipnotice, fiind bolnavă de o uşoară anemie şi de o tuse nervoasă căpătată la Koblentz într-un pensionat, unde dînsa era profesoară. Nu mi-a fost greu a o pune în stare de somnambulism, şi în două şedinţe ea a fost vindecată. Văzînd-o în stare de somnambulism, familia G. s-a încredinţat,

---

n'avait nullement conscience de ce qu'elle écrivait; aussi, disait-elle, ce ne peut-être qu'un esprit qui dirige ma main, ce n'est pas moi.

Un jour — c'était, je crois, le 7 février 1868 — vers 8 heures du matin, au moment de se mettre à table pur déjeuner, elle sentit un besoin, un quelque chose qui la poussait à écrire (c'était ce qu'elle appelait une *transe*) — et elle courut immédiatement vers son grand cahier, où elle traça fébrilement au crayon des caractères indéchiffrables. Elle retraça les mêmes caractères sur les pages suivantes et enfin, l'excitation de on esprit se calmant, on put lire qu'une personne nommée Marguerite lui annonçait sa mort. On supposa aussitôt qu'une demoiselle de ce nom qui était son amie, et habitait, comme professeur, le même pensionnat de Koblenz, où elle avait exercé les mêmes fonctions venait d'y mourir. Toute la famille G., compris Mlle B., vinrent immédiatement chez moi, et nous décidâmes de vérifier, le jour même, si ce fait de mort avait réellement au lieu. Mlle B., écrit à une demoiselle anglaise de ses amis, qui exerçait aussi les mêmes fonctions d'institutrice dans le pensionnat en question: elle prétexta un motif, vrai. Poste pour poste' nous reçûmes une réponse en anglais dont on me copia la partie essentielle — réponse que j'ai retrouvée dans un portofeuille il y a à peine quinze jours, et égarée do nouveau. Elle exprimait létonnement de cette demoiselle anglaise au sujet' de la lettre de Mlle B., lettre qu'elle n'atendait pas sitôt, vu que le but ne lui on paraissait pas assez motivé. Mais en même temps, l'amie anglaise se hâtait d'annoncer à notre médium que leur amie commune, Marguerite, était morte la 7 février, vers les 8 heures du matin...

precum şi însăşi domnişoara B. că dînsa lesne poate să devină medium spiritist, după cum era deja doamna G. Această d-şoară a început dar, prin mijlocul condeiului, a evoca spirite, în fiinţa cărora ea credea cu sinceritate şi după două luni a ajuns a fi un însemnat medium scriitor. Am văzut-o cu ochii mei cum scria cu iuţeală pagini întregi, pe care le numea scrisori, toate în termeni aleşi, fără nici o ştersătură, şi în acelaşi timp vorbea cu persoanele care o înconjurau. Lucru ciudat, ea nu avea nici o cunoştinţă despre ceea ce scria, şi de aceea zicea: este învederat că nu eu scriu ci un spirit care dirige mîna mea.

Într-o zi — aceasta s-a întîmplat, cred eu, la 7 februarie 1868 — pe la 9 ore dimineaţa, tocmai cînd trebuia să dejuneze, ea simţi o trebuinţă, o putere care o silea a scrie (dînsa numea aceasta „une trance") şi alergă iute la marele său caiet, în care a tras cu creionul, într-un mod febril, nişte slove nedescifrabile. Pe paginile următoare ea a scris din nou aceleaşi slove, şi în fine, trecînd neliniştea minţii sale, s-a putut citi că o persoană numită Margareta o înştiinţa că a murit. S-a bănuit pe dată că a murit anume o amică numită Margareta, care era profesoară la Koblentz, în acelaşi pensionat cu d-şoara B. Întreaga familie G., împreună cu d-şoara B., a venit pe loc la mine şi noi ne-am hotărît a verifica chiar în aceeaşi zi, dacă o asemenea moarte s-a întîmplat în faptă. D-şoara B. a scris la o domnişoară engleză, amică a sa, institutrice în acelaşi pensionat de la Koblentz; motivul cel adevărat al scrisorii s-a ascuns cu îngrijire, şi s-a născocit un alt motiv. În cea mai apropiată zi de poştă, noi am primit un răspuns englezeşte, din care mi s-a copiat partea cea mai esenţială, — răspuns pe care eu l-am fost regăsit într-un portofoliu sînt acum 15 zile şi apoi l-am rătăcit din nou. Răspunsul arăta mirarea d-şoarei engleze despre scrisoarea domnişoarei B., scrisoare la care ea nu se aştepta aşa curînd şi nu-şi da seamă despre scopul ei; dar în acelaşi timp se grăbea a anunţa că amica lor comună Margareta a murit la 7 *februarie, pe la 8 ore dimineaţa*..."

Ce să mai zicem acum?

Cînd un om este mort sau în agonie sau într-o mare primejdie, și se arată în același timp la depărtare unei ființe iubite, care e sănătoasă, aceasta presupune una din două:

1. supra-organismul celui ce se arată se strămută acolo unde este celălalt;

2. supra-organismul celui ce simte arătarea se strămută acolo unde se află cel răposat sau cel suferind.

În ambele cazuri, este o strămutare a unui supra-organism omenesc prin telegrafia iubirii; dar deosebirea puncturilor de plecare trage după sine o deosebire de urmări peste care noi nu trebuie să trecem cu ușurință. De aceea, să numim prima categorie *A*, iar pe cealaltă *B*, și atunci, din cazurile de mai sus, vor intra în categoria *A* n-rele I, III, IV, VII, VIII și IX; în categoria *B*, n-rele II, V și VI.

Categoria *A* este cea mai numeroasă, nu numai mai sus, dar în totalitatea cazurilor cunoscute pînă acum, și chiar trebuie să fie cea mai numeroasă, căci desmărginirea supra-organismului din trup în intervalul vieții pămîntești este cu atît mai puternică, cu cît însuși trupul e mai slab, devenind și mai puternică după moarte, cînd piedica cea trupească încetează de tot.

Deși mai puțin numeroasă, totuși categoria *B* e foarte însemnată, poate cea mai însemnată deocamdată din punctul de vedere științific, fiindcă intră în sfera somnului obișnuit și, prin urmare, într-o sferă pe deplin normală. Iată de ce noi vom începe cu categoria *B*.

În nr. II Longet, student în medicină la Paris, visează bolnav pe tată-său, pe care îl lăsase sănătos la St.-Germain. Cu alte cuvinte, supra-organismul lui Longet s-a strămutat la St.-Germain. Tatăl era în adevăr bolnav. Ca un medic eminent, Longet vede în vis prin supra-organismul său că boala tatălui e mortala. Deşteptîndu-se turburat, el pleacă la St.-Germain şi peste cîteva zile tatăl moare.

În nr. V un bătrîn este asasinat peste zi într-un sat de lîngă Geneva. Noaptea din aceeaşi zi, o nepoată a lui, d-na Gibert, se strămută prin supra-organism la locuinţa unchiului şi în vis îi vede cadavrul jos cu faţa la pămînt. Trei nopţi în şir supra-organismul cel sufletesc al nepoatei face aceeaşi călătorie, pe cînd sub-organismul cel trupesc dormea într-un alt sat de lîngă Geneva; şi ar fi putut să călătorească astfel o lună întreagă ,dacă a patra zi cadavrul bătrînului n-ar fi fost găsit întocmai cum îl aflase supra-organismul doamnei Gibert.

În nr. VI, Lady Chatterton, suferind de friguri, vede în vis, foarte bolnavă şi sîngerîndă, într-o altă odaie pe mama ei, care cu puţine ceasuri înainte era destul de sănătoasă. Privirea sîngelui, mai cu seamă, o zguduie atît de tare încît, strămutarea supra-organismului, fiind la o depărtare mică, abia peste cîteva camere, trupul cel adormit se deşteaptă şi Lady Chatterton vede acum aceeaşi scenă prin ochii cei trupeşti ai sub-organismului.

În cîte trele cazuri, distanţa pe care o străbate supra-organismul, adică desmărginirea sufletească sub raportul spaţiului, nu e tocmai mare; în două din cele trei cazuri, agenţii sînt trupeşte de tot sănătoşi; în cîte trele cazurile în sfîrşit, e vis, care

însă la Lady Chatterton trece deja în vedenie printr-o subită deşteptare speriată, însoţită de friguri.

În categoria *A*, în care strămutarea se făptuieşte de către supra-organismul unui suferind, sau chiar al unui răposat, desmărginirea din trup fiind deplină sau aproape deplină, distanţele pot fi mari, uneori colosale. În nr. III, Roger murind în Normandia se arată fostei sale logodnice în Elveţia. În nr. IX, supra-organismul murindei Margareta vine din Koblentz la Nancy. În nr. VII supra-organismul amicului celui mort în India soseşte în Suedia, iar în nr. VIII din Anglia în India.

În această categorie *A*, puterea supra-organismului celui foarte desmărginit e atît de mare, încît el poate să se arate fără mijlocirea visului. În nr. IX tînăra americană nu doarme cînd i se împărtăşeşte prin scris amica engleză; nici în nr. VIII nu doarme Nelson primind o împărtăşire de acelaşi fel de la fiica sa; nici în nr. IV d-na Vavin aflînd de la tată-său că el a murit. În nr. VII lordul Brougham se desfătează într-o baie caldă, cînd vede deodată pe amicul său cel mort, şi numai după aceea sare, cade jos şi leşină. Nr. I este singurul din şase în care împărtăşirea se face prin vis.

Tot din cauza prea marii desmărginiri a supraorganismului în categoria *A*, el intîmpină o neîndemînă oarecare de a se arăta limpede unui supraorganism mai puţin desmărginit, adică prea grosolan încă sau nedegroşit. De aceea în nr. III, d-na Caillaux simte că lîngă dînsa e Roger, dar nu vede o formă lămurită; în nr. IV d-na Vavin înţelege glasul lui tată-său, dar numai ca sens fără cuvinte;

în nr. VII lordul Brougham vede pe amicul său, dar nu se spune nimic despre forma sau îmbrăcămintea sub care îi apare. Numai în nr. I, figura fratelui profesorului Cloquet ia o înfăţişare de tot vie, fiind în vis. Cele mai superioare prin natura lor sînt n-rele VII şi IX, în care nu este nici văz, nici auz, ci o adevărată telegrafie a iubirii; cugetarea unui nevăzut şi neauzit, aşternută **de către dînsul** pe hîrtie prin mîna cea devenită **automatică** a scriitorului.

Faptul desmărginirii celei foarte mari a „eului" omenesc în categoria *A* este aşa de învederat, încît d-nii Gurney şi Myers, adunînd cele opt sute şi mai bine de cazuri autentice de telegrafie şi încredinţîndu-se din ele, că sufletul se comunică la distanţă cu atît mai lesne şi mai puternic, cu cît mai aproape e moartea trupului, nu se poate stăpîni (Phantasms, I, 231) de a nu recunoaşte: „că moartea nu este încetarea, ci liberarea energiei (death itself may be recognised, for aught we can tell, not as accessation but as a liberation of energy)".

În categoria *A* joacă un rol însemnat s u g e s t i u n e a, pe care noi de-abia o putem întrevedea sau numai a o ghici în categoria *B* şi asupra căreia aruncă multă lumină fenomenele ipnotice. Ipnotizorul sugeră unui ipnotizat îmbrăcat în haine negre: „tu eşti îmbrăcat în roşu", şi la deşteptare ipnotizatul se vede pe sine şi îmbrăcat în roşu. În telegrafia iubirii, supra-organismul lui X sugeră lui Y: „vezi-mă pe mine intrînd în odaie cu un mare teanc de hîrtii". Ipnotizorul sugeră ipnotizatului: „să ştii că eu nu sînt Ion, ci Petru" şi ipnotizatul nu se mai îndoieşte că aşa este, după cum în nr. III figura cea nelămurită sugeră d-nei Caillaux: „eu sînt Roger", iar în

nr. IV un glas fără cuvinte sugeră d-nei Vavin,, eu sînt tatàl tău'', ceea ce fără sugestiune ele n-ar fi putut afla dintr-un glas fără cuvinte şi dintr-o figură nelămurită..

În categoria *B*, un fel de sugestiune pare a fi de asemenea, dar numai doară ca un îndemn de a merge în cutare loc, bunăoară : în nr. II supra-organismul lui Longet pare a fi chemat în vis de către supra-organismul tatălui său de a veni la St.-Germain ; în nr. V în acelaşi chip pare a fi atrasă d-na Gibert de către unchiul ei; în nr. VI Lady Chatterton de către mamă-sa etc., deşi lucrurile petrecîndu-se în vis, Lady Chatterton, d-na Gibert şi Longet puteau să se strămute prin supra-organism desmărginit, în orice direcţiune, chiar fără nici un alt îndemn decît acela al propriei lor adînci simpatii pentru o persoană.

Cea mai preţioasă formă a sugestiunii este aceea din n-rele VIII şi IX. Un ipnotizor poate să zică ipnotizatului : ,,deşteptîndu-te să iei un creion şi să scrii aşa şi aşa şi aşa''. Ipnotizatul o face, şi nimeni nu va putea tăgădui că ceea ce va scrie el astfel nu-i aparţine lui, el vine cu totul din afară, de la o altă persoană : de-a dreptul din mintea ipnotizatorului. În nr. VIII o fiică moartă sau murind trupeşte în Anglia, sugeră lui Nelson, aflător în India, de a scrie faptul şi toate amănuntele acestei morţi ; în nr. IX o engleză dinKoblentz, prin acelaşi fel de sugestiune, se comunică amicei sale din Nancy. Asupra acestei forme sugestionale noi vom reveni foarte pe larg în cursul cercetărilor noastre despre spiritism. De astă

dată am voit numai a arăta în treacăt strînsa-i înrudire cu ipnotismul şi anume:

un ipnotizat scrie automatic o cugetare nu a sa proprie, ci a ipnotizorului;

un medium scrie automatic o cugetare, iarăşi nu a sa proprie, ci a sufletului celui destrupat al altuia.

În categoria *B* supra-organismul unui individ se desmărgineşte în stare de somn pentru a se strămuta în vis la localitatea cea depărtată *x*, unde priveşte o întîmplare, care se petrece acolo în faptă şi care atinge pe o fiinţă iubită. Dar o asemenea fiinţă poate fi iubită de doi indivizi, şi deci este logiceşte cu putinţă ca în aceeaşi noapte şi în aceeaşi oră, în acelaşi moment, două supra-organisme să aibă acelaşi vis, adică să se strămute amîndouă în aceeaşi direcţiune cu acelaşi scop de a vedea pe fiinţa cea iubită. Negreşit cazurile de această natură trebuie să fie rare, şi de aceea s-au înlăturat din magistrala carte a d-lor Gurney, Myers şi Podmore; dar oricît de rare ar fi, ele nu lipsesc şi baronul Du Prel (Experimentalpsychologie, p. 62 sq.) aduce mai multe exemple.

În categoria *A* supra-organismul fiind foarte desmărginit prin agonia sau prin moartea trupului, are puterea, după cum am văzut mai sus, de a se arăta de-a dreptul: fără mijlocirea visului. Chiar atunci însă cînd e visul la mijloc, totuşi arătarea nu se poate făptui în aceeaşi clipă la două persoane deosebite, ci numai doară pe rînd, la un interval oarecare. Astfel este, bunăoară, cazul celor doi fraţi, despre care vorbeşte John Molan (Journal of medical science, 1889, april) şi care, fiind despărţiţi, au

visat amîndoi, întocmai cu aceleaşi amănunte, pe răposata lor mumă; unul însă din ei a visat-o cu o jumătate de oră înainte de celalt, adică supra-organismul mumei apărute întîi unuia şi pe urmă celuilalt.

Asemenea cazuri d u b l e, fie în categoria *B*, fie în categoria *A*, sînt cît se poate de interesante: cu toate acestea, din pricina puţinătăţii lor, noi deocamdată nu punem pe dînsele un mare temei, pomenindu-le aci abia în treacăt. Numai cazurile cele s i m p l e, supuse calculului ca şi un fapt juridic, sînt ştiinţificeşte dovedite. Oricine va tăgădui, de! îi dorim sănătate. Oricine nu le tăgăduieşte, îl poftim să le înţeleagă altfel decît cu o t e l e g r a f i e a i u b i r i i p r i n e u l c e l d e s t r u p a t, destrupat pînă la un punct în stare de somn, destrupat mai deplin în agonia şi mai ales în aşa-numita moarte, adică atunci cînd — după cuvîntul învăţătorului: „sufletul este veghetor, iar trupul neputincios: τὸ μὲν πνεῦμα πρὸυνμον, ἡ δε σάρξ ἀσθενζ (Math. XXVI, 41).

Şi acum, oricine are văz să vază; oricine are auz, să auză; dacă e orb, cel puţin să asculte; de e surd, încai să privească; dar fie surd, fie orb, fie cu deplinătatea văzului şi a auzului, mai întîi de toate caută să v o i a s c ă, să voiască a judeca şi voind-o va p u t e a să ne înţeleagă:

1. În fiecare om, „eul" trece ca persoană pieritoare prin supra-organismul cel ponderabil al trupului, dar trăieşte ca individualitate nemuritoare numai prin supra-organismul cel imponderabil al sufletului;

2. În acest supra-organism se cuprinde darul de a iubi, un dar dumnezeiesc neatîrnat de trup sau biruind piedicile cele trupești.

3. Dacă acest dar de a iubi nu este ologit prin egoism — timpul și spațiul dispar pentru om de pe aci, încă din cătușele vieții pămîntești, astfel că amicul din India n-are nevoie de orarul căilor ferate sau al vapoarelor, pentru a străbate într-o clipă la lordul Brougham în Svezia.

Deci, cei cu Daphnis și cu Chloe, la o parte! Între ei și între n o i este un altfel de dialog, un dialog nu din Schopenhauer, ci din Goethe:

— „Ei bine, eu nu știu, ce îți mai rămîne dar? — Mie îmi rămîne prea de ajuns: I d e e a și I u b i r e a!"

— Nun wust ich nicht, was dir Besondres bliebe?
— Mir bleibt genug! Es bleibt Idee und Liebe!...

15 mai 1891

IV

IPNOTISMUL ÎN SPIRITISM

În capitolul trecut noi am atins, pe la sfîrşit, legătura între ipnotism şi Spiritism, o legătură mult mai strînsă de cum s-ar crede la cea dintîi vedere, atît de strînsă încît doi luceferi ai ipnotismului, Charles Richet şi Dr. Liébeault, au devenit deja pe nesimţite spiritişti, iar luceafărul Charcot este pe cale.

În ce anume se cuprinde acea strînsă legătură? — iată întrebarea, pe care ne-o punem acum.

Altceva este o l e g e , altceva e un f e n o m e n ; şi se poate foarte bine ca o lege să fie învederată fără a fi cunoscute încă în fenomenele ei precum şi — viceversa — fenomene pot fi cunoscute înainte de a se fi învederat legea de care ele atîrnă.

Ca lege firească specială, adică un raport necesar între o samă de lucruri, Spiritismul face parte din legea firească cea generală a evoluţiei : planta devine dobitoc, dobitocul devine om, omul dar devine la rîndul său ceva şi mai sus. Pe acest temei poate cineva teoreticeşte să crează cu tărie în Spirite, adică în fiinţe superioare omului, în aceeaşi măsură în care omul e superior dobitocului; să crează teoreticeşte fără a avea sau fără a cere vreo dovadă practică.

Desigur, numai prin cercetarea fenomenelor noi intrăm în amănuntele unei legi. Desigur iarăşi, de cîte ori ne întîmpină nişte fenomene neobişnuite de acelaşi fel, noi începem printr-însele a bănui o deosebită lege. Dar încă o dată, o adevărată lege firească se învederează nu neapărat prin fenomenele ei, ci se impune minţii vrînd-nevrînd prin imposibilitatea de a nu fi. Ajunge a dovedi această imposibilitate de a nu fi fără a avea dovezi că este, căci dovezile că este pot lipsi într-un moment dat, nefiind încă gata sau limpezite, pe cînd imposibilitatea de a nu fi se cuprinde deja dovedită în antecedente. Cînd noi ştim că alfabetul nu se isprăveşte cu A—B—C, deşi am învăţat deocamdată numai pe acestea, noi ştim deja că există un D oarecare, deşi nu l-am, învăţat încă.

Astfel darwinismul este prin sine-însuşi o demonstraţie că nişte fiinţe supraomeneşti nu pot a nu fi, măcar că el nu vorbeşte despre aceste fiinţe supraomeneşti, oprindu-se la A—B—C din totimea alfabetului.

Oricine e darwinist — înţelegem evoluţionist — este şi spiritist în acelaşi timp : spiritist în teorie. Şi poate să rămînă numai această teorie, care — întru cît face parte dintr-o lege universală — e mai sigură decît orişicîte fenomene, după cum mecanica raţionată e mai sigură decît mecanica aplicată.

Chiar înainte de darwinism, adică înainte de o temelie pe deplin ştiinţifică, şi totodată înainte de rodnica grămădire a fenomenelor pe o cale experimentală ca acea din zilele noastre, minţile cele mai alese omenirii, de la Socrat şi pînă la Victor Hugo, simţindu-se ei înşişi sufleteşte nemuritori, ştiau că nici sufletele altora n-au murit; o ştiau fără a cu-

noaşte legea evoluţiei şi fără a căuta dovezi, precum nu caută cineva dovezi că vede cînd vede.

Printr-un asemenea simţămînt intim, prin acel fel de a u t o p a t i e , eu unul am fost spiritist totdeauna, spiritist totdeauna a fost tatăl meu Alexandru, spiritist a fost totdeauna bunicul meu Tadeu, ambii adăpaţi, în ştiinţe sociale şi filosofice, dar neclintiţi în spiritismul lor, şi... cum să zic? nu-mi vine a crede că va fi fost vreodată un Hasdeu nespiritist.

Citisem din copilărie pe Helvétius şi pe Cabanis, citeam mai tîrziu pe Büchner, pe Moleschott, pe Carl Vogt, pe cîţi alţii, după cum şi fie-mea urma în Paris la *École des hautes études*, cursul lui Jules Soury; şi totuşi ei n-au fost în stare de a ne zgudui pe noi, căci briceagul lor zgîndărea scoarţa, iar nicidecum pe eul cel ascuns sub scoarţă, în scoarţă şi peste scoarţă.

Nu aveam însă nici o teorie asupra Spiritismului; nu cunoşteam l e g e a , pe care numai Darwin putea să mi-o dea; şi nu alergam deloc după f e n o m e n e , pînă ce fenomenele au venit ele înseşi la mine, au venit pe neaşteptate, întocmai ca vedenia cea luminoasă de care se izbise apostolul Pavel pe calea Damascului.

Sînt mulţi — unii mi-au spus-o în faţă, alţii mi-au şoptit-o la ureche, unii mi-au spus-o că o şoptesc alţii, ba un oricine a şi tipărit-o — sînt mulţi care susţin că eu m-aş fi făcut spiritist numai după moartea, adică după aşa-zisa moarte a fiicei mele. Am scris în viaţă mult, foarte mult; de aceea, poate, printre cele multe scrise de mine vor fi destule prostii; aş ruga dar pe oricine şi pe acel oricine, printre acele

destule prostii să găsească o singură cîrteală contra lui Dumnezeu, o singură îndoială despre nemurirea sufletului. Îi pot încredința că pînă la o asemenea prostie eu nu m-am pogorît niciodată.

N-am trebuință decît de a reîmprospăta aci următoarele cuvinte prin care, sînt acum douăzeci de ani, eu încheiam primul capitol din prima făscioară a *Istoriei critice* :

„Totul fiind relativ, afară de Dumnezeu; totul fiind bun și rău, afară de Unul, carele singur reduce antagonismul la armonie; istoria se silește a-și da socoteală de raporturile lucrurilor sub conducerea Providinței, adică de acțiunea legilor fizice și bio-sociologice concordate de către o supralege..."

Ce credeam eu atunci?

Ce cred eu acum?

Eu adevărat că numai de la moartea fiicei mele încoace, către acea strămutată credință spiritistă s-au adaos fenomene, ceea ce însemnează că pomul a pornit să rodească, dar el n-ar fi putut să scoată roade dacă nu era pom din fire, nu un copac ateist altoit mai tîrziu printr-o creangă spiritistă.

O dată cu fenomenele se începe critica, care e de prisos pe cît timp noi avem a face numai cu legea. Orice lege firească fiind un raport necesar, necesitatea nu se discută, pe cînd orice fenomen nefiind decît o eventualitate, eventualitatea trebuie supusă controlului. Față de fenomene dară eu mă văzui silit a-mi pune cea dintîi întrebare critică :

oare prin ce mijloc netrupesc un suflet poate să intre în comunicație cu un alt suflet?

și putem noi oare s-o știm sau ba?

și pînă la ce punct o putem ști?

Fenomene spiritiste s-au manifestat şi nu puteau să nu se manifeste de cînd se pomeneşte omenirea pe faţa pămîntului. De aceea întrebarea noastră de mai sus nu o dată a fost deja pusă în trecut de către cugetători, şi nu o dată ei au ajuns la aceeaşi încheiere, la încheiere, că omul, şi chiar făptura îndeobşte, nu este un singur organism, ci două organisme: unul inferior, altul superior, adică ceea ce noi am numit sub-organism şi supra-organism. Cel mai vechi filosof al Indiei, adîncul Kapila, numeşte supra-organismul „cukşma-carîra", adică „corp vaporos", şi îi dă epitetul de „ativâhika" — „mai iute decît vîntul" (Colebrooke).

Peste vreo zece zile după răposarea fiicei mele, înainte de a fi început măcar să studiez literatura spiritistă, eu avui prima i n t u i ţ i e foarte limpede despre acest supra-organism, acest *ativâhika*, într-un vis pe care l-am descris atunci în versuri (*Revista nouă* 1888, 15 nov., p. 418);

Şi am murit fără s-o ştiu;
Părea că-i adormire,
Căci nu eram nici mort, nici viu,
Simţind o nesimţire;
Apoi o clipă n-a trecut
Şi două firi depline,
Doi *eu* întregi s-au desfăcut
Dintr-unul singur mine.

*

Eram un *eu* încremenit
Jos, cu condeiu-n mînă;
Sus, *eu* cellalt priveam uimit
La faţa-i de ţărînă;

Şi mă-ntrebam: cum de putui
Să-ndur, o Doamne sfinte!
Cincizeci de ani în pielea lui,
Eu — inimă şi minte!

Dar ce sînt eu? şi m-am văzut
Icoană mult mai vie
A *eului* meu din trecut
Plămîndă, străvezie,
Elastică neînchipuit,
Un vis, de Mirea zugrăvit,
Neînchipuit de fină...
Din aburi şi lumină!

Ochirea-mi pătrundea uşor
Din zare pînă-n zare;
Citeam făţiş a tuturor
Ascunsă cugetare;
Eram stăpîn să mînuiesc
Acel curent subţire
Pe care oamenii-l numesc
Prevăz şi presimţire...

Un termen foarte la modă astăzi, datorit lui Hartmann şi pe care filosofii, fiziologii, medicii şi mai cu seamă diletanţii de tot soiul îl întrebuinţează mereu, adesea fără a-l pricepe, este: „Inconştientul", „das Unbewusste", „l'Inconscient".

Acest „Inconştientul" este el oare în fond altceva decît ceea ce înţeleg eu prin supra-organism?

Lăsăm să vorbească însuşi Hartmann (Phil. d. Unbew. ed. 10 t. 1 p. 433):

„Legătura, care uneşte organismul şi conştiinţa într-o singură individualitate organico-psihică; iz-

vorul cel dătător de viaţă, de unde porneşte norma făpturii celei materiale şi conştient-spirituale într-un acord veşnic reînnoit; f i i n ţ a care se dă pe faţă în ambele laturi ale fenomenului este *Inconştientul*. (*Das* Band aber, welches Organismus, und Bewusstsein zur einheitlichen organisch-psychischen individualität zusammenschliesst, — die lebendige Quelle, aus der die Gesetmässigkeit des materiellen und bewusstgeistigen Geschehens in ewig neu gesetzter harmonischer Uebereinstimmung entströmt, — das W e s e n , welches in beiden Seiten der Erscheinung sich offenbart, das ist *das Ubewusste*)".

„Supra-organismul" la mine, ca şi „Inconştientul" la Hartmann, este o f i i n ţ ă superioară, fără care trupul omenesc n-are nici viaţă, nici individualitate, nici conştiinţă dar care f i i n ţ ă — împrumutînd trupului viaţa, individualitate şi conştiinţă — nu-i împrumută totuşi decît foarte puţin, căci purtarea cea mai mare, cea mai bogată, cea mai bună, rămîne cu desăvîrşire străină organelor trupeşti.

Să mai adaug că „Inconştientul" la Hartmann, ca şi „supra-organismul" la mine, nu este localizat nici în creier, nici în nervul marele-simpatic, nici în vreo altă parte a trupului, ci alcătuieşte o „totalitate a funcţiunilor psihice a individului celui organico-psihic (Totalität der psychischen indiviuums)".

La Hartmann însă acest „Inconştientul", acest „supra-organism" trăieşte numai atîta cît trăieşte trupul. Nemurirea individuală nu există. Şi de aci, pe de o parte, pleacă non-sensul întregii sisteme a lui Hartmann, iar pe de alta, sperietoarea galimatie

prin care el răstălmăceşte de-a-ndoasele fenomenele spiritiste.

Mai întîi, se poate oare caracteriza printr-un atribut negativ o foarte pozitivă f i i n ţ ă, „ein Wesen", tocmai aceea prin care, numai şi numai printr-însa, omul este, după însuşi Hartmann, o „individualitate organico-psihică"?

Un termen mai nepotrivit ca „Inconştientul" e peste putinţă, de vreme ce supra-organismul, departe de a fi inconştient, e mai mult decît conştient: el este bi-conştient, tri-conştient, pluri-conştient. P l u r i-c o n ş t i e n t u l e singurul atribut ce i se cuvine acestui supra-organism, prin care sub-organismul, adică „organismul cel trupesc, capătă viaţă, normă, conştiinţă, organizaţie sau organicitate"

Din dată ce supra-organismul se desmărgineşte mult mai sau mai puţin prin adormirea sau desputernicirea trupului, în visul obişnuit şi în cel anestezic, în somnambulismul firesc şi în cel meşteşugit, în cazuri de extaz şi de telepatie, omul priveşte cu ochii închişi, aude cu urechile astupate, amiroase fără amestecul nasului, simte gustul unei substanţe închise ermetic este, înţelege şi ascultă porunca ipnotizorului la depărtare de mai mulţi kilometri, străbate distanţe colosale către acela care-l iubeşte, ştie lucruri necunoscute sau cu desăvîrşire uitate etc., etc., etc., şi, în acelaşi timp ţine minte ceea ce făcuse în stare de veghere, deşi în stare de veghere, cînd nu este adică desmărginit, el le pierde toate acestea din memorie.

Cu toate astea, noi nu respingem termenul „Inconştientul", şi iată de ce. Dintîi, el a căpătat deja dreptul de cetăţenie în ştiinţă, şi prin urmare, e

mai bine înțeles decît orice termen nou. Al doilea, el este destul de potrivit, dacă noi nu cercetăm supra-organismul în sine, căci în sine acest supra-organism e pluri-conștient, ci îl privim numai din punctul de vedere al trupului omenesc. Pentru trupul omenesc, adică pentru creierul nostru uni-conștient, cuprinsul cel mare al supra-organismului rămîne necunoscut. Deci, noi vom întrebuința „Inconștientul" de cîte ori va fi vorba anume de cuprinsul cel necunoscut al supra-organismului.

Nu dară în negativitatea atributului „Inconștientul" zace păcatul cel neiertat al lui Hartmann. Dînsul mărturisește că a luat-o din Kant, și cuvintele celui mai mare cugetător german merită de a fi reproduse aci: „noi putem să fim conștienți mijlocit de a avea o idee de care dintîi nemijlocit sîntem inconștienți (wir können uns doch mittelbar bewusst sein, eine Vorstellung zu haben, ob wir gleich unmittelbar uns ihrer nicht bewusst sind). Iată „Inconștientul" cel kantian, pe care îl înțelegem și noi, adică: putința pentru om într-un mod mijlocit de a străbate propriul său inconștient.

Păcatul lui Hartmann, de unde izvorăște păcătoșia sistemei lui peste tot, peste de a da individului durata unei singure vieți. Fiecare om, oricît de înaintat sau oricît de genial, fiind numai o dată conștient, și de mai multe ori inconștient, ciudată făptură ar mai fi omul, omul lui Hartmann, dacă întreaga lui existență în univers s-ar restrînge în cei cîțiva ani de inconștiență pe pămînt, fără nimic înainte și nimic înapoi!

Darwin a demonstrat că natura se descarcă cu încetul de tot ce-i prisos, de tot ce n-o ajută în luptă, așa că bunăoară, dintr-o lungă coadă nu mai rămîne la urma urmelor decît un mititeluț organ rudimentar. Cum dară de nu ne-a descărcat natura și pe noi de acel „inconștient", dacă el nu ne trebuiește? sau în ce chip el ne trebuiește, deoarece natura ni-l lasă povară?

Trecem aci peste o sumă de cazuri foarte interesante : cînd un somnambul vorbește o limbă străină, pe care niciodată n-o învățase, sau dezbate cu îndemînare niște probleme științifice despre care în stare de veghere nu avea nici o idee, sau cîntă dintr-un instrument de care n-a luat de la nimeni nici o lecție. Aceste cazuri se mai pun încă la carantină de către știința cea oficială și urmează a mai fi scotocite. Dar să luăm un exemplu recunoscut și privitor la intervalul unei singure vieți. Un dușman înverșunat al Spiritismului, Dr. Dechambre, citează după Macnisch (Dict. encycl. sc. med. X, 374) pe o fată care aiurînd în friguri, vorbea dialectul celtic din Wallis. Însănătoșindu-se, ea nu știa nici o vorbă celtică. Făcîndu-se cercetări, s-a aflat că dînsa se născuse în Wallis, dar vorbise dialectul de acolo numai în copilărie și apoi l-a uitat cu totul. Cine l-a uitat? firește, l-a uitat creierul cel trupesc, sau c o n ș t i i n ț a. Cine nu l-a uitat? iarăși firește, nu l-a uitat I n c o n ș t i e n t u l. Inconștientul nu uită niciodată nimic. Dar ce-i folosește aceasta conștiinței, de vreme ce dînsa uită? Ce-i trebuia bietei fete din Wallis dialectul celtic, pe care ea nu-l mai știa decît numai atunci cînd aiura, pierzînd adică conștiința? Să presupunem că fiind

în stare normală, acea fată ar fi auzit doi hoţi sfătuindu-se în acel dialect ca s-o pîndească seara şi s-o omoare; conştiinţa ei nemaiînţelegînd nici o vorbă, deşi Inconştientul ei nu uitase nimic, la ce-i mai slujea acest Inconştient atît de netrebnic?

Menirea şi utilitatea Inconştientului, iată problema cea mare, pe care una singură viaţă „à la Hartmann" nu poate s-o descurce.

Goethe, acel Goethe care ghicea atîtea şi atîtea, pînă şi darwinismul, prevăzuse această enigmă şi modul de a o dezlega, deci el nu întrebuinţează termenii „conştient" şi „inconştient". Într-un loc din Memoriile sale (Aus meinem Leben, B. XI) el zice: „Toţi oamenii mai de soi cînd încep a se coace la minte, simţesc că ei trebuie să joace în această lume un rol îndoit (eine doppelte Rolle): un rol real şi un rol ideal, şi-n acest simţimînt îşi are temelia orice pornire nobilă. Ceea ce ni s-a dat din fire pentru rolul cel real, noi o aflăm îndată foarte limpede; întrucît se atinge însă de rolul cel ideal, rareori sîntem în stare a ne dumeri asupră-i (darüber können wir selten ins Klare kommen)".

„Rolul cel real" îl joacă omul într-o singură viaţă, o singură întrupare, şi de aceea îl şi cunoaşte, fiindcă-l joacă pe de-a-ntregul. „Rolul cel ideal" nu este un rol, ci un nesfîrşit repertoriu nu numai de roluri jucate în trecut şi uitate, dar şi de acelea care, necunoscute încă, urmează a fi jucate în viitor: uitare într-o parte, necunoscut din alta, de aci greutatea „de a ne dumeri", „ins Klare kommen". „Rolul cel real", cel conştient, este persoana cea muritoare; „rolul cel ideal", cel inconştient, este nemuritoarea individualitate.

Să ne oprim un pic pentru a înțelege cu amăruntul acel „rol îndoit”, la care ne îndrumează sublima cugetare a lui Goethe.

Fiecare *eu*, individualitate neîntreruptă în lanțul tuturor transformărilor sale succesive, la fiecare nouă întrupare face pe o nouă persoană, adică joacă un rol nou. În acest nou rol *eul* are fățiș uni-conștiința personagiului pe care îl joacă, păstrînd pitiș pluri-conștiința tuturor personagelor jucate în trecut. Un actor care face pe Hamlet, cată să fie numai Hamlet în răstimpul jocului, uitînd că în culise el este Rossi sau Salvini sau Sully, căci dacă nu o uită, va juca prost. Plecînd de pe scenă, adică desmărginindu-se din rolul lui Hamlet pentru a-și pregăti în viitor un alt rol mai însemnat, el își dă seama că a fost cutare și cutare, amintindu-și un lung șir de întrupări trecute din ce în ce mai înainte, și apoi iarăși devine uni-conștient cînd intră de iznoavă pe scenă. Numai prin darwinism, numai prin marea lege a evoluției nu se dă cheia Inconștientului, voi să zic a pluri-conștientului celui latent, a cărui latență, comoară fără întrebuințare, ar fi o nerozie dacă *eul omenesc* n-ar avea decît o singură întrupare.

Un actor nu poate să joace bine, nu poate să creeze decît acele roluri care se potrivesc pînă la un punct cu propria lui individualitate. Oricîte roluri ar juca el, unul după altul, în toate va rămînea același eu, după fondul cel caracteristic al căruia însuși rolul capătă o deosebită nuanță individuală. În același Hamlet Rossi se deosebește de

Salvini şi Salvini de Sully. Ceva mai mult; primele roluri jucate vor lăsa totdeauna o urmă asupra rolurilor ulterioare şi un observator isteţ va putea să dibuiască din cînd în cînd în Hamletul de astăzi al lui Rossi vreo trăsură care se potrivea mai binişor cu Othello de ieri sau cu Macbeth de alaltăieri. Pentru însuşi Rossi însă acea trăsură va fi inconştientă, pînă ce nu i-o vor spune alţii. Ceva şi mai mult; într-un mod excepţional se poate întîmpla o confuziune, o ciocnire între două roluri succesive, o „dublă" personalitate, ca la faimoasa *Felida* a lui Dr. Azam... dar despre acest fenomen, foarte rău înţeles pînă acum, noi vom avea a vorbi pe larg într-un alt studiu.

În fiecare nouă existenţă omul simte conştient al său liber-arbitru şi totodată simte inconştient o fatalitate care, îl mînă înainte. Liberul arbitru cel conştient aparţine prezentului personal; fatalitatea cea inconştientă este linia trasă de la început prin întregul trecut individual. Dacă eu am fost deja *A'*, *A''*, *A'''*, trebuie fatalmente să devin *A''''*, şi nu altceva, nu B, nici C; dar în cercul acestei inconştiente fatalităţi de a putea fi numai *A*, eu mă bucur de un liber-arbitru personal conştient de a sta pe loc, de a mă putea îndrepta, de a propăşi, de a mă înălţa mai cu spor în sfera mea individuală A. În marginea unei singure vieţi, fără o înverigare de mai multe întrupări una după alta, liberul arbitru conştient al *eului* n-are nici un sens, n-are nici un sens fatalitatea cea inconştientă a *eului*, căci fatalitatea individuală din prezent este suma tuturor liberelor arbitre personale din trecut.

Înainte de a fi persoană omenească *N* individul X, fusese persoana omenească *M*; înainte de a fi fost om în genere, el fusese dobitocul cutare şi cutare; înainte de a fi fost dobitoc iarăşi în genere, el fusese o plantă oarecare, şi altă plantă, şi alta şi tot aşa mai jos. Deja în dobitoc conştiinţa începe prin evoluţie a se desfăşura din instinct, iar instinctul la rîndul său se arată deja la plantă prin desfăşurare din impuls. În ceea ce se numeşte „Inconştientul" se cuprind dar, nu numai toate conştiinţele din existenţele omeneşti anterioare ale individului, ci se mai păstrează şi straturi de instinct şi **de** impuls din existenţe zoologice, botanice, poate chiar mineralogice, pe cînd ceea ce se numeşte „conştiinţă", adică ceea ce ar trebui numit „uni-conştiinţă", aparţine numai existenţei omeneşti actuale a fiecăruia.

Nimeni nu poate să ştie decît ceea ce a învăţat, şi nimic nu se poate învăţa decît foarte încet, căci imperceptibilitatea înaintării este ceva care caracterizează mecanismul evoluţiei universale. Cînd dar un copil învaţă o limbă, o artă, o ştiinţă, un meşteşug, cu o iuţeală uimitoare, măcar că e tot greoi pentru alte limbi, alte arte, alte ştiinţe sau meşteşuguri, este de crezut că pe cele uşor învăţate el nu şi le reaminteşte, cunoscîndu-le dintr-o întrupare de mai înainte. Orice precocitate a unui copil într-o direcţie oarecare — despre ereditate şi atavism vom vorbi altă dată — nu-şi are deloc rădăcina în creierul sub-organismului celui personal, propriu unei singure întrupări, ci numai în totalitatea nedezmembrată a supra-organismului celui individual. O asemenea precocitate este totdeauna

o lucrare a Inconștientului, care depune în conștiință mult sau puțin, puțin sau mult, cît poate și cît trebuie, adică:

1. Cît poate el însuși după propria sa treaptă de înaintare în evoluție;

2. Cît trebuie actorului în noul său rol pentru ca nici încurcat prin prea mult, nici împiedicat prin prea puțin să nu fie.

Inconștientul fiind abia de trecere într-un trup, din care se desmărginește de tot prin moartea trupului și se desmărginește în parte prin somn și alte graduri de amorțire, urmează dar pentru dînsul trei stări cu putință:

a. Inconștientul mărginit cu totul în trup, ca în vegherea obișnuită, cînd lucrează în om numai uni-conștiința;

b. Inconștientul mărginit în trup, care fără el ar fi mort, dar totodată desmărginindu-se în parte pentru a se manifesta și în afară de trup, ca în cazuri de telepatie;

c. Inconștientul desmărginindu-se întreg din trup, care rămîne mort, pe cînd dînsul devine ceea ce se înțelege prin Spirit.

Numai în starea *c* termenul „Inconștientul" încetează de a mai fi la locul său, căci supra-organismul își redobîndește atunci toate conștiințele pe care le avusese în întrupările sale trecute, toate sau mai toate, o sumă de conștiințe, mai mare sau mai mică, dar totuși o sumă, încît este în orice caz Pluri-conștientul.

În natură totul fiind treptat cu treceri pe nesimțite dintr-o stare în alta, între *a* și *b* ca și între

b şi *c*, se înşiruiesc o mulţime de stări mijlocii. Între *b* şi *c*, de exemplu, sînt unele momente, în care nu se poate şti dacă trupul a murit deja sau mai trăieşte încă, adică dacă inconştientul s-a retras sau numai se retrage. Între *a* şi *b*, pe de altă parte, nu e lesne uneori de a ne încredinţa, dacă omul doarme sau veghează, şi de nu cumva doarme şi veghează în acelaşi timp. Tocmai aceste cazuri cam nehotărîte între *a* şi *b* ne vor interesa aci mai cu deosebire, căci ele formează sfera aşa-zisului Ipnotism, iar prin Ipnotism, după cum vom vedea îndată, se aruncă o vie lumină asupra fenomenelor Spiritismului.

Vorbind de Ipnotism, noi vorbim şi de Magnetism în acelaşi timp. Între Magnetism şi între Ipnotism nu este în fond mai nici o deosebire : oricare ar fi mijlocul de a meşteşugi într-o fiinţă un fel de adormire, fie prin atingerea mînilor, fie prin oarecare gesturi, fie prin puterea privirii, fie prin aţintirea unui lucru luminos sau selipicios, fie prin orice alta, e destul ca urmările acestei adormiri să fie aceleaşi, iar urmările — întru cît priveşte pasivitatea subiectului — sînt aceleaşi în Magnetism ca şi în Ipnotism, adică în ambele forme ale „Somnambulismului provocat".

Ei bine, studiul Ipnotismului împinge vrînd-nevrînd la recunoaşterea Spiritismului, căci aproape toate fenomenele spiritiste, cel puţin fenomenele, cele mai însemnate după noi, fenomenele cele intelectuale, se explică întocmai prin aceleaşi trei elemente ca în Ipnotism :

1. un om care inspiră sau agentul;
2. un om care se inspiră sau pacientul, numit altfel *medium* sau *subiect senzitiv* ;

3. însăşi inspiraţia sau — cu termenul cel devenit tehnic — sugestiunea.

Neapărat, în Ipnotism agentul este un om întrupat, pe care noi îl pipăim, pe cînd în Spiritism el este un om destrupat, nepipăit pentru simţurile noastre; dar totuşi este un om, atît de om, încît scepticii tăgăduiesc nepipăirea lui, încredinţîndu-ne că este şi el vreunul dintre acei întrupaţi, ce iau parte la un fenomen spiritist.

Acuma, înainte de a păşi mai departe, să constatăm din capul locului un lucru de căpetenie, cel mai de căpetenie: în fenomenul sugestiunii pacientul este totdeauna i n c o n ş t i e n t, căci altfel nu poate fi sugestionat, iar agentul, dimpotrivă, e totdeauna c o n ş t i e n t, fiindcă numai printr-o voinţă hotărîtă a conştiinţei sale el are puterea de a da pacientului o sugestiune. Acesta este un fapt cunoscut de toţi magnetizorii, de toţi ipnotizorii, de toţi specialiştii de astăzi, şi un fapt atît de important pentru noi încît nu credem de prisos a-l mai formula încă o dată:

1. pacientul sau subiectul senzitiv sau aşa-zisul medium trebuie să fie i n c o n ş t i e n t în momentul sugestiunii;

2. agentul sau ipnotizorul, sau acela care dictează, trebuie să fie c o n ş t i e n t atunci cînd dă sugestiunea.

Dacă Hartmann ar fi voit să cunoască această lege a sugestiunii, lege din care noi am dori să ni se arate o singură abatere, atunci el nu s-ar fi înecat într-o prăpăstioasă anatomie a fenomenelor spiri-

tiste, după cum o face, bunăoară, în lucrarea sa cea din urmă (Die Geisterhypothese, 1891, p. 62):

„Se poate ca în acelaşi strat cerebral, organul din dreapta să innerveze mîna stîngă şi organul din stînga să innerveze mîna dreaptă, pentru ca fiecare mînă să scrie în altă limbă şi cu alte slove, astfel că nici una din cele două conştiinţe somnambulice juxtapuse să nu ştie de ceea ce face cealaltă. Se mai poate ca o conştiinţă somnambulică de gradul întîi să innerveze o mînă pentru a scrie, pe cînd în acelaşi timp o conştiinţă somnambulică de gradul al doilea să producă bătăi alfabetice. În ambele cazuri se poate iarăşi ca totodată conştiinţa cea nesomnambulică să nu fie impiedicată de a ţine o conversaţie cu cei de faţă..."

Înţeleagă cine poate pe aceste trei „se poate"! În acelaşi creier şi în acelaşi moment lucrează două conştiinţe somnambulice deosebite şi o a treia conştiinţă nesomnambulică, fiecare conştiinţă inconştientă, întrebuinţînd fiecare cîte o altă parte a trupului, pentru a face un alt lucru!

Ce fel de creier trebuie să aibă cineva pentru a înţelege un asemenea creier!

E mai puţin ciudată teoria profesorului F. W. Myers de la Cambridge, care susţine că în creierul nostru emisfera din stînga cuprinde o conştiinţă bună, iar emisfera din dreapta o conştiinţă rea (Automatic writing, în Proceedings of the Society f. psych. Research, t. II şi III), adică două conştiinţe, pe cînd Hartmann nu se mulţumeşte cu mai puţin de trei. Şi ce zic „trei"! În opera sa cea mare (Ph. d. Unb. II, 468) el ne asigură că în starea somnambulică este loc în om „nu numai pentru o a

doua conştiinţă, ci încă pentru o a treia, *o a patra, o a cincea etc.* (nicht nur für ein zweites, sondern auch für ein drittes, viertes, fünftes u.s.w.).

Und so weitter!!!"

Cele două emisfere ale creierului sînt mai unite între ele decît cele două braţe, cei doi ochi, cele două picioare, cele două nări, cele două buze. Dacă dar în acestea, mai puţin unite, totuşi fiecare pereche are o singură menire, ajutîndu-se cei doi membri ai fiecăruia unul pe altul, apoi cu atît mai vîrtos identitatea menirii trebuie să lege ambele emisfere ale creierului.

Sistema localizărilor cerebrale, fie ea nemeritată sau ba, începînd de la Gall şi pînă la Broca, este foarte logică, cînd în părţile corespunzătoare din ambele emisfere aşează aceeaşi facultate. Chiar deosebirea între doi membri omologi — căci o deosebire trebuie să fie oriunde sînt doi — chiar acea deosebire are în vedere lucrarea lor laolaltă mai cu spor, după cum arată măiestreşte Helmholtz în privinţa ochilor.

A pune în creier binele la stînga şi răul la dreapta, este ca şi cînd am presupune că un ochi vede galben şi altul verde, un braţ poate numai să se ridice în sus şi altul numai să se plece în jos, un picior umblă pe vîrful degetelor şi altul pe călcîie, o nară miroase trandafir şi cealaltă amoniac, o ureche aude vals pe cînd cealaltă ascultă polca, o buză nu vrea să ştie de cealaltă şi dinţii de sus nu dau ajutor celor de jos.

Fireşte, între cei bolnavi se văd unele nepotriveli cam apropiate de acest soi : damblagiul, de exemplu,

tîrăște un picior, pe cînd piciorul celalt se mișcă bine. Știm iarăși că unii psihologi ca Pierre Janet (Automatisme psychologique, 1889, p. 8) clădesc volume de cîte 500 pagini pe două duzini de isterici, de epileptici și de nebuni „sur quatorze femmes hystériques et hypnotisables, sur cinq hommes atteints de la même maladie, sur huit autres individus atteintes d'aliénation mentale ou d'épilepsie", fără a se întemeia pe un singur om sănătos. Dar a ajunge de acolo, de la excepții excepționale, pînă la teoria generală a celor două emisfere ale lui Myers, este a face ca acei copii care se joacă, silindu-se a învîrti roată brațul drept într-o direcție și brațul stîng în cealaltă; iar cele „cinci-șease-șeapte conștiințe simultanee diverginți inconștiente" ale lui Hartmann întrec orice copilărie.

Ne pare chiar rău de a fi alăturat pe Hartmann cu Myers. Myers este un adevărat om de știință, care ne spune el însuși în studiul său că teoria dezbinării morale a celor două emisfere nu e decît o ipoteză și că dînsul este orișicînd gata s-o revadă; pe cînd Hartmann nu vrea nimic să revadă, ba nu vrea nici măcar să vadă.

Oricîți creieri ar avea omul, el nu poate avea în a c e l a ș i m o m e n t decît numai una s i n g u r ă c o n ș t i i n ț ă a s a, pe lîngă care î n s ă p r i n s u g e s t i u n e poate să intre într-însul o parte din c o n ș t i i n ț a a l t u i a, adică a agentului care sugestionează, și această conștiință a altuia, nu a sa proprie, este aceea care alcătuiește atunci pentru pacient sau medium un element inconștient. În odaie, afară de ipnotizor și de cel ipnotizat, se află dd. *A*, *B* și *C* iar d. *D* lipsește; ipnotizatorul

zice ipnotizatului: „după ce te vei deştepta, vei vedea şezînd şi fumînd pipă pe d. *D*"; ipnotizatul se deşteaptă şi prin propria sa conştiinţă vede pe dd. *A*, *B* şi *C* aşa cum sînt ei în faptă, iar prin conştiinţa ipnotizatorului vede pe *D* şezînd şi fumînd. Întrebăm: sînt oare aci două conştiinţe personale în acelaşi timp? Nu, căci una din ele nu e personală, ci a altuia, dată prin sugestiune din partea agentului ,care totdeauna este şi nu poate a nu fi pe deplin conştient de ceea ce sugestionează. Cînd ipnotizorul zice: „vei vedea şezînd şi fumînd pe d. *D*", el îşi dă seamă cu deplinătate de fiecare cuvînt rostit, pe cînd ipnotizatul e cu desăvîrşire inconştient cînd vede pe d. *D*, care lipseşte. Să mai adăugăm că conştiinţa personală a celui ipnotizat uni-conştiinţa sa, lucrează aci ca totdeauna prin creier, pe cînd conştiinţa altuia, cea sugerată, fiind o inconştiinţă personală, nu este localizată nicăieri în trup, ci lucrează prin supra-organism, prin „Inconştientul" cel mare, ca în toate cazurile somnambulice.

Sugestiunea poate fi orală sau mentală, adică supusă sau numai gîndită. În stare de întrupare, tocmai din cauza corpului celui grosolan, sugestiunea cea mentală e foarte grea şi rară. Astăzi, prin lucrările şcoalei de la Nancy, ale lui Charles Richet şi altora, ea este pusă afară din orice îndoială. Un ipnotizor poate să se gîndească numai: „scoală, du-te în grădină, rupe un măr şi adă-mi-l aci"; şi ipnotizatul îndeplineşte din punct în punct această poruncă. Dar într-o asemenea sugestiune mentală agentul trebuie să fie şi mai conştient decît în cea orală, căci orice şovăire a gîndului, orice nelămurire a cugetării împiedică şi nimiceşte sugestiunea.

În sfîrşit, există un fel de autosugestiune, în care omul este agent şi pacient totodată. Ce se întîmplă atunci? Ca agent, el este conştient; ca pacient, e inconştient; dar nu e conştient şi inconştient în acelaşi moment, ci dintîi conştient cînd îşi face sugestiunea, şi apoi inconştient cînd o execută. Eu vreau să mă deştept la 5 ore dimineaţa, deşi sînt deprins a mă scula la 9; ,,eu vreau'' este o sugestiune pe care, ca agent, mi-o fac eu însumi foarte conştient; apoi mă deştept punct la 5 ore, supunîndu-mă, ca pacient, într-un mod inconştient, sugestiunii pe care singur mi-am făcut-o. Şi aci sugestiunea e cu putinţă numai prin deplina conştiinţă a agentului şi deplina inconştiinţă a pacientului.

Inconştiinţa pacientului, conştiinţa agentului, formează deci, încă o dată, legea cea mai imperioasă a oricărei sugestiuni.

Ştiind aceasta, să luăm dar una cîte una manifestările cele de căpetenie ale Spiritismului şi să arătăm că ele nu se deosebesc de cele ipnotice sau de cele magnetice decît numai şi numai prin natura cea destrupată a agentului.

Să începem cu învîrtirea meselor.

Sînt acum cîţiva ani, la Viena, într-un birt din Döbling, aşezîndu-mă şi strigînd: ,,Kelner!'' m-a umflat rîsul cînd am văzut deodată răsărind înaintea mea pe Napoleon cel Mare.

Chelnerul era în frac şi cu tradiţionalul şervet pe umăr, dar la statură şi la chip, la frunte, la nas, la ochi, la barbă — leit Bonaparte.

Puteam oare să nu rîz faţă cu o asemenea glumă a naturii?

Cu cîteva săptămîni înainte, călătorisem de la Geneva la Lyon în acelaşi vagon cu Prinţul Napoleon, despre care ştiam de mai înainte cît de mult seamănă la figură cu marele împărat. Ei bine, vestitul Plomplon era nimic pe lîngă chelnerul de la Viena! Şi tocmai de aceea îmi venea a rîde şi mai cu poftă.

Dar după ce am rîs cît am rîs, iată că îmi săgetă prin minte o idee: de ce adică adevăratul Napoleon ar fi ridicol în haine de chelner? Califul Harun-al-Raşid se străvestea în cerşetor, pentru a afla ce se face şi ce se vorbeşte pe străzile Bagdadului; Petru-cel-Mare slujea ca un meşteşugar de rînd în marina olandeză. Dacă dar, la un moment dat, Bonaparte s-ar fi prefăcut în chelner pentru a ajunge prin aceasta la o ţintă, pe care altfel îi era cu neputinţă să o atingă, în loc de ridicol ar fi ceva sublim.

Tot astfel îi este iertat orişicui să rîză cît de bine de acele S p i r i t e care se manifestă prin î n v î r t i r e a m e s e l o r; la cea dintîi vedere, de bună seamă, nimic nu poate fi mai comic; după ce însă va rîde cît va rîde, să stea puţin şi să cugete.

Se ştie că prima propagandă spiritistă s-a născut în America la 1846 într-o localitate pe lîngă New-York, la familia Fox, prin bătăi în perete, care răspundeau foarte limpede la întrebări, bunăoară: „de cîţi ani este cutare?" sau care se repetau după poruncă, de exemplu: „să baţi de zece ori", fără a se fi putut descoperi acela care bătea, deşi zeci de oameni îl căutau şi îl pîndeau în casă şi afară.

De aci s-a tras încheierea cea mai apropiată, cum că comunicările cu Spirite trebuie să fie prin

bătăi, adică t y p t o l o g i c e, şi — ca mijlocul cel mai lesnicios — americanii au început a întrebuinţa pentru aceasta mescioare, ale căror picioare, drept răspuns la întrebări, lovesc în duşumea un număr de ori, sau fac alte mişcări convenţionale: ,,tables tournantes'', ,,tables, parlantes'', ,,Tischklopfen'', ,,Tischrücken'', ,,wandernde Tische'', ,,magnetische Tische'' etc.

Prin aceste mescioare s-au căpătat nu numai comunicări scrise, dar pînă şi note muzicale de la nişte fiinţe omeneşti nevăzute, neauzite, nepipăite, nesimţite.

Melodii dictate printr-o masă, melodii de tot originale şi chiar frumoase, şi apoi dictate anume unor nemuzicanţi, este fără îndoială ceva mult mai greu decît semne alfabetice; şi totuşi să ascultăm ceea ce ne spune în această privinţă Eugène Nus (Choses de l'autre monde, ed. 5, p. 95 sqq.):

,,Unul din noi, Allyre Bureau, era muzicant pe îndelete, chiar un muzicant bun şi învăţat, care publicase cîteva frumoase melodii, între altele *Primăvara*, pentru răpitoarea poezie a lui Théofile Gautier, şi care a lăsat nepublicate mai multe alte. Masa îi încredinţă lui sarcina de a face acompaniamentele la cele dictate de dînsa, dar cu tocmeala ca el să nu ia nici o parte la dictare, şi nici să nu se apropie măcar de masă decît numai în rarele momente de îndoială asupra vreunui amănunt al acestei ciudate compoziţii. Eu şi ceilalţi dintre noi nu ştiam din muzică nimic, afară doar de ceea ce, cu cinci ani înainte, învăţarăm într-un curs de cîteva luni de Emile Chevé, care începuse a se răspîndi atunci în Paris minunata sa metodă. Noi ne înţeleserăm dară cu masa ca, pentru comunicările sale muzicale, ea se va servi anume de metoda Galin-Paris-Chevé, şi nici n-ar fi putut să se serve de vreun alt mijloc pentru a ne transmite acest nou gen

de improvizaţie. O bătaie însemna *ut*, două bătăi *re*, trei *mi*, patru *fa*, şi aşa înainte. Obişnuit masa începe prin a ne spune de mai înainte din cîte note anume se va alcătui melodia aproape totdeauna treizeci şi două, numărul său favorit pentru fraza muzicală, pe cînd douăsprezece era numărul favorit al cuvintelor pentru fraza vorbită. După această preambulă, masa dicta una după alta notele, pe care noi le scriam cu cifre; după aceea le împărţea în măsuri, arătîndu-ne, iarăşi una după alta, cantitatea fiecărei măsuri: pe urmă ne dădea valoarea unităţii, albă, neagră, sau cîrlig; apoi ne dădea valoarea fiecărei note în parte, scandînd măsura prin bătaie. De aci venea indicaţia accidentelor, a diezurilor şi a bemolilor la cutare sau cutare notă, de cutare sau cutare măsură, apoi tonul şi în sfîrşit titlul, pe care ea se încăpăţîna de a nu-l spune după ce totul era isprăvit..."

Din cele patrusprezece melodii dictate astfel de acea mescioară, reproducem aci una intitulată „Cîntul Mării":

Oricine va recunoaşte că această bucată nu e urîtă; dar cine oare a compus-o?

Cei trei care şedeau lîngă masă nu erau muzicanţi.

Singurul muzicant, Bureau, nu şedea lîngă masă.

Cei trei cunoşteau notele muzicale numai întru cît trebuie să cunoască cineva alfabetul, pentru ca să poată scrie mecaniceşte sub dictarea altuia.

Cum că cineva a dictat, este învederat; dar cine anume?

Melodia de mai sus e rezultatul unei s u g e s t i u n i. Cei trei cu mescioara împreună, care le servea drept creion, sînt toţi la un loc un m e d i u m. Fără a dormi în sensul propriu al cuvîntului, fără a-şi fi pierdut conştiinţa lor personală, ei au fost cu desăvîrşire *inconştienţi* în privinţa bucăţii muzicale

Fig. 5

ce li se împărtăşea şi *inconştient* în această privinţă era şi Bureau. Agentul care sugestionează trebuie neapărat să fie foarte *conştient* anume de cuprinsul sugestiunii, căci astfel nu reuşeşte. Prin urmare

în cazul de față, acel agent n-a fost nici cei trei, nici Bureau, adică nici unul din cei patru întrupați, care se aflau în odaie. Cine dar?

Să lăsăm la o parte melodia cea dictată prin bătăile mescioarei — o melodie mult mai frumoasă va fi publicată mai departe în cursul acestor cercetări — și să trecem la un alt caz: el este de tot simplu, putincios cel mai simplu, și totuși, oricît de simplu, nu se poate explica prin nici una din cîte și mai cîte, despre care astăzi nu mai vorbește nimeni, deși altădată le susținea cu curiozitate bărbați ca Faraday, Chevreul, Reichenbach, Thury, Roggers, Jobert de Lamballe, Chevillard...

În primul capitol eu am spus: „mărturisesc în cuget curat că nu am învîrtit niciodată o masă și nu simțesc nici o poftă de a învîrti vreodată".

Faptul este că nici mesele nu fac haz de mine. În tinerețe, de cîte ori mi s-a intîmplat în societate a fi silit de a pune și eu mîinile pe o mescioară între cei ce o învîrteau, ea nu se mai mișca, și pace!

Cată să recunosc, în adevăr, că învîrtirea mesei îmi făcea totdeauna aceeași impresie comică, pe care am simțit-o la Viena văzînd figura lui Napoleon-cel-Mare cu șervetul de chelner la umăr. Credeam cu tărie în Spirite, dar nu aș fi evocat în ruptul capului pe vreunul din morții mei, printr-un mijloc care mi se părea a fi prea înjositor. Mă gîndeam uneori în mine însumi: cînd voi muri și eu, să-l ferească Dumnezeu pe cine o să se încerce de a mă chema prin piciorul unei mese, căci îi voi trînti masa în cap cu toate picioarele ei. Nu aveam dreptate, o știu, dar așa credeam eu; și disprețuind mesele,

nici mesele nu mă iubeau. Cu toate astea, fără a lua parte la învîrtire, nu o dată am privit-o șezînd la distanță.

Un caz mi-a rămas întipărit în memorie și l-am găsit scris pe atunci pe un petec de hîrtie. La 1881 petreceam într-o seară în familie la profesorul Pană Constantinescu. Casnicii și amicii învîrteau o masă, care răspundea foarte lămurit la mai multe întrebări de natură cifrică.

— D-ta nu vrei să întrebi nimic? îmi zise unul.

— Ba da; întrebați-o: cîți lei am eu în buzunar? dar mai înainte să-mi spuneți fiecare din d-voastră, cam cît credeți că voi fi avînd.

Erau patru lîngă masă. *N* mi-a spus rîzînd: „N-ai nici o para". *P*: „Ai un napoleon". *M*: „Ai zece lei". *T*: „Ai cinci lei".

Să adaug că eu însumi știam numai că am bani mărunți, dar nu știam — **nu** știam deloc — cîți anume.

Fiind întrebată, mescioara a răspuns prin 23 bătăi de picior și s-a oprit.

Am scos toți banii din buzunar; erau tocmai 23 lei.

Și aci sugestiunea e învederată; și aci *inconștientul* celor patru era un medium; dar cine oare a fost agentul sau ipnotizorul cel *conștient*? Un ipnotizor inconștient, care nu știe adică ceea ce sugestionează, fiind o absurditate, agent dar nu a fost nici unul din cei cinci întrupați și numai cinci întrupați ne aflam în odaie; ba mai era și o pisică, însă pe aceea nu o bănuiește deocamdată nici chiar Hartmann.

De la bătăile de picior ale mescioarei pînă la un paner sau coșuleț, de piciorușul căruia se acață un

creion, era un pas. Așezîndu-se sub coșuleț hîrtia albă, creionul cel acățat scrie cuvinte și fraze întregi. S-a băgat apoi de seamă că numărul persoanelor, care se așezau lîngă orice fel de mescioară, era uneori indiferent, precum nici contactul mînilor între ele sau cu mescioara nu era totdeauna trebuincios, un singur bun *medium*, ajungînd să învîrtească prin ținerea mîinilor chiar la o depărtare oarecare. În acest chip, ceea ce trebuia neapărat pentru învîrtire, era un medium pus la o distanță mică, așa ca mescioara sau altă unealtă analoagă să se afle oarecum sub înrîurirea atmosferei lui, sau — cum zic alții — sub puterea lui fluidică; mai lămurit: lucrul cel neînsuflețit să nu înceteze de a fi un fel de apendice al pacientului celui inconștient, pe care-l sugestionează agentul conștient cel nevăzut. De aci iarăși nu mai era decît un pas pînă la încercarea de scrisoare directă, asupra căreia ne vom opri o clipă.

Atingem numai în treacăt faimoasele experimente ale baronului de Guldenstubbe, a cărui „Pneumatologie positive”, publicată în prima ediție la 1857 și reprodusă apoi la 1889, cuprinde o mulțime de specimene facsimilate de scrisori, iscălituri și semne, căpătate de-a dreptul de la Spiritele răposaților, fără contactul vreunui medium, ci numai fiind față Guldenstubbe, pe cînd creionul se mișca singur pe hîrtie. Așa, de exemplu, la 20 noiembrie 1887, dinaintea generalului de Brewern, a principelui Schachowskoy și a mai multor diplomați, se primi de la

Spiritul celebrului poet Puschkin următorul autograf, care însemnează rusește :

Credință.

Speranță.

Iubire.

PUSCHKIN

scris întocmai cum scria poetul.

Nimenea[1] nu s-a îndoit de onorabilitatea și de buna-credință a baronului de Guldenstubbe, a surorii sale care era de asemenea medium, și a amicilor care luau parte la experimente; din nenorocire însă, ei toți erau diletanți, nu oameni de știință, astfel că nici operațiunea, nici descrierea, nu s-au făcut într-un chip cît de puțin metodic.

Altceva este doctorul Paul Gibier.

Foarte slab în istorie și în filologie, în care se lasă a fi jucăria unui Jacolliot (v. Marillier în Rev. philos. 1887, N. 4 p. 419), el este foarte tare în metodele de experimentare, în care se numără printre elevii cei mai de frunte ai lui Pasteur. Puțin ne pasă dară că Dr. Gibier nu știe sanscrita, despre care vorbește alandala; lucrul de căpetenie este că el știe să experimenteze, știe să opereze și să descrie operațiunea. Din acest punct de vedere, a treia parte din „Le spiritisme", anume „Partie expéri-

[1] Trebuie să spun că Hasdeu scria acest cuvînt și pesemne și rostea, astfel „neminea". V. D.

mentale", şi mai ales §-ful IV : „Ecriture spontanée", este un document de o netăgăduită valoare ştiinţifică.

Вѣра
Надежда
Любовь
Пушкин

Fig. 6

Dr. Gibier experimenta cu celebrul medium american Slade.

Din cele zece şedinţe nescrise, să reproducem aci numai pe cea dintîi :

„La 29 aprilie 1886, la orele 11 dimineaţa, eu şi amicul meu A. ne ducem la Slade. Eu luai cu mine mai multe plăci (ardoises), pe care le-am iscălit cu creionul albastru. Am inspectat odaia, am examinat masa şi mînecile lui Slade, l-am căutat sub haine, l-am descălţat. Apoi, după cererea lui Slade, am scos din ghiozdanul pe care nu-l lăsasem o clipă, două plăci încadrate, din fabrica lui Faber, şi le-am pus, fiecare îndeosebi, pe masă. Slade ia un beţişor de scris pe placă, lung de 8—10 milimetri, îl rupe cu dinţii în două şi-l aşează pe una din plăci, la capătul opus iscăliturii mele. Apoi acoperă placa cu cealaltă, cu iscălitura înlăuntru; ia amîndouă plăcile astfel unite şi le pune vertical pe antebraţul

Fig. 7

meu sting. N-am pierdut din vedere nimic din mişcările sale, precum nici plăcile mele. În momentul cînd Slade pleca plăcile ca să le pună vertical, s-a auzit înlăuntru alunecarea beţişorului în spaţiul dintre cele două suprafeţe încadrate. Odaia era bine luminată. Cîte trei noi aveam mînile pe masa goală; d. A. la dreapta mea, iar Slade la stînga. Eu urmăream cu ochii mînile lui Slade şi picioarele lui, pe care el nu le ţinea sub masă. Văd foarte lămurit pe antebraţul meu stîng cele două plăci lipite una de alta şi ţinute cu mîna stîngă a lui Slade. După 20 sau 30 secunde, simţesc plăcile apăsîndu-mi cu putere antebraţul. Slade zice atunci că curentul trece prin braţul lui, şi se plînge că-l doare puţin. Cîteva lovituri surde au răsunat în plăcile mele, şi mîna lui Slade a devenit ţeapănă. Deodată s-a auzit foarte lămurit scrierea. Mîna lui Slade era nemişcată, nu se mişca un singur deget. Ascult plăcile: nu putea fi nici o îndoială: înlăuntrul plăcilor scîrţiia; auzul meu nu mă înşela: scriere, punctuaţiune, de patru ori o liniuţă trasă. Scrierea era dintîi înceată, apoi după prima liniuţă a devenit mai repede, iar după a doua liniuţă din nou înceată...".

Plăcile s-au dezlipit, şi pe una din ele s-a înfăţişat următoarea scrisoare, sau mai bine următoarele scrisori, englezeşte, nemţeşte şi franţuzeşte:

„Many spirits are present and will say a few words to you. I am truly w. Clark. (Mai multe spirite sînt de faţă şi vor să vă spună puţine cuvinte. Sînt cu sinceritate W. Clark)".

„Mein theurer Herr. Empfangen sie, mein Herr meine herzlichsten Grüsse. John Stephens. (Scump ul meu domn, primeşte urările mele cordiale John Stephens)".

„En effet, votre idée est très bonne. Votre bien dévoué serviteur L. de M. (În adevăr, ideea d-tale e foarte bună. Al d-tale devotat serv L. de M.)".

„Dear sir, we all join in the above: (Scumpe domnule, noi toţi ne unim în cele de mai sus)".

În acest experiment sînt două probe despre inconştienţa lui Slade:

1. S-a constatat cu siguranţă că el nu ştie deloc nemţeşte şi franţuzeşte, ci numai englezeşte.

2. Comunicarea cea franţuzească: „Votre idée est très bonne" răspundea la o cugetare a lui Dr. Gibier, care la începutul şedinţei se gîndise în sine: „dacă voi reuşi, voi scrie despre aceasta o carte", — ceva pe care el n-a spus-o nimănui şi pe care nu putea s-o ştie Slade.

Slade fiind i n c o n ş t i e n t, sugestiunea dar nu venea de la dînsul. Cu atît şi mai puţin de la Dr. Gibier, care în tot timpul operaţiunii nu se gîndea decît la mîinile şi picioarele lui Slade, dorind să descopere vreun *truc* din partea americanului; iar orice dare de sugestiune cere nu numai deplina conştiinţă, dar o conştiinţă aţintită anume asupra ideii care trebuie să fie sugerată. Cît priveşte pe d. A., el a luat parte abia la două din cele zece experimente, şi apoi nu putea să cunoască nici dînsul cugetarea cea nerostită lui Dr. Gibier.

Deci sugestiunea nu venea de la nici unul din cei trei î n t r u p a ţ i.

O altă scrisoare între plăci, căpătată prin medium Englinton în nişte împrejurări de control tot aşa de bine chibzuite, se poate vedea în facsimile la baronul Du Prel (Experimental psych, 204). nemţeşte şi englezeşte, cu două feluri de slove de mînă deosebită.

Pe plăcile lui Slade au scris trei agenţi: un englez, un neamţ şi un francez; adică trei conştiinţe străine se strecurară în intervalul operaţiunii lui Slade,

carele în acelaşi timp nu era adormit, păstrîndu-şi conştiinţa sa personală şi dîndu-şi bine seamă de curentul ce zicea că-i trece prin braţ. Cîte conştiinţe avea dară Slade? Una singură conştiinţă *a sa*, căci celelalte trei nu erau ale lui, şi nici nu erau trei, ci închipuiau cîte trele în supra-organismul lui Slade ceva inconştient, unul neatîrnat de creierul cel trupesc, creier uni-conştient cu ambele sale emisfere, uni-conştient pînă şi atunci cînd una din emisfere ar fi inconştientă, căci uni-conştienţa emisferei celei conştiente şi inconştienţa celeilalte ar face împreună 1+0—1. Chiar creierul întreg poate să devină inconştient, şi devine adesea, de cîte ori pacientul adoarme pe deplin, dar bi-conştient sau tri-conştient el nu poate fi niciodată, ci numai uni-conştient.

Dr. Gibier n-a încercat o variantă a experimentelor sale. Dacă între plăci în loc de un beţişor s-ar fi pus două, e cu putinţă ca amîndouă beţişoarele să fi scris în acelaşi timp, fiecare la un alt capăt al plăcii, după cum medium Mansfield (Aksakow, Animismus, 460) a scris în acelaşi timp altceva cu mîna stîngă şi altceva cu cea dreaptă. Dar şi în acest caz Slade ar fi avut tot una singură conştiinţă *a sa*, iar celelalte conştiinţe, conştiinţe ale agenţilor nevăzuţi, oricîte ar fi fost, nici erau ale lui, nici erau pentru el conştiinţe, nici erau numărate două-trei, ci alcătuiau un singur inconştient.

Starea de veghere în care se afla Slade, nedormind, avînd o deplină conştiinţă *a sa* de cele ce se petreceau împrejur, şi totuşi fiind inconştient de ceea ce se scria prin mijlocirea lui pe placă, este o stare de veghere ipnotică, bine cunoscută şcoalei

de la Nancy. Iată cum o descrie Dr. Liègeois (De la suggestion hypnotique, 60): „Pacientul nu înfățișează nici cel mai mic semn de dormire. El are ochii deschiși, mișcări slobode, vorbește, umblă, se poartă ca toată lumea, ia parte la convorbire, răspunde la întîmpinări, discută, se arată adesea isteț în ceea ce spune, pare a fi într-o stare cu totul obișnuită, afară de un singur punct".

Punctul sugestiunii.

În acest singur punct ipnotizatul lui Dr. Liègeois, ca și Slade, este inconștient, rămînînd foarte conștienți amîndoi în toate celelalte puncte.

Iar pe Slade îl ipnotizase nu Dr. Liègeois, ci trei ipnotizori fără carne, fără oase, fără trup.

Trei ipnotizori, întocmai ca la săraca normandă de la Havre, pe care o ipnotizau pe rînd, în aceeași ședință, Dr. Gibert, Pierre Janet și Dr. Ochorowicz, învoiți între dînșii de a lucra în înțelegere.

Cazul lui Slade intră dar de-a-ntregul în fenomenologia Ipnotismului, cu unica deosebire că agenții, factorii cei conștienți, sînt aci niște ființe despămîntenite: Spirite.

Comunicările pe placă sînt tot ce poate fi mai *aplà*, mai „terre à terre". Agenții care le-au sugerat au fost, fără doar și poate, niște ființe foarte de rînd. Dar ce să le facem! și printre cei destrupați cată să fie mulți proști, de vreme ce printre cei întrupați ei întocmesc o mare majoritate, ai căreia membri, destrupîndu-se mîine-poimîine, prin această ieșire din trup nu vor deveni cu mult mai deștepți.

Spiritele cele înalte n-au vrut să se împărtășească lui Slade, și nici lui Dr. Gibier. De ce? e treaba lor.

Un medium este mic sau confident al unui Spirit, una din două; şi e lesne de înţeles că spiritele, ca şi noi, ceşti întrupaţi, nu se împrietenesc cu toată lumea şi nu se încred în oricine.

Mediumitatea se întemeiază nu numai pe însuşire fizică deosebită a pacientului, pe ipnotizabilitatea lui, dar şi pe iubire, pe simpatie, pe afinitate electivă între el şi între agent. O asemenea afinitate electivă, „passion somnambulique" (Ochorowicz, Suggestion mentale, ed. 2, p. 131), e cunoscută şi în Ipnotism.

Pentru ca să-ţi vorbească un Leibnitz sau un Spinoza, trebuie să fii drag lui Spinoza sau lui Leibnitz, nu numai d-ta, care-i întrebi, dar şi medium, prin care primeşti răspunsul. Între agent şi pacient cată să se înfiinţeze un r a p o r t , după cum zic magnetizorii şi înfiinţarea unui asemenea „raport" nu e tocmai lesne.

Cu toate acestea, chiar printre comunicările cele anonimice sau pseudomice, căpătate de către Eugène Nus şi de către baronul de Guldenstubbe, unele sînt departe de a fi proaste.

„Dorul mai mult sau mai puţin viu este drumul de fier care duce Spiritele prin cugetare la cei ce le sînt dragi, iar cugetarea unui Spirit este el însuşi" (Guldenstube, 287).

„Credinţa în nemurire este o auroră, care în lumea aceasta precede soarelui din lumea cealaltă" (ibid. 285).

„Dumnezeu este iubire; cum dară omule, vei putea tu să-l defineşti?" (ib. 269).

„Intuiţia[1] este o punte aruncată de la cunoscut spre necunoscut, de la finit spre infinit" (Nus, 255).

Şi să nu uităm că un Spirit, cînd el spune acestea, le spune ex-promptu, fără pregătire, fără a face literatură, fără a ciopli fraza aşa cum Schopenhauer şi moraliştii francezi îşi ciopleau aforismele şi maximele, aşa cum eu însumi mă silesc a-mi stiliza ceea ce scriu acuma; ba mai adăugînd, totdeauna nesigur de voi fi brodit cuvîntul cel mai potrivit pentru a-mi înveşmînta cugetarea.

Dar, încă o dată, nu este vorba de spiritul Spiritului care ni se înfăţişează prin masă sau printre plăci, ci este vorba de realitatea lui. Cînd Spiritul lui Hartmann — căci şi Hartmann o să devină Spirit într-o zi — îmi va spune prin masă sau printre plăci una singură din năzdrăvăniile de care e plină cartea sa „Die Geisterhypothese des Spiritismus"; cînd îmi va spune de pildă (op. cit. p. 39), că este cu putinţă ca un om în momentul cînd moare, înainte de a-şi da sufletul, să trimeată o lungă cugetare a sa în depărtare la un medium neipnotizat, „non intrancé" care cugetare să stea nesimţită cinci ceasuri în creierul cel conştient al lui medium după ce murise deja trimiţătorul, şi apoi peste cinci ceasuri medium s-o scrie automatic, adică: „une longue suggestion mentale à grande distance et à echéance fixe à la fois sur un sujet en parfait état de veille", ceea ce nici un ipnotizor şi nici un magnetizor n-a cutezat măcar să viseze pînă acuma; cînd îmi va spune una din acestea numai şi numai din tristul amor propriu de a nu veni să recunoască nemurirea după ce o

[1] Hasdeu scria: intuiţiunea.

tăgăduise odată, atunci eu voi zice: „ce deşanţate mai sînt unele Spirite”,dar pînă şi deşanţarea va dovedi că Spiritul lui Hartmann n-a murit, de vreme ce deşanţează şi după moarte.

Fenomenele spiritiste prin masă, prin scrisoare directă ca la Guldenstubbe, printre plăci ca la Dr. Gibier, se deosebesc de fenomenele ipnotice cele obişnuite într-un singur lucru: aci, ca şi acolo, este o sugestiune, aci ca şi acolo, este un agent conştient — agent întrupat în Ipnotism şi destrupat în Spiritism; aci, ca şi acolo, este un medium inconştient; dar în Ipnotism sugestiunea se opreşte asupra lui medium, pe cînd în fenomenele spiritiste ca cele de mai sus ea se prelungeşte sau se poate prelungi prin medium asupra unor obiecte neînsufleţite puse la o depărtare oarecare: masă, hîrtie, placă...Însă nici această trăsură de deosebire nu este străină unor forme ale Somnambulismului provocat.

Horace Pelletier urmăreşte de un şir de ani nişte experimente magnetice care — fiind date aceleaşi condiţii în care operează el — sînt verificabile de către oricine, anume fenomenul: cum un agent conştient, adică magnetizorul, prin mijlocul unui medium, adică al unei fiinţe puse în stare de inconştienţă, poate să transmită unui lucru neînsufleţit, fără a-l atinge trupeşte, o însufleţire momentană, o aparenţă perfectă de ceva viu.

Un exemplu:

Se ştie că şearpele, cînd priveşte de jos de la rădăcina unui arbore, la o vrabie, care şade d-asupra-i pe o creangă, păsărica începe a ameţi, îşi pierde cumpătul şi cade în gura şearpelui.

Pelletier reproduce aproape întocmai această scenă printr-un pseudo-şearpe şi o pseudo-vrabie, adică: pe de o parte un şearpe făcut din cilindre umplute cu măduvă de soc şi prin care e petrecută o aţă, cilindrele fiind din ce în ce mai mici acolo unde se închipuieşte coada, iar la capătul opus se agaţă un fel de cap de şearpe cu gura deschisă; pe de altă parte, o păpuşică de vrabie, din carton bunăoară. Vrăbioara e aşezată pe o mescioară la o depărtare de cinci centimetri de şearpe. Un *medium*, un „senzitiv" cum îi zice Pelletier, un om în stare de somnambulism sau i n c o n ş t i e n t , ţine o mînă întinsă deasupra şearpelui şi a vrăbiei, Pelletier dictează atunci s u g e s t i u n e a , care se şi îndeplineşte treptat; vrabia se mişcă, pare a se feri de punctul de unde se află şearpele, se pleacă spre dreapta, apoi spre stînga, se vede o sfială, în sfîrşit înaintează doi centimetri spre şearpele care o aşteaptă nemişcat, încă un centimetru, doi, şi cade în gura şearpelui, adică o atinge cu ciocul (Révue Spirite 1889 p. 183).

Între vrabia cea de carton şi între mîna i n c o n ş t i e n t u l u i nu este o atingere, după cum poate să nu fie între baronul de Guldenstubbe şi între hîrtia pe care creionul scrie din partea lui Puşkin, după cum nu este între degetele lui Slade şi între beţişorul care zgîrie o placă acoperită. Nu este un contact direct, ci numai o apropiere foarte mare, o acţiune extraperiferică, care ajunge pentru ca acea vrabie, acel creion, acel beţişor să fie înrîurite de medium, iar acesta, la rîndul său, se supune orbeşte s u g e s t i u n i i . Sugestiunea încă pleacă totdeauna de la un c o n ş t i e n t , numai de la un

conştient poate să plece, de la un inconştient, niciodată, niciodată. Orice sugestiune este o sumă de idei, un număr concret, adică *3*; pentru ca sugestiunea, adică *3*, să treacă în medium, trebuie ca la medium, în locul unde trece ea, să afle atunci un *zero* de idei, adică o desăvîrşită inconştienţă, căci de îndată ce nu va fi *zero*, ci *2*, se va face *5*, nu *3*, prin urmare sugestiunea nu se va împlini. În cazul de faţă sugestionează Pelletier, care ştie limpede cuvînt cu cuvînt tot ce dictează, adică *3*, pe cînd somnambulul care-i servă drept medium nu ştie nimic, adică *zero*. În cazul lui Slade, în cazul lui Guldenstubbe, sugestionează un agent de asemenea conştient, poate şi mai conştient, dar destrupat, care iarăşi îşi dă bine seamă de *3*, pe cînd conştiinţa lui Guldenstubbe şi a lui Slade e scăzută la *zero* faţă cu sugestiunea.

Învîrtirea mesei şi scrierea între plăci — despre experimentele lui Guldenstubbe nu mai vorbim, ele avînd nevoie de o verificare metodică — sînt nişte mijloace inferioare de comunicare spiritistă, mijloace care aţîţă curiozitatea şi stîrnesc mirarea celor gură-cascä, mijloace aşa zicînd de bîlci, pînă la care spiritele cele înalte nu se prea pogoară şi prin care nici mintea celor întrupaţi nu se prea luminează, nici inima lor nu se prea încălzeşte. Mijloacele spiritiste cele adevărat superioare sînt :

1. Inspiraţia propriu-zisă ;
2. Scrisoarea automatică.

Fiică-mea, vorbind într-un loc la a treia persoană despre sine însăşi, zice (Bourgeons d'Avril p. XXV) : „...plume trottait, trottait sur le papier. Elle avait

l'inspiration ardente et vive. Elle n'écrivait que lorsque l'inspiration lui venait, l'âme pleine de son sujet, *en proie au dieu*, disait-elle...(...condeiul ei tropăia, tropăia pe hîrtie. Ea avea o inspirație aprinsă și vie. Ea scria numai atunci cînd îi venea inspirația, cu inima plină de subiectul ei, *pradă a zeului* — zicea dînsa...)".

Locuțiunea „en proie au dieu", „pradă a zeului", eu am căutat-o în zadar prin dicționare. Se poate ca Littré s-o fi scăpat din vedere. Se poate iarăși ca fiica mea să o fi croit ea însăși pentru a exprima cu energie ceea ce înțelegea Socrat prin „demon" „ὁ Δαίμων", adică un Spirit, care, nevăzut pentru ochii trupului, ne iubește, ne ajută și ne povățuiește în lucrările noastre. Vechii greci ziceau în acest înțeles ἔμθεος, „cu zeul înlăuntru".

Inspirația este treapta cea mai înaltă a comunicării spiritiste, dar tocmai de aceea e cea mai puțin fenomenală.

Oricine poate să o tăgăduiască.

Cel inspirat crede adesea din inimă curată că el lucrează prin propriul său geniu, fără nici un prinos din afară, căci nu află nici o dovadă de un asemenea prinos. Chiar însă dacă simte și știe bine el însuși că opera i se datorează în mare parte unui amic din altă lume, chiar dacă o mărturisește pe față ca Socrat, alții nu vor ei să-l creadă, și-i răspund rîzînd că și-o închipuiește, căci — încă o dată — lipsește o dovadă. Edison, foarte spiritist, spune fără sfială că Spiritele i-au inspirat sublimele sale invenții; dar cine-îl crede?

Louis Figuier (Le lendemain de mort, 1889 p. 196) are o idee de tot nouă, care merită a fi urmă-

rită şi prin care se va completa odată criticismul biografico-literar al lui Taine şi al lui Brandes: „S-a băgat de seamă — zice el — că artiştii, scriitorii, cugetătorii, după ce pierd o fiinţă iubită, îşi simţesc mărindu-se facultăţile lor, inspiraţiile, talentele. S-ar părea că aplecările intelectuale ale celui pierdut vin de se adaugă la propriile lor aplecări şi sporesc geniul lor".

În această privinţă eu unul sînt fericit de a putea da o probă chiar f e n o m e n a l ă, care la început, precum veţi vedea, are aerul de a fi o simplă încredinţare a mea, şi apoi deodată capătă pe neaşteptate o întărire curat experimentală.

Măcar că din copilărie îmi plăcea a învăţa multe limbi, o făceam însă mai cu seamă pentru a putea citi în texturi originale fîntînile istoriei, căci nu lingvistica mă preocupă în specie, ci istoria, şi anume istoria într-o direcţiune mai mult arheologică.

Cele dintîi scrieri ale mele: „Analise literare", „Luca Stroici", „Portretul lui Ţepeş", „Ion cel Cumplit", „Istoria Toleranţei", „Archiva istorică", „Istoria critică" primele 2 făscioare din prima ediţie, tot ce am scris înainte de 1873, afară de politică şi de literatură, sînt lucrări istorice.

La 9 noiembrie 1872 moare în Hotin tatăl meu Alexandru[1], care ştia temeinic peste 10 limbi şi, pe lîngă o întinsă cultură filosofică în şcoala lui Schelling şi Görres, căpătase în şcoala lui Grimm o nespusă iubire anume pentru lingvistică.

Visul său de aur era de a vedea odată un mare dicţionar ştiinţific al limbii române.

---

[1] În notiţa biografică publicată în *Chevalerie par Julie Hasdeu*, p. 259, s-a pus din greşeală data de „1874". Moartea lui tată meu a fost anunţată în *Columna lui Traian* 1873, nr. 3, 1 februarie).

Cu trei ani înainte de moarte, deja foarte suferind, el atrăsese atenția Academiei Române asupra vechilor dicționare manuscrise slavo-românești, care se găsesc în Rusia (*Analele Acad. Rom.* t. I, p 203, ședința din 2 august 1869).

Prima ediție din a mea *Istorie critică* se reproducea în făscioare după textul publicat mai întîi periodic în *Columna lui Traian*. Iau dar *Columna lui Traian* pe 1 decembrie 1872, adică pentru întreaga lună noiembrie, în cursul căreia murise tatăl meu; și ce văd?

Istoria critică ajunsese atunci pînă la pag. 221 (§ 32) după a doua ediție.

Tot restul s-a scris în urmă, deja după moartea lui tată-meu.

Ei bine, să-și arunce ochii oricine asupra *Istoriei critice*, și se va încredința că pînă la pag. 221 ea este prea puțin lingvistică, aproape nicidecum, mărginindu-se în istoria din punctul de vedere arheologic, pe cînd de la pag. 224 se începe lingvistica, din ce în ce mai multă lingvistică, în sfîrșit numai lingvistică.

Apoi deodată nu știu ce mă împinge a părăsi cu desăvîrșire studiile curat istorice și a mă da numai celor lingvistice.

Astfel la 1875 eu deschid la Universitatea din București un curs de Filologie comparativă. De aci înainte pînă la *Covente den bătrăni*, pînă la *Etymologicum magnum*, lingvistica mă înghite.

Fost-a acesta un îndemn postum de la tată-meu, al cărui Spirit dorea să-și realizeze planul unui mare dicționar al limbii române?

Eu nu o știam deloc atunci și nici măcar nu o bănuiam, dar totuși simțeam un ce pe care nu îl simțisem în timpul studiilor mele istorice.

Şi aci chem martori pe profesorii I. Bianu şi Lazăr Şăineanu, care — interesîndu-se mult de mersul *Etymologicului* — de cîte ori mă întrebau: cum de am găsit eu o etimologie cutare sau cutare foarte grea a unui cuvînt, le-am răspuns sistematic, nu o dată, ci de zecimi de ori şi aceasta înainte de răposarea şi chiar de boala fiicei mele: „nu ştiu, n-am găsit-o eu, e cineva n e v ă z u t care mă ajută”.

Pînă aci însă existenţa acelui „cineva nevăzut” nu este dovedită, şi cu atît mai puţin e dovedită identitatea lui cu tată-meu. Oricine poate să-mi răspunză că între încetarea din viaţă a părintelui meu şi între trecerea mea la lingvistică este o coincidenţă, o întîmplare, un azard[1].

Azard o asemenea schimbare a firii mele într-o altă fire în cursul lui noiembrie 1872, între paginile 221—224 din *Istoria critică!*

Dar iată că sosim la o probă, dobîndită în nişte astfel de împrejurări încît orice minte nepărtinitoare va recunoaşte că este o probă decisivă, mai decisivă decît chiar acelea pe care Societatea psihică engleză din Londra şi excelenta Revistă psihică a lui Dr. Dariex din Paris le publică despre cazuri de telepatie.

Aveam o şedinţă spiritistă la 13 noiembrie 1890, nu seara, nici noaptea, ci pe la 10 ore dimineaţa.

Erau faţă Dr. S. Steiner, profesorul Bonifaciu Florescu şi profesorul Th. Speranţă, iar ca medium servea V. Cosmovici. Dacă nu mă înşel, tocmai la acea şedinţă Dr. Steiner adusese pe consulul general austro-maghiar d. cavaler de Suzzara.

[1] Azard, în loc de hazard, scrie însuşi Hasdeu

Menționez numele proprii întregi, căci maniera lui Dr. Gibier de a pune numai inițialele mi se pare a fi insultătoare pentru martori: un om cinstit nu se sfiește niciodată a fi zis pe nume, iar cu oamenii necinstiți nu trebuie să avem a face.

În acea ședință dar eu primesc deodată de la tatăl meu următoarea comunicare rusește, pe care o dau în facsimile:

Adică:

„În calitate de ultim descendent al familiei, tu ești dator a continua tezaurul limbii moldovenești: Etymologicum etc.".

Fig. 8

Acum următoarele observaţii:

1. Afară de mine şi de medium, asistau la şedinţă alte patru persoane, între care un doctor în filosofie, un licenţiat în litere, un doctor în medicină şi un diplomat. Apoi a doua zi originalul scrisorii a fost arătat profesorului I. Bianu şi d-lui Zamfir Arbore, acesta din urmă ştiind ruseşte.

2. Comunicarea se începea franţuzeşte din partea fiicei mele şi cu slova ei: „Attends. Il arrive. Le voilà". Urmă apoi, printr-o neîntreruptă schimbare de limbă şi de litere textul cel rusesc. După aceea mai departe scrie iarăşi franţuzeşte fie-mea, schimbîndu-se din nou literele şi limba, fără ca mişcarea mîinii lui medium să se fi întrerupt o singură dată.

3. În zilele precedente eu mă gîndisem adesea la tată-meu, dar pentru ceva cu totul neliterar, şi anume: cum aş putea face să-mi vînd mai curînd moşia părintească din Basarabia, — ceea ce, negreşit, nu are nici o legătură cu dicţionarul limbii române.

4. În octombrie şi în noiembrie eu nu am lucrat aproape deloc la *Etymologicum* şi mă pregăteam chiar a renunţa la această publicaţiune, ceea ce însă o ştiam numai eu, nici unul din cei de faţă la şedinţă, şi ceea ce chiar în cugetarea mea nu avea a face întru nimic cu tatăl meu.

5. Ca basarabenii în genere, întru cît sînt crescuţi în şcoalele ruseşti, tatăl meu, cît timp era în viaţă, îmi scria totdeauna ruseşte, ceea ce nu ştia

și nu putea să știe nici medium Cosmovici, nici ceilalți, căci eu nu am spus-o niciodată nimănui.

6. Iarăși ca basarabenii în genere, tatăl meu nu zicea niciodată „limba românească”, ci numai „limba *moldovenească*”, „știu *moldovenește*”, „vorbesc *moldovenește*”, ceea ce uitasem eu însumi și mi-am adus-o aminte numai la citirea comunicării de mai sus.

7. Comunicarea e scrisă cu o cursivă rusească foarte iute, în care literele nu seamănă cu cele de tipar și se deosebesc de scrisoarea cea obișnuită a lui tată-meu, mai mult numai prin aceea că sînt mari și neîngrijite, pe cînd tatăl-meu scria foarte mărunt și încet; dar prima literă capitală B, apoi minusculele к, б, я, л, р, т, etc. sînt întocmai cum le făcea tată-meu, din manuscriptele căruia reproduc aci un specimen rusește și românește cu cirilica, mărit prin fotografie[1].

Стольникъ — Столник.
(въ 1398),
Дворецкий — Ворник.
(въ 1465)
Крайчий — Пахарник.

Fig.

8. Să luaţi pe cineva care nu cunoaşte un alfabet, bunăoară cel rusesc sau cel grecesc, şi să vă încercaţi a scrie greceşte sau ruseşte cu mîna lui, conducînd-o înşivă. Dacă mîna e mlădioasă şi se lasă a fi uşor condusă, scrisoarea va înfăţişa în întregul ei trăsurile proprii conductorului, dar o mînă străină fiind tot străină şi fiind vie prin sine, şi apoi mai fiind şi nedeprinsă cu combinaţiile grafice ale acelui alfabet, e peste putinţă ca pe ici pe colo vreo liniuţă să nu iasă ceva mai lungă, alta ceva mai scurtă, iar literele cele complicate să nu se încurce. Tocmai aceasta însă dovedeşte că mîna scriitorului e condusă de altcineva, iar nu scrie ea însăşi de la sine nişte litere învăţate.

9. Tatăl meu ţinea foarte mult la genealogia, la stema nobilitară, la vechimea boierească a neamului Hasdeu şi aceasta nu din deşărtăciune, ci numai din principiul: ,,Noblesse oblige''. De aci el îmi impune a merge înainte cu *Etymologicul*, nu ca o lucrare personală din partea-mi, ci ca o datorie ,,a ultimului descendent al familiei''. Această împrejurare, la care eu unul, trăind într-un mijloc[1] unde boierii — cei mai mulţi — nu sînt deloc boieri, încetasem de ani îndelungaţi de a mă gîndi, nu putea fi cunoscută nimănui dintre cei de faţă.

10. Admirator al lui *Thesaurus linguae graecae* de Henricus Stephanus, tatăl meu numea totdeauna un mare dicţionar ,,Tezaur'' şi a tradus această idee ruseşte prin ,,Сокровище'', o vorbă pe care eu o uitasem.

---

[1] Cu înţelesul de mediu.

11. Cosmovici, român neaoş din Moldova, a căruia familie şi-a agăţat fără rost pe un *vici* în loc de „Cosma", nu numai că nu ştie nici un cuvînt ruseşte, dar nu cunoaşte nici măcar critica românească, pe cînd comunicarea de mai sus este scrisă într-o rusească literară perfectă, cum scria tatăl meu.

12. În timpul comunicării, după cum o vedeau cei de faţă, eu mă ţineam tăcut la spatele lui Cosmovici şi-i mutam mîna, cînd vedeam că scrisul ajunge la marginea hîrtiei, din care cauză unele silabe şi litere finale sînt rupte în două, căci mîna lui medium nu înceta de a mişca nervos creionul, chiar în aer, în clipa mutării.

13. Însuşi Cosmovici era de tot adormit cînd scria, cu ochii închişi, stînd în picioare, cu capul întors sus spre stînga de la hîrtie, primind sugestiunea în modul cel mai inconştient, dar o sugestiune nu de la vreunul din cei întrupaţi. Dr. Steiner, care de ani întregi se ocupă în special cu Ipnotismul, constatase că medium era în stare de catalepsie.

14. Cînd scrisul s-a oprit, noi am deşteptat pe Cosmovici, care se simţea foarte obosit, se plîngea de durere de cap, avea ochii congestionaţi, şi apoi s-a speriat el însuşi că a scris ruseşte.

Spiritul tatălui meu demonstra dară de astă dată prin fenomenul cel pipăit al scrisorii automatice, cum că dînsul anume a fost acela care la 1873 mă făcuse prin inspiraţie a părăsi istoria şi a mă apuca de lingvistică.

Inspirația era ceva nedovedit; *scrisoarea automatică* este o dovadă, și o dovadă care, fiind dată în cele patrusprezece condiții de mai sus, rezistă oricărei răstălmăciri nespiritiste.

Asemenea probe, neapărat, sînt foarte rare. Îndeobște limba comunicării este cunoscută lui medium, cunoscută mai mult sau mai puțin, și totodată împrejurările comunicării îi pot fi mai mult sau mai puțin cunoscute; dar oricum ar fi, de îndată ce medium e inconștient, este o sugestiune la mijloc, și de îndată ce această sugestiune nu poate veni de la nici unul din cei întrupați, ea vine de la conștiința unui agent destrupat, rămînînd numai a se controla individualitatea agentului, adică: cînd iscălitura sună „Platone”, să fie oare în adevăr Platone?

Aceasta este un punct foarte însemnat, poate cel mai însemnat în scrisoarea automatică.

Într-o zi, lui Allan Kardec îi vine pofta de a vorbi cu apostolul Pavel.

Ce are a face apostolul Pavel cu Allan Kardec?

Iubitu-s-au ei vreodată? Cunoscutu-s-au cel puțin?

Este vreun temei de a crede într-o simpatie reciprocă?

Înțelegem că un Spirit superior să se comunice unui pămîntean care și-a jertfit cu rîvnă și cu patimă o parte a vieții studiului operelor acestui Spirit superior.

Spiritul lui Shakespeare, de exemplu, nu poate să nu iubească pe August Schlegel.

Dar atunci apostolul Pavel s-ar fi împărtășit lui Baur, lui Godeau, lui Lange, lui Parson, lui Usteri,

atîtor alţi „paulişti”, care ştiau totodată şi evreieşte, iar nicidecum lui Allan Kardec.

Poate să fie cineva foarte spiritist, şi totuşi să rîză de asemeni evocaţii; iar cînd nu e spiritist, tunci ele îl împiedică de a deveni, îl alungă, îl resping aşa zicînd de la uşă prin lipsa lor de seriozitate.

Allan Kardec evocă dară pe apostolul Pavel şi primeşte o scrisoare automatică franţuzeşte, în care se pun în stil evanghelic nişte lucruri destul de frumoase despre iertarea celor păcătoşi şi apoi iscălitura: „Paul Apôtre” (Livre des Esprits, éd. 32, p. 436).

Comunicarea este de la un Spirit; poate chiar de la un spirit superior; dar nu şi iscălitura.

Comunicarea şi iscălitura sînt ambele sugerate, însă sugerate pe căi deosebite.

Cum aşa?

Cînd un medium evoacă pe apostolul Pavel, el mai întii se gîndeşte conştient la apostolul Pavel, astfel că numele „apostol” este pentru dînsul o autosugestiune făcută — ca orice sugestiune — într-un mod conştient. După aceea, ca medium, el primeşte inconştient o sugestiune de la un Spirit, de la Spiritul X, scriind-o automaticeşte întreagă, şi apoi, la sfîrşit, executînd inconştient propria sa sugestiune cea conştientă, iscăleşte: „Paul Apôtre”.

Aici nu conştiinţa Spiritului cel destrupat minte, ci minte foarte nevinovat conştiinţa lui medium, care, evocînd anume pe apostolul Pavel, s-a sugestionat el însuşi prin aceasta, şi nu poate să tăgăduiască că s-a sugestionat, căci ar trebui să zică că n-a evocat pe apostolul Pavel.

Autosugestiunea cea conştientă era: „voi primi acum o comunicare i s c ă l i t ă d e a p o s t o l u l P a v e l”. Autosugestiunea fiind făcută, iscălitura nu putea să lipsească la locul său obişnuit, adică la sfîrşitul scrisorii după tipicul modern, măcar că cei vechi iscăleau în capul scrisorii.

Victorien Sardou este nu numai un renumit scriitor dramatic, dar şi un minunat medium desemnator. Într-o zi el se gîndeşte conştient la Bernard Palissy, şi apoi mîna-i desemnează inconştient următoarea faţadă de toată frumuseţea:

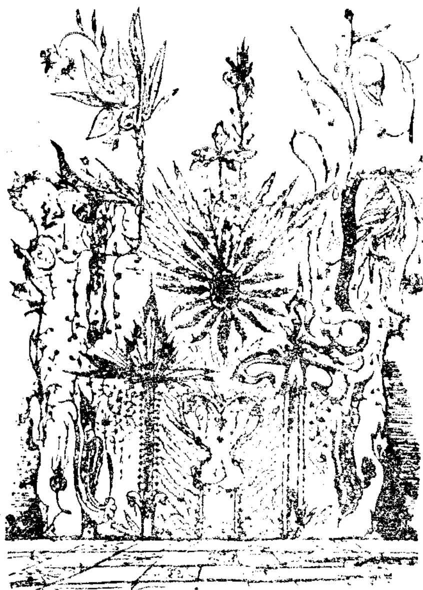

Fig. 10

Desenul de pe pagina precedentă este de la un Spirit X; iscălitura însă rezultă inconștient din autosugestiunea cea conștientă a lui insuși Victorien Sardou.

Cînd pentru intîia dată, pe la începutul anului trecut, eu pusei mîna pe cărțile lui Allan Kardec, două lucruri m-au izbit într-un mod neplăcut:

1. Comunicàri iscălite tam-nisam de Platone, de St. Augustin, de Jeanne d'Arc, de Pascal, de Napoleon, mai ales de regele Ludovic IX subscris totdeauna „Saint Louis", mai în sfîrșit de o mulțime de Spirite cu care Allan Kardec, pînă la probă contrară nu avea a face nici în clin nici în mînecă.

2. Oare acest om nu avusese un tată? o mamă? un prieten? o amică? Cum de nu i-a scris nimic nici unul tocmai din aceștia? Cum de nu i-a scris nimic măcar celebrul pedagog Pestalozzi, de la care învățase carte și care se zice că-l iubise foarte mult? Părinții lui Allan Kardec puteau să fi fost oameni inculți; ei bine, oricît de inculți ar fi fost ei, iubirea omului celui mai incult, destul să fie iubire, vorbește totdeauna mai frumos decît gura unui geniu care nu te bagă in seamă.

Dacă se mărginea a publica comunicări de la Pestalozzi, iscălite sau neiscălite, dar în limba lui Pestalozzi, cu ideile caracteristice lui Pestalozzi, toate acestea necunoscute lui medium, prin care s-a dobîndit scrisoarea cea automatică, Allan Kardec de demult ar fi înlăturat singura parte adevărat ridicolă a Spiritismului, mai corect a Kardecismului: corespondența celui dintîi venit cu toate ilustrațiile istoriei universale, cu acele ilustrații de la care omul se așteaptă de a auzi numai lucruri su-

blime, deşi în faptă — fie zis între noi — de nouăzeci şi nouă de ori dintr-o sută vorbeau şi ei ca toată lumea.

Încă o dată, iscălitura se datoreşte totdeauna sau aproape totdeauna autosugestiunii lui medium, afară numai de cazul cînd ea reproduce întocmai modul cum subscria răposatul, şi atunci pe de o parte se constată identitatea caracterelor, iar pe de alta se cercetează dacă medium cunoştea mai dinainte de undeva acea subscriere, sau numai în treacăt va fi avut prilej de a o vedea, sau n-o cunoştea nicidecum — puncturi de control în studiul oricărui fenomen, nestricăcioase chiar atunci cînd sînt de prisos.

Un spiritist serios nu va căuta dară niciodată, fie el însuşi, fie printr-un medium, de a primi împărtăşiri decît numai de la ai săi, mari sau mici, cum vor fi fost şi ei. Dacă însă vreun alt Spirit, afară din cercul celor iubiţi, va vrea de la sine să i se comunice, atunci îi va da în acelaşi timp şi dovezi de identitate, dovezi nu prin iscălitura alde „Paul Apôtre". Scrisoarea cea rusească a lui tată-meu nu este iscălită; dar rugăm pe Hartmann, pe Pierre Jannet, pe Lombroso, pe Preyer, pe toţi protivnicii nemuririi individuale, s-o înţeleagă altfel decît prin Spiritism.

Să ne întrebăm acuma: inspiraţia de a scrie ceva anume şi scrisoarea automatică există ele şi în Ipnotism?

Inspiraţia, care se deosebeşte de sugestiune mai ales prin lipsa de caracter poruncitor, nu e străină Ipnotismului. Profesorul Gurney a experimentat-o într-un mod foarte ingenios. Punînd

pe un subiect în stare somnambulică, el îi povestea o istorie, apoi îl deştepta. Deşteptîndu-se, ipnotizatul nu ştia nimic din istoria cea povestită, cu desăvîrşire nimic; dar dacă se apucă a scrie, el o scria acea istorie întreagă şi citind-o apoi, era sigur că este din capul lui.

Mai obişnuită însă în Ipnotism este dictarea verbală, sugestiunea de a scrie aşa şi aşa, care corespunde scrisorii automatice din Spiritism. Ipnotizatul este atît de inconştient de ceea ce scrie, încit e în puterea ipnotizorului de a-l face să se compromită el însuşi cu propria sa mînă. Această chestiune a fost cercetată cu tot dinadinsul de Dr. Liégeois în memoriul său din 1884. Un singur exemplu de acolo. Dr. Liégeois ipnotizează o domnişoară, apoi îi zice: — Ştii că ţi-am împrumutat **500** franci; să-mi faci o chitanţă — Dar, d-le, eu nu-ţi datorez nimic. —D-şoară, ţi-am dat banii chiar aici, suluri de cîte 20 franci... Domnişoara stă pe gînduri, caută să-şi aducă aminte, se încredinţează prin lucrarea sugestiunii că aşa este şi scrie chitanţa. Deşteptîndu-se, ea citeşte vede că-i scris de dînsa, dar de ce şi cînd şi cum — habar n-are.

În Ipnotism însă toate acestea se petrec prin sugestiune orală, nu prin sugestiunea mentală ca în Spiritism, şi tocmai în această împrejurare se cuprinde una din dovezile cele mai zdrobitoare contra antispiritiştilor, cărora n-avem decît a le zice: dacă d-voastră credeţi că e cu putinţă ca vreunul din cei întrupaţi să fi sugerat mental lui medium o scrisoare automatică, luaţi atunci pe cei mai vestiţi ipnotizori şi magnetizori, şi încercaţi de vor fi ei în stare printr-o sugestiune

mentală, nu orală, să facă pe un ipnotizat sau magnetizat a scrie numai zece cuvinte. Zic „numai zece cuvinte" pe cînd în Spiritism scrisorile automatice sînt uneori de peste zece pagini.

Nu vor scrie. E peste putință. Nici nu vor scrie, nici măcar nu vor desemna prin sugestiune mentală decît cel mult vreo figură foarte simplă, cîteva linii informe, mai adesea și acelea ghicite d-abia pe jumătate (Phantasms of the living, I 39—48).

Pînă acum cea mai bună lucrare asupra sugestiunii mentale este fără îndoială cartea lui Dr. Ochorowicz; cea mai bună ca adunare de fapte, căci altfel ca teorie este mai mult o încurcătură, pe care însuși autorul (ed. 2, p. 527) o încheie prin nostima mărturisire că a vorbit numai doară ca să nu tacă : „on fait ce qu'on peut, pour ne pas avoir l'air bête devant un phenomene qui renverse toutes les notions psysiologiques". Ca adunare de fapte însă, ca o condică de experimente vechi și noi, ceva mai bun nu se găsește deocamdată. Ei bine, la Dr. Ochorowicz nu ne întîmpină nici un singur caz de scrisoare automatică sugerată mental. În ipnotism sau Magnetism pacientul poate să scrie numai și numai cînd îi spui din gură : scrie așa și așa și așa, adică prin sugestiunea orală, nu prin cea mentală : cugetată fără a fi spusă.

Baronul Du Prel a făcut în această privință o minunată încercare (Experimentalpsychologie 11). Avînd la îndemînă o pacientă foarte senzitivă, numită Lina, și pe un ipnotizor puternic, Dr. de Notzing, el a operat în următorul chip. Dintîi a formulat înscris într-o altă odaie sugestiunea că Lina trebuie să scrie cu creionul roșu cuvintele

„Bună seara" (Guten Abend) şi să iscălească apoi cu creionul albastru. De aci, reintrînd în salonul unde se aflau Lina şi Dr. de Notzing, el a dat acestuia notiţa. Ipnotizorul a citit-o tăcînd şi, prin concentrare mentală, fără a vorbi, a transmis Linei sugestiunea. Ce a făcut atunci Lina? După multă nedumerire, ea scrise cu creionul roşu „Bună noapte" (Gute Nacht) şi a iscălit cu creionul albastru „Lina". Prin urmare în ipnotism, cînd adică agentul este o fiinţă întrupată, sugestiunea mentală nu izbuteşte să facă pe pacient a scrie nu numai pagini întregi fără nici o şovăire, dar nici măcar două cuvinte, căci în loc de „Guten Abend" Lina a scris „Gute Nacht". Ea a înţeles într-un mod apropiat d-abia ideea celor două cuvinte, şi erau numai două cuvinte în joc!

Scrisoarea automatică prin sugestiunea mentală nu este dară cu putinţă decît atunci cînd sugerează o f i i n ţ ă n e p i p ă i t ă. Cei nepipăiţi, fie Dr. Ochorowicz, fie Dr. de Notzing, fie Donato, fie orişicine, se vor poticni totdeauna pe această cale, dobîndind maximum un „Gute Nacht" cînd se aşteaptă la un „Guten Abend".

2 august 1891

V

MATERIALISMUL ÎN SPIRITISM

În loc de vorba latină „de gustibus non est disputandum", românul zice mucalit: „unuia îi place popa, altuia preoteasa, altuia fata popii". Ar fi trebuit să mai adauge: „altuia nu-i place nici fata popii, ci te miri ce-i mai place!" În sfera Spiritismului, minţile cele adevărat înalte se mulţumesc cu ceea ce le spune glasul sufletului lor, fără a mai căuta altă dovadă; cînd însă dovezile vin de la sine, pe dînşii îi ademenesc numai cele mai superioare cele mai curat sufleteşte, cele mai potrivite cu propria lor fire, după cum coarda unei harpe nu răsună singură decît atunci cînd se aude acelaşi ton, iar nu altul. Dar prea puţini sînt alde Victor Hugo. Cei mai mulţi nu înţeleg, nu vor să înţeleagă şi nu pot înţelege tocmai dovezile cele superioare; cată să le dai mărunţişuri ca să-şi bage degetul în probă, şi apoi să mormăie: aa! Pentru aceştia este menit studiul de faţă.

Charles Richet, în introducerea sa la revista lui Dr. Dariex (Annales des sciences psychiques, I, 6), împarte toate fenomenele spiritiste în două mari rubrici. În prima rubrică el pune presimţirea, luci-

ditatea somnambulică și comunicarea telepatică; în a doua, mişcările obiectelor materiale fără atingere, vedeniile sau fantomele, fotografiile spiritiste şi alte fenomene pe care le numeşte „fizice", ca şi cînd cele dintîi ar fi nefizice sau metafizice, ca şi cînd adică ar putea să fie vreun fenomen fără materie.

Noi pricepem lucrurile cu totul altfel. O cugetare este o forţă tot atît de materială, mai mult sau mai puţin, pe cît de materiale sînt undele electricităţii. Un Spirit, un suflet ieşit din trupul cel pămîntesc, fie el oricît de neauzit pentru urechi, oricît de nepipăit pentru mîni, este totuşi o fiinţă fizică şi el, de vreme ce este și el ceva mărginit.

Singura împărţire adevărat temeinică a tuturor fenomenelor spiritiste ni se pare a fi:

1. Fenomene cu sugestiune.
2. Fenomene fără sugestiune.

Despre caracterul și rolul sugestiunii în Spiritism noi am vorbit pe larg într-un alt capitol, dar am fost departe de a îmbrăţişa acolo toate felurile ei, ci ne-am restrîns cu deosebire în cele grafice: muzică, desen, scrisoare.

Aceste manifestări sînt cele mai superioare, nu numai ca unele care dovedesc că în împărtăşiri spiritiste noi avem a face cu niște oameni în toată puterea cuvîntului, oameni cîntînd ca și noi, zugrăvind ca și noi, vorbind ca și noi, avînd o minte și o inimă ca și ale noastre, dar mai dovedesc încă ceva, anume că o asemenea sugestiune mentală e peste putinţă, pentru un om întrupat, pînă ce nu s-a desmărginit, mai întîi din carne şi din oase, pînă ce n-a devenit Spirit.

În adevăr, noi am arătat că nici un ipnotizor sau magnetizor din lume, fie el oricît de puternic, nu e în stare de a sugera prin gîndire fără cuvinte — băgați bine de seamă : prin cugetare nerostită — unui ipnotizat sau magnetizat, fie acesta oricît de supus, o scrisoare lămurită, un desen amărunțit, o muzică originală, un lung complex logic de semne convenționale.

Am spus-o și o mai spunem : toți Hartmanii și toți Büchnerii de azi și de mîine, dacă și mîine vor mai fi Büchneri și Hartmani, în zadar se vor osteni a căuta un agent întrupat, care, fără a vorbi, numai prin sugestiune mentală, să miște mîna unui pacient pentru a scrie măcar „frunză verde ș-o lalea", pentru a desemna măcar o frunză lîngă o lalea, sau pentru a pune pe note o melodie pentru acest cîntec, nimic decît numai atîta, și aceasta nu așa cum o face un medium, nu iute și cu capul întors în altă parte, ci uitîndu-se la hîrtie, mai oprindu-se, mai răzgîndindu-se, mai șovăind pînă ce nimerește.

În experimentul baronului Du Prel, reprodus în studiul nostru trecut, o nemțoaică căreia i se sugeră mental de a scrie „Guten Abend", scrie „Gute Nacht". Oare ce ar fi făcut ea, dacă i se sugera mental de a scrie nu în graiul său obișnuit, nu nemțește, dar într-o limbă necunoscută, bunăoară polonește : „dobry wieczör"? Învederat că n-ar putea să brodească nici prima silabă sau prima literă din adjectiv ! Să presupunem însă că ea ar fi scris pe „Guten Abend" sau chiar pe „dobry wieczör"; ei bine, aceste două cuvinte, dibuite, așa zicînd pe pipăite, prin sugestiune mentală ipnotică, ce ar însemna ele față cu pagini întregi de un stil foarte corect, față cu o frumoasă melodie sau un desemn

artistic, căpătate prin sugestiune mentală sau spiritistă, mîna mișcîndu-se fără întrerupere, deși medium nu știe ce face, scriind uneori într-o limbă de care el n-are nici o idee?

Ipnotizorul sau magnetizorul reușește cu mult mai bine, cînd sugerează mental ceva n e-g r a f i c, de exemplu : să ridici în sus mîna dreaptă sau degetul cutare, să faci zece pași și apoi să te așezi pe scaunul din fundul odăii, să săruți pe cutare etc. Dar pînă și în această privință, care n-are nici o legătură cu condeiul sau cu creionul, sugestiunea mentală sau cea ipnotică sau magnetică e fără alăturare mai slabă decît acea spiritistă. Magnetizorul sau ipnotizorul nu va putea niciodată fără vorbe, ba poate nici chiar prin vorbe, să sugereze cuiva ca să se vază el pe sine însuși într-un punct oarecare din spațiu, adică să vază acolo fără oglindă propria sa figură. În fenomenologia spiritistă o asemenea deduplicare a persoanei printr-o sugestiune mentală din partea unui agent nevăzut s-a întîmplat nu o dată. Vom aduce aci un singur specimen, dar un specimen care plătește cît o sută, fiindcă numai un idiot se va putea îndoi despre realitatea fenomenului.

Marele Goethe, premergător al Spiritismului ca și al darwinismului, povestește în cartea XI din Memoriile sale următorul f a p t   p o z i t i v, din viața sa. După ce părăsește ca student Strasburgul și pe iubita Frederica, el ne spune :

„Călăream pe potecă spre Drusenheim, și iată că mă cuprinde un presimțimînt din cele mai ciudate. Anume eu văzui, nu prin ochii trupului, ci prin ochii spiritului, pe mine însumi venind înapoi spre mine, cu niște haine după cum eu nu purtasem niciodată, de o culoare sură-vînătă și cu ceva aur. De îndată ce m-am scu-

turat din acest vis, imaginea a dispărut. Ceea ce e ciudat, este că peste opt ani, în aceeaşi haină cum mă văzusem atunci şi pe care acum am îmbrăcat-o, nu prin alegere, ci numai din întîmplare, eu am călărit în adevăr pe aceeaşi potecă spre a mai vedea-o o-dată pe Frederica. Fie oricum va fi în privinţa unor asemenea lucruri, fantoma cea miraculoasă, în acel moment de despărţire a fost pentru mine o linişţire..."

Vorbind despre acest fenomen, Schopenhauer (Parerga 1851, 1, p. 266) constată că era o „viziune" iar nu o „halucinaţie", şi că avea drept scop anume de a mîngăia pe Goethe: (hatte eigentlich den Zwech ihn zu trösten". Dar cine-l mîngăia? Fireşte îl mîngăia cineva, adică un altul. Din partea acelui altcineva era o sugestiune; „să te vezi pe tine însuţi îmbrăcat aşa şi aşa". O autosugestiune nu putea să fie, căci ar fi trebuit ca Goethe să se fi gîndit mai întîi într-un mod foarte conştient măcar la acea haină cu ceaprazuri. A fost dară o sugestiune din afară, de la o fiinţă destrupată, de la un amic nevăzut, care apoi peste opt ani l-a sugestionat din nou pe Goethe de a îmbrăca aidoma o asemenea haină.

Fenomene de acest fel se cheamă dublet, alter-ego, nemţesc Doppelgänger şi s-au întîmplat nu o dată; cazul cel mai interesant e povestit de profesorul Stilling (Das geheimnissvolle Jenseits, ed. 1854, p. 173); dar numai în privinţa lui Goethe, fiindcă e Goethe, nici un bîrfitor nu va cuteza să cîrtească.

Contra mea, care sînt prea şi prea departe de a fi un Goethe, vor cîrti mulţi. Aceasta totuşi nu mă va împiedica de a aduce aci din propria mea experienţă un exemplu de cvadruplă sugestiune mentală, spiritistică, fără seamăn mai pe sus de orice

putincioasă sugestiune mentală ipnotică sau magnetică.

Darul meu personal de medium (nu de medium intuitiv sau prin inspirație, despre care a se vedea în capitolul precedent, ci de medium scriitor-automatic) e foarte restrîns, căci pe de o parte îmi vine totdeauna a mă îndoi de mine însumi, ca apostolul Petru care umbla pe apă, iar pe de altă parte poate din aceeași cauză, exercițiul mediumității în curs de cîteva secunde mă obosește peste măsură. Astfel comunicațiile scrise automaticește, pe care le primesc eu personal, sînt totdeauna scurte, cîte zece sau cincisprezece cuvinte; mai mult în orice caz decît un „Guten Abend" pentru a le completa, și mai cu seamă pentru a le controla, eu aveam fericirea de a descoperi o mediumitate foarte puternică la cîțiva amici, care — pentru a se înlătura orice motiv de neîncredere — nu știu niciodată chestiunea care mă preocupă, adică nu cunosc întrebarea sau șirul de întrebări pe care mi le pun eu în momentul cînd dînșii apucă a scrie. Să adaug că pentru a avea pururea o probă că chestiunea cea pusă a fost anume cutare și nu alta, eu o scriu de mai înainte, dar n-o arăt nimănui. După această lămurire, putem trece de-a dreptul la fenomen.

Primul meu medium, V. Cosmovici, trebuia să plece în străinătate pentru a-și isprăvi studiile. În ajun eu mă gîndeam : fiind singur în Paris, oare va putea el în stare cataleptică să primească acolo comunicări de la fiica mea, pe care să mi le trimită la București? Cine îi va muta mîna, cînd va ajunge la marginea hîrtiei? Cine va lua coala cea scrisă, pentru ca el să poată scrie pe coala următoare?

Aceste întrebări erau firești pentru mine, căci, deși eu știam în teorie și din propria mea experiență că un medium își poate muta mîna singur și singur să-și schimbe hîrtia, totuși, pentru a-i cruța lui Cosmovici osteneala, o făceam totdeauna eu însumi, și această înlesnire devenise pentru dînsul o deprindere.

Aveam o ședință acasă, seara la 6 februarie 1891. Erau față : episcopul Ghenadie Argeșul, Th. Speranția și Ion Nenițescu, acești doi din urmă doctori în filosofie. Ca medium servea V. Cosmovici. Dintr-o comunicare foarte lungă, peste 60 șiruri mărunte în copie, totul scris fără întrerupere, cu o iuțeală neînchipuită, în interval de 14 minute, tragem următorul pasagiu :

„Tu te întrebi cum va face al nostru medium la Paris pentru a scrie singur ceea ce-i voi dicta eu, fără ca cineva să-l ajute, schimbînd hîrtia? Ei bine, el va merge Boulevard St. Michel No. 36 la Coquelin și va cere un lung ac de cusut; apoi va înfige acel ac la colțul hîrtiei, fixînd astfel coalele și de aci va scrie cu mîna dreaptă, iar cînd va isprăvi o coală atunci eu însumi o voi smulge prin intermediul lui, adică cu mîna lui stîngă. În acest chip, ca și în timpul petrecerii mele la Paris vei avea de la mine de acolo cîte o scrisoare pe săptămînă..."[1]

[1] Textul francez: „Tu te demandes comment fera notre medium a Paris, pour pouvoir écrire sous ma dictée sans que quelqu'un l'aide a enlever les feuilles? Eh bien, il ira Boulevard St. Michel, chez Coquelin No. 36 et demandera une longue aiguille pour coudre; alors il mettra l'aiguille dans un coin de papier et fixera ainsi les feuilles; apres, il ecrira avec sa main droite; quand les phrases ecrites sur une feuille seront terminées, c'est moi-meme par son intermede et sa main gauche, que j'arracherai la feuille de papier. Ainsi tous les huit jours tu auras de mes nouvelles de Paris comme dans le temps d'autrefois..."

Însemnați bine : aci nu este numai o sugestiune descriptivă de a face în cutare mod cutare lucru, dar încă mai avem și o adresă : *Coquelin, Boulevard St. Michel No. 36.*

Această adresă, se înțelege de la sine, Cosmovici și-a notat-o în carnet, pentru a n-o uita.

Peste cîteva săptămîni, la 25 februarie, el pleacă la Paris. De atunci, ședințele noastre din București urmează înainte cu Th. Speranția, un medium de aceeași forță, și cîteodată cu Z. Arbore, fizicește ceva mai slab, ambii primind comunicări automaticește în stare de cea mai perfectă catalepsie, din care se deșteaptă apoi cu încetul prin frecarea brațului drept. Ca și Cosmovici, ei scriu stînd în picioare cu capul ridicat sus și întors la stînga de la hîrtie. Cu chipul acesta, la caz de trebuință, treceau printr-un c o n t r o l m u l t i p l u ; eu, Cosmovici, Speranția și Arbore, astfel că o comunicare pe care o primeam eu singur, dacă aveam vreo îndoială în privința-i, o verificam — fără a o spune — prin Arbore și Speranția în București și prin Cosmovici în Paris, adică prin mai mulți în mai multe locuri, tocmai ca și cînd ar fi o observație astronomică.

După plecarea lui Cosmovici, trebuia să ne așteptăm ca la Paris, *Boulevard St. Michel No. 36*, el va găsi o prăvălie cu ace sau o fabrică ținută de un d. Coquelin. Dar dacă o găsea, ce ar fi zis Hartmann ? — Ar fi zis că nu este o comunicare spiritistă, ci că „conștiința somnambulică" a lui Cosmovici știa din București că la adresa indicată trăiește în Paris un negustor de ace numit Coquelin ; și s-ar găsi pe dată o droaie de gură-cască, care să se închine cu evlavie dinaintea unui asemenea non-sens.

Ce s-a întîmplat însă?

Peste patru zile după plecarea lui Cosmovici, la 1 martie seara, într-o zi de vineri, noi aveam o ședință: eu, Arbore și Speranția ca medium. Ascultați comunicarea primită:

„Cosmovici și-a pierdut capul căutînd No. 36 și pe d. Coquelin! și pe cînd el credea că va găsi un mare comerciant, iată că cel găsit nu e deloc comerciant, ci mai curînd un fel de mic comisionar, dar totuși un d. Coquelin. Restul îl vei afla chiar de la Cosmovici..."[1].

Peste trei zile primim de la Cosmovici o scrisoare cu data de 2/14 martie, trimisă sîmbătă dimineața, adică trecînd numai o noapte la mijloc după ședința de mai sus, și-n care el scrie:

„Am fost 36 Bd. St. Michel. Ce minune!... Ajung în fața casei; nu văd care să-mi fie indicele că ar fi o magazie; în fața ușii consierjului era un comisionar; intru și întreb consierjul; îmi răspunde:

— Nu e aici nici un Coquelin.

Eu protestez; în fine, ce să fac? Am ieșit. La poartă mă adresez la acel comisionar care ședea acolo.

— Domnule, nu cunoști pe Coquelin?

— Care anume? (rîzînd:) Cel de la Comedia Franceză sau un altul?

---

[1] Textul francez: „Cosmovici a oublié sa tête à la recherche du No. 36 et Mr. Coquelin! et croire qu'il va trouver un grand commerçant, quand à la fin celui qu'il a trouvé n'est pas du tout commerçant; c'est plutôt un pauvre commissionaire à ce qu'il parait, mais toujours un Mr. Coquelin. Le reste tu le sauras par lui-même..."

— Fără îndoială, i-am răspuns, nu acela de la Comedie, ci un altul.

— Atunci sînt eu acel altul; și cu ce vă pot servi?

— Să-mi indici un magazin de unde aș putea cumpăra ace.

— Ce fel de ace?

— Ca să fixez hîrtia.

— Cu cea mai mare plăcere.

Și ambii ne-am dus peste apă..."

Aceasta s-a întîmplat lui Cosmovici la Paris, tocmai vineri, adică chiar în ziua în care faptul ni se comunica și nouă în București, cu o deosebire cel mult de cîteva ceasuri.

Aci ce mai zice alde Hartmann? La 6 februarie, cînd fusese indicată adresa cu No. 36, „conștiința somnambulică" a lui Cosmovici nu putea vedea nici o prăvălie cu ace și pe nici un Coquelin, de vreme ce nici prăvălia, nici Coquelin nu se aflau acolo. Abia la 1 martie, adică peste 22 de zile, punct la ora cînd Cosmovici, căuta ace, un d. Coquelin veni să se așeze dinaintea casei No. 36, fără să știe pentru ce se așează, adus fiind printr-o **sugestiune mentală spiritistă**, pregătită deja pe la 6 februarie. Portarul casei nu-l cunoștea. Poate că altădată nici că va fi trecut pe acolo, și-n orice caz nu avea acolo nici o treabă de făcut, deoarece la moment a fost gata de a pleca cu Cosmovici după ace.

Am spus că în cazul acesta sugestiunea este cvadruplă: 1. Cosmovici sugestionat de a scrie la 6 februarie; 2. Speranția sugestionat de a scrie la 1 martie; 3. Cosmovici sugestionat de a căuta pe un

Coquelin la ora cutare; 4. Acel Coquelin sugestionat de a-l aştepta la aceeaşi oră, toate aceste sugestiuni îmbinate astfel încît să se adeverească una printr-alta şi tot deodată, deşi sugestiuni, să fie totuşi mai pe sus de orice fel de sugestiune cu putinţă de la un agent întrupat.

Fenomenele spiritiste n-au fost pînă acuma deloc studiate din punctul de vedere al sugestiunii în alăturare cu sugestiunea cea ipnotică; şi tocmai din acest punct de vedere comparativ ele trebuiesc a fi studiate, căci ipnotismul fiind odată recunoscut şi înţeles, printr-însul, adică de la cunoscut la necunoscut, urmează a ajunge la recunoaşterea şi la înţelegerea fenomenelor de aceeaşi natură a Spiritismului. Dar însuşi Ipnotismul n-a fost oare cu desăvîrşire tăgăduit şi batjocorit pînă mai deunăzi? Nu mai departe decît în 1885 un „laureat al Academiei de Ştiinţe din Paris", d. Mabru, publică o carte de vreo 600 pagini, intitulată: „Les Magnetiseurs jugés par eux-mêmes" în care zice că orice sugestiune este o curată şarlatanie; iar cu un an mai tîrziu, la 1887, un membru al institutului, d. Desjardins, scria în „Le Soleil" de la 15 august, că toate fenomenele Ipnotismului nu fac două parale. Într-o asemenea stare de lucruri nu se putea cere de la nimeni un studiu comparativ între Ipnotism şi Spiritism, ambele fiind privite ca două ixuri; şi iată de ce pînă astăzi Spiritismul cîştigă pe oamenii de ştiinţă nu prin fenomenele sale superioare, ci prin cele inferioare, vreau să zic prin cele n e-s u g e s t i o n a l e, la care ne vine rîndul de a trece acuma.

Aceste fenomene ne-sugestionale sînt de două feluri :

I. Cele s u b i e c t i v e, adică provenite dintr-o însuşire personală a lui medium, fără ca să fie neapărat trebuinţă de a bănui în ele lucrarea Spiritelor. Astfel David Home, bunăoară, în unele momente se ridica în aer fără a cădea şi se băga în foc fără a arde, aceasta în mai multe rînduri şi dinaintea a o mulţime de martori. În privinţa focului, se poate zice că Home îl neutraliza în acele momente, făcîndu-l nevătămător chiar pentru alţii şi pentru haine sau lucruri. Lord Lindsay ne spune că de opt ori Home îi puse pe mînă cărbuni aprinşi, fără ca să-l ardă. Lui Hall îi aşeză un cărbune aprins pe cap, şi nici un fir de păr n-a fost pîrlit (Russel Wallace, Les miracles, p. 219—222). Aceste fenomene de l e v i t a ţ i u n e şi de i n c o m b u s t i b i l i t a t e, care ne întîmpină deja în Biblie şi de care sînt pline mai ales legendele Sfinţilor, sînt foarte interesante, dar nu se pot numi *spiritiste*, întru cît nu se vede şi nu e nevoie de a se vedea într-însele amestecul din afară a unor fiinţe extraomeneşti. De aceea ele nu mă preocupă în studiul de faţă, precum nici aşa-numiţii m e d i u m i v i n d e c ă t o r i (mediums guerisseurs), a căror apropiere sau atingere personală linişteşte unele dureri sau unele boale. Asemenea fenomene, încă o dată nu intră în sfera propriu-zisă a Spiritismului, şi tot atît de subiectivă, datorită numai supra-organismului individual, ni se pare a fi aşa-zisa a d o u a vedere, „la seconde vue", prin care unele persoane excepţionale, în unele împrejurări iarăşi excepţionale, văd ceea ce se petrece atunci la o mare depărtare.

Levitațiunea dovedește că supra-organismul e mai ușor decît aerul; incombustibilitatea dovedește că supra-organismul nu se teme de foc; mediumitatea vindecătoare dovedește o deosebită putere simpatică a supra-organismului, iar a-doua-vedere dovedește că supra-organismul se bucură de o extremă agerime sau finețe a simțurilor, toate aceste însușiri manifestîndu-se la om în stare de întrupare numai într-un mod anormal. Lăsînd acestea la o parte, ne vom opri mai cu stăruință asupra unui alt fenomen tot atît de subiectiv, dar de un caracter mai spiritist, fiindcă este în legătură nu numai cu natura supra-organismului, dar încă și cu marea chestiune a mai multor existențe evolutive ale fiecărei individualități. Acest fenomen este ceea ce se cheamă dubla personalitate.

S-au scris în treacăt despre mai multe cazuri bipersonale; numai unul însă a fost studiat într-un chip pe deplin științific, și numai acesta merită o întreagă încredere. Este anume cazul măiestrește desfășurat în articolul al doilea din cartea lui dr. Azam: „Hypnotisme, double conscience et altération de la personalité” (Paris, 1887).

În curs de peste 20 de ani, o săracă fată din Bordeaux, numită Felida, a trăit ca două persoane diferite, manifestîndu-se într-însa pe rînd. De la naștere și pînă la o vîrstă oarecare ea fusese posomorîtă, posacă, greoaie la cap; „morose, avec la physionomie terne, un peu lourde d'esprit”; deodată, după o amețeală, Felida deveni vioaie, isteață, deșteaptă, deopotrivă gata de a munci și a petrece: „vive, alerte d'esprit, avec la physionomie éveillée, aussi prompte au plaisir qu'au travail”. Apoi peste

cîteva zile iarăşi o ameţeală, după care Felida redevenea răutăcioasă şi tristă, pînă la o ameţeală din nou, care îi redădea bunătatea şi veselia; şi tot aşa înainte, cînd o persoană, cînd cealaltă persoană, cu intervaluri mai lungi sau mai scurte. Starea cea de răutate, dr. Azam o numeşte p r i m a, „condition première", căci prin ea Felida îşi începuse viaţa; pentru starea cea de bunătate rămîne astfel epitetul de s e c u n d a, „condition seconde". În starea primă, Felida nu-şi aducea aminte cu desăvîrşire nimic din cele ce făcuse în starea secundă; în starea secundă, din contră, ea ţinea minte cele făcute în toate perioadele din ambele stări. Aceste perioade fuseseră d-intîi scurte pentru starea secundă şi lungi pentru cea primă, apoi cu încetul ele s-au scurtat pentru starea primă şi s-au lungit pentru cea secundă, în sfîrşit starea primă a început să dispară, aşa că în anii din urmă Felida nu mai cunoştea decît starea secundă, devenită pentru ea o stare normală: totdeauna veselă şi plăcută.

Fiziologia, poate ea oare să găsească cheia acestui fenomen de crîncenă luptă în acelaşi individ între două personalităţi antagoniste, o luptă cu învingeri periodice dintr-o parte şi din cealaltă, pînă ce — după douăzeci de ani — personalitatea cea a doua isprăveşte prin a birui pe cea d-intîi, „omul nou" ajungînd a goni pe „omul vechi"!

D. Victor Egger (Revue philosophique 1887, p. 304), presupune că în starea primă lucra în Felida emisfera dreaptă a creierului, iar în starea secundă emisfera stîngă; dar această explicaţie ne-ar duce vrînd-nevrînd la absurda teorie că toţi oamenii buni cugetă prin emisfera dreaptă şi toţi oamenii răi prin emisfera stîngă.

Din punctul de vedere al Spiritismului, dubla personalitate a Felidei ni se înfățișează sub adevărata sa lumină.

Dr. Azam constată patru lucruri, care sînt cele de căpetenie:

1. Numai în starea secundă, chiar de la începutul luptei, Felida își aducea aminte ambele sale stări, adică numai atunci ea avea o memorie personală întreagă.

2. Fiind ipnotizată cînd se afla în starea primă, Felida trecea în somnambulism la starea secundă, adică se întorcea la ceea ce era pentru dînsa o stare personală normală.

3. Starea secundă este aceea care la sfîrșitul luptei a cîștigat o biruință hotărîtă.

4. În starea secundă, Felida era mult mai bună decît în starea primă, ceea ce se potrivește cu marea lege a evoluției.

Deci, numai în starea secundă Felida poate fi privită ca o personalitate actuală întreagă, pe cînd starea primă nu fusese pentru dînsa decît un fragment, o rămășiță din personalitatea întreagă dintr-o altă viață anterioară, mai puțin perfectă.

Cazul Felidei se poate dar înțelege numai prin r e î n c a r n a r e, numai prin două existențe succesive, numai ca o ciocnire între două trepte din evoluția unei singure individualități.

Ne oprim aci, reamintind cititorului cele spuse deja despre Felida într-un alt loc, acolo unde noi am analizat „rolul real" și „rolul ideal" al omului.

II. Fenomene ne-sugestionale o b i e c t i v e.

În capitolele de mai sus nu o dată noi am menționat pe vestitul Lombroso între cei doi-trei mari

vrăjmași sistematici ai Spiritismului, alături cu Hartmann, cu Büchner, cu Preyer. Dar pe cînd noi scriam, fața lucrurilor s-a schimbat : astăzi pînă și Lombroso, da, pînă și d. L o m b r o s o a d e v e n i t S p i r i t i s t.

În zilele de 28 februarie și 2 martie s-au ținut la Neapole două ședințe spiritiste la care a luat parte profesorul Lombroso însoțit de mai mulți invitați : dd. Tamburini, Ascensi, dr. Bianchi, dr. Penta, profesorii Gigli, Vizioli etc. Ziarele italiene, mai ales „Tribuna giudiziaria" de la 5 iulie, reproduc procesele-verbale autentice ale acelor ședințe, și totodată o scrisoare din partea lui Lombroso, prin care el declară că : „mi-e rușine și-mi pare rău că am combătut pînă aci cu atîta stăruință faptele zise spiritice".

Și în ce anume se cuprind acele fapte care în două ședințe, nici mai mult, nici mai puțin, au fost în stare de a zgudui scepticismul unui Lombroso?

Niște fenomene s p i r i t i s t e n e - s u g e s t i o n a l e de o natură foarte inferioară.

Bunăoară :

O masă s-a înălțat în aer;

Bătăi în masă din partea unui agent nevăzut;

Un clopoțel ridicîndu-se singur de pe masă, făcînd tîrcoale și sunînd d-asupra capetelor celor de față;

Scaunul pe care ședea Lombroso, fugind de sub dînsul, astfel că profesorul trebuia să rămînă în picioare;

O mescioară umblînd singură prin odaie;

O tăviță plină cu făină răsturnîndu-se de la sine, fără a se împrăștia un pic de făină;

În sfîrșit, unii asistenți s-au simțit pișcați de cineva sau de ceva nevăzut.

Ca medium servea o femeie, doamna Eusapia Paladino, pe care experimentatorii o țineau legată.

Iată fenomenele care au încredințat pe Lombroso despre neatîrnarea Spiritismului de Magnetism și de Ipnotism, cu care el se îndărătnicea pînă atunci de a-l amesteca la un loc.

Din asemenea fenomene se poate însă trage vreo încheiere luminoasă?

Negreșit că nu.

Agentul cel nevăzut sau agenții care mișcau masa, scaunul, clopoțelul, tăvița, ba încă și pișcau, nu aveau pentru acestea trebuință de mai multă inteligență decît aceea a unei veverițe?

Dar atîta ajunge ca punct de plecare; de aci înainte Lombroso va urmări fenomenele, după cum a și făgăduit-o el însuși, și lesne va ajunge din treaptă în treaptă la niște manifestări din ce în ce mai superioare.

Fie ex-om, fie ex-maimuță, fie ex-veveriță, nevăzutul care dansa cu clopoțelul și se juca cu tăvița nu era o forță oarbă, ci o f i i n ț ă lucrînd intenționat.

Fenomenele de această natură nu se pot zice că sînt o m e n e ș t i, dar în orice caz ele sînt z o o l o g i c e, și aceasta este deja mult.

Fără îndoială, e un mare cîștig pentru Spiritism de a număra în șirurile sale pe un bărbat ca d. Lombroso, autorul scrierilor celor foarte la modă: „L'uomo di genio" și „L'uomo deliquente"; dar oricum ar fi, noi nu-l felicităm asupra mijloacelor care au izbutit să-l îmblînzească.

Ar zice cineva că Spiritele oamenilor au vrut să pedepsească sau să ia în rîs pe vechiul lor duşman, astfel că nici unul din ele, fie oricît de inferior, nu s-a pogorît să aibă a face cu dînsul, trimiţîndu-se drept apostol ca să-l convertească un Spirit de dobitoc, care să-l pişte.

Mai ştii, mîine sau poimîine ne vom pomeni pe neaşteptate că un Hartmann sau un Büchner se vor lumina şi ei prin Spiritul unui ţînţar.

William Crookes, Russel Wallace, Zöllner şi alţii începuseră şi ei prin experimente spiritiste de o ordine inferioară, adică ne-sugestionale, dar totuşi mult mai omeneşti, dintre care noi vom aduce aci numai două-trei exemple din sute şi din mii. Doritorii de multe şi de fel de fel le pot citi în :

R. Hare, Experimental investigation of the Spirit-manifestations, New-York 1855 (nemţeşte: Experimentalle Untersuchungen, Leipzig 1871);

R. Dale Owen, Footfalls on the boundary of another world, London 1866);

Acelaşi, The debatable land between this world and the next, London 1872 (nemţeşte: Das streitige Land, Leipzig 1876);

W. Crookes, Researches on the phaenomena of Spiritualism, London, 1874;

M. Perty, Die sichtbare und unsichtbare Welt, Leipzig 1881;

A. Russel Wallace, On miracles and modern Spiritualism, London 1874 (franţuzeşte: Les miracles et le moderne spiritualisme, Paris 1891);

J. Zöllner, Wissenschaftliche Abhandlungen, Leipzig 1878—79;

Aksakow, Animismus und Spiritismus, Leipzig 1890;

Du Prel, Phenomenologie des Spiritismus, München 1890;

Acelaşi, studien über Geheimwissenschaften, Leipzig 1890—1891 ...

Sînt mulți, mulți, foarte mulți, care rînjesc cu i f o s cînd e vorba de fenomene spiritiste, măcar că ei n-au răsfoit, ba nici n-au văzut vreodată măcar în zbor una singură din aceste cărți, cărți adevărat magistrale din punctul de vedere al experimentării științifice, cărți scrise nu de fluturași literari, nu de fabricanți de „fapte diverse" de prin ziare, nu de proroci de prin cafenele, ci de fizicieni, de chimiști, de astronomi, de antropologiști, de naturaliști de prima ordine.

Ce s-ar zice oare despre un om, care s-ar apuca a rîde cu haz de o ramură de cunoștințe despre care el n-a citit nimic s e r i o s și nu știe nimic t e m e i- n i c? S-ar zice că e un nerod. *Honni soit qui mal y pense.*

Crookes experimentînd cu faimosul medium Home, cumpăra el însuși un armonic de tot nou și-l așeza într-un coș, astfel ca să rămînă afară numai mănunchiul. Home punea o mînă pe acest mănunchi, fără a putea atinge partea cea instrumentală a armonicului, care era ascunsă în coș și pe care nici altfel n-ar fi putut s-o atingă, fiindcă mîna cealaltă și picioarele lui medium erau observate și chiar ținute de către cei de față.

În această poziție armonicul începea de întîi a se clătina, apoi răsuna, în sfîrșit cînta una după alta mai multe arii, pe cînd mîna lui medium înțepenea în nemișcare. Cu încetul Home își depărta mîna de la armonic, și totuși instrumentul, deși lăsat singur, nu înceta de a cînta mai departe. Era învederat că nu mîna lui medium îl stăpînea, ci-l stăpînea o altă mînă, o mînă nevăzută, pe care n-o

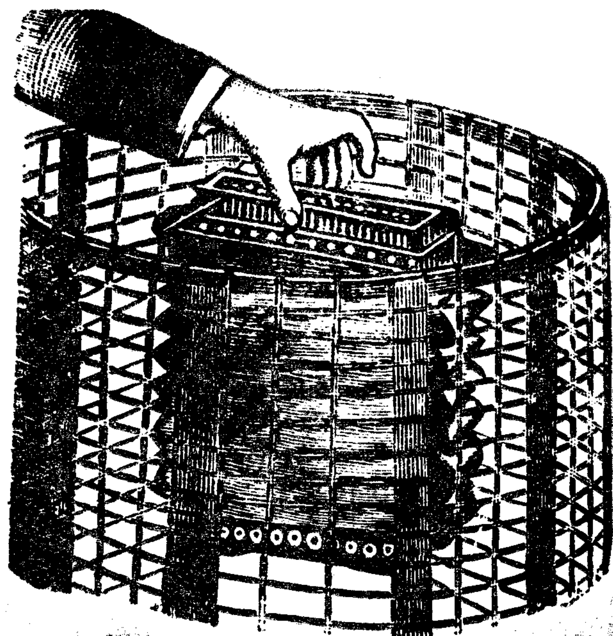

Fig. 11

împiedica coşul. Cîteodată această mînă se făcea chiar văzută pentru un timp oarecare.

Ascultaţi pe însuşi Crookes :

„O mică mînă de o formă foarte frumoasă s-a ridicat de pe masa sufrageriei şi mi-a întins o floare. Ea apăru în trei rînduri, dîndu-mi prilej de a mă încredința pe deplin că este o mînă tot atît de reală ca şi a mea proprie. Lucrul s-a petrecut la lumină, chiar în odaia mea, pe cînd mînile şi picioarele lui medium erau ţinute de mine..."

Apoi, mai la vale:

„Mai de multe ori eu și alții am văzut o mînă apăsînd clapele armonicului, apăsînd în același moment amîndouă mîinile lui medium, care erau văzute deosebit, și uneori ținute de cei de lîngă dînsul. Mînile și degetele nu mi-au părut totdeauna solide și vii. Uneori, cată s-o spun, ele păreau mai mult ca un nor aburos, îndesat în parte sub formă de mînă. Toți cei de față nu le vedeau deopotrivă bine. De exemplu, pe cînd se mișca o floare sau altceva mic, unul din asistenți vedea numai un abure luminos plutind în aer, altul vedea o mînă neguroasă, altul numai floarea pusă în mișcare. Eu însumi văzui, nu o dată, de întîi un lucru mișcîndu-se, după aceea un nor luminos formîndu-se deasupra-i și în sfîrșit acel nor condensîndu-se, luînd o formă și prefăcîndu-se într-o mînă cît se poate de perfectă. În acest moment, toți cei de față puteau să vază acea mînă. Ea nu era totdeauna o simplă formă, ci uneori avea aer de a fi însuflețită și foarte grațioasă; degetele se mișcau și carnea părea a fi pe deplin omenească. La încheietura mînii sau la braț această formă devenea aburoasă și se pierdea într-un nor luminos. La atingere aceste mîni cîteodată sînt reci ca gheața și moarte; cîteodată, din contra, ele mi-au părut calde, vii, și strîngeau mîna mea cu tot avîntul unui vechi prieten. Odată eu am reținut una din aceste mîni în mîna mea strîngînd-o cu hotărîre ca să nu-mi poată scăpa. Ei bine, fără nici o încercare sau o sforțare de a se smulge din strînsoare, acea mînă încetul cu încetul s-a topit așa zicînd, și m-am pomenit că în mîna mea n-a mai rămas nimic..."

Acestea le spune un William Crookes, care pentru englezi este ceea ce e Pasteur în Franța. Și după ce le spusese acestea la 1874, peste patru ani el descoperă materia radiantă, o descoperire pentru care la 1880 Academia de Științe din Paris îi decerne un mare premiu și o medalie de aur.

În privința „aducerii florilor", Alfred Russel Wallace, un naturalist de potriva lui Darwin, ne povestește următoarele :

„Trăsura cea mai însemnată din mediumitatea d-rei Nichol era aducerea de flori și de fructe în odăi închise. Pentru întiia dată văzusem acest fenomen chiar la mine acasă, într-o epocă cînd mediumitatea d-șoarei Nichol era puțin dezvoltată. Aveam la mine mai mulți amici intimi. Medium venise ca să iau un ceai — eram în toiul iernii — și a șezut la noi vreo patru ceasuri într-o odaie foarte caldă și luminată cu gaz, înainte de a se începe fenomenele. Faptul de căpetenie este că pe o masă goală, într-o mică odaie închisă și întunecoasă (salonul de alături și coridorul erau bine luminate), au apărut o mulțime de flori, care se aflau acolo cu cîteva minute înainte, atunci cînd scăzusem lumina gazului. Erau anemone, lalele, crizanteme, aglici de China și mai multe feluri de ferige. Toate erau cu desăvîrșire proaspete, ca și cînd ar fi fost culese în pripă într-o seră. Le acoperea o gingașă rouă. Nici o petală nu era ruptă sau vătămată, nici unul din cele mai fine spice ale ferigelor nu era desprins. Eu le-am uscat pe toate și le păstrez dimpreună cu o mărturie de la toți cei de față, cum că ei nu s-au amestecat întru nimic cu știrea lor la aducerea acelor flori în odaie. Am crezut atunci și cred și acum că erau în totul peste putință ca d-șoara Nichol să le fi ascuns atita timp, să le fi păstrat așa de bine și, mai cu seamă, să le fi acoperit peste tot cu un foarte frumos strat de rouă, întocmai ca acela care, cînd ziua e foarte caldă, se așează pe un pahar plin cu apă rece. Asemenea fenomene s-au întîmplat de atunci încoace sute de ori, în diferite case și în diferite împrejurări. Cîteodată se arătau pe masă mari grămezi de flori. Adesea se aduceau anume flori sau fructe pe care le cerea cineva din cei de față. Un amic al meu ceruse floarea soarelui și o plantă înaltă de șase picioare a căzut pe masă, cu rădăcina înconjurată de pămînt. Unul din experimentele cele mai uimitoare avuse loc la Florența d-inaintea d-lui T. Adolphus

Trollope, a d-nei Trollope, a d-șoarei Blagdon și a colonelului Harvey. Odaia a fost răscolită de acești domni; d-na Guppy (fostă d-șoara Nichol) a fost dezbrăcată și iarăși îmbrăcată de către d-na Trollope, fiecare bucățică a îmbrăcăminții sale a fost cercetată, apoi d-na Guppy și bărbatul ei au fost strîns legați înainte de producerea fenomenului. După vreo zece minute toți au strigat că miroase a flori în odaie. S-a aprins luminarea și s-au văzut pe brațele d-nei Guppy și ale d-lui Trollope o mulțime de narciși, care umpleau aerul cu miros..."

Fenomenul florilor exotice cu roua pe dînsele în toiul iernii, aceasta mai ales este ceva care întrece orice închipuire; și totuși faptul — un fapt botanic — ni-l adeverește ca martor ocular unul din cei mai iluștri naturaliști.

Celebrul astronom Zöllner, inventatorul astrofotometrului și al colorimetrului, autorul unei capodopere asupra cometelor, ceruse și căpătase de la Spirite ca ele să-și întipărească urma mînilor și a picioarelor goale pe făină sau pe funingine, pe cînd medium ședea alături încălțat. Mai mult decît atît, acele mîni sau picioare au fost băgate în parafină și au lăsat în ea forma lor întreagă, ceea ce o mînă sau un picior de om întrupat n-ar fi fost în stare să facă, căci la retragerea din parafină s-ar fi stricat forma, pe cînd organele spiritiste, retrăgîndu-se prin evaporare, forma a rămas cu desăvîrșire neatinsă, întocmai ca interiorul unei cizme sau al unei mînuși.

Clopoțelul lui Lombroso, armonicul lui Crookes, florile lui Wallace, tiparele lui Zöllner și atîtea altele pe care le trecem cu vederea, sînt niște fenomene spiritiste fără nici o sugestiune, dar dovedind într-un chip pipăit materialitatea Spiritelor, o

materialitate neajunsă în principiu pentru simțurile noastre cele pămîntești, însă putînd a deveni văzută și chiar pipăită cînd îi vine în ajutor fluidul unui puternic medium special, adică ceea ce se numește „medium à matérialisations".

Nu ne mai trebuie decît un pas pentru ca, de la o asemenea mînă sau de la un asemenea picior, să trecem la o figură omenească întreagă, cu cap, cu trunchi, cu brațe și cu glezne. Ea apare, se mișcă, vorbește, ne atinge și se lasă a fi atinsă, dar dispare apoi după o clipă sau după un răstimp oarecare, fără ca să ne fie cu putință de a o opri pe loc. Și se ivesc astfel nu numai o singură figură, ci chiar mai multe, ca în aparițiunea văzută, adeverită și reprodusă de cunoscutul pictor parisian James Tissot.

Din dată ce un spirit se arată, el poate fi fotografiat. De aceea Crookes n-a avut multă greutate de a fotografia Spiritul numit Katie King (vezi pagina 219).

Despre această fantomă s-a scris atîtea și de atîtea ori, încît noi ne vom restrînge aici la cîteva cuvinte. Medium era d-șoara Florența Cook. Putea cineva să închidă ermeticește casa, putea să stea la pîndă în toate ungherele odăilor, putea să fi fost față în stare cataleptică, și Katie King apărea, vorbea, glumea, dădea mîna sau brațul la cei de față, ba îi număra pînă și bătăile pulsului : 75 la minut; apoi dispărea în nimic, după cum apăruse din nimic. La față ea semăna ca o soră cu d-șoara Cook îmbrăcată în negru și Katie King îmbrăcată în alb.

Dar rolul fotografiei în Spiritism merge mult mai departe.

Fig. 12

Dintîi, ca teorie, să ascultăm pe Ernesto Volpi (Compte rendu du Congrès Spirite, 1890, p. 317, 324):

„În cartea sa despre efectele chimice ale luminii, profesorul Vogel povestește o anecdotă fotografică de cea mai înaltă însemnătate. Sînt acum cîțiva ani, la Berlin se scotea portretul foto-

grafic al unei doamne, care nu avea pe obraz nici un semn deosebit. Judecați dar mirarea fotografului, cînd pe negativ obrazul a apărut împestrițat cu o mulțime de pete, deși pe obrazul doamnei acele pete nu se vedeau deloc. A doua zi acea doamnă s-a îmbolnăvit de vărsat, și atunci toate acele pete au devenit văzute pentru ochii tuturor. Fotografia dar surprinsese mai dinainte rudimentele vărsatului, pe care ochiul nu le surprindea încă. Acest fapt dovedește într-un chip neîndoios că: 1. Placa sensibilă poate să fie impresionată prin obiecte pe care nu le vede ochiul; 2. Placa sensibilă, mulțumită acurateții sale de a reproduce obiectele, nu înregistrează niciodată decît ceea ce există în realitate... Se știe că retina, organul văzului, primește impresiunea vibrațiilor eterice, pe care i le aduce senzația colorilor; dar această senzație încetează dincolo de roșu la o extremitate a spectrului solar, și dincolo de violet la cealaltă extremitate. Ondulațiile eterice mai jos de trei trilioane pe secundă, și cele mai sus de 790 trilioane pe secundă, nu pot impresiona retina noastră. Experimentul cu doamna de la Berlin ne-a dovedit, prin urmare, că placa sensibilă poate primi impresii mai pe jos și mai pe sus de acele vibrații. Deci științificește fotografia spiritistă nu e peste putință..."

Adică: e științificește cu putință ca fotografia să reproducă chipul unui Spirit, nu numai cînd îl văd ochii noștri, dar și atunci cînd pentru ochii noștri el rămîne nevăzut.

Aci stă problema fotografiei spiritiste.

Această problemă era să fie cît pe aci compromisă pentru totdeauna, prin mult trîmbițatul scandal cu fotograful spiritist Buguet; un scandal, pe care nu-l putem trece cu vederea, căci tocmai cazul lui Buguet, studiat fără părtinire cu dosarul judiciar în mînă, demonstrează realitatea fotografiei spiritiste.

Un medium — noi am mai spus-o — trebuie să întrunească două condiţii: 1. o deosebită însuşire fizică, ceva ca ipnotizabilitatea în somnambulism; 2. voinţa Spiritelor de a se împărtăşi anume pentru mijlocul lui. De aci urmează că un medium poate să piarză acest dar iarăşi în două feluri: 1. sau prin pierderea însuşirii fizice neapărat; 2. sau prin pierderea simpatiei din partea Spiritelor. Un medium, care pierde mediumitatea prin oricare din aceste două împrejurări, simte o firească ispită de a ascunde falimentul, de a înlocui facultatea cea pierdută prin vreun meşteşug înşelător, printr-o ş a r l a t a n i e, mai ales dacă exerciţiul mediumităţii îi aducea foloase. Apoi şarlatania se descoperă ca totdeauna. Spiritiştii sînt mai interesaţi decît oricine de a o demasca cît mai curînd, căci numai ei sînt victime ale şarlatanului. Şarlatania se descoperă, da; însă nu trebuie să uităm că şarlatanul de astăzi poate să fi fost mai înainte un adevărat medium.

Astfel a fost cazul lui Buguet.

Avem înaintea ochilor întregul dosar al acestui fotograf, un volum de 256 pagini, intitulat: „Procès des Spirites édité par M-me P. G. Leymarie" (Paris, 1875).

Procesul s-a judecat înaintea poliţiei corecţionale de la Seina, sub preşedinţia unui d. Millet. Buguet era acuzat de ministerul public de a fi înşelat pe clienţii săi prin nişte portrete fotografice false, cu desăvîrşire nespiritiste. Lui Buguet i se promisese nu se ştie ce pe sub mînă — aceasta o vezi cusut cu aţă albă din totalitatea dosarului — i se promisese nu se ştie ce pe sub mînă, dacă va ajuta la osîndirea redactorului *Revistei Spirite* din Paris declarîndu-l de complice al său în şarlatanie. A compromite cu

orice preţ *Revista Spiritā*, aceasta era scopul cel foarte învederat al poliţiei, adică al autorităţii civile, din dosul căreia se ascundeau agenţii Papii, care tocmai atunci — precum a arătat-o chiar dinaintea tribunalului avocatul Lachaud — tunau şi fulgerau contra Spiritismului.

Dar iată o minune, mai minune chiar decît fotografia spiritistă.

Toţi aceia, cărora Buguet le făcuse portrete de Spirite înainte de a deveni şarlatan, adică pe cînd era încă medium în deplinătatea cuvîntului, au strigat pe faţă în gura mare că acele portrete reprezintă în adevăr pe neamurile lor cele răposate. Cu alte cuvinte, Buguet le spune : „eu v-am înşelat", iar dînşii îi răspund : „nu".

— „Nu, nu ne-ai înşelat, ci ai fost un adevărat medium", — i-au răspuns ducele de Leuchtenberg, principele de Wittgenstein, contele de Bullet, contele de Medina Pomar, contesa de Caithness, marchiza de Rosalès, colonelul Devoluet, arhitectul Ernest Bosc, colonelul Galateri, inginerul Boyar etc., etc.

Vom reproduce aci numai trei interogatorii, în care preşedintele Millet s-a izbit nu de nişte burtăverde, ci de bărbaţi cu mult mai învăţaţi decît dînsul.

Mai întîi interogatoriul chimistului englez Maxwell :

„Preşedintele: Prin Bertall, prin Leymarie sau prin altcineva, nu v-aţi ocupat oare cu fotografia spiritistă?

Maxwell: Fusei rugat de a veni la un experiment. Sînt chimist şi fotograf destul de cunoscut şi se credea că, dacă va fi

vreo înşelăciune la mijloc, eu neapărat o voi descoperi. Mă grăbii a mă duce la întîlnire, cu siguranţa că nu voi putea fi înşelat; dar mă întorsei de acolo zicîndu-mi că nu înţeleg deloc, în ce chip Buguet ajunge la rezultatul pe care îl dobîndeşte.

Preşedintele: Acuma însă cunoaşteţi modul său de a proceda?

Maxwell: *Am urmărit toate operaţiile lui; am văzut cum collodiona şi punea tablete în pervaz, luai eu însumi pervazul cu mînile mele şi îl dusei la camera obscu...*".

Aşa vorbea un chimist, foto...raf el însuşi. Iată răspunsul astronomul... Tremaschini:

„D. Buguet s-a pus în atit...dinea unui om care se închină. Apoi placa a fost scoasă, şi n... am văzut pe ea la mijloc între d. Nus şi între mine *o a treia ...gur...*".

Tremaschini încheie: *„Buguet e fără îndoială un medium"*.

În sfîrşit, iată interogatoriul colonelului de artilerie Carré, un ofiţer superior foarte învăţat, care nu s-a mulţumit a adeveri mediumitatea lui Buguet, dar a pus totodată în cofă ştiinţa preşedintelui Millet:

„Carré: Se poate ca Buguet să fi ajuns a înşela, dar *este sigur că el fusese medium un timp oarecare.*

Preşedintele: Dar se ştie că soarele poate să aibă o acţiune numai asupra corpurilor. Dacă d-ta vei deveni nevăzut, cum oare va putea cineva să te fotografieze?

Carré: *Fiindcă d-ta invoci ştiinţa, apoi dă-mi voie a-ţi observa următoarele. Cînd d-ta faci să treacă lumina prin prismă, cauţi spectrul solar; alăturea sînt nişte raze invizibile; unele din ele se constată numai prin căldura pe care o produc, altele sînt raze chimice. Ele există, măcar că d-ta nu le vezi şi nu poţi prin ochii*

d-tale să-ți dai seama de ele. Razele soarelui se descompun astfel că acoper spectrul, însă alăturea sînt raze calorifice, adică ceva nevăzut pentru d-ta, dar simțit prin termometru sau prin instrumente de o sensibilitate extremă...''

Înțelegînd puterea acestei argumentații, președintele Millet întrerupse pe colonel, zicîndu-i cu supărare :

,,Aici noi nu putem face discuții științifice. Așează-te, Domnule!''

În Buguet dară noi trebuie să deosebim cu stăruință trei faze succesive : întîi, un adevărat medium, foarte puternic pentru obținerea fotografiei spiritiste, dar sleindu-și forțele prin lăcomia de a cîștiga prea mult sau prea iute ; al doilea, mai tîrziu, un șarlatan care, pierzîndu-și mediumitatea, se încearcă a înlocui prin mijloace meșteșugite și isprăvește prin a fi demascat ; în fine al treilea, o unealtă polițienească pentru a compromite Spiritismul, contra căruia în același moment arhiepiscopul de Tulusa azvîrlea o furioasă epistolă păstorală, căci — de ! — Spiritele nu se împăcau cu Papa.

Cu chipul acesta, președintele Millet, acela căruia nu-i plăceau ,,discuțiile științifice'', a rămas unde a rămas, iar fotografia spiritistă a mers înainte.

Cel dintîi medium-fotograf a fost americanul Mumler de la New-York pe la 1869. Anchete succesive, făcute de către fotografii Slee, Guiney și Silva, departe de a descoperi din parte-i vreo umbră de înșelătorie, n-au putut ajunge la altceva decît a mărturisi realitatea faptului. Arestat și dat în judecată, Mumler a fost achitat. Trei experți au jurat

pentru dînsul. O mulţime de oameni foarte distinşi s-au grăbit a recunoaște că îi datorează niște adevărate portrete fotografice spiritiste, ale amicilor sau rudelor în lumea cealaltă.

În urmă, încercări mai mult sau mai puţin reușite au fost făcute în Anglia de John Beatie, Dr. Thomson, R. Williams, Traill Taylor, și mai ales de opticianul Thomas Slater.

Astăzi fotograful spiritist cel mai renumit este căpitanul Volpi de la Vercelli, în Italia.

Fotografia spiritistă se obţine nu numai seara într-o cameră luminată cu magneziu, dar şi pe întuneric, printr-o lumină pe care o răspîndesc înseşi Spiritele, ca în apariţiunea văzută de pictorul Tissot cu cele două fantome.

Cînd pînă şi aparatul fotografic reproduce formele răposaţilor, ce fac oare protivnicii Spiritismului? Unii n-au văzut şi n-au auzit: alţii se mulţumesc a tăgădui, și pace; o seamă au găsit însă un mijloc mai isteţ; aşa un oarecare dr. Eduard Jankowski (Psychische Studien XII, 15) susţine foarte serios că în fenomenul fotografiei spiritiste placa sensibilă nu reproduce o formă reală, ci numai o idee care se află în acel moment în creierul lui medium, adică medium gîndindu-se la o figură, aparatul fotografiază leit acea figură numai gîndită. Și apoi dr. Jankowski exclamă: „de ce oare un creier, în oarecare împrejurări să nu poată face ceea ce fac razele soarelui?" Ca să nu credeţi că eu glumesc, sau că nu traduc bine, ascultaţi însuși textul nemţesc: „Warum solle nicht in gewissen Fällen ein Gehirn dasselbe wirken, was die Sonnenstrahlen?" E păcat că dr. Jankowski nu este el însuşi un medium,

căci i-ar fi de ajuns să se gîndească numai la un catîr, şi pe dată ar şi căpăta portretul dobitocului, mai ales dacă s-ar pune dinaintea aparatului pentru a înlesni „fotografia ideii !".

Acest minunat dr. Jankowski şi-a găsit tovarăşi în Franţa printre aşa porecliţii „ocultişti". La congresul spiritist din Paris de la 1889, d. Donald Mac-Nab aduse o fotografie, reprezintînd o fantomă, de faţă, — fantomă, zicea el — pe care dînsul şi alţi şase au văzut-o, au pipăit-o şi au fotografiat-o, pe cînd medium zăcea alături în letargie. „Acea apariţiune materializată — adaugă d. Papus (Science occulte, p. 881) — nu era altceva decît o reproducere materială a unui desemn vechi de mai multe secole şi care atrăsese foarte mult atenţia lui medium înainte de adormire. Deci, unele din materializări ar putea să fie produse numai de ideea lui medium, obiectivată prin amestec cu oarecare forţe puţin cunoscute ale naturii..."

Dr. Jankowski pe de întregul, ba încă cu vîrf !

D. Papus nu bagă în seamă un singur lucru foarte simplu şi — în calitate de ocultist — nu-l bagă în seamă tocmai pentru că e foarte simplu. Desemnul care impresionase pe medium, fie vechi, fie nou, era portret al unei fete sau un studiu de pe natură. Apariţiunea dară, pe care d. Mac-Nab o pipăise, nu materializa nici ideea lui medium, nici pe acel desemn, ci era însuşi spiritul acelei fiinţe care servise drept model pentru pictor. Admirînd portretul, medium făcuse prin însăşi aceasta evocarea originalului, iată totul. Dacă ar fi privit cu aceeaşi răpire la o Madona d-ale lui Rafaele, poate că i-ar fi apărut în acelaşi mod Fornarina, adică iarăşi m o d e l u l.

Să presupunem că desemnul cel admirat de medium reprezinta o ciorchină de strugure. Ideea despre strugure este o idee întocmai ca și ideea despre o fată. După teoria ocultistă, ideea unui medium despre strugure „prin amestec cu oarecare forțe puțin cunoscute ale naturii" poate să se materializeze, devenind un strugure pipăit. În acest chip un medium, gîndindu-se înainte de adormire la biftec, ar putea să procure d-lui Mac-Nab și celor șase amici prilejul de a mînca o idee !.

Ei bine, orice ar face dr. Jankowski și d. Papus, niciodată fotografia spiritistă nu le va da un catîr sau un strugure printr-o idee, adică printr-o sugestiune mentală din partea lui medium. Placa sensibilă nu poate fi halucinată, nici ipnotizată, ci reproduce numai realitatea, și anume o r e a l i t a t e m a t e r i a l ă .

Văzut sau nevăzut, auzit sau neauzit, pipăit sau nepipăit, Spiritul este și el o materie, adică este ceva și este o materie totodată, matematicește $x-m$, ba încă o m a t e r i e m o l e c u l a r ă, de vreme ce el nu e decît o treaptă evolutivă din om și nu încetează de a fi în împărtășire cu omul.

În fotografia spiritistă fantoma apare uneori cu un obiect în mînă, bunăoară cu o floare, pe care ochiul nostru nu o vede, dar totuși o restrînge placa sensibilă, iar prin urmare acea floare sau orice va fi este și ea o materie, nicidecum o idee a lui medium sau a altuia dintre cei de față, a lui dr. Jankowski sau a d-lui Mac-Nab. După cum Spiritul poate să se facă pe sine însuși pipăit pentru noi, tot așa el face pipăită și acea floare care însă — întrucît nu este materia pămîntească — dispare și dînsa,

deodată cu Spiritul, ca şi draperiile sau hainele cu care îl surprinde placa sensibilă. A deveni o formă pămîntească simţită, fie oricît de puternic fluidul cel împrumutat de la medium, nu este însă uşor pentru Spirite, şi de aceea, atît în fotografia spiritistă, precum şi în apariţiile cele obiective ale fantomelor, acolo nu încape nici o sugestiune, se observă mai adesea că sînt părţi care lipsesc sau nu sînt isprăvite, de pildă un bust fără picioare sau un trunchi cu d-abia un început de braţe. Aceeaşi cauză produce mînile fără corp ca în experimentele de mai sus ale lui Crookes, una din manifestările cele mai obişnuite. Dar pe cît timp acea formă este accesibilă pentru organele sau pentru instrumentele noastre, fie chip, fie haină, fie floare, fie orice, ea poate să lase pe pămînt urme trainice, urme care rămîn după retragerea operaţiunii: în această privinţă fotografia spiritistă nu se deosebeşte de podometria sau chirometria cea obţinută de Zöllner.

Oricine a putut observa, că eu am intrat în studiul fenomenelor spiritiste ne-sugestionale cu o mulţumire oarecare, aş putea să zic: cu d-a sila. Lucrul va fi lesne de înţeles prin următoarea parabolă. Mi s-a întîmplat a învăţa unele limbi fără a fi învăţat mai întîi gramatica lor, bunăoară italieneşte. Mă apucasem de-a dreptul de autori, ajutîndu-mă cu fondul meu anterior de cunoştinţe generale şi cu dicţionarul. Încetul cu încetul, biruind multe piedeci, ajunsei a înţelege bine chiar pe poeţi, citind din doscă în doscă[1] pe Tasso, pe Ariosto, ba pînă şi

[1] Cuvîntul e necunoscut, socotim însă că însemnează: scoarţă.

pe Petrarca. Cînd citesc, fiecare formă gramaticală îmi e pe deplin înţeleasă în fiecare frază, adică îmi e pe deplin înţeleasă totalitatea frazei fără a mă opri cîtuşi de puţin asupra formei gramaticale. Frumuseţea sau adîncimea cugetării în acea frază îmi încălzeşte inima sau îmi avîntă mintea. Cînd ştiam deja italieneşte din literatură, îmi veni nu ştiu cum într-o zi ca să învăţ gramatica italiană. Am luat-o într-o mînă, am mormăit ofticoasele pagini despre substantiv şi articol, nimic pentru inimă, nimic pentru minte, căscare peste căscare. Ce să faci? Cînd reuşeşte cineva a pricepe pe Dante, nu-i mai vine a se întoarce la e l e m e n t e, căci pentru dînsul toate elementele sînt deja cuprinse în subînţelegere. Cei mai mulţi însă încep cîine-cîineşte, prin substantiv, apoi tîrîş-grăpiş, unul dintr-o sută, se urcă treptat pînă la Dante. Numai pentru hatîrul lor, nicidecum pentru propria mea plăcere, am cercetat şi eu în studiul de faţă tăviţa cea cu făină a lui Lombroso şi celelalte fenomene inferioare ale Spiritismulu,, deşi cele superioare, voi să zic cele sugestionalie scrisoare, muzică, desemn inspiraţie, sînt singurele care mă pot mişca pe mine.

S-a zis adesea că cei mai celebri mediumi : Home, Slade, Eglinton, Florenţa Cook etc., au fost oameni cu o inteligenţă foarte mărginită. Aşa este, şi aşa se poate zice, fără nici o cruţare, despre toţi mediumii prin care se dobîndesc fenomene. Crookes, Russel Wallace, Zöllner şi atîţia alţii. Dar tocmai această împrejurare dovedeşte şi ea inferioritatea unor asemenea fenomene. Numai nişte Spirite prea de jos se vîră printre plăci pentru a zgîria acolo o nemica; numai nişte Spirite prea de jos au păstrat încă din

trecutul lor destule ingrediente curat pămîntești, pentru a deveni pipăite; numai niște Spirite prea de jos, prin urmare, simpatizează cu alde Home și alde Florența Cook.

Dar oare tot așa sînt mediumii ceilalți, aceia prin care se manifestă fenomenele cele superioare și pe care nimeni nu-i numește **mediumi**, deși tocmai dînșii sînt **fruntași ai mediumității?** Un Victorien Sardou, care desemnează de minune automaticește, nu e în stare de a face să joace singur un armonic, ba nici măcar să vină un Spirit pentru a ciupi pe Lombroso, necum să aducă în spațiu o fantomă. Profesorul Alaux, doctor în litere, poet și filosof[1], avusese o fiică... a avut și el o fiică! Zburînd dintre oameni, ea nu înceta de a-l iubi — n-a încetat nici dînsa de a-și iubi pe tata! Ei bine, d. Alaux ne povestește astăzi, într-una din revistele pariziene cele mai răspîndite (Nouvelle Revue, 15 Mars, 1891, p. 359), că acea fiică, acea Julie...nu, Julia lui se chema „Blanche"... ne povestește că ea corespunde cu dînsul prin scrisoare automatică. Medium cu creionul în mînă, d. Alaux nu se va bizui să îndemne pe un Spirit a-și băga piciorul și a lăsa urma în parafină, pe cînd o face fără multă anevoință o nulitate intelectuală numită Slade, „médium à effets physiques", simpatic unor Spirite tot atît de nulități intelectuale ca și dînsul.

---

[1] Iată lista scrierilor d-lui Alaux: *Les tendresses humaines*, poésies, 1867; *La religion progressive*, études de philosophie sociale 1871; *Analyse métaphisique*, 1872; *Etudes estétiques*, 1873; *De la métaphisique considérée comme science*, 1879; *Un fils du siècle*, poème 1882; *Histoire de la philosophie*, 1882; *La langue et la littérature française du XV au XVII siècle*, 1884 etc.

În scurt, dacă este adevărat că fenomenele spiritiste cele inferioare vin de la Spirite inferioare prin mediumi inferiori, e nu mai puţin adevărat că de la Spirite superioare trebuie să ne aşteptăm la fenomene superioare printr-o mediumitate de asemenea superioară. Spune-mi cu cine ai a face, şi eu ţi-oi spune cine eşti.

După cum la o sută de oameni 50 sînt ipnotizabili de către un Donato, tot aşa se poate zice că dintr-o sută d-abia vreo 50 nu sînt mediumi, adică nu sînt ipnotizabili de către Spirite, toţi ceilalţi fiind mediumi cu ştirea lor sau fără ştire, însă între medium şi medium, ca şi între Spirit şi Spirit, deosebirea e mare, uneori aceeaşi ca între un idiot şi un geniu.

Felurile mediumităţii sînt nenumărate, şi rar se întîmplă ca un medium să se bucure de mai multe totodată. Socrat, apostolul Paul, Jeana d'Arc, Swedenborg, începuseră numai prin mediumitate auditivă : ei auzeau Spirite. Isus, această aureolă a omenirii, întrunea singur la culme toate mediumităţile, întrebuinţînd însă pe unele din cele inferioare numai întrucît se cerea pentru întărirea celor superioare, după cum se întrebuinţează contrabasul într-o orchestră. Pînă şi sub raportul fenomenelor celor inferioare, bunăoară al aşa-numitului „apport", este un abis între Isus şi cel mai puternic medium. D-şoara Nichol făcea să apară, nu se ştie de unde, grămezi de flori pentru petrecerea cîtorva boieri englezi; Isus făcea să se ivească cinci mii de pîini pentru a potoli foamea celor săraci, veniţi a asculta adevărul. În principiu e acelaşi fenomen; în aplicaţie, nici o asemănare. Zambilele d-şoarei Nichol sînt o

poezie, dar poezie omenească; grîul cel dospit al lui Isus este o proză, dar proză dumnezeiască.

Fotografia spiritistă şi fantomele cele pipăite sînt mai cu seamă menite a învedera ierarhia curat materială între Spirite. Numai Spiritele cele apropiate prin materia lor de materia cea pămîntească izbutesc mai lesne a fi atinse de simţurile noastre sau surprinse de instrumentele actuale cele mai perfecţionate. Dacă n-ar fi aşa, atunci în loc de atîtea fotografii spiritiste d-ale fiinţelor celor mai de rînd, noi am căpăta o fotografie spiritistă a unui Aristotel sau Cicerone. Dacă n-ar fi aşa, atunci ne-ar apărea nu fantoma cea anodină a unei Katie King, ci sublima figură a Şarlotei Corday sau a unei Georges Sand...

10 octombrie, 1891

VI

EXCELSIOR!

And from the sky, serere and far,
A voice fell like a falliung star;
Excelsior!

(Şi din cerul cel senin şi depărtat
căzu un glas asemenea unui meteor:
mai sus!)

Longfelow

Iată şi partea aceea prin care isprăvesc girul celor şase cercetări ale mele, menite a răspunde la nişte întrebări în adevăr de *a fi sau a nu fi*.

Ce e viaţa?

Ce e moartea?

Ce e omul?

M-am întrebat pe mine-însumi şi mi-am răspuns mie-însumi pentru mine-însumi; dar am răspuns de-a dreptul prin însăşi firea lucrurilor, prin experimentele cele mai lămurite, cele mai îndoioase, ale mele şi ale altora mai buni decît mine, fără Budha,

fără Zohar, fără Agrippa sau Paracelsus, fără încurcături de cifre și de semne cabalistice sau francmasonice, fără nici un fel de o c u l t i s m , de care Dumnezeu să mă ferească pe viitor, după cum m-a ferit pînă astăzi.

M-am întrebat pe mine-însumi și mi-am răspuns mie-însumi pentru mine însumi; dar am răspuns așa ca să poată auzi și alții, de nu toți, încai acei puțintei pe care îi trage inima să asculte din cînd în cînd la îndelete, cîte ceva mai pe sus de scîrboasele fleacuri ale traiului zilnic.

În capitolul trecut noi am arătat că toate fenomenele spiritiste se împărțesc în două ramuri:

1. Fenomene spiritiste s u g e s t i o n a l e.

2. Fenomene spiritiste n e - s u g e s t i o n a l e.

Cele sugestionale sînt numai obiective, nu și subiective. Orice caz de autosugestiune, fenomen, foarte rar în genere, se întemeiază pe voința personală conștientă a aceluia ce și-o face, iar prin urmare pornește din creierul lui, din sub-organism pe cînd fenomenologia spiritistă nu se începe decît acolo unde se ivește supra-organismul, adică inconștiența personală. Cînd eu, printr-o gîndire stăruitoare, îmi închipuiesc că sînt bolnav de holeră, făcîndu-mi astfel o autosugestiune, și apoi mă și îmbolnăvesc în faptă, aceasta este o lucrare ipnotică obișnuită, nimic spiritist. Fenomenele spiritiste sugestionale nu sînt dară niciodată subiective, ci numai și numai obiective, venind din afară printr-o sugestiune de la agenți destrupați.

Fenomenele spiritiste cele ne-sugestionale se subîmpărțesc în:

a. Fenomene ne-sugestionale subiective;

b. Fenomene ne-sugestionale obiective.

Cele mai subiective, deși nu se datorează înrîuririi din afară din partea unor ființe destrupate, totuși pot fi mai mult sau mai puțin foarte prețioase, prin lumina pe care ele o aruncă peste însăși firea cea acoperită a supra-organismului individual, adică peste eul cel vremelnic, înlănțuit în trup, de unde uneori, prin zguduirea lanțurilor, el își vădește momentan neatîrnarea sa de organele cele trupești.

Toate fenomenele spiritiste, toate pînă la unul, se orînduiesc dară de trei trepte, din care cea de jos cuprinde pe cele ne-sugestionale obiective, iar cea de mijloc pe cele sugestionale. Dacă Spiritismul ar fi putut să fie cercetat mai de demult din punctul de vedere al acestei clasificații curat științifice, care se razimă pe criteriul cel necunoscut altădată al sugestiunii, astăzi n-ar mai fi nici o neînțelegere asupra fenomenelor celor mai de căpetenie, căci în orice fenomen e lesne a deosebi, dacă el este sau dacă nu este sugestional, și e foarte lesne a se încredința apoi, dacă sugestiunea este ipnotică, adică intraomenească sau dacă este spiritistă, adică extraomenească. Ca dovadă despre aceasta, vom lua unul din cazurile cele mai grele de înțeles, despre care tocmai de aceea noi n-am vorbit deloc pînă acum: profeția.

Profeția e cu totul altceva decît a doua vedere, sau ceea ce se cheamă franțuzește „intersigne". Swedenborg, la depărtare de 400 kilometri a văzut din Gothemburg incendiul care izbucnise la

Stockholm. Despre acest fel de fenomene, învăţatul belgian d. Jules Destrée pregăteşte acum o interesantă monografie. A d o u a - v e d e r e , nu e deloc profeţie, ci o facultate personală, prin care supraorganismul omului vede cele ce se petrec foarte departe, cîteodată peste ţări şi mări, dar se petrec chiar atunci în acelaşi moment, nu în viitor, iar prin urmare cele ce sînt deja, nu cele ce nu sînt încă.

Se naşte întrebarea : oare în ce chip poate cineva să ştie nişte lucruri nepetrecute, nişte lucruri fără fiinţă, nişte lucruri care se vor întîmpla mîine sau poimîine, peste un an sau peste un şir de ani?

Lăsăm la o parte pe prorocii cei vechi, bărbăteşti şi femeieşti, din sînul feluritelor popoare ; lăsăm la o parte tot ce este legendar, tot ce poate fi bănuit, tăgăduit sau rău tălmăcit ; ne vom mărgini strîns asupra unui singur fapt, dar un fapt aşa zis cliniceşte urmărit şi adeverit de către o i l u s t r a ţ i e m e d i c a l ă c o n t e m p o r a n ă.

Dr. Liébeault, în opera sa de tot nouă „Thérapeutique suggestive" (Paris, 1891, p. 282), înregistrează un caz din propria-i practică medicală, pe care-l reproduce apoi dr. Dariex (Ann. d. sc. psychiques No. 2), însoţindu-l de cuvintele : „se ştie, pînă la ce punct d. Liébeault este un observator scrupulos şi metodic". Se mai ştie, vom adăuga noi, că acest dr. Liébeault e privit ca părinte al aşa-numitei şcoale medicale de la Nancy. Nu ne vorbeşte dară un dr. Iks sau un dr. Ygrec, un dr. Nimenea, ci ne vorbeşte un mare Cineva.

Iată cazul:

„La 7 ianuarie 1886, la 4 ore post-meridiane, a venit să mă consulte d. S. de Ch... pentru o stare nervoasă fără gravitate. D. de Ch... se tot gîndește la un proces și la următoarea întîmplare. În 1879, la 26 decembrie, preumblîndu-se în Paris pe o stradă, el văzu scris pe o poartă: D-na Lenormand necromantă. Împins de o curiozitate nesocotită, el intră în acea casă și este condus într-o sală destul de posomorîtă. Acolo el așteaptă pe d-na Lenormand, care, fiind înștiințată, pe dată a venit să-l vadă și l-a așezat lîngă o masă, apoi *dînsa a ieșit*, s-a întors, a stat în fața lui, i s-a uitat în palma mînii și i-a zis: *Vei pierde pe tatăl d-tale punct peste un an;* după aceea *vei servi puțin timp în armată* (el era atunci de 19 ani); *te vei însura tînăr, vei avea doi copii și vei muri la vîrsta de 26 ani.*

Această uimitoare profeție, pe care d. de Ch. a povestit-o prietenilor și la alți cîțiva din ai săi, dintîi el n-o lua la serios; dar cînd *tatăl său a murit la 27 decembrie 1880 după o scurtă boală și punct peste un an după scena cu necromanta,* această nenorocire a cam zguduit scepticismul tînărului. Apoi el *devine soldat numai șapte luni;* apoi peste puțin *se însoară și i se nasc doi copii;* apoi se apropie vîrsta de 26 ani... atunci, cuprins de groază, el crezu că mai are încă numai cîteva zile de trăit. În această stare dînsul veni la mine ca să mă întrebe, dacă nu cumva, zicea el — primele patru evenimente din profeție fiind îndeplinite, al cincilea cată să se întîmple într-un mod fatal.

Chiar în acea zi și în zilele următoare eu mă încercai de a pune pe d. de Ch... în stare de somnambulism, pentru ca să pot risipi negrele sale gîndiri despre apropierea morții, o moarte pe care el își închipuia că trebuie să-l răpească anume la 4 februarie, ziua aniversară a nașterii sale, deși d-na Lenormand nu-i spusese nimic lămurit în această privință. Mi-a fost peste putință de a-l adormi puțin, atît de tare era zbuciumat. Totuși, de vreme

ce era urgent de a-i nimici credința că peste puțin o să moară, credință primejdioasă, căci s-au văzut adesea prevederi de acest soi îndeplinindu-se prin puterea autosugestiunii, așadar eu am alergat la un alt mijloc și anume i-am propus să consultăm pe unul din somnambulii mei, un bătrîn de vreo șaptezeci de ani numit proroc, fiindcă, adormit de mine, el povestise fără greș epoca precisă cînd se va vindeca de niște reumatismuri articulare de patru ani precum și epoca vindecării fiicei sale, căreia el îi sugerase de a nu mai fi bolnavă la o oră fixată de mai înainte. D. de Ch... primi cu grăbire propunerea, și n-a lipsit de a veni exact la întîlnire. Pus în raport cu somnambulul, el începu din capul locului prin întrebarea: cînd voi muri eu? Somnambulul experimentat, bănuind turburarea tînărului, se gîndi mult și răspunse: vei muri... vei muri... peste patruzeci și unu de ani. Efectul acestor cuvinte a fost minunat. Pe dată d. de Ch. a redevenit vesel, cu inima deschisă și plină de speranță; iar cînd a trecut apoi 4 februarie, ziua cea temută, el s-a crezut scăpat..."

Cum s-a isprăvit însă?

Dr. Liébeault urmează:

„Eu nu mă mai gîndeam deloc la aceasta, cînd, pe la începutul lui octombrie, primii un bilet care mă înștiință că nenorocitul meu client a murit la 30 septembrie 1885, în vîrstă de 26 ani împliniți, înainte de a împlini 27, după cum i-o prezisese d-na Lenormand..."

Și care să fi fost boala bietului d. de Ch...?

„Medicul trimițîndu-l la băile Contrexeville, pentru ca să se caute acolo de calculi biliari, el a căzut la pat prin ruperea unei beșici de fiere, rupere care a adus o peritonită."

Nu știm și nu avem nevoie de a ști întrucît poate fi de serioasă chiromanția sau vrăjirea după palma mînii, cu care se ocupă mult secta Ocultiștilor, dar nu și Spiritiștii; în orice caz, pentru d-na Lenormand această chiromanție nu era decît un mijloc de a impune: ceva cum este ,bunăoară, uniforma pentru magistrați. Haina cea mult aurită a unui membru de Curte de casație, de ar fi și mai poleită totuși n-are a face cu dreptatea; însă e bună și ea în felul său, căci printr-însa judecătorul pare a fi mai măreț: un ifos, nimic mai mult. În loc de a se uita în palmă, d-na Lenormand ar fi putut să strîngă nasul clientului său, să-i pipăie vîrful limbii, era totuna. De altmintrelea această vestită vrăjitoare nici nu-și da ea însăși titlul de chiromantă, ci pe acela de „necromantă”, „nécromancienne”, adică evocatoare a morților. Era un medium spiritist și un medium foarte puternic.

Cum că, căutarea în palmă a fost din partea d-nei Lenormand o simplă farsă, dovadă este că în liniile palmei d-lui Ch..., chiar dacă s-ar fi putut descifra tot acolo și moartea tatălui său sau cine mai știe a cui: de ar fi o palmă cît Parisul de mare, zigzagurile ei încă n-ar ajunge pentru statistica mortalității universale.

Ce făcea d-na Lenormand?

Înainte de a se fi uitat în palmă, dînsa ieșise din odaie: „cette dame sortit, revint, se mit en face de lui puis regardant la face palmaire de l'une de ses mains, lui dit...”. Cu alte cuvinte, vrăjitoarea aflase cele cinci puncturi ale profeției în interval cînd nu era în odaie. Le aflase de la cine?

Mediumitatea cea spiritistă a d-nei Lenormand este învederată. Rămîne necunoscut, dacă dînsa era medium auzitor, medium văzător, medium scriitor sau altfel, dar medium era, primind asupra viitorului sugestiuni de la multe Spirite sau de la un singur Spirit oarecare.

După ce am constatat o sugestiune curat spiritistă sau necromantică în cazul d-nei Lenormand, să ne întrebăm acuma: profeția ei, primită de-a dreptul de la Spirite, nu va fi devenit cumva la rîndul său o sugestiune curat omenească sau ipnotică asupra d-lui Ch...? Această întrebare însemnează: un Spirit oarecare a putut să spună prin d-na Lenormand o glumă; clientul doamnei Lenormand, dîndu-i un deplin crezămînt, adică fiind sugestionat de către dînsa, gluma s-a transformat apoi într-o profeție împlinită.

Ei bine, o asemenea tălmăcire nu încape căci:

pe de o parte, o sugestiune asupra d-lui de Ch... n-ar fi putut aduce moartea bătrînului său tată, care nu era sugestionat;

pe de altă parte, chiar să fi fost sugestionat tînărul, totuşi acea sugestiune s-a dejucat în urmă prin contrasugestiunea din partea somnambulului, care izbuti să încredințeze pe d. de Ch.. că va mai trăi 41 de ani;

în fine, nenorocitul murind de peritonită, ar trebui să ni se dovedească mai întîi de toate, că printr-o sugestiune poate să se rupă la cineva o beşică de fiere.

Din cele de mai sus rezultă dară trei fapte:

1. Fenomenele spiritiste sugestionale se deosebesc ușor de cele ne-sugestionale și de cele ne-spiritiste în genere.

2. Profeția este un fenomen sugestional spiritist, nicidecum ipnotic.

3. Spiritele prevăd unele întîmplări din viitor, pe care omul cel întrupat nu e în stare să le prevază.

Dar oare ce poate să prevază un om întrupat?

Eu prevăz că mîine, poimîine, peste un an, peste zece veacuri, în fiecare zi, are să fie o dimineață și o seară; o prevăz, fiindcă aceasta este o p r o g r a m ă a mișcării planetare.

Eu prevăz că în anul viitor, la aniversarea nașterii împăratului cutare, se vor auzi tunuri, muzice, chiote, fel de fel de tărăboiuri; o prevăz, fiindcă aceasta este o p r o g r a m ă a comediei oficiale în toate împărățiile.

Eu prevăz că vinerea viitoare prietenii mei *A*, *B*, *C* și *D* vor veni la mine seara între orele 8 și 9; o prevăz, fiindcă aceasta este p r o g r a m a întîlnirilor noastre.

Mai poate fi pentru om întrupat un alt neam de prevedere:

Eu prevăd că, schimbîndu-se guvernul de astăzi, d. Cucoș-de-vînt va trece la guvernul de mîine, aceasta fiind o c o n s e c i n ț ă a caracterului acestui domn.

Eu prevăz că, la caz de război între Rusia și Germania, polonii vor simpatiza pururea cu dușmanii lui Muravieff, aceasta fiind o c o n s e c i n ț ă a istoriei polone.

Omul întrupat prevede dară numai ceea ce se află într-o p r o g r a m ă cunoscută mai înainte, adică iarăşi făcînd parte dintr-o programă.

Negreşit, din 80, din 90, din 100 de ori profeţia mea nu se va împlini una singură dată, p r o g r a m a fiind împiedicată prin vreo întîmplare oarecare; însă nu mai puţin este o profeţie, întrucît se împlineşte aproape totdeauna.

Cam tot pe atîta poate să prevază şi un Spirit, de vreme ce Spiritul nu e decît o treaptă evolutivă dintr-un om întrupat foarte ordinar. Deosebirea este numai că un Spirit, fie cel mai de jos, nu e oprit prin organele trupeşti de a vedea sau de a auzi acolo unde omul întrupat, fie el cel mai de sus, nu vede şi nu aude; dar o p r o g r a m ă în orice caz trebuie să fie.

În profeţia d-nei Lenormand, elementul cel mai însemnat este prevederea momentului morţii; tatăl va muri la 27 decembrie 1880; fiul trebuie să moară împlinind vîrsta de 26 ani. Celelalte elemente ale profeţiei: serviciul militar, mutarea şi doi copii, înfăţişează mai puţină însemnătate, căci ele privesc numai pe o singură persoană, ş-apoi sînt nişte lucruri întîmplătoare celor mai mulţi dintre noi, mai toţi datori a trece prin oştire, o mare parte însurîndu-se şi din cei însuraţi majoritatea avînd cîte doi copii, astfel că pentru a face nişte asemenea prevestiri nu era nevoie de necromanţie să observăm că d-na Lenormand n-a lămurit nici sexul copiilor nici anul însurătorii. În privinţa morţii însă este o profeţie, profeţie în toată întinderea cuvîntului, adică ceva luat dintr-o lămurită p r o g r a m ă, pe care d-na

Lenormand nu putea s-o afle decît printr-o împărtăşire spiritistă.

Revista lui Dr. Dariex (No. 4, p. 231 sqq.) publică o altă profeţie de aceeaşi specie, dobîndită în nişte împrejurări tot atît de ştinţifice, dar anume prin învîrtirea mesei, fără nici o căutare în palmă : moartea unui d. Varis la 8 octombrie 1890; nici cu o zi mai mult, nici cu o zi mai puţin, deşi medicii asigurau că dînsul nu va putea să ajungă nici pînă la septembrie.

Cînd se vor aduna într-un mod metodic toate cazurile de acest soi — sînt mii şi mii — se va dovedi atunci pe deplin, cum că omul cînd vine pe pămînt, adică un suflet cînd se întrupează, îi este hotărît mai de înainte numărul anilor cît va avea să trăiască, şi aceea hotărîre, care pentru dînsul devine inconştientă în intervalul vieţii pămînteşti, lesne o cunosc Spiritele cele destrupate, martorii la luarea sau la darea hotărîrii : o cunosc tot aşa de lesne după cum cunoaştem noi prin afiş ordinea unui spectacol de la teatru sau de la circ; iar cunoscînd-o acele Spirite comunică uneori printr-un medium. O asemenea programă este ea aleasă de bună voie de către însuşi sufletul care urmează a se întrupa? îi este ea impusă de către altcineva? poate ea să fie scurtată sau prelungită? cuprinde ea numai anul morţii sau încă mai multe *jaloane* biografice? pînă la ce punct restrînge ea lucrarea liberului arbitru personal? Toate aceste şi altele sînt nişte întrebări de a doua mînă, întrebări pe care noi nu le vom atinge de astă dată, mărginindu-ne a încheia că: orice profeţie despre moartea cuiva, fie prin d-na Lenormand, fie prin prorocul Daniil sau prin ora-

colul de la Delfi, este rezultatul numai și numai al unei sugestiuni spiritiste.

Pentru tînărul d. de Ch... era un chin nesuferit de a-și cunoaște de mai înainte anul morții, și un nesuferit chin ar fi pentru cei mai mulți oameni, chiar pentru cei bătrîni, întru cît îi leagă cu pămîntul deprinderea de a trăi, numeroase simpatii, și mai ales necredința în viața viitoare sau temerea de aceea ce-i așteaptă în acea viață. Numai un Spiritist inferior, acela de la care se inspiră d-na Lenormand, putea să pricinuiască fără milă un asemenea nesuferit chin, niciodată un Spirit superior. Se vede însă că în lumea celor destrupați, ca și în lumea pămîntească, flecăria caracterizează pe cei mulți mici, pe cînd cei puțini mari se țin totdeauna în rezervă, cîntărind urmările vorbei. Și fără profeția d-nei Lenormand d. Ch... ar fi murit tot la 30 septembrie 1885, întocmai după p r o g r a m ă, punct la ora prevăzută în afișul cel din lumea Spiritelor, dar ar fi murit fără a-l chinui frica de apropierea ceasului morții.

În orice caz, darul de profeție, fie ea nesocotită ca în exemplul d-nei Lenormand, fie cumpărată după cum erau îndeobște prevestirile oracululilor din vechime, dovedesc marea importanță a sugestiunii spiritiste.

Se aude adesea următorul evasi argument contra Spiritismului: nici un medium nu ne comunică vreodată ceva care și fără medium să nu poată fi cunoscut omului. Deci! ziua morții unei ființe este tocmai ceva, pe care omul nu poate s-o cunoască prin nici un fel de dibuire, chibzuială sau istețime, nu numai în stare normală, dar nici în cea somnam-

bulică. Am văzut mai sus — împrejurare foarte caracteristică — am văzut că somnambulul lui dr. Liébeault prevestea bietului d. de Ch... 41 de ani de viață.

Dar în principiu este chiar absurd de a cere de la Spirite să ne spună niște lucruri pe care nici o minte omenească într-un moment dat nu poate să le cunoască, fiindcă o asemenea comunicare ar rămînea neînțeleasă și ni s-ar părea a fi o galimatie, întocmai ca și cînd un Spirit ne-ar ține discursuri într-o limbă după planeta Jupiter.

Omenirea progresează cu siguranță, dar progresează încet, pas la pas, fără salturi, căci așa este legea evoluției universale. Un lucru care peste o sută de ani se va pricepe foarte ușor printr-o desfășurare treptată, ar fi privit astăzi de către toți *ca* un non-sens, după cum ca un non-sens ar fi fost privită în secolul trecut o descriere a unui drum de fier sau a unui telegraf.

De cîte ori vreun Spirit s-a pripit de a face unui om niște împărtășiri de această natură, știți oare ce s-a întîmplat?

Voi povesti un caz autentic.

Fotografia, de întîi sub forma de deghereotipie, a fost descoperită d-abia la 1839 de către francezii Daguere și Niepce. Un Spirit însă destăinuise foarte pe larg întregul procedeu fotografic, cu 80 de ani înainte, unui alt francez, **lui** Tiphane de la Roche din Normandia, care îl descrie într-o carte intitulat *Giphantie*, tipărită la Cherbourg în 1760. Observați : 1760. Nimeni atunci n-a vrut să bage în seamă acea cărticică, toți cei cu minte strigînd într-un glas

că autorul e nebun[1]. La ce dară a servit destăinuirea cea prea-timpurie?

Să zicem că, într-un depărtat viitor, se va descoperi mijlocul de a fabrica o harpă h e l i o-e t e r o-

---

[1] Iată textual povestirea lui Thiphaine de la Roche (Revue Spirite 1883, p. 322): „Tu sais, que les rayons de lumière réfléchis des differents corps font tableau et peignent les corps sur toutes les surfaces polies, sur le rétime de l'oeil par exemple, sur l'eau, sur les glaces. Les esprits élémentaires ont cherché à fixer ces images pasagères; ils ont composé une matières très subtile, très prompte à se dessécher et à se durcir, au moyen de laquelle un tableau et fait en un clin d'oil. Ils enduisent de cette matière une pièce de toile et la présentent aux object qu'ils veulent peindre. Le premier effet de la toile est celui du miroir; on y voit tous les corps voisins et eloignés dont la lumière peut apporter l'image. Mais ce qu'une glace ne saurait faire, la toile, au moyen de son enduit visqueux, retient les simulacres. Le miroir nous rend fidèlement les objets, mais n'en garde aucun. Nos toiles ne les rendent pas moins fidèlement, mais les gardent tous. Cette impression des images est l'affaire du premier instant, la toile les reçoit. On l'ôte sur le champ, on la place dans un endroit obscur. Une heure après, l'enduit est desséché et vous avez un tableau, d'autant plus précieux qu'aucun art ne peut en imiter le vérité, et que le temps ne peut en aucune manière l'endommager. Nous prenons dans leur source la plus pure, dans le corps de la lumière, les couleurs que les peintres tirent de différents matériaux que le temps ne manque jamais d'altérer. La précision du dessin, la variété de l'exppresion, les touches plus ou moins fortes, les variations des nuances, le règles de la perspective, nous abandonnons tout cela à la nature qui, avec cette marche sûre qui jamais ne se démentit, trace sur nos toiles des images qui en imposent aux yeux, et font douter à la raison si ce qu'on appelle realité ne sont pas d'autres espèces de fantômes qui en imposent aux yeux, à l'ouie au toucher, à tous les sens à la fois. L'esprit élementaire entra ensuite dans quelques détails physiques: premièrement, sur la nature du corps gluant qui intercepte et garde les rayons; secondement, sur les difficultés de la préparer et de l'employer; troisièment, sur le jeu de la lumière et de ce corp desséché; trois problèmes que je propose aux physiciens des de nos jours et que j'abandonne à leur sagacité"...

fonică — un nume mai sonor decît „telefonul" — o harpă pentru care aerul va fi înlocuit prin eter, iar în loc de coarde se vor întrebuința razele luminii, producînd prin vibrațiile lor o armonie cerească. Oricine s-ar bizui a dezvolta această teorie astăzi, va fi trimis cu tot dreptul în căutarea unui medic. Isus zicea : „dați Kezarului ce-i al Kezarului şi lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu". Viitorului să-i lăsăm sarcina viitorului.

Să nu cerem de la spirite ca ele să ne dezvăluiască nişte taine nepotrivite cu treapta evolutivă pe care se află astăzi omenirea; dar ca să ne ajute în munca noastră cinstită şi stăruitoare de a merge înainte, aceasta — da.

Restul studiului de față este consacrat anume istoriei unui astfel de ajutor, ajutor mulțumită căruia un giuvaer arhitectonic s-a construit exclusiv printr-un şir de sugestiuni spiritiste.

Sub titlul: „Un mormînt poemă" (Revista nouă 1891, p. 411—415), Ionescu-Gion descrie măiestreşte micul templu clădit în cimitirul Şerban-Vodă deasupra rămăşițelor pămînteşti ale fiicei sale. Acea descriere, iat-o :

„Totalitatea construcțiunii, unică în felul ei, simbolizează două sfere: deasupra, pe pămînt, sfera materială cu ocupațiunile şi preocupațiunile ei spre infinit; sau cu alte cuvinte, materia e expusă din capul locului vederii trecătorilor, pe cînd idealul e ascuns şi trebuie să-l cauți.

Sub stîlpii grilajului sînt suluri marmoree de vechi manuscrise, legate între dînsele cu grilajul în urzeala de fier, al căruia albul virginal se mărită cu verdele azuriu şi cu galbenul de aur, spre

a forma porumbeii ce se privesc pentru a se săruta, și coroanele sprijinite pe arma nebiruită a timpului nostru: condeiûl. Lanțuri legate în noduri gordiane atîrnă pe stîlpii de fier ai intrării; de pe vîrful acestor stîlpi se avîntă flăcări în sus, tot mai sus — *excelsior* ! . . .

Ne întrerupem aci, căci ne oprește acest excelsior, pe care nu-l băgarăm de seamă la prima citire a articolului lui Ionescu-Gion și care-l observăm tocmai acuma, după ce același cuvînt din propriul nostru îndemn, cu totul neatîrnat, noi l-am pus drept titlu al studiului de față și după ce i-am ales sau i-am nimerit un epigraf din marele poet american. Față cu „mormîntul-poemă" de la Șerban-Vodă e peste putință, se vede, a nu simți orișicine în băierile inimii, fiecare prin sine însuși, nu nebiruit avînt „în sus, tot mai sus — excelsior!".

Dar să urmăm înainte cu perspectiva pe care mi-o desfășură Ionescu-Gion:

„În fața intrării, dominînd totul și cu coloarea galbenă blajină, domolind vioiciunea celorlalte colori, se înalță un tron-bibliotecă deo formă particulară, susținut de două coloane încoronate cu frunze de ederă, simbolul încurcăturilor acestei lumi. Totul e dintr-o singură bucată de piatră, înaltă aproape de trei metri: un monolit de Albești. Pe frontispiciu inscripțiunea în litere de aur: *Mai șezi puțin* ! Ascultă, privitorule, apropie-te; totul e atît de vesel și de senin și razele soarelui se zbenguie printr-aceste colori atît de iubitor, încît îți simți inima că se înmoaie. Vino ! Jos sînt rafturile bibliotecii: pe cotorul volumelor colorate se citesc titlurile cărților și numele scriitorilor care sînt, în răzlețirea veacurilor, fala spiritului omenesc, proba vădită că avem în noi scînteia Dumnezeirii; Evanghelia, cărțile Orientului străvechi, Platon, Victor Hugo, Dante, Milton, Petrarca, Darwin, Mickiewicz, Goethe, Schiller, Shakespeare, Spinoza, Kant, —

condeiul iarăşi, şi întruna şi mereu condeiul! — călimara, volumele d-şoarei Iulia Hasdeu şi portretele ei. În interiorul tronului, un ceasornic de bronz, încastrat în granit, a stat la 1 şi jumătate, cînd viaţa de aci s-a oprit pentru corpul Iuliei Hasdeu.

Şezi pe tron, obositule de munca vieţii sau de frămîntările durerii; odihneşte-te şi pentru că puterea, ca şi lumina, vine de sus, ridică-ţi ochii... De ce îi pleci cu grăbire? Ce îţi încruntă privirea? Ce îţi zbîrceşte fruntea?... A! ştiu! un cap de mort de marmoră albă, încastrat în cerul tronului, cu o mare gură deschisă, adînc scobită înlăuntru, astfel că se poate băga pumnul. Şi apoi, de ce te sperii, copile al pămîntului şi al morţii? *La sève de la vie a jalli de la mort.* Reînalţă-ţi privirile spre capul de mort: şi citeşte geniala inscripţie, care ca un şirag de mărgele înconjuară capul de mort: *Lăsaţi rîndunica să-şi facă cuibul.* Stăi şi cugetă, privitorule: odihneşte-te în pacea mormîntului; fii liniştit, moartea ţi-e d-asupra capului. Aceasta-i viaţa vie, căci moartea îi e temeiul!...

Acest tron-bibliotecă, oricît de întreg la prima vedere, nu este încă isprăvit; am văzut la d. sculptor Storck modelul după care lucrarea se va termina şi se va aşeza pînă la 1 mai. D-asupra monumentului vor fi doi sfinxi din piatră de Cîmpulung, iar pe aceşti simboli ai enigmei se va înălţa un glob pămîntesc de marmoră albă de 70 centimetri în diametru, cu cele cinci continente colorate, fără alte indicaţii decît numai trei pietricele strălucitoare la puncturile unde sînt: Paris—Roma—Bucureşti.

Acest măreţ glob completează pe deplin ideea materialismului pămîntesc, pe care-l reprezintă întreaga parte exterioară.

Şi acum vino, prietene, să ne coborîm în mormînt, să lăsăm rîndunica să-şi facă cuibul în gura de mort; iar noi să călcăm cele zece trepte de marmoră ale scării pentru a pătrunde jos, de unde spiritul se înalţă dus de aripile credinţei.

Dar mai întîi, un cuvînt despre această scară. Făcută din fier văpsit negru, cu trepte acoperite cu marmoră albă, ea este un *pont-levis* din timpul Cavalerismului. Cele cinci trepte de sus

sînt fixe; cele cinci de jos se pot ridica pe balamale, agățîndu-se cu lanțuri de o arcadă, astfel că spațiul de dedesubtul scării rămîne liber, cînd va fi să se așeze o rămășiță mortuară într-unul din cele două cosciuge de fier, așezate acolo de pe acum.

Trecem înainte.

La intrare, pe frontispiciu, citim cuvintele înțelepciunii senine:

Trecători, priviți d-asupra
Cugetători, căutați înlăuntru
Moartea dă viață.

Coboară! Iată-ne jos. Pentru ce respirația nu ți se îngreoaie? Pentru ce nu simți că te învăluie și te apasă acel aer năbușitor al altor necropole? De ce privirile ți se plimbă liniștite și scînteietoare de viață împrejurul tău? Doamne! pentru că de la intrare ai simțit că nimic din cele ce te înconjoară nu-i lugubru ca viața moartă sau moartea fără de viață. Nu ești în mormînt, ești într-un templu făcut întreg din marmură de Carrara, într-unul dintr-acele *templa serena* ale înțelepciunii, așa cum le pricepeau spiritele mari ale vremurilor bătrîne.

În fund, o oglindă, care se așterne pe întreg peretele boltei, prelungește privirile ireal în infinit. Deasupra-i un compas, măsură, deci armonia în economia prestabilă a Imensului-Tot. De o parte și de alta, la colțurile de jos ale oglinzii, pe marmura altarului, două vitralii, din dosul cărora licăresc două candele în majestatea liniștită a templului și iluminează doi îngeri pe sticlă, — chipul frumos și privirea scînteietoare în arcanele științei a Fecioarei, în onoarea căreia templul se înalță.

Inscripția de pe această marmură — o masă de altar — glăsuiește astfel:

Cu voia lui Dumnezeu
s-a săvîrșit acest templu spiritist întocmai după
planul dat cu toate amănuntele de
Julia Hasdeu

executor fiind B. P. Hasdeu
după îndemnul căruia au lucrat
sculptura I. Georgescu
marmoră și mosaic Frații Axerio
Ferărie A. O. Czipser
Vitraliu Ziegler și Schimidt
Bronz Ph. Schweickert
MDCCCXC
Cu voia lui Dumnezeu

Interior și exterior, acest templu s-a construit fără nici un arhitect, fără nici un inginer, fără nici un antreprenor: totul s-a executat treptat în curs de un an, după desemnuri și modeluri în carton date de tatăl răposatei.

Jos, lîngă altar, la colțuri lipite de altar și de pereții de marmoră ai boltei, două postamente pentru busturi viitoare, deocamdată pentru două frumoase vase albastre de Sèvres cu flori artificiale; în fața altarului, în centrul templului, bustul Juliei Hasdeu, din soclu căruia pleacă într-o parte și alta două uscioare de fier și oțel, care separă altarul de spațiul celalt al boltei și care reprezintă doi sori cu razele de aur și de argint, pe fond azuriu. Din dosul soclului este gravat versul din poezia reposatei «Pétrarque *à* Laure».

Que l'homme aime le beau partout, en toutes chosse;
Qu'il l'aime, dans les fleurs de juin *à* peine écloses;
Dans les bois, dans les eaux et dans le grand ciele bleu;
Dans toute action pure et droite étevant l'âme,
Dans un coeur innocent, dans une noble femme:
A la fin, il trouvera Dieu!

În spațiul anterior al templului, la dreapta intrînd, mescioara de lucru a poetei, pe care stă un registru acoperit pînă acum de sute de iscălituri ale zilnicilor pelegrini, operele ei, și drept scaune,

tinul ici, și alte trei în alte părți, niște cuburi de *Domino*, ale căror puncte negre pe marmoră albă masivă își au simbolica lor semnificare, ca și fiecare punct în acest templu, căci aici, ca și sus, nu e un singur lucru ca să nu-ți vorbească ceva și despre ceva dintr-astă lume sau din lumea cea mare și eternă a spiritelor.

Între cele patru coloane de oțel dintr-o parte și patru din cealaltă, care sprijină bolta și-i dau o tărie care va înfrunta timpul, lanțuri aurite și nichelate, de unde atîrnă zecimi de coroane.

Sub scară, am spus deja că sînt două cosciuge. De lături, pe peretele din stînga, săpat în marmură și poleit, sub o stea octogonă cu fondul albastru, următorul Credo spiritist:

□ *Legea religioasă:*
Crede...
△ *Crede în Dumnezeu*
Crede în nemurirea sufletului
Crede în darul comunicării cu cei duși.

□ *Legea morală:*
Iubește și ajută...
△ *Iubește și ajută neamul*
Iubește și ajută pe cine te ajută și te iubește
Iubește și ajută fără a precugeta la folosul tău.

Pe peretele din dreapta, continuarea inscripției din stînga:

□ *Legea socială:*
Nu necinsti...
△ *Nu necinsti pe tine însuți, ca să te cinstească alții*
Nu necinsti pe alții, ca să te cinstești pe tine însuți
Nu necinsti munca, căci munca e viață

□ *Legea filosofică:*
Cînd — atunci...
△ *Cînd faptul ții, atunci adevărul știi,*
Cînd nu vrei să crezi, atunci nu poți să vezi
Cînd cauți dovadă, atunci găsești tăgadă.

Și acum, cugetătorule, după ce ai citit și vei cugeta la adîncimea acestor adevăruri, ridică-ți privirile pentru a-ți explica, de ce lumina este atît de veselă, de vie și de amabilă într-această criptă, în care poezia pare a încălzi inima și a însenina sufletul.

Plafonul de un albastru admirabil și ferestrele luminătorului de sus cu îngerii trandafirii, precum și oglinda din firida plafonului, îți vor explica lumina înveselitoare a mormîntului și acea simțire de quietudine prietenoasă ce ți-a cuprins inima. În luminător, de pereții laterali, portretele de familie ale Juliei Hasdeu, fiecare în cîte o stea de bronz:

pe dreapta fiind spre altar: *Julia Hasdeu* (1869—1888), *Bogdan tatăl* (1838—), *Julia mama* (1840 —), *Tadeu străbunul* (1769—1848), *Nicolae unchiul* (1840—1860);

pe stînga, făcînd față celor din dreapta: *Alexandru bunicul* (1781—1874), *Valeria străbuna* (1790—1860), *Eliza bunica* (1824—1848), *Boleslas moșul* (1812—1886).

În aceeași firidă, avînd stele-portrete de mai sus de două laturi, chiar în fața bustului Juliei Hasdeu, se află, ca și cînd ar fi în aer, un al doilea altar, un mic altar superior, cu trei busturi din teracotă de o execuție remarcabilă: Christ avînd la dreapta pe Shakespeare și la stînga pe Victor Hugo; din dosul acestor busturi este o oglindă și o altă oglindă în latura opusă a firidei, astfel că ambele oglinzi reflectîndu-se și reflectînd totodată pe îngerii de la fereastră, produc efectul feeric al unui infinit paradisiac.

Ne întoarcem un moment la altarul cel mare, sub care zac rămășițele pămîntești ale Juliei Hasdeu. D-asupra lui plafonul e compus din două table de marmoră albă reprezintînd o carte

deschisă, pe cele două pagini ale căreia, îndoite la margine peste unghiurile ocupate de candele, stă scris cu aur în opt patraturi albastre numele lui Dumnezeu: grecește, latinește, arabește, evreiește, chinezește, cu cuneiforme și devanagari.

Și pretutindeni, și sus, și jos, pe altar; atîrnate de lanțuri, la picioarele tronului-bibliotecă, aruncate pe pămînt, flori și iarăși flori. *Manibus date lilia plenis*, par a zice busturile din firidă: Christ, Shakespeare și Victor Hugo. Flori și iarăși flori, cer și fluturi cu aripele distinse, aninați pe buzele arcadelor, șase la altarul inferior și opt la cel superior.

Poezie și simbolism, — în totul o neturburată și placidă veselie, ceva care mulțumește pe cugetător, pe artist, pe trecător, și le covîrșește unica dorință ce-i stăpînește în cimitire, dorința păcii senine și deci zborul de nimeni jicnit spre sferele ideale.

Te așezi pe unul dintr-acele cuburi închinate Domnului: „Domino". Lasă-ți ochii să îmbrățișeze toate părțile templului: se vor plimba cu iubire prin toate colțurile lui, dar la urmă se vor pironi toate asupra chipurilor iluminate de candelele ascunse ale altarului. Ți se va părea că îngerii se înalță din ce în ce mai sus și că privirile lor scînteie de candoarea virginității. Păreri iubite, care te fac să crezi că acei îngeri sînt, cum zicea Dante!

... una cosa venuta
Dal cielo in terra a miracol mostrare.

În adevăr, acest mormînt fără pereche reprezintă în mod plastic o poemă în două cînturi: d-asupra, pămîntul cu globul său și cu vanitățile sale de azi pe mîine; în fund, cerul cu stele și îngerii într-un infinit de lumină.

Și așa e *Mormîntul-Poemă*, care fermecător va rămînea totdeauna, și cînd razele soarelui de vară îl vor face să scînteie într-o mare de aur și cînd lumina estompată a zilelor de iarnă va catifela vioiciunea colorilor".

Cu articolul lui Gion în mînă, d. I. Socolescu, unul din arhitecţii noştri laureaţi şi director al *Analelor arhitecturii*, s-a abătut, vreo şase luni mai tîrziu, pe la templul Juliei Hasdeu, şi mi-a adresat în această privinţă o lungă scrisoare, din care extragem următoarele:

„Temeiul oricărei concepţii de artă este *poezie, simbolism* şi *trăinicie eternă*, adică: poezie în gîndire, simbolism şi trăinicie eternă în întruparea acelei gîndiri. Şi unde oare aceste pietre unghiulare ar fi putut să-şi găsească mai cu prisosinţă locul lor, decît într-un templu al spiritului, al nemuririi?

În primul templu spiritist eram sigur că voi afla întrupate idealul păcii senine şi al zborului nejicnit al minţii, precum şi simbolul pămîntesc al eternităţii spiritului şi materiei. Cu această preocupare, păşii peste pragul locaşului de veşnică odihnă, unde zilnic răsună suspinele şi jalea celor ce vin să dea pămîntului ceea ce pămîntului e scris să fie dat: şi cu un curaj deosebit stîrnit de curiozitatea lucrului nou, mersei fără abatere spre locul căutat, ca şi cum aş fi fost un obişnuit. Cînd sosii în dreptul templului dorit, fără voie exclamai: acesta este! a c e s t a t r e b u i e să fie! Dacă fără veste m-aţi fi întrebat: de ce? n-aş fi putut răspunde decît: pentru că e numai *poezie, simbolism şi trăinicie eternă*.

De aci impresiile de tot felul începură a-mi curge în minte, cu atît mai îmbelşugate şi mai intense cu cît, fixat cu ochii corpului şi ai minţii pe acest templu, începui să analizez, năzuind a pătrunde misterele concepţiei.

A încerca să descriu impresia poetică ce acest templu produce asupra oricărui vizitator, ar fi să repet cu palide note armonica descriere a impresiilor lui Gion după vizita sa de la 30 februarie 1891, descriere plină de cel mai scrupulos şi mişcător adevăr.

Dar dacă poezia îşi revarsă cu atîta abundenţă razele sale în totalitatea acestui templu, dacă la privirea şi analiza lui mintea

pleacă din sferele pămîntești spre a se întîlni cu spiritul celui ce i-a dat acest dar divin, — simbolismul, misteriosul reprezentant al marilor gînduri, își ia întrupare în cele mai mici detalii ale m o r m î n t u l u i — p o e m ă.

Nimic în acest templu nu este necugetat, fără rol, fără legătură cu vreuna din legile cele de temelie ale lumii fizice și morale.

Totul apoi este întocmit cu o trăinicie așa de vădită că, privind cu de-amăruntul *corpul* acestui monument, gîndul pieirii lui prin forța distrugătoare a timpului pare un fapt ce nu se va întîmpla niciodată. Și nu pare astfel prin mărimea sa, ci prin pătrunderea și judecata dreaptă cu care *materia* e aleasă și țesută spre a-l forma.

Dacă acest monument n-ar fi posedat decît calitățile unei concepții poetice, întrupată în formă neperitoare, încă templul ar fi avut dreptul să facă admirația oricărui trecător sau examinator special. El posedă însă, mai pe d-asupra, simbolul unor legi mari de temei în natură.

Ochiul observator descoperă imediat, examinînd templul, că totul este întemeiat pe proprietățile numerelor 3 și 4 cu multiplii lor, adică: fie gîndire exprimată, fie elemente de construcție, muzică, crezul spiritist, versuri etc. toate sînt în număr de 3 și 4 sau multiplii lor.

Și de ce oare această preferință? Să fie efectul unei simple întîmplări? Nicidecum. Armonia, stabilitatea, eternitatea au avut și au în univers drept simbol numerele 3 și 4.

Astfel găsim:

În ordinea fizică, 3 culori de temei (galben, roșu și albastru), 4 anotimpuri într-un an, 4 vînturi dominante, 4 puncte cardinale etc.

În ordinea morală, Divinitatea — cea mai înaltă din cugetări — închipuită ca o t r e i m e nedespărțită și reprezentată printr-un t r i u n g h i; ideea de univers concepută sub forma unirii a 3 sau 4 elemente: apa, focul, pămîntul și aerul; Crist avînd 12 apostoli (3 × 4) din care numai 4 evangheliști etc.

E curios, cum în toate timpurile, aceste baze simbolice 3 şi 4 au fost socotite ca inevitabile în orice întrupare de mare gîndire. Egiptenii, pentru ca să ridce un monument reprezintînd nestremutarea eternă a divinităţii, inventară forma cea mai simplă şi mai genială: piramida a căreia bază este p ă t r a t ă, iar feţele t r i u n g h i u l a r e. Şi de ce au ales ei pătratul şi triunghiul, dacă nu pentru că acestea reprezintă, graficeşte, temeiul formaţiunii şi existenţei figurilor: ideea de suprafaţă se naşte prin t r i u n g h i, iar întinderea unei suprafeţe e o însumare de pătrate, unităţi de măsură. În o construcţie raţională, pentru ca organele să formeze o sistemă invariabilă, trebuie ca ţesătura lor să fie t r i u n g h i u l a r ă. Pentru ca un corp să şează în echilibru pe baza sa, s-a dovedit că trebuie ca verticala centrului său de gravitate să nu se apropie de margine cu mai mult de a t r e i a parte din largul bazei sale. Şi am putea merge departe cu enumerarea acestor exemple, spre a dovedi că legile mari ale lumii fizice şi morale îşi au în *mormîntul-poemă* o înfăţişare, o sinteză a lor...

O descriere — cu figuri — voi face în *Analele arhitecturii*, unde voi explica în amănunţit întreg corpul acestui monument, în care — încă o dată — poezia, simbolismul şi eterna trăinicie sînt întrupate sub forma primului templu spiritist".

În urma d-lui Socolescu, un alt distins arhitect, d. Frederic Hartman — ferească-vă cerul de a-l confunda cu i n c o n ş t i e n t u l H a r t m a n n! — s-a oferit el însuşi, cu amabilitatea şi dezinteresarea unui adevărat om de ştiinţă, de a compune un album de desenuri arhitectonice după interiorul şi exteriorul templului, căci cele două desenuri publicate în *Revista Nouă* lăsau mult de dorit şi erau făcute de un necunoscut în ale arhitecturii.

Ionescu-Gion descrisese „Mormîntul-Poemă" în februarie, cînd nu numai globul pămîntesc cu cele

cinci puncturi luminoase: Bucureşti, Roma, Paris, Londra şi San-Francisco, din care ultimele două s-au adaus în urmă, nu era aşezat pe „tronul-bibliotecă”, dar încă:

1. Pe lîngă cele patru scaune cubice de marmoră albă şi marmoră neagră, care sînt închinate lui Dumnezeu: *Domino*, lipseau trei scaune triunghiulare de fier masiv aurit şi cu marmoră neagră, fiecare pe cîte trei picioare, adică tripoduri, τρίποδες ale oraculilor din antichitate, scaune închinate *Spiritelor* şi purtînd în unghiurile lor, ca simbol de comunicare, cîte o scrisoare pecetluită, iar la mijloc în triunghi numele „Hasdeu” cu fiecare literă din trei semne astfel că cei neiniţiaţi nu pot descifra trigrama, neştiind de unde să înceapă şi privind ca enigmă lucrul cel mai simplu:

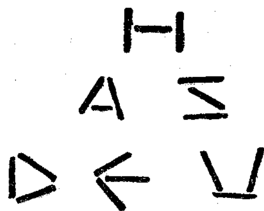

Fig. 13

Cele patru *Domino* şi cele trei *tripoduri* alcătuiesc la un loc numărul de şapte scaune.

2. De ambele laturi ale scării „pont-levis” lipseau două lungi oglinzi în toată înălţimea păreţilor, faţă în faţă cu oglinda cea lată din fund d-asupra altarului celui mare, aşa că şi aci, ca şi prin cele două oglinzi mici ale „luminatorului” se produce efectul

infinitului. Pe fiecare oglindă se vede zburînd cîte un înger cu aripi azurii diafane şi cu o scrisoare în mînă, zugrăvit de d. Bădulescu, talentatul elev al lui Mirea, ambii îngeri răsfrîngîndu-se şi mai plastici în oglinda cealaltă.

3. Pe muri[1] lipseau un scarabeu sacru şi mai multe buchete de flori depinse[2] pe marmoră de către pictorul Paraschivescu (Juan Alpar), mai ales trei buchete de maci şi zorele, pe faţada altarului celui mare spre apus, d-asupra uşcioarei prin care se pot vedea moaştele răposatei.

4. Pe aceeaşi faţadă a altarului spre răsărit lipseau notele muzicale sculptate cu negru pe linie de aur în formă de un fel de liră culcată pe coastă, cu inscripţia :

Requiem.
Melodia postumă de Julia Hasdeu
aranjată pentru quator
de G. Stephănescu.

5. În mescioara cea de stejar lipsea aristonul, care joacă[3] aceeaşi melodie şi despre care a se vedea mai jos.

6. La intrarea în templu, rezemîndu-se pe prima şi pe a doua arcadă dedesubtul altarului celui mic. căruia îi slujeşte drept temelie, stă înfiptă în tavan „cheia de boltă", „clef de voûte", un mare pătrat de marmoră albă, purtînd o cruce, smălţată ca o

[1] Pe ziduri.

[2] Zugrăvite, pictate.

[3] Cîntă.

catifea albastră, şi pe dînsa cu aur oul primordial şi numele lui Dumnezeu grecesc şi latinesc în monograma de mai jos.

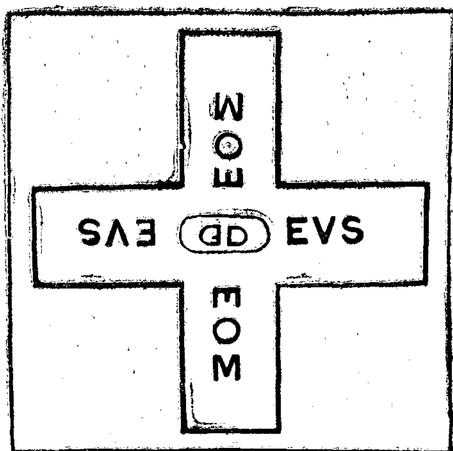

Fig. 14

7. Un bloc de piatră de Petroşiţa, făcut formă de canapea şi văpsit deasupra ca cînd ar fi acoperit cu nişte scoarţe româneşti,pus afară de cealaltă parte a alulului[1] care duce spre templu, drept în faţa intrării.

O lucrare nu este încă isprăvită nici astăzi. Pe bordura de marmoră care încinge d-asupra din trei părţi masa altarului celui mare, bordură albă de partea din fund şi neagră pe ambele laturi, urmează a fi aşezate 26 busturi de teracotă, înalt fiecare de 25—30 centimetri. Aceste busturi sînt : în fund cei

---

[1] În loc de alea, aleul. Să nu se uite că Hasdeu era basarabean.

12 apostoli; la stînga; Jeana d'Arc, S-ta Teresa, St. Ştefan Promartirul, Corneille, Beethoven, Swedenborg şi Alfred de Musset; la dreapta: Leibnitz, Descartes, Pascal, Michel Angelo, Cervantes, Molière şi André Chénier; adică în fund 12 (=3 × 4), iar pe laturi cîte 7 (=3+4).

9. Afară de Georgescu, Axerio, Ziegler, Czipiser şi Schweickert, înscrişi pe masa altarului celui mare; afară de pictorii Paraschivescu şi Bădulescu; au mai luat parte la diferite lucrări: sculptorul Storck (sfincşi, globul, dominourile, melodia), sculptorul Ernesto Franzoni (celei trei marmure cu numele lui Dumnezeu), fierarul Goldstein (portiţele şi tripodurile), pietrarul De Cecchi (tron-biblioteca), pietrarul Marinescu (canapeaua de piatră), bronzarul Bernescu (fluturii) şi alţi cîţiva, fiecare deosebit întocmai după desemnurile sau modelurile date de mine.

Şi totuşi eu personal nu mă pricep deloc în arhitectură, deloc în sculptură, deloc în fierărie, deloc în vreuna din feluritele ramuri tehnice la care trebuia neapărat să alerg. N u m ă p r i c e p d e l o c, o spun verde şi o pot mărturisi toţi aceia care mă cunosc pe mine de treizeci de ani încoace.

Nici un plan primitiv general n-a existat măcar într-o schiţă oricît de elementară; şi cînd eu comandam ceva astăzi, nu ştiam, ba nici nu bănuiam cîtuşi de puţin ceea ce va fi să comandez mai departe mîine sau peste cîteva zile, necum peste mai multe luni, căci fiecare comandă îmi fusese dictată îndeosebi de către o fiinţă nevăzută într-un mod incon-

ştient pentru mine, fie prin scrisoare foarte laconică, fie printr-o figură rudimentară, de pildă „cheia de boltă" de mai jos aşa :

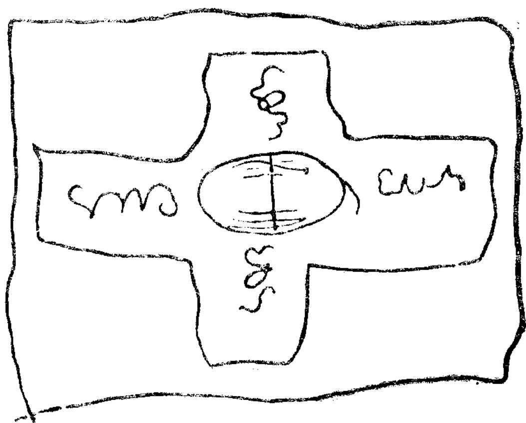

Fig. 15

Cum că un plan primitiv general exista, nu în capul meu, ci în mintea acelora care mă sugestionau pe mine, aceasta se învederează prin economia totală a construcţiei, dar mai ales prin unele puncturi cu desăvîrşire peste putinţă fără un asemenea plan, dintre care voi pomeni aci un singur punct, foarte-foarte semnificativ.

Din capul locului. la aşezarea păreţilor de marmoră, primisem sugestiunea de a face astfel ca deschizătura ferestrei să nu fie dreaptă, ci un fel de pîlnie, adică mai largă sus, unde este în nivelul bolţii. Această dispoziţiune mi se părea cu totul nepotrivită, dar m-am supus.

Iarăşi din capul locului, la aşezarea arcadelor de oţel, primisem sugestiunea de a pune o arcadă sub a treia parte a ferestrei dinspre intrare, iar nu la mijlocul ferestrei, după cum cerea simetria.

Am făcut-o şi aceasta, deşi lucru era foarte nepotrivit.

Din cele două nepotriveli, ce iese oare la urma urmelor?

Peste mai multe luni primesc sugestiunea de a uni arcada *s-r* în direcţiunea intrării cu marginea tavanului e-d:

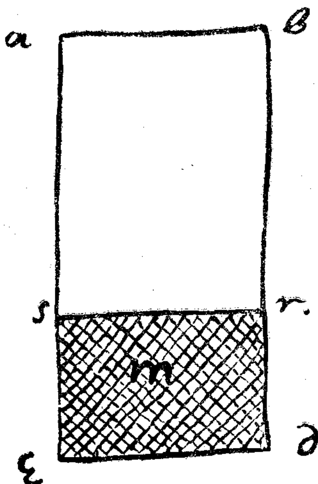

Fig. 16

apoi de a pune pe această placă trei busturi de teracotă: unul mai mare — Crist, şi două mai mici, Shakespeare şi Victor Hugo, privind cîte trei de sus

asupra bustului pus în faţă al fiicei mele ; în sfîrşit de a aşeza pe pereţii *a-b* şi *c-d* ai ferestrei oglinzi paralele.

Atuncia numai eu am putut înţelege potriveala a celor două nepotriveli ; aşezarea cea mai nepotrivită a arcadei *s-r* avusese în prevedere întocmirea micului altar superior *m* cu cele trei busturi, iar deschizătura cea nepotrivită a ferestrei *en entonnoir*, din dată ce s-au pus oglinzile cele paralele a făcut că oricine trece prin aleul cimitirului, cînd se apropie de templu, vede din afară din punctul *k* cele trei busturi resfrînte în punctul *n* al oglinzii *a-b* într-o perspectivă de infinit, pe cînd la intrare în templu cele trei busturi nu se zăresc în oglinda *a-b*, ci se văd numai dacă stă cineva şi se uită în sus sub punctul *b*, punctul unde se află bustul Juliei Hasdeu, pus, cu faţa spre altarul superior.

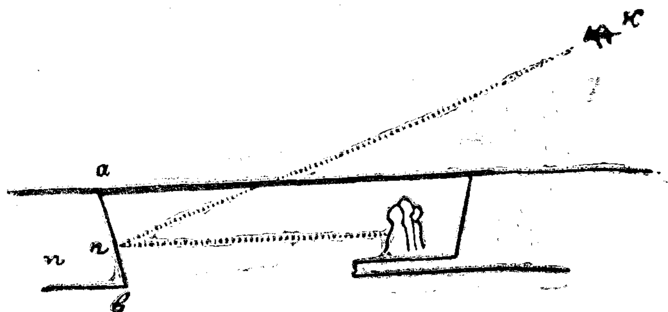

Fig. 17

Cele două nepotriveli foarte potrivite fuseseră prevăzute în planul general primitiv al templului, dar despre acel plan general primitiv pe mine unul nu mă tăia capul.

Spiritul care mă sugestiona asupra templului a fost totdeauna fiica-mea; numai o dată — în privința celor doi îngeri de pe oglinzi — răposatul meu frate Nicolae, pictor, mort la 1880 în vîrstă de 19 ani, un adevărat înger el însuși prin frumusețea chipului și prin frumusețea sufletului. Dar unele sugestiuni au fost făcute nu numai mie de-a dreptul, ci totodată dictate automaticește prin mediumitatea altora; și acestea anume fiind tocmai cele mai însemnate din punctul de vedere al convicțiunii, fiind adică dobîndite așa cum cere controlul științific, asupra lor cu tot dinadinsul mă voi opri acuma.

I. Istoria unei stele. Fie-mea îmi dictase de a așeza pe cei doi păreți fără oglinzi de la fereastră, păretele despre apus și păretele despre răsărit, 9 stele de bronz, fiecare stea combinată din cîte 3 stele hexagoane suprapuse, închipuind împreună 18 raze, după următoarea figură drept model: fiecare stea menită a cuprinde la punctul *s* cîte un portret și anume portretele cele menționate de Gion.

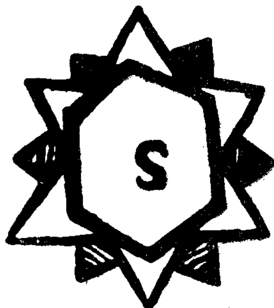

Fig. 18

Mergînd cu modelul la bronzarul Krause, lesne ne-am înţeles asupra lucrării; dar eu n-am poruncit 9 stele, ci numai 8, şi iată de ce:

1. Mi se părea mai simetric, de a pune cîte 4 stele de fiecare părete, iar nu 4 de o parte şi 5 de cealaltă;

2. Eu nu voiam să văd între portrete pe acela al bunicei mele, Valeria, fiindcă...fiindcă... eu nu iubesc pe evrei (şi cine oare îi iubeşte?), iar bunica mea Valeria a fost e v r e i c ă.

Aceasta se petrecea la 18 octombrie 1890. La 24 octombrie avui o şedinţă cu medium Cosmovici, care nu ştia cu desăvîrşire numic despre stele, nici despre portrete, nici despre originea bunicii mele. Cu totul pe neaşteptate primesc printr-însul următoarea comunicare: „Les étoiles ne sont pas complètes; il faut neuf, trois fois la trinité; c'est une J u i v e qu'il ne faut pas oublier. (Stelele nu sînt complete; cată să fie nouă, de trei ori trei; aceea pe care nu trebuie s-o uiţi este o evreică)". Cuvîntul *Juive* scris cu cursive. Ce e asta? întrebă cu mirare Cosmovici, cînd l-am deşteptat din catalepsie şi am descifrat împreună comunicarea.

Mă repezii imediat la bronzarul Krause şi am poruncit o stea suplimentară pentru bunica mea Valeria; dar în mine însumi nu eram împăcat, cugetînd necontenit: care să fie pricina acestei stăruinţe pentru „evreica"? Fiica mea n-o cunoscuse, şi în timpul traiului pămîntesc nici nu ştia măcar că străbunica ei fusese „juive", căci eu n-o spuneam nimănui; cunoscuse însă bine pe bunica mea cealaltă, bunică după mumă, o moldoveancă născută Morţun, călugăriţă la mînăstirea Pasărea. De ce dară îmi impunea cu orice preţ pe necunoscuta „evreică"

şi nu pe cunoscuta „călugăriţă", şi nu numai călugăriţă, ci chiar „schimnică"? Aceste cugetări mă zbuciumau mereu. Totuşi nu voiam să cer de la fiică-mea nici o lămurire eu însumi, aşteptînd ca ea să-mi răspunză la nedumerirea cea mentală printr-un alt medium, astfel ca să pot fi pe deplin sigur că *inconştientul* meu personal, gogoriţa lui Hartmann, nu va fi amestecat întru nimic în răspunsul pe care-l voi căpăta.

Dorita lămurire n-a întîrziat de a-mi veni prin Cosmovici în şedinţa din 31 octombrie anume: „Steaua a 9-a este o sfîntă prin faptele cele nobile pe care le-a împlinit în trecerea sa pe pămînt (La neuvième est une sainte par les actions nobles qu'elle a remplies dans son passage là-bas)".

Numai atunci mi-am adus aminte multe multe. Mi-am adus aminte cît de tare mă iubea în copilăria mea acea *evreică*. Mi-am adus aminte binefacerile pe care dînsa trăind totdeauna la ţară, le împrăştia cu mînă largă şi fără a se făli, printre săteni şi printre vecini. Mi-am adus aminte că de cîte ori ţăranii se răsculau împotriva stăpînilor şi de cîte ori hoţii bîntuiau moşiile de pe împrejur, curtea boierească a evreicei rămînea totdeuna singură şi liniştită, deşi n-o păzea o stravă de arnăuţi. Mi-am adus aminte că, rămasă văduvă, bogată şi frumoasă după moartea bunicului meu Tadeu, niciodată nu s-a atins de dînsa o umbră de calomnie. Mi-am adus aminte, în sfîrşit, că acest bunic al meu, ale cărui opere manuscripte în limba polonă se află depuse în parte la Academia Română, înalţă într-un volum întreg, în versuri pline de entuziasm, caracterul, inteligenţa şi

virtuţile acelei *evreice*[1]. Toate astea eu le uitasem, adică uitasem că printre evrei s-au născut uneori figuri sublime, născute anume printre evrei pentru a lumina cu atît mai strălucit cu cît lumina venea mai din întuneric.

---

[1] Iată un fragment dintr-o frumoasă şi lungă poezie intitulată „Do moiey zony" din 1816:

Pan Losôw naszych zrobit te przemiane,
Badz Imie Iego zawsze uwielbiane'
On to mnie z pieluch do pracy przykoval,
On mnie nauka poil z oswieceniem,
On moie serce nad stal zahartowal
By nieimieknato pod twardym zdarzeniem
On bylmym stôzem przewodca zawdy
Bym w rôznych swiata stanach szukal prawdy.

Z Nim ogladalem ludy w cwierci swiata;
Tam sie poznalem z woyna z przymierzem;
Tam gdzienarody smierc kulami zmiata
Tam mi On bywal tareza i puklerzem
A gdym padl, albo byl lupem polowu,
Un mnie podnosit lubuwolnil znowu,

Po cierniu przygod wiodac mlode nogi,
Gdzie niegdzie wskazal kwiat sliczny nadziei,
Uczac by potym wedrowac bez trwogi
W niepewnéy wieku mèskiego kolei;
Jego prezewodstwen i skienien reki
Znalazlem twoie i twéy duszy wdzieki.

Naymilszy kwiat ten w zycia mego drodze
Zerwalem, Dzieki, niesmiertelny Boze!
Bo choc mnie pozniey uderzales srodze,
Kwiatek ten kwiatnal swiezy iako obrocie
I w zmiennym losu moiego obrocie
Ani w milosci ani zawiedl w enocie.

Owszem mnie w smutku cieszyl dobroczynnie,
W uciskach rzezwil, i w kazdym ostatku
Przkrzygo losu, igraiac niewinnie.

În această i s t o r i e a u n e i s t e l e a fost o dublă sugestiune spiritistă: asupra mea şi asupra lui Cosmovici, cea a doua controlînd pe cea dintîi şi controlînd-o într-un chip mai pe sus de orice îndoială, de orice cîrtire, de orice *hartmantism*.

Bylem z nim szcesny w nayczulszym przypadku,
Wyznac godzisie co wdziecznosc iest szczera;
Tys ten cudowny kwiat, moia Walera!...

A tez maluchne roskoszne chliopieta?
Ktorrym na twarzach blyszczy oyca cecha!
Zawsze niewinnosc z niemi igra swieta.
W ich ustach wiernosc mamy sie usmiecha;
Brykaycie lube, ukochane dziatki
Wyscie swiadectwem cnoty wszéy matki!

Nie saz to cuda Boskiéy Pana woli?
Dziwnieysza iednak ze mnie, pôzne plemie,
Prowadzac droga pracy, nedz, niedoli,
Przywiodl nakoniec do pradziadôw ziemie.

Această metamorfoză a făcut-o stăpînul ursitelor omeneşti, fie numele Lui pururea adorat! — El este, care din faşă m-a ferecat la muncă; El m-a adăpat şi m-a luminat prin ştiinţă; El mi-a clădit inima mai tare decît oţelul, ca nu cumva să se înmoaie sub izbirea cea vîrtoasă; El m-a privegheat şi m-a povăţuit totdeauna, pentru ca în diferite stări lumeşti să caut numai adevărul. — Cu Dînsul am văzut neamurile dintr-o pătrime a lumii, făcui cunoştinţă cu războiul şi cu pacea şi unde moartea mătură popoare prin gloanţe, acolo El îmi era scut şi pavăză, iar cînd cădeam rănit sau prins în robie, El mă ridica sau mă scotea din lanţuri. — Ducîndu-mi tinerele picioare printre mărăcinele întîmplărilor, El îmi arăta din cînd în cînd cîte o mîndră floare a speranţei, mulţumită căreia colindai mai departe, fără tulburare, pe poteca cea nesigură a vîrstei bărbăteşti; sub conducerea Lui şi prin semnul mînii Sale, am nemerit ale tale şi ale sufletului tău frumuseţi. — Această floare cea mai dragă pe calea vieţii mele, am cules-o şi mulţumescu-ţi, o Dumnezeu al nemuririi! căci deşi în urmă m-ai lovit cu asprime, dar acea floare nu mai înceta de a înflori ca trandafirul şi niciodată în rotirea cea schimbătoare a sorţii mele, ea nu m-a amăgit nici în dragoste nici

Control pentru ştiinţă, un control întocmai ca reactivii în chimie, da; pentru inima mea însă, inima controlată de sine însăşi, bunica Valeria a fost o stea pierdută pe pămînt şi apoi regăsită deodată printr-o neaşteptată destăinuire de sus: *Excelsior*!

II. Istoria unor railuri. Una din primele comande pentru templu a fost aşezarea a opt coloane de fier legate prin cele patru arcade de oţel, pe care se razimă bolta. Comanda a fost executată de fierarul Czipser, care a făcut arcadele prin încovoierea unor şine de la drumul de fier. După ce lucrul era gata, fiica mea îmi sugeră de a examina şinele. Ce văzui? Cele trei şine din interiorul templului poartă toate pe ambele laturi, ca semn de fabrică, data 1869, iar arcada exterioară, acea de la intrarea în templu, are numai ea şi numai pe latura spre uşă data: 1870. Fiica mea se născuse la finele anului *1869* în ajunul anului *1870*. Fierarul, fără amestecul meu şi într-un mod cu desăvîrşire incon-

---

în virtute. — Din contră, îmi era mîngîierea cea binefăcătoare în întristare, mă îmbăta în goană, şi prin jocul ei inocent, oricît de crud îmi era traiul, mă simţeam fericit la culme cu dînsa; recunoştinţa cea sinceră mă sileşte a o spune pe faţă: *acea floare miraculoasă eşti tu, Valeria mea!* — Dar aceşti mititei mîndri băieţani! pe feţele cărora luceşte tiparul tatălui lor; totdeauna sfînta nevinovăţie se joacă cu dînşii, pe buzele lor zîmbeşte credinţa maternă.. săltaţi, dragi şi mult-iubiţi copilaşi! sînteţi o mărturie a virtuţii mumei voastre. — Nu-s oare acestea minuni d-ale voinţei Dumnezeieşti? dar minunea cea mai mare este că voinţa Dumnezeiască pe mine, odrasla întîrziată, ducîndu-mă pe calea muncii, a nevoilor, a suferinţei, m-a adus, în sfîrşit în ţara strămoşilor...)

(MSS. intitulatul: *Tadeusza Hyzdeu, Pizma rözne w Bassaraby, tom cswarty*, în biblioteca Academiei Române, p. 4. O notiţă biografică despre Tadeu Hasdeu, vezi în *Julia Hasdeu, Chevalerie*, p. 233—254 şi în *Revista-nouă*, 1889, p. 241—247).

ştient pentru dînsul, fusese spiriticeşte sugestionat de a alege anume acele şine şi de a le aşeza anume în acea ordine. Dacă aş fi zis eu s-o facă, fierarul mi-ar fi cerut, poate, un preţ îndoit sau întreit, sub cuvînt că nu se găsesc asemenea şine, care în adevăr datează de pe la începutul căilor ferate în România.

Aci iarăşi, ca şi în cazul cu bunica Valeria, a fost o sugestiune dublă, controlîndu-se una pe alta: una asupra lui Czipser pentru a pune acele şine, cealaltă asupra mea pentru a verifica pe oţel minunatul *act de naştere.*

Prin cele patru şine, trei cu 1869 aşezate în partea cea paridisiacă a templului, şi numai una cu 1870 lîngă uşă, Iulia Hasdeu ne spune fără cuvinte: în 1869 mai eram în cer, către 1870 mă pogorîi pe pămînt, la 1888... *Excelsior* !

III. Istoria unor fluturi. Piedestalul cu bustul fiicei mele fusese aşezat din capul locului în centrul templului, la punctul *b-c*, tocmai sub a doua arcadă, adică între coloanele de fier *a-d*, avînd drept în faţă întreaga lumină de la fereastra *1.*

Cu chipul acesta, oricine putea circula împrejurul bustului în spaţiul cuprins între coloanele *p-q* pînă la altarul *m.*

Tocmai în ajunul anului nou 1891, eu primii personal o sugestiune de la fiica mea, ca să leg puncturile *a-b* şi *c-d* prin cîte o portiţă de fier cu stele de azur, şi să poruncesc 12 fluturi de bronz coloraţi. Fără zăbavă porţile au fost comandate fierarului Goldstein, iar fluturii bronzarului Bernescu.

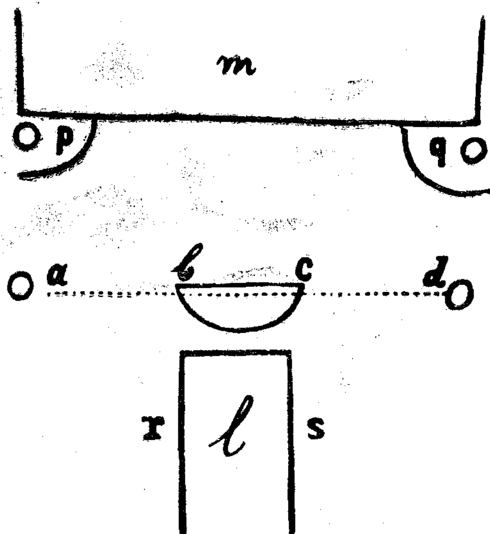

Fig. 19

La 3 ianuarie, iarăşi personal, mi-au fost arătate locurile pentru aşezarea fluturilor, anume 6 pe arcada dintre coloanele *p-q*, unde din cauza portiţelor nimenea nu mai putea străbate pînă la dînşii, şi ceilalţi 6 pe marginea superioară a pereţilor *r-s* de la fereastră, cîte 3 de fiecare latură, unde, prin înălţime, ei sînt de asemenea apăraţi de atingere.

A doua zi, la 4 ianuarie, îmi veni iarăşi personal comunicarea suplimentară de a grava între fluturii cei de la fereastră, pe marginea cea superioară a pereţilor *r-s*, înscripţiunea : ψνκαὶ ἐκ τῶν καμπῶν, care are un înţeles îndoit, „fluturii ies din omizi" şi „sufletele ies din viermi".

În acest interval de timp Cosmovici lipsea din Bucureşti, fiind dus la Moldova, Abia la 6 ianuarie dimineaţa, el se întoarse, şi seara a şi venit la mine. Nu ştia şi nu putea să ştie nimic, absolut nimic, nici despre portiţe, nici despre fluturi, cu atîta şi mai puţin despre inscripţia grecească, pe care eu încă n-o comandasem. Ei bine, iată comunicarea automaticeşte primită prin Cosmovici în acea seară : „Je te remercie de la comande que tu viens de faire. Oui, les ψνκαὶ sont nécessaires, et c'est adorable de les voir voltiger comme dans l'espace infini; secondo, il fallait pour les vrais croyants de séparer par un grillaje l'autel (Îţi mulţumesc pentru ce ai comandat acum. Da, psichele erau necesare şi e adorabil de a-i privi fîlfiind ca într-un spaţiu infinit. Al doilea, pentru adevăraţii credincioşi, era de trebuinţă a îngrădi altarul)".

Închipuiască-şi oricine uimirea lui Cosmovici, mai ales faţă cu vorba grecească cea băgată în textul francez !

Această intercalare, iarăşi un control experimental ca şi în cazurile de mai sus, menită anume a mă încredinţa pe mine, totdeauna pornit a mă îndoi, cum că înscripţiunea ψνχαὶ ἐκ τῶν καμπῶν îmi fusese spiriticeşte sugerată, iar nu datorită propriului meu inconştient.

Din omidă — fluture, din vierme — suflet, totdeauna Excelsior !

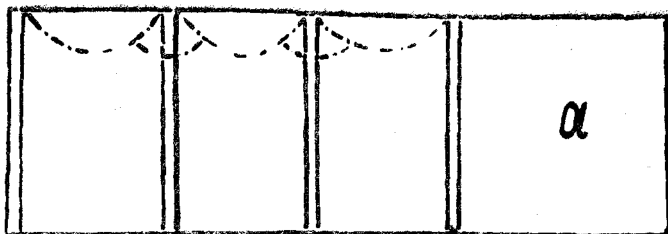

Fig. 20

IV. Istoria tablelor legii. De la începutul construcţiunii, îndată după aşezarea păreţilor de marmură, fie-mea îmi comunicase personal de a lega cele patru coloane de fier fiecare parte prin lanţuri de bronz, aurite şi argintate, pentru acăţarea coroanelor, adică.

În acest mod bucata *a* de fiecare parte, cea mai frumoasă marmoră de Carrara, bucata pusă tocmai la intrarea în templu, rămînea goală, fără nici o ornamentaţie.

Ori de cîte ori întrebai pe fiică-mea în astă privinţă, mi se răspundea laconic: „plus tard (mai tîrziu)".

Au trecut astfel mai multe luni pînă la 9 decembrie 1890, cînd într-o şedinţă la care au fost faţă Cosmovici, dr. S. Steiner, Bonifaciu Florescu, G. Stephănescu şi C. Ghionis, ni s-a prevestit că la 18 decembrie se vor dicta „les articles de notre croyance (articolii credinţii noastre)" şi că acei articoli vor trebui sculptaţi înlăuntrul templului: „sculptés dans l'intérieur du temple", dar fără a se spune deocamdată în ce loc anume.

Sculptarea inscripţiunii pe cei doi păreţi rămaşi fără ornamentaţie a fost indicată numai în acea şedinţă de la 18 decembrie, la care au luat parte dd. Speranţia, R. Novianu, I. Bianu, G. Ionescu-Gion, C. Ghionis, Z. Arbore, G. Ştephănescu şi Cosmovici ca medium.

Legile au fost dictate franţuzeşte:

Croire en DIEU[1].
Croire à l'immortalité de l'âme.
Croire au don sacré des communications supérieures.
Aimer et aider sa famille.
Aimer et aider ceux qui t'aiment et t'aident.
Aimer et aider sans égoisme ceux qui sont près de ton coeur.

Respecter sa propre personne.
Respecter tous, même les inférieures.
Work is life: respecter la travail,

Fait qui est, c'est la vérité.
Douter c'est l'infériorité.
Chercher la preuvre, c'est trouver la négation.

Redactarea românească a legilor de mai sus, precum şi forma în care ele să fie sculptate, cu împărţirea pe două lespezi, cu soarele în frunte, cu pătraturi şi triunghiuri, cu titlurile mari şi mici, toate acestea mi-au fost dictate apoi personal, fără martori, în curs de mai multe zile, astfel că fiind sustrase

---

[1] În toate comunicările cuvîntul „Dieu" e scris totdeauna cu litere mult mai mari decît ale celorlalte cuvinte. Într-o comunicare de la fratele meu Nicolae, pînă şi cuvîntul „adieu" este scris: „*adieu*".

controlului din partea altora, eu le trec aci cu vederea. În orice caz, sarcina mea proprie n-a fost decît a traduce, pe cînd originalul s-a dobîndit printr-un alt medium, scriind automaticeşte în stare de catalepsie de înainte a şeapte persoane afară de mine.

Voi mai adăuga că în acel original sînt trei feluri de caractere grafice; pe lîngă slova fiicei mele, cu altă slovă e scrisă maxima englezească „Work is life (munca e viaţa)", şi iarăşi cu altă slovă sînt scrise cele trei precepte filosofice de la sfîrşit: „Fait qui est etc."

În acea şedinţă de la 18 decembrie, nu numai s-a umplut golul celor doi păreţi meniţi din capul locului pentru sculptarea inscripţiei celei fundamentale, a unei inscripţii rostind toate datoriile impuse omului şi cu putinţă pentru om, dar în acelaşi timp ni s-a spus atunci pentru ce anume nu s-a ales o altă zi: „Şi nous avons choisi la date de XVIII décembre, c'est parce qu'aujord'hui le plus pur des êtres de là-bas a reçu la lumière, il est Jésus. (Dacă noi am ales data de 18 decembrie, cauza e că astăzi a primit lumina fiinţa cea mai curată de pe pămînt: acesta este Iisus)".

Se zice că riturile şi sectele creştine nu se înţeleg asupra zilei naşterii Mîntuitorului.

Obişnuit ea se serbează la 25 decembrie.

Data de 18 a fost ceva cu desăvîrşire neprevăzut pentru noi toţi care cunoaştem numai calendarul ortodox.

Sfîntul Epifaniu pune naşterea lui Crist la 6 ianuarie, sfîntul Clement Alexandrinul la 19 aprilie, alţi părinţi ai bisericii în alte zile (Martigny, Antiquités chrétiennes, p. 271), dar nici unul — întru cît ştiu eu — nici unul la 18 decembrie.

Fie însă 18 decembrie, fie 25, fie oricare ziua cea bine cuvîntată a „ființei celei mai curate de pe pămînt", acea zi anume a fost aleasă pentru a da cele patru legi, prin care se leagă într-un singur mănunchi :

r e l i g i u n e a,

m o r a l a,

s o c i a l i s m u l,

f i l o s o f i a.

Excelsior !

V. R e q u i e m. O lipsă mai puțin simțită decît cele două lespezi de marmoră lăsate goale pînă la 18 decembrie 1890, dar totuși o lipsă, se băga de seamă pe fațada altarului celui mare, care este totdeauna un sarcofag.

Această fațadă se află între cele două piedestaluri pregătite pentru busturile viitoare ale părinților Juliei Hasdeu.

O jumătate a fațadei, spre apus, este ocupată de uscioara prin care, deschizîndu-se, se poate vedea cosciugul și deasupra căreia sînt cele trei buchete zugrăvite de Paraschivescu ; cealaltă jumătate, spre răsărit, nu avea nimic.

În aprilie 1891, o comunicare personală mă înștiințează că această parte a fațadei este păstrată pentru o melodie, dar că dictarea ei mie sau lui Speranția ar fi foarte anevoioasă, de vreme ce mînile noastre, a mea mai cu seamă, sînt grele de condus automaticește chiar pentru scrisoare obișnuită, ne-

cum pentru nişte semne muzicale, cu care noi amîndoi, instrumente imperfecte, sîntem cu desăvîrşire nedeprinşi.

Am scris atunci la Paris lui Cosmovici, care cunoaşte muzica şi are o mînă foarte mlădioasă, rugîndu-l de a lua o foaie de hîrtie liniată pentru note şi de a evoca dînsul din parte-mi pe fiica mea pentru obţinerea melodiei promise.

În interval, o nouă comunicare personală m-a asigurat că dorinţa mea se va îndeplini în curînd, dar că acea melodie va trebui aranjată apoi pentru piano şi pentru vioară nu de altcineva decît de d.G. Stephănescu — cunoscutul profesor de canto la Conservatorul de muzică din Bucureşti.

Cosmovici nu ştia numic despre această sarcină impusă d-lui Stephănescu, şi nici despre locul unde va fi gravată muzica în templu, adică despre întinderea curat materială care urmează a fi dată melodiei.

Eu însumi mă îndoiam foarte mult că o melodie, fie ea oricît de scurtă, va putea să încapă pe un spaţiu atît de restrîns.

La 10 iunie primesc din Paris o comunicare prin Cosmovici în care fiica mea îmi făgăduieşte melodia, dar mă previne că „acordurile vor trebui făcute de Stephănescu (à lui je m'adresse pour les accords) întărind astfel — iarăşi control experimental — întărind ceea ce-mi comunicase personal de mai înainte şi ceea ce nu ştia Cosmovici. Apoi peste cîteva zile a

şi sosit din Paris acea melodie, scrisă de către Cosmovici automaticeşte. Iat-o chiar în facsimile după original:

Fig. 21

Azard sau sugestiune, nu ştiu, dar ştiu că în acelaşi moment intrau în odaia mea d. G. Stephănescu, pe care nu-l văzusem de demult, şi curierul poştal, care îmi aducea plicul cu muzica, menit a fi încredinţat d-lui G. Stephănescu.

Pentru templu, melodia s-a aranjat în cvartet; două vioare, alto şi violoncel; aranjarea pentru piano, pe care cunoscătorii o pot alătura cu originalul de mai sus, adică cu lucrarea cea de tot spiritistă, iat-o:

Fig. 22

Una singură dată mi-a făcut plăcerea de a veni la mine în trecerea sa prin Bucureşti d. Dr. Burada, distinsul pianist şi compozitor : aceasta a fost anume în ziua în care mi s-a adus de la d. Storck modelul pe hîrtie de forma cum va fi sculptată muzica în templu, seara la 21 iulie. Afară de d. Dr. Burada, erau de faţă d-nii G. Stephănescu, Arbore şi Sperantia ca medium. În acea şedinţă fie-mea ne-a împărtăşit în privinţa melodiei sale, următoarele două lucruri :

1. Pentru a produce deplinul efect, ea trebuie repetată de mai multe ori în şir.

2. Pentru ca acest efect să poată fi obţinut de către oricine chiar fără muzicanţi, notele să se pună pe un fel de ariston, care să se aşeze în templu.

Aceasta s-a dictat în acea şedinţă din 21 iulie[1].

A doua zi, eu primii o comunicare personală, că melodia trebuie repetată anume de 9 ori, după cum este şi compusă pe 9 tacte sau măsuri.

Comandînd aristonul la d. Leopold Stern (Str. Regală), mi s-a descris apoi şi chiar s-a desemnat, cu cele mai mici amănunte, parte prin mine însumi, parte prin Speranţia, chipul foarte ingenios de a introduce „la boite à musique" în mescioara de la templu, d-asupra unui sertar unde sînt întinse 9 coarde de ghitară, care produc de la sine un fel de acompaniament.

Şi eu, şi Speranţia, lipsiţi de orice cunoştinţe muzicale ne minunam amîndoi primind automaticeşte aceste împărtăşiri, şi ne minunam şi mai mult cînd vedeam mai tîrziu rezultatul lor adevărat minunat.

---

[1] Iată însuşi textul francez: „Je dois te remercier beaucoup pour l'arrangement de la musique, et en même temps remercier Mr. Stephanesco pour son application et son zèle; il a très bien reussi. C'est sur que vous autres, et surtout Mr. Stephanesco, vous vous êtes beaucoup demandé pourquoi la musique a l'air de n'être pas finie. Eh bien, en voilà la cause; ce morceau est combiné en vue d'être répété, répété et répété plusieurs fois. J'ai eu l'idée de faire commander quelque chose à quoi personne n'a pensé j'ai eu l'idée de faire commander une de ces machines tournantes composées d'uncylindre denté où seront copiées toutes ces notes; ces machines sont connues sous le nom de musique de table, comme cele que ma mère a dans une chaise. Il sera pas dificile de communiquer la morceau à une de ces machines que les gens de notre croyance vont acheter. Je vais après t'indiquer la place où cette machine doit être placée dans le temple etc." Să se observe că despre scaunul cel cu muzica, pe care eu îl cumpărasem în Elveţia la Schaffouse şi care este la nevasta mea, nu ştia nimenea dintre cei prezenţi la şedinţă.

La 17 septembrie, ziua aniversară a morţii fiicei mele, sublimul Requiem, trimis de dînsa din lumea cealaltă, a fost executat chiar în templu de o orchestră condusă de violoncelistul C. Dimitrescu, şi apoi de o altă orchestră sub conducerea d-lui Anton Kneisel. Era o armonie cerească în toată puterea cuvîntului! „Ascultînd această muzică, mi se părea parcă zboară îngerii", mi-a spus a doua zi colegul meu Dr. Vitzu, care — în însuşirea sa de fiziologist şi vivisector — poate numai atunci va fi fost silit vrînd-nevrînd să se gîndească la îngeri: *Excelsior*!

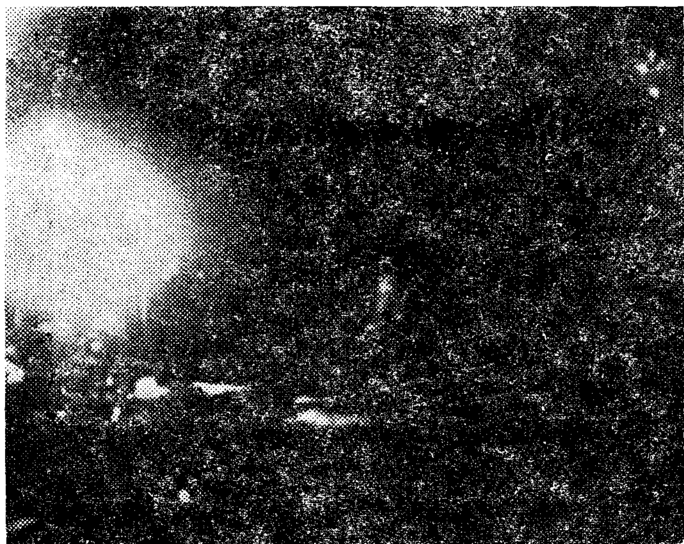

Fig. 23

VI. A l b u m u l. Ionescu-Gion a scris cu multă inimă, sau mai bine zicînd a făcut să se înţeleagă pe deplin duioasa întipărire pe care a lasă „mormîntul-poemă" a Juliei Hasdeu asupra tuturor trecătorilor. Templul se închide numai noaptea şi cînd timpul e urît, de altminterelea e deschis totdeauna, şi nu e zi de la Dumnezeu în care să nu se coboare în acest luminos sub-pămînt zecimi de fiinţe din toate straturile societăţii. Numai unii din ei iscălesc în albumul depus pe mescioară, şi totuşi în curs de un an l-au acoperit peste 4000 de iscălituri, din care o sumă sînt însoţite de improvizaţii în proză şi în versuri, româneşte, franţuzeşte, nemţeşte, italieneşte, pînă şi greceşte sau sîrbeşte. Ceea ce m-a mişcat pe mine mai cu deosebire, a fost impresia produsă asupra p o e ţ i l o r şi asupra c l e r u l u i.

E frumoasă, bunăoară, următoarea poezie scrisă de un vechi militar, care mînuieşte deopotrivă bine sabia şi condeiul:

Părinţi! este a voastră prin legături de sînge,
Ş-aveţi dreptate veşnic cu lacrimi a o plînge,
Dar ca virtuţi, talente, ca fala-ăstui popor,
E dreptul nostru-a plînge, e dreptul tuturor.
Voi aţi zidit făptura înaltă prin cultură,
Noi am întins d-asupră-i un cer fără de nori,
Deci între voi în ţară s-a pus o legătură,
Ce face c-aste lacrimi să fie în veci surori.

29 septembrie 1891

Colonel C. Boteanu

Dar în aceste versuri atît de însuflețite răsună numai patriotismul, nu și aspirația spre ideal, ca în următoarea bucată :

Ai murit tu, Iulio?

Te-ai dus: cunosc durerea ce-n inimă ne lasă
Plecarea nevoită a celor ce-am iubit;
Te-ai dus dar toate în lume, chiar glia ce te-apasă,
Șoptesc durerii mute: Nu piere ce-a trăit.

G. O. Gârbea

Fig. 24

D. Ghibănescu, cunoscut sub pseudonimul de „Gheorghe din Bîrlad”, a scris într-o singură şi aceeaşi zi două poezii, în care oricine lesne va recunoaşte două mişcări psihice diferite; cea dintîi, o mişcare pesimistă, atît de adînc altoită din nefericire în tineretul nostru românesc şi cu care d-sa venise d-acasă: în cealaltă, scrisă mai jos, către o rămăşiţă de pesimism se adaugă o mişcare aproape optimistă, o mişcare către o viaţă suprapămîntească, o mişcare datorită deja templului. Iată-le pe amîndouă:

De-ai fi fost o creatură — carne, oase fără spirit,
Ai fi moştenit pămîntul, zeci de ani pe el trăind:
Însă vai! dac-ai fost geniu, cum căzuşi sub gheara morţii!
Ca şi o floare abia născîndă sub al toamnei rece vînt!

Muritor ce vii adesea în lăcaşul de odihnă,
Te opreşte! ai curajul de scoboară-n ăst mormînt
Să priveşti, tu ce-ai credinţă în a cerului dreptate,
Cum el face cîteodată nedreptate pe pămînt!

Cerşetori bătrîni de-un secol gîrboviţi pe-a lor toiege
Mai trăiesc spre suferinţă, frigul foamea îndurînd,
Pe cînd cei ce au menirea să înalţe-o naţiune,
Cum apar pe scena lumii, sînt bătuţi de-al morţii vînt.

23 august 1891

Gh. din Bîrlad

Fig. 25

Pînă aci pesimismul cel *schopenhaueric* de acasă; dar iată, deodată, după o şedere de cîteva clipe sub azurul cel luminos al templului, însuşi templul se pare acum poetului tot încă prea întunecos şi, privind la fluturi, la stele, la îngeri, la perspectiva infinitului, Gheorghe din Bîrlad nu se mai „scoboară", ci se avîntă fără sfială sus-sus către „fraţia" din cer:

Cei ce vin să mai regrete
În ăst scump rece mormînt,

Nu ştiu că n-ai fost menită
Să trăieşti p-acest pămînt.
Căci abia venişi, şi-ndată
Din cer îngeri, fraţii tăi,
Au văzut că le eşti soră
Şi venind te-au dus cu ei!

25 august 1891

Gh. din Bîrlad

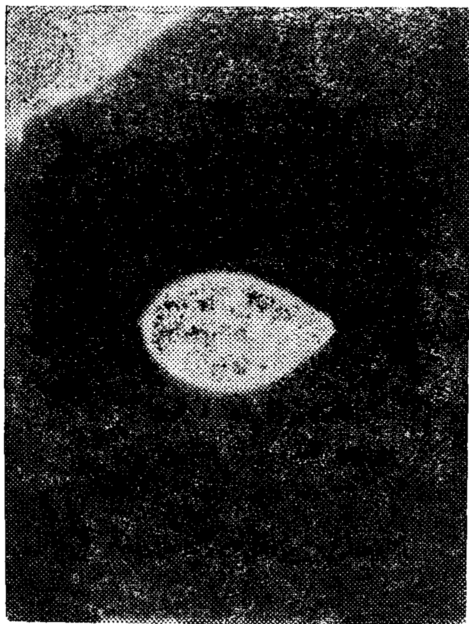

Fig. 26

Aceeași luptă între *aluatul vechi* și *aluatul nou*, între ,,trist'' și ,,voios'' ne apare în următoarea bucată de un poet necunoscut nouă:

Iuliei Hasdeu,

Păreri de rău și lacrimi aicea sînt deșerte!
În fața morții t r i s t e cuvîntu-i de prisos!
Pe Julia mai bine rugați ca să vă ierte,
Voi toți ce-aduceți jale în somnul ei voios!

6 octombrie 1891

Dim. Bodescu

Dar și mai drag pentru mine a fost cuvîntul unor sacerdoți, ,,dispensatores mysteriorum Dei'', ,,οἰκοόμοι μνσντηιρων νεοῦ'', căci Spiritismul izvorăște din însăși măduva învățăturii lui Crist, și biserica răsăriteană, cu deosebire biserica noastră românească cea pururea cetățeană și democratică, o poate înțelege aceasta mai lesne decît autocratismul cel feudal și cosmopolit al bisericii Apusului.

Iată ce au scris doi arhierei:

,,Mare mulțumire și multă mîngîiere sufletească mi-a inspirat credința nemuririi, exprimată prin acest monument. Biserica nu poate fi decît recunoscătoare d-lui Hasdeu.

† **Innocent M. Ploeşteanu** *Vicar Mitr.*''

2 noiembrie 1891

Fig. 27

Fig. 28

„Sfinte sînt cuvintele apostolului Pavel, care a zis : „Seamănă-se în stricăciune, scula-se-va în nestricăciune : seamănese corp material, sculase-va în corp spiritual.

Arhiereu Dositheiu Perieţeanu

Fig. 29

Aşa zic eu ! sfinte sînt cuvintele apostolului Pavel.

Fxcelsior !

Fig. 30

Fig. 31

Fig. 32

Fig. 33

Fig. 34

Fig. 35

Fig. 36

Fig. 37

Fig. 38

Texte spiritiste din perioada ulterioară elaborării cărţii Sic Cogito.

Fig. 39

Fig. 40

Fig. 41

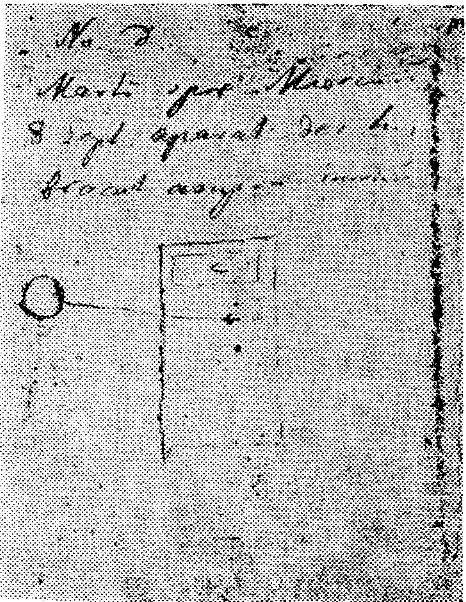

Fig. 42

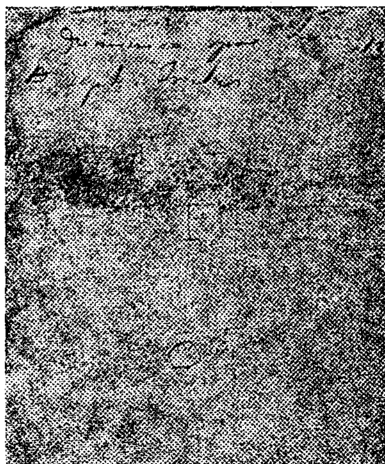

Fig. 43

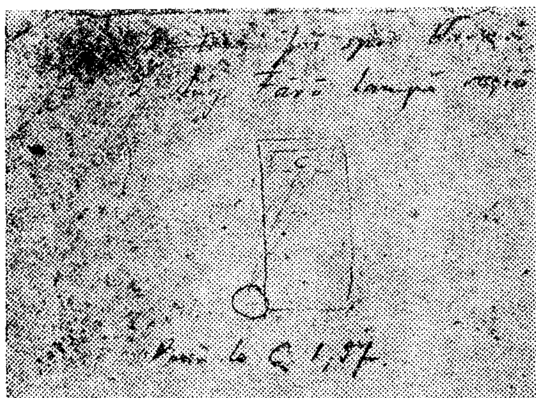

Fig. 44

Fig. 45

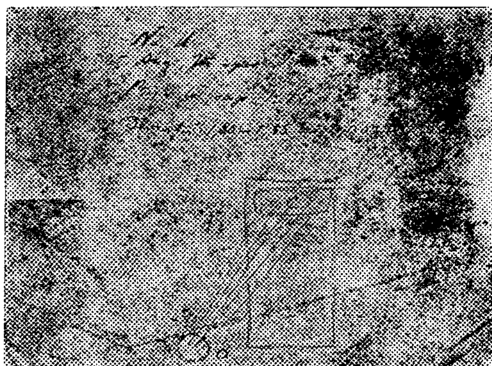

Fig. 46

Fig. 47

Vedute, planuri şi secţiuni ale Templului „JULIA HASDEU“

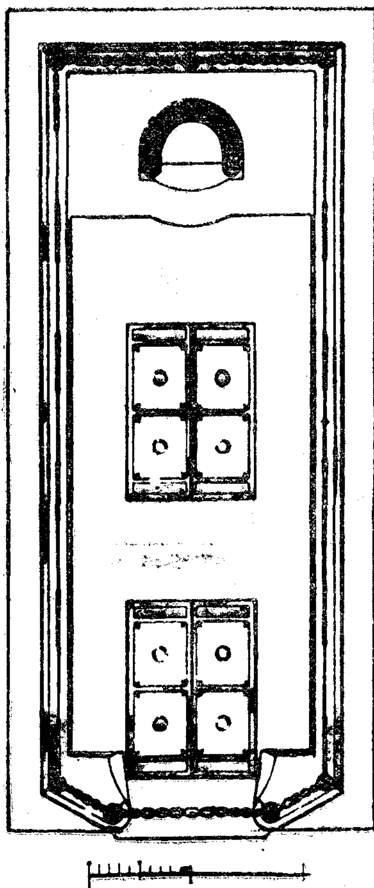
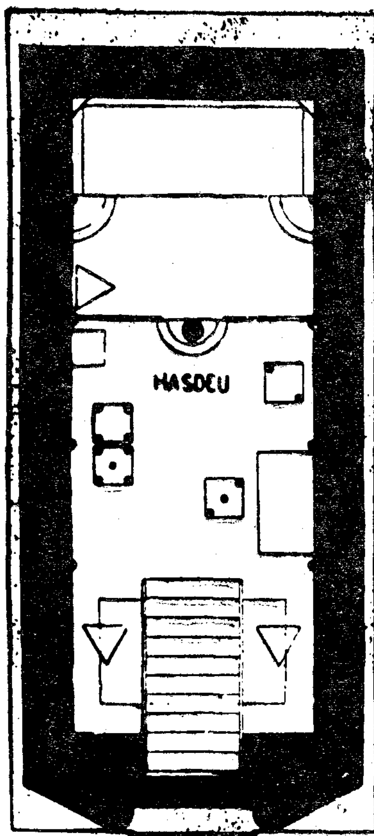
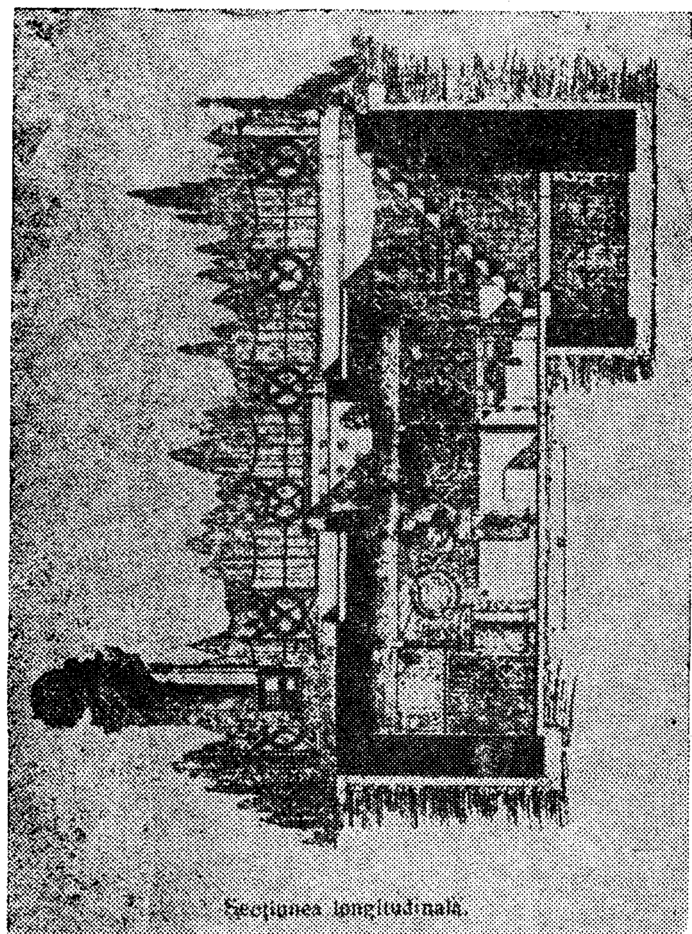

Fig. 48 Planul exterior.

P'anul interior.

Fig. 49

Secționea longitudinală.

Fig. 50

EPILOG

Și după ce am scris, mă întreb acuma : oare eu sînt autorul?

Spiritualiștii de altădată, mergînd — cu Berkeley în frunte — calea meditațiunii, ajungeau la urma urmelor a nu mai ști, dacă lumea și ei înșiși într-însa sînt în adevăr o făptură, sau numai o nălucire. Spiritistul de astăzi nu este un ideolog, ci un f i z i c i a n ; el nu meditează, ci e x p e r i m e n t e a z ă ; el știe că știe, dar adesea nu e sigur de personalitatea științei sale, căci ceea ce face și ceea ce spune dînsul poate să nu fie decît o sugestiune din afară.

În capul cărții mele se citește : S i c c o g i t o : „așa cuget eu".

Acest titlu, ei bine — nici el nu este al meu, nu vine de la mine, nu s-a zămislit în creierul meu, nu ; acest titlu mi-a fost de-a dreptul sugerat spiriticește și — ceva mai mult ; fără nici un amestec al persoanei mele, el mi-a fost sugerat anume cu ajutorul mînii unui alt medium.

În ședința din 22 martie eu primii prin Speranția scriind automaticește în stare cataleptică, o lungă comunicare în care fie mea vorbește, între altele, despre studiile mele asupra Spiritismului : „Tonul lor trebuie să fie impunător și convins, un fel de *Sic cogito*, adică ; cine poate să se convingă, cu atît

mai bine pentru el, cine nu — cu atît mai rău. Se înțelege că aceasta nu te scutește de datoria de a scrie cu toată claritatea putincioasă..."; apoi mai la vale adaugă: „Cît privește pe al tău *Sic cogito*, să știi că el va fi cuvîntul final și totodată titlul operei întregi..."[1]

Așadară mă întreb încă o dată: sînt eu oare autorul acestei cărți, după ce nu este al meu nici măcar *Sic cogito*?

[1] Iată însuși textul francez al acestei comunicări: „Le ton doit être imposant et convaincu, une sorte de *Sic cogito*, c'est-à-dire: ceux qui peuvent se convaincre, tant mieux pour eux, pour les autres tant pis. Bien entendu que cela ne peut pas te dispenser de donner le plus de clarté à ton article... Quand à ton *Sic cogito*, tu dois savoir que c'est le mot de la fin, et en même temps il sera titre de tout ton ouvrage..."